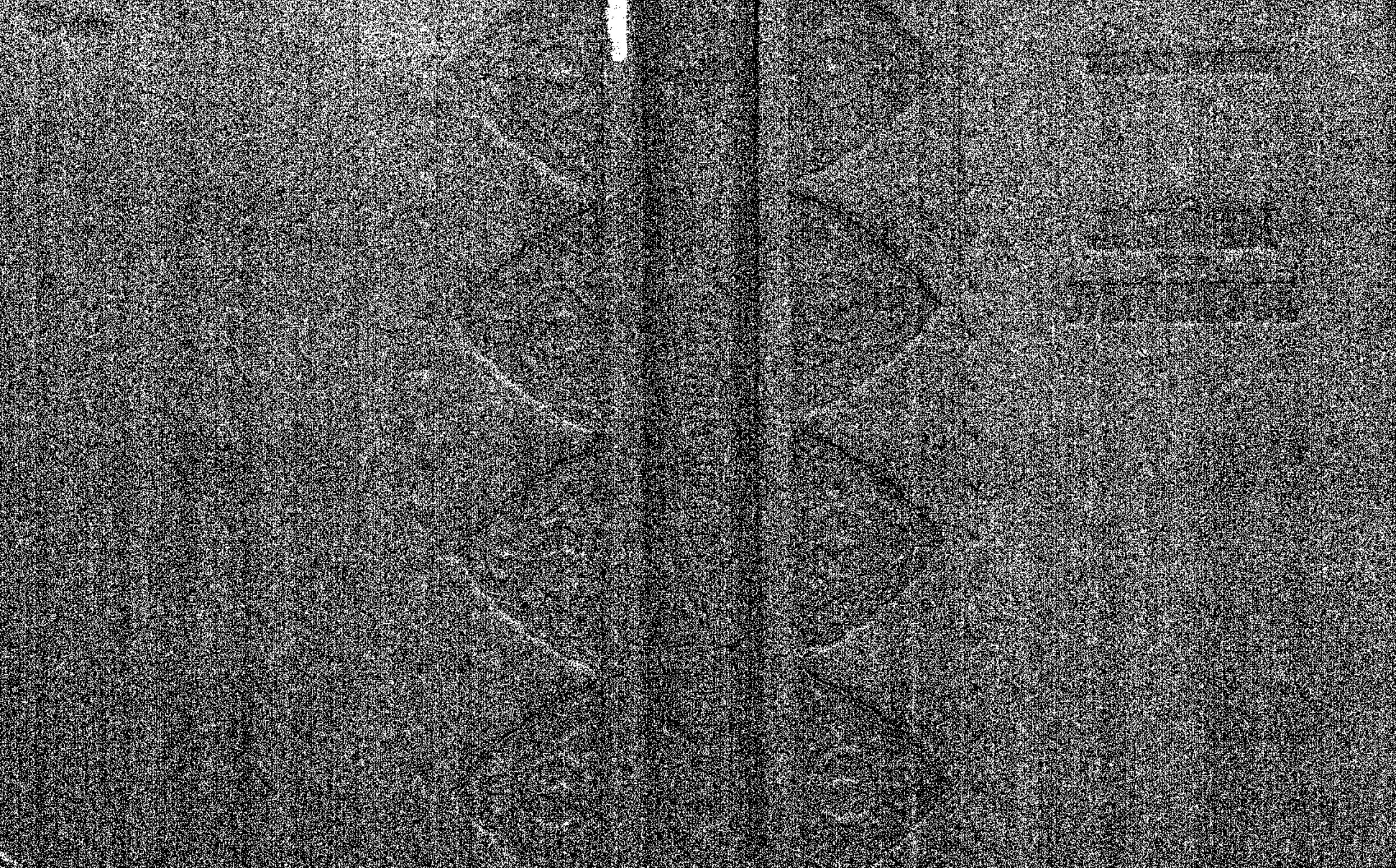
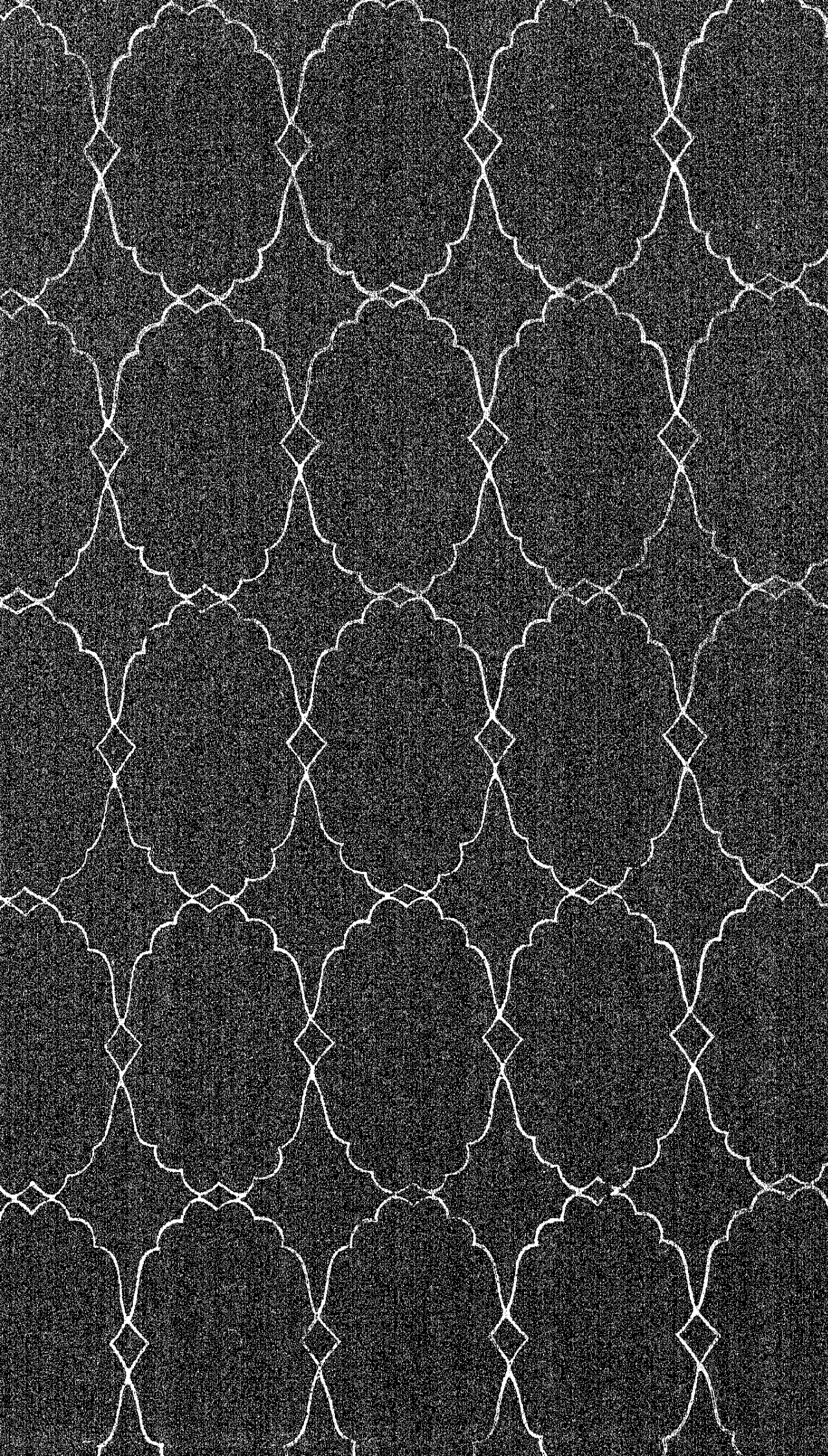
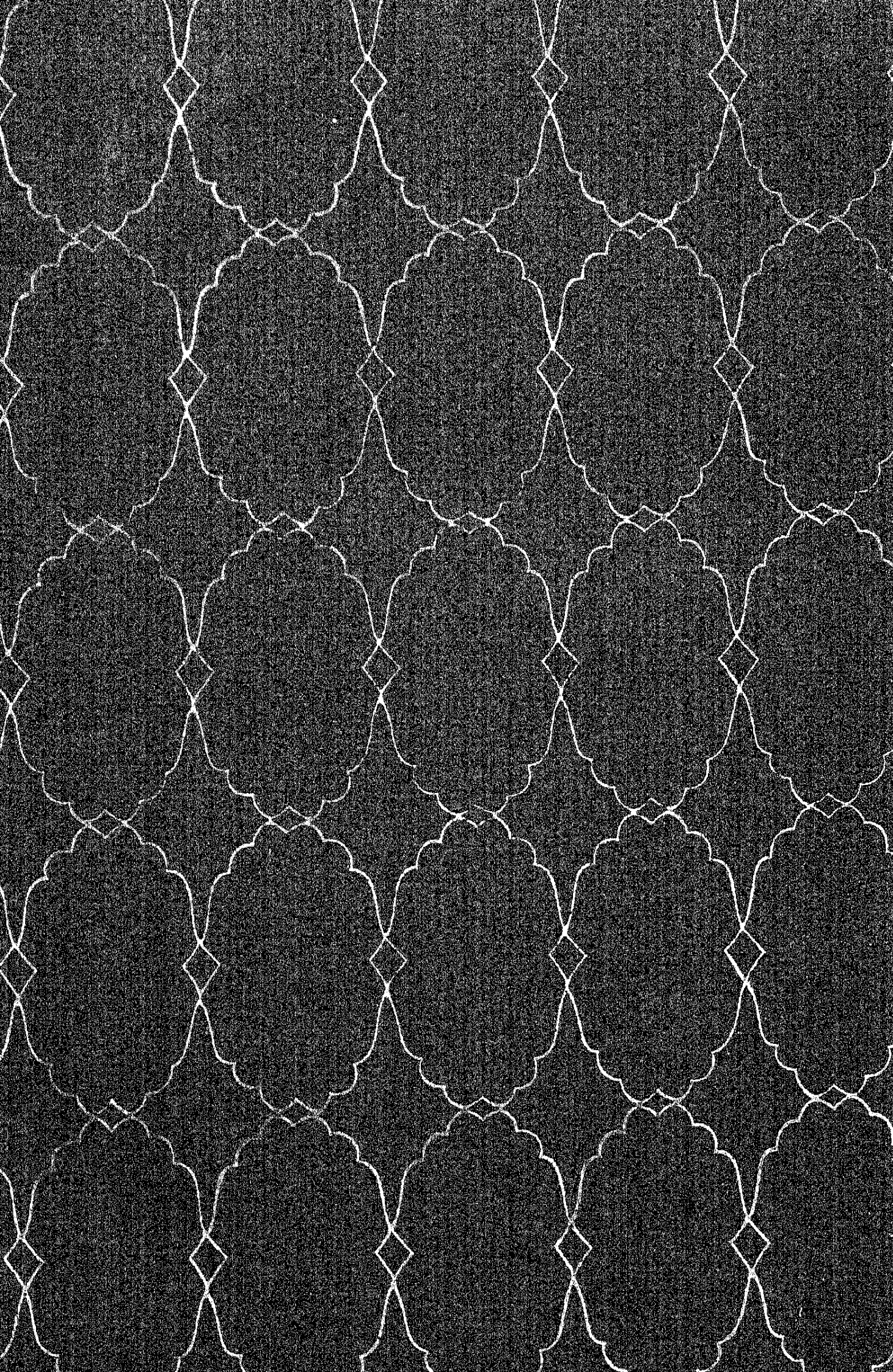

АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ ФИЛИАЛ
АКАДЕМИИ НАУК СССР
ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ И ЯЗЫКА
ИМЕНИ НИЗАМИ

НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ

**ЛЕЙЛИ
и
МЕДЖНУН**

Перевод
Самед Вургуна
Редакторы
Мирза Ибрагимов и М. Солтан

АЗЕРБАЙДЖАНСКОЕ
ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
БАКУ — 1942

ССРИ ЭЛМЛЭР АКАДЕМИЯСЫНЫН
АЗƏРБАЙЧАН ФИЛИАЛЫ
НИЗАМИ АДЫНА ЭДƏБИЙЯТ ВƏ
ДИЛ ИНСТИТУТУ

НИЗАМИ КƏНЧƏВИ

480
5403

ЛЕЙЛИ
ВƏ
МƏЧНУН

Чевирəни
Самəd Вурғун
Редакторлары
Мирзə Ибраһимов вə М. Солтан

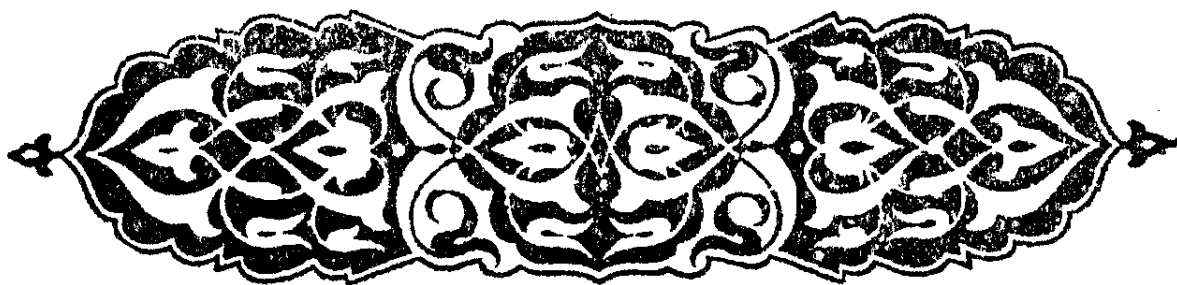
АЗƏРБАЙЧАН ДƏВЛƏТ НƏШРИЯТЫ
БАКИ—1942

Низами адына Әдәбийят вә дил институту-
нун тәртиб әтдийи элми-тәнгиди текстдән тәр-
чүмә әдилмишдир.

Комментария вә лүғәт һиссәсини язан
М. МУБАРИЗ

Бәдин тәртибатчы вә шәкилләғини чәкән
М. А. ВЛАСОВ

„ЛЕЙЛИ ВӘ МӘЧНУН“

Низами ярадычылыгы заманын бөйүк сынагындан чыхараг гәринэләри ашыб кәлмиш, демәк олар ки, бүтүн дүня яйылмышдыр. 800 ил әрзиндә тарихи вә мәдәни йүксәлишә доғру кедән элә бир халг вә элә бир дөвр олмаммышдыр ки, Низами ярадычылыгы илә таныш олмасын. Низаминин өлмәз бөшәри сәадәт идсялары бүтүн дүняны кәзмиш вә габагчыл халгларын әдәбийят вә сәнәт бағчасында онун күлүстанындан кәтирилмиш солмаз чичәкләрин әтри дуюлмушдур. Низами ярадычылыгы халг арасына яйылмыш, о, дилдән-дилә, ағыздан-ағыза кәзән вә узаг өлкәләри долашан мүхтәлиф һәкиманә әһвалатлар, дәрин мә’налы һекайәләр доғурмушдур. Гәринәләр бою онун дүһасы нәинки бөшәрийәтин габагчыл әлм, сәнәт адамларынын фикри инкишафына ярдым әтмиш, һәм дә савадсыз вә керидә галмыш „ашағыдакиләр“ә белә сәадәт вә үмид ишығы вермишдир. Хүсусилә Яхын Шәргдә вә билхассә ислам шәргиндә Низамидән сонра кәлән шаирләр ичәрисиндә һәлә онун гәдәр вүс’әт вә тә’сир гүввәсинә малик олан бир шаир йохдур. Дәбдәбәли Шәрг поэзиясы көйләриндә Низами, Фирдовсидән сонра ән парлаг бир улдуз олараг галыр. Ондан сонра, һәлә Шәрг сәнәти сәмасында онун гәдәр парлаг бир сәйярә көрүнмәмишдир. Азәрбайчан әдәбийятынын исә о инди дә парлаг күнәшидир. Бөйүк Фүзули ону уstad, өзүнү исә анчаг бир шакирд адландырмышды.

Бир чох халглар арасында етишән бөйүк сәнәткарлар Низаминин „Хәмсә“синә охшадараг дастанлар яратмыш вә ифтихарла өз әсәрләринин адыны „Хәмсә“ гоймушлар. Бундан башга Низаминин айры-айры романтик поэмаларына чохлу тәглиди әсәрләр язылмышдыр. Бу дастанлар ичәрисиндә мүхтәлиф халглар арасында ән чох яйылмыш олан, бүтүн дүняда мисилсиз бир шөһрәт тапараг ән чох тәглид олунаны „Лейли вә Мәчнун“ дастаныдыр.

„Лейли вә Мәчнун“ йүксәк, мүгәддәс вә бөйүк бир мәһәб-
бәтин ифадәсини верән, дүня әдәбийятынын мисилсиз әсәр-
ләриндәндир. Низами „Лейли вә Мәчнун“ дастаныны 1188-чм
илдә язмышдыр. Шаир әсәрин мүгәддимәсиндә онун языла-
сы тарихини белә нәгл әдир:

Бир күн нәш'әлийдим аләм, шад кими,
Дәмләр ичиндәйдим Кейгубад кими.
Гашларым ачыгды санки бир каман,
Гаршымда дурурду яздыгым диван.
Үзүмә тутмушду күзкүсүнү бахт,
Сәадәт сачымы дарарды о вахт.

Шаирин белә сәадәтли вә хошбәхт дәгигәләриндә Ширван-
шаһ Әхситанын гасиди онун янына кәлир. Гасид Әхситанын
шаирә, „Лейли вә Мәчнун“ дастаныны язмасы танышыгыны
кәтирир.

„Лейли вә Мәчнун“ әһвалаты сонсуз вә дәрин бир кәдәр-
лә долу олдугу үчүн, Низами ону язмагын агырлыгындан да-
нышыр. Бурада сәнәтин мәгсәд вә мә'насына даир фикирләри,
бөйүк шаирин дүһасы бүтүн парлаглыгы илә көрүнүр. Низами,
инсанын һәятыны агырлашдырачаг, мә'юслуг вә умудсузлуг
догурачаг кәдәр вә көз яшынын әдәбийятда ифадәсинә гар-
шы чыхыр: о, инсаны руһән учалдан, дахилән даһа әмин вә
мөһкәм әдән шадлыгын ифадәсини сәнәт үчүн даһа үстүн
һесаб әдир.

Һәр шеир шадлыгла кәлсә нәфәсә,
Бейит һадисәйлә башлаяр рәгсә.
Одур ки, дүняда әзәл замандан
Кәдәрдән, гүссәдән гачмышдыр инсан.
Дәрд язан шаирләр ганад салмышдыр,
„Лейли вә Мәчнун“са сөзсүз галмышдыр.

Бу мисралар, Низаминин сарайдан узагда яшамасыны,
онун үмумиййәтлә бу аләм вә һәятдан айрылараг, дәрвишанә
күн кечирмәси кими гәләмә верәнләрә гаршы ән яхшы чаваб-
дыр. Әксинә, Низами һәят вә яшайышы о гәдәр дәриндән
сөвмиш, инсан яшайышынын әсл мә'насыны о гәдәр дәрин-
дән аламышдыр ки, о, сарая яхынлашараг өз долгун, сәдә
һәятыны оранын ийрәнч, фитнә вә фәсад, һагсызлыг, чәкиш-
мә вә дидишмәләр зәһәри илә ачыламаг истәмәмнидир...
Беләликлә о, инсаны дүшкүн әләйән, онда руһ дүшкүнлүйү
оядан сәнәтин әлейһинәдир. Буна көрә дә бөйүк шаир „Лейли
вә Мәчнун“ әһвалатыны язмагын чәтинлийиндән данышыр...

Бүтүн булар, бизчә, бир әдәби прийом да сайыла биләр. Чүн-
ки „Китабын языламасынын сәбәби“ фәслиндәки әсас мәгсәд һеч

дә данышдығымыз бәһсләр дейилдир. „Лейли вә Мәчнун“ Ширваншаһын тапшырығы иләми, йохса Низаминин оғлу Мәһәммедин хаһиши иләми язылмышдыр, бу мәсәләләрлә мәшгул олмаг, бизчә, һеч бир шейә дәймәз. Чүнки белә мәсәләләрлә мәшгул олмаг Низами ярадычылығында „Лейли вә Мәчнун“у тәсадүфә бағламаг демәкдир. Һалбуки „Лейли вә Мәчнун“ дастаны Низами ярадычылығында зәрури олмагла бәрабәр, чох бөйүк дә ер тутур. Сөйләдийимиз фәслин язылмасына сәбәб, бизчә, тамамилә башга бир чәһәтдир. Шаир бундан бир прийом кими өз үрәйинин дәрдини, башына кәлән бәланы ифадә этмәк прийому кими истифадә этмишдир. Низами бурада тәвири мүмкүн олмаян кәскин бир шәкилдә өз ана дилини—Азәрбайчан (түрк) дилини дәрин бир мәһәббәтлә севдийини билдирмишдир. Шаир, Ширваншаһын она көндәрдийи мәктубда фарс дилиндә язмаг тәләбини бизә белә хәбәр верир:

Түрк дили ярамаз шаһ нәслимизә,
Әксиклик кәтирәр түрк дили бизә.
Йүксәк олмалыдыр бизим дилимиз...
Йүксәк яранмышдыр бизим нәслимиз.

Доғма ана дилинә гаршы белә тәһгиранә әлагәйә дәзә билмәйән шаир һиддәтләнир вә бүтүн бир халгын гәзәб вә һифрәтилә чошур:

Гуллауг һалгасына дүшдү гулағым,
Ган вурду бейнимә, әсди додағым.

Көрүндүйү кими, шаир сарай зүлүм вә һагсызлығындан горхмаяраг бу гәдәр чәсарәтли вә кәскин бир шәкилдә өз ана дилини севдийини билдирмиш, өз доғма халгы вә вәтәнинин дәнмәз патриоту олдуғуну чошғун бир үрәклә тәрәннүм этмишдир. Бизчә, „Китабын язылмасынын сәбәби“ фәслиндәки бүтүн башга чәһәтләр бу әсас фикрин дейилмәси үчүн бир әдәби бәһанә, бир прийом сайылмалы, яхуд Низами тәрәфиндән өз фикрини демәк үчүн мәһарәтлә истифадә олунмуш бир һәгигәт кими гәбул әдилмәлидир. „Лейли вә Мәчнун“ темасына гаршы онун әлагәсинә кәлдикдә исә, демәлийик ки, о бу теманы чох йүксәк тутмуш, ону язмағы шәрәфли бир иш һесаб этмишдир. Шаир „Лейли вә Мәчнун“ легендасыны көзәл бир кәлиנә охшадыр. Лакин бу кәлин чылпагдыр. Ону сәнәткар әли бәзәмәмишдир.

Бу гәдәр назәндә, инчә бир дилбәр
Нәдән чылпаг галсын бу вахта гәдәр.
Ону бәзәмәмиш ариф әлләри,
Одур ки, чылпагдыр о көзәл пәри.

Шаир, „Лейли вә Мәчнун“-у эн йүксәк илһама лайыг бир тема кими алыр вә о чаны, чан илә гидаландырыр, она руһ, һәят верир... Буна көрә дә шаирин „Лейли вә Мәчнун“-у истәр-истәмәз, көнүлсүз, тапшырыг үзрә вә я оғлу Мәһәммәдин хаһишинә көрә яздыгыны иддиә эдәнләр, бизчә, чох янылырлар. Сәнәткарын мәнлийиндән доғмаян, онун бүтүн гәлбини вә руһуну ифадә этмәйән бир әсәр һеч заман сәмими ола билмәз, бүтүн дөврләрин вә нәсилләрин сынагындан чыхараг әбәди яшамаз... „Лейли вә Мәчнун“ исә мә’лум олдуғу үзрә бу имтаһандан чыхмыш, дүня әдәбийятынын эн парлаг нүмунәләриндәндир. Мәкәр һәр һансы бир сәнәткар, истәмәдийи, үрәйинә ятмаян, онун бүтүн шүүруну вә хәялыны мәшғул этмәйән бир темада яхшы бир әсәр ярада биләрми? Йох!.. Әдәбийят тарихи белә бир әсәрин ярандыгыны билмир. Сәнәткар, алдыгы теманы, өз мүрәккәб дахили аләминдә биширдикдән, ону руһән һәзм этдикдән сонра яхшы бир шей мейдана чыхара биләр.

Бөйүк Низами, „Лейли вә Мәчнун“ әһвалатыны бүтүн варлыгы илә севмиш, ону шаир хәялынын зәнкин рәнкләри илә бәзәмиш, онун парлаг вә уча көйләринә галдырараг язмышдыр. Низами „Лейли вә Мәчнун“-да:—Һәркаһ инсан үчүн зәрури сайылан бир чох башга ишләр олмасайды, мән „Лейли вә Мәчнун“-у он дөрд күнә языб гуртарардым, дейир. Мәкәр бу—шаирин „Лейли вә Мәчнун“ әһвалаты илә чох дәриндән марагландыгыны, ону севәрәк, мә’нән онунла яшараг яздыгыны кестәрмирми?... Нәһайәт, мәкәр, бу, „Лейли вә Мәчнун“ дастанынын Низами ярадычылыгынын бүтүн руһу илә бағлы олдуғуну, бу ярадычылыгда онун зәрури бир һал олдуғуну айдын сүбүт этмирми?...

Низами „Лейли вә Мәчнун“-у язаркән нә инки бу барәдә олан әрәб мәнбә’ләриндән истифадә этмиш, һәм дә Азәрбайчан халгы арасында олан ләтиф һекайә вә легендалары да дәриндән өйрәнмишдир. Шаир, ариф адамларын вә гоча кишиләрин нағылларындан истифадә этдийини дастанында дәфәләрлә гейд әдир вә буна ишарәләр вурур.

II

Низамийә гәдәр әдәбийят тарихи мүәййән бир шаир тәрәфиндән гәләмә алынмыш „Лейли вә Мәчнун“ дастаны танымыр. Бүтүн мөвчуд вә мә’лум олан „Лейли вә Мәчнун“ дастанлары Низаминин „Лейли вә Мәчнун“-ундан сонра мейдана чыхмыш вә онлардан бә’зиләринин классик поэзия йүксәклийинә галхмасына бахмаяраг мүәййән чәһәтләрдә билаистисна Низами „Лейли вә Мәчнун“-у илә бирләширләр. Низаминин „Лейли вә Мәчнун“-у бүтүн Шәрг әдәбийятында чох бөйүк бир тә’сир гүввәсинә малик олмушдур. Буну Хосров

Дәһләви, Мәктәби, Чами, Әлишир Нәваи вә нәһайәт Азәрбайчанын өлмәз шаири Фүзулинин яздыгы „Лейли вә Мәчнун“ ачыг сүбүт әдир.

Низаминин „Лейли вә Мәчнун“у бүтүн Шәрг әдәбийятында узун әсрләр бою давам әдән күчлү бир мәктәб яратмышдыр. Даһа артыг, о әдәби ярадычылыга гәринәләрдән кечиб узанан истигамәт вермишдир. О, Шәрг халглары поэзиясынын вә биринчи нөвбәдә Азәрбайчан ше'ринин йолуну ачмышдыр. Бу, ялныз „Лейли вә Мәчнун“а охшадылан вә эйни ад алтында язылан дастанларын мейдана чыхмасында дейил, Азәрбайчан классик әдәбийятындаки бүтүн гәзәл формаларында вә башга лирик шеирләрдә өзүнү көстәрмишдир. „Лейли вә Мәчнун“ бизим поэзиямызда әлә бир күнәшдир ки, ондан сонра кәлән бүтүн дәрин мә'налы, долгун олан, руһун әбәди чырпынышлары вә мәһәббәтин сонсуз тәләшларынын йүксәк фәлсәфи ифадәсини верән мүхтәлиф гәзәлләр, гәсидәләр, анчаг бу күнәшдән гопмуш улдузлар кими онун әтрафына һәрләнмиш, һәмишә онун мәркәзи чазибә гүввәсилә һәрәкәт әтмишләр... „Лейли вә Мәчнун“ун тә'сирини анчаг Шәрглә кифайәтләндирмәк янлыш оларды. Неч шүбһәсиз ки, Гәрб әдәбийятында да бу бөйүк сәнәт әсәринин тә'сири олмушдур. Бу тә'сирин нәдән ибарәт олдуғу вә формалары хүсуси тәһлилә лайиг бир темадыр ки, биз бурада ону һәлл әдә билмәйәчәйик. Лакин өлмәз Шекспирин „Ромео вә Чул'етта“сыны хатырлатмаг истәрдик. Биз, Шекспирин Низамини охуюб-охумадығыны билмирик, лакин бурасы айдындыр ки, гәрб халглары ичәрисиндә инкилисләр Низами илә даһа чох марагланан халгдыр. Бәшәрийәтин бөйүк дүһасы олан Шекспир әсринин дә ән биликли адамы олмушдур. Онун хроникалары Шәрг легендаларындан хейли истифадә әтдийини ачыб көстәрир. Нәр һалда дүня драматургиясынын бәзәкли кәлини олан „Ромео вә Чул'етта“ илә „Лейли вә Мәчнун“ арасындаки үмуми вә дахили охшайыш диггәтә лайиг бир һалдыр.

III

„Лейли вә Мәчнун“ легендасы бүтүн халглар арасына яйылмышдыр. Лакин бу легенданын доғма вәтәни Әрәбистан олмушдур. Бә'зиләри „Лейли вә Мәчнун“ун доғрудан да һәятда яшамыш олдуғларыны, бә'зиләри дә „Лейли вә Мәчнун“ әһвалатынын өз әшгини кизләдән бир нәфәр тәрәфиндән дүзәлдилдийини иддиа әдирләр. Айдындыр ки, бу иддиаларын һеч бири ағыла сығмайыр. „Лейли вә Мәчнун“ легендасы шүбһәсиз ки, үрәк яндырычы, тәмиз вә йүксәк бир мәһәббәт һаггында халгын, халг шүүрунун яратдыгы вә әсрләр бою мүәййән шәклә салдыгы бир легендадыр. Бу, анчаг халгын кениш хәялынын доғурдуғу бир мәһсулдур. О, мүхтәлиф халглар

арасына яйылдыгдан сонра һәр халг онун эсас руһуну сахла-
магла өз әхлаги көрүшләри, һәят вә яшайышынын шәраитинә
көрә камилләшдириб дәйишдирмишдир.

IV

Низами халг шүүрунун мәһсулу олан „Лейли вә Мәчнун“
легендасыны өз дастанынын эсасына гояркән она механики
янашмамышдыр. О, дагыныг рәвайәтләрдән, камил, еткән
вә өлмәз бир мәһәббәт дастаны яратмышдыр. Йүксәк роман-
тик бир әсәр олан „Лейли вә Мәчнун“ әйни заманда һәят
вә инсан яшайышынын һәгигәтләрини ифадә этмишдир. Үму-
миййәтлә „Лейли вә Мәчнун“-да Низами сәнәт вә сәнәтка-
рын гаршысында һәгигәт тәләбини гоюр, о, сәнәттин критери-
ясыны, онун һәятин һәгигәтини нә гәдәр камил ифадә этмә-
синдә көрүр. Сәнәт һәятин күзкүсүдүр. Сәнәткар һәятә би-
канә галараг ону янлыш, әйри-үйрү йолларла көстәрә бил-
мәз. Белә бир йолла кедән сәнәткарын камил вә я яхшы бир
шей яратмасы да геһри мүмкүндүр.

Низами дейир:

Айна тәк һәр ердә көрүнсән әкәр,
Һәр шейин әксини сән доғру көстәр.
Яланлар ардынча кетсә сәнәткар,
Әйри пәрдә кими баш-аяг чалар.

Беләликлә сәнәткар үчүн инсаны йүксәлдән доғрулуғ вә
һәгигәт ардынча кетмәк, виданы ләкәләйән, тәлби әзаблы
һәйәчанларла дәлдуран ялан вә сахтакарлыгдан гачмағ, аһәшк-
дар, көзәл әсәр яратмағын эсас шәртидир. Лакин сәнәткар
„Мән дүзәм, доғруям“ дейә галмагла кифәйәтләnmәмәлидир. О
өзүнү һәятин хырдалығлары ичәрисиндә өлдүрмәмәли, кичик
мәгсәдләр, зәиф әһтираслар, кечичи вә әһәммиййәтсиз ишләр-
лә мәшғул олмамалыдыр. О, һәят вә яшайышын мә’насыны
бөйүк умуд, бөйүк идеялар ардынча гошмағда көрмәлидир.

Әкәр бөйүк олсан, әй бәхт дүнияда,
Бөйүк әмәлләри саларсан яда.

Низамийә көрә әсл сәнәткар һәгигәти, һәят вә варлығын
һәгигәтини ярадычылығынын эсасына тоян, дүнянын сәсинә
сәс вермәйи бачаран, бөйүк мәгсәдләр угрунда чарпышан, бө-
йүк әмәлләр ярадан, „һәр зәһмәтин сонунда бөйүк бир сәадәт“
олдуғуна инанараг әмәйи севән, әмәклә яшамағы бачарандыр.
Низами үмумиййәтлә „ер үзүнә күнәш яранан инсаны“ сон
дәрәчә учалдыр вә онун бөйүк әмәлләр үчүн ярандығыны языр.
Инсан дүняя емәк, гарныны доюрараг әйнини бәзәмәк үчүн
кәлмәмишдир. Һәят—оюнчағ, инсан да оюнбаз дейилдир.
Һәят мүрәккәб, агыр вә шәрәфлидир. Тәбиәт инсаны бүтүн

варлыглардан үстүн вә йүксәк яратмышдыр. Инсан нәинки әли илә чалышмалы, физики әмәйи илә тәбиәти истәдийи шәкилдә өзүнә гул әтмәлидир. О, һәм дә зәһнини ишләтмәли, дүшүнчәсини инкишаф әтдирмәли, ағлы илә бөйүк әмәлләр яратмалыдыр. О, тәбиәтин там ағасы олмаг үчүн, онун түкәнмәз вә дәрин сиррләрини өйрәнмәли, йорулмадан гаранлыг вә кизлин нөгтәләри айдынлашдырмалыдыр:

Гыса сөз: дүняда нә сән, нә дә мән
Оюнчаг дейилик хилгәтимиздән.
Нә шөһрәт, нә юху, нә дә ки емәк
Һәятын мә'насы олмасын кәрәк!
Ятмағы, емәйи бу аләмдә сән,
Әшшәкдә, өкүздә кәрә биләрсән.
Тәбиәт гуранда хилгәтимизи,
Башга сәһифәдә язмышдыр бизи.
Анлайыб дүшүнәк һәр шейи кәрәк,
Һәр сирри ачмагла һүнәр көстәрәк.

Низами инсаны тәбиәт вә һәяты мүмкүн олдугча дәриндән дәрк әтмәйә, онун бүтүн сиррләрини ачмаға чағырырды. О, инсан шүүруну әбәди бир һәрәкәт, ахтарма, тәләш вә һәйәчана доғру чәкир.

Кейүн ләвһәсиндә яныр рәгәмләр,
О саф улдузлары мән бирәр-бирәр
Нә гәдәр охуюб өйрәндим, һейһат,
Енә дә гәлбими көрмәдим раһат...

О, инсан шүүруну даһимәз, арасы кәсилмәз бир фәалий-йәтә чағырырды. О, сәнәткар дүйгүсу илә абсолют идракын гейри мүмкүнлүйүнү һисс әдир, лакии бундан һеч дә мә'юс олмайырды. О, инсана ән хырда вә олдугча бәлли кими көрүнән шейләрә белә даһа ачыг нәзәрлә, даһа диггәтли көзлә бахмағы мәсләһәт көрүрдү:

О шей ки, бизләрә лап ашикардыр,
Орда да кизли бир хәзинә вардыр.

Низаминин парлаг дүһасы әсринин фәвгинә галхырды. О, тәбиәт һадисәләринин изаһында белә олдугча ени вә прогрессив бир йол тутурду. Онун фәлсәфи көрүшләр система-сы, хусусиә тәбиәт һадисәләринин изаһы ислам догматикасыны көкүндән рәдд әдир. „Лейли вә Мәчнун“-да Низами әбәди вә арасы кәсилмәз бир дәйишмәнин, һалдан-һала кечмәнин, тәбиәт вә чәмиййәтдә һөкм сүрдүйүнү дәфәләрлә гейд әдир. Сабит, дәйишмәйән һеч бир шей йохдур.

Бу гат-гат ерлэрэ диггэтлэ бир бах,
Торпагдан гурулмуш бу ерлэр анчаг.
Каһ зэлзэлэ гопар, каһ селлэр ахар,
Торпаг тута билмэз бир ердэ гэрар.
Зэлзэлэ батырар, су юяр ону,
Сонра дүзэнкаһа чеврилэр сону.
О вади, заманын һөкмүлэрилә
Дөнүб гышлаг олур обая, элэ.
Бу фани торпагда һәр архы бир су,
Бир дэ күлөк газмыш сөзүн догрусу.

Үмумиййәтлэ „Лейли вә Мәчнун“-да тәбиәт һаггында йүрүдүлән фикирләр инсаны һейрәтләндирәчәк дәрәчәдә парлаг вә ишыглы фикирләрдир. Бу фикирләр, онун, дөврүнүн чох бөйүк бир алими вә философу олдуғуну көстәрир. Бу фикирләриндә дэ о, дүня ренессансынын башланғычыны гоян бир сәнәткар кими мейдана чыхыр. Аләм һаггында исламын бүтүн чүрүк фәлсәфәсинә бахмаяраг Низами бүтүн варлыгларын һәрәкәт этдийини вә һәрәкәт эдән һәр шейин юварлаг олдуғуну сөйләйир. Шаир:

Бу күрә шәклиндә ялныз ер дейил,
Һәр хәтт ки, һәрләнир юварлагдыр, бил

дейир. Яхуд:

Чадыр тәк чатараг булуд гашыны,
Ерин үфүгүнә гоймуш башыны.
Онун гошунуна етирсән нәзәр,
Даирә олмаға о да мейл эдәр.

Низами тәбиәтин белә парлаг вә ишыглы фикирләрлә изаһындан, варлыгын маһиййәти мәсәләсинә, шейләрин нә сәбәбә яранмасы мәсәләсинә кечдикдә дэ мараглы фикирләр ирәли атыр. Сөз йох ки, орта әсрләрдә тәбиәт әлмләринин кафи гәдәр инкишаф этмәмәси, шүүрларда ислам догматикасы вә илаһийят әлминин һөкм сүрмәси шаирин көрүшләринә тә'сирсиз гала билмәзди. Буна көрә дэ Низами динин бу тәмәл дашына тохундугда дейир:

Низами! Узаглаш бу фикирләрдән,
Дүшмә бу дүнянын тәләсинә сән!..

V

„Лейли вә Мәчнун“ ялныз йүксәк бир эшг дастаны дейилдир. Бу, шаирин варлыг вә һәятын бир чох мәсәләләри һаггында фәлсәфи көрүшләрини дэ ифадә әдир. Биз бурада „Лейли вә Мәчнун“-ун мүндәричәсини нагыл әтмәйи артыг

вә лазымсыз билирик. Лакин дастандаки чох мүһүмм олан бә'зи чәһәтләр үзәриндә дурмагдан да чәкинмәйәчәйик.

Низами бүтүн әсәрләриндә олдуғу кими „Лейли вә Мәчнун“-да да зүлүм вә зүлүмкарлыг әлейһинә чыхыр. О, инсаны тәһгир әдән вә алчалдан һәр бир шейин дүшмәнидир. О, инсаны мәрд, азад, гәһрәман вә горхмаз олмаға, зүлүм вә зүлүмкара гаршы амансыз мүбаризә әтмәйә чағырыр. Инсан һеч бир кәсин гаршысында алчалмамалыдыр. О, башыны дик тутараг өмрүнү ифтихарла баша вурмалыдыр. Һәят йолунун сону олмадығы кими, ону ахыра гәдәр кедән дә олмаячагдыр. Бүтүн бу йола чыханлар үчүн бир күн йох олмаг да вардыр. Белә исә алчалараг, һәр рәзил вә наданын тәһгиринә дөзәрәк яшамағын мә'насы вармы! Белә исә, нә үчүн дүняда инсана лайыг бир һәятла яшамамалы! Нә үчүн дә һәр зүлүмкарын зоруна дөзмәли, боюн әйәрәк диз чөкмәли!.. Нә үчүн?! Низами инсанын кәлә вәзийәтинә гаршы йүксәк протест сәсини галдырды:

Нә үчүн алчаға боюн әйирсән,
Оюнчаг олурсан намәрдләрә сән!
Нә үчүн бойнуна мин йүк алырсан,
Залымын зүлмүндән разы галырсан!
Гәлби юмшаглыгы бир дәфә унут,
Чийнини дағ кими юхарыя тут.
Сән дә сусән кими ипәкдән олсан,
Сәни саф торпаг да яралар, инан!
Ачизлик үрәйи ағрыдар, билсән,
Бир алчаглыг олар, һәр зүлмә дөзсән...

Зүлүм алчаглыг исә, зүлмә дөзмәк дә рәзаләтдир!.. Низами Азәрбайчан халгыны бу гәһрәманлыг идеялары илә тәрбийә әдир, өзкәсинә зүлүм әтмәмәйә, вә зүлмә дөзмәмәйә чағырды. Бу чәһәтдән, онун „Лейли вә Мәчнун“-да нағыл әтдийи бир һекайә бөйүк дүһасынын парлаг инчиләриндәндир. Бу һекайә зүлмә вә нанкорлуға гаршы һейрәтамиз бир гүдрәтлә язылмышдыр. Бир шаһын чаван бир гуллуғчусу вармыш... Шаһ ачығы тутдуғу адамлара чәза вермәк үчүн гудуз итләр сахлармыш. Ачыгландығы адамлары бу гудузларын габағына атдырармыш... Шаһ чох тез дәйишилән, йүнкүл хасийәтли, вәһши тәбиәтли, дар мүһакимәли вә ган ичици бир адам имиш. Бир дәфә онун һаман чавана да ачығы тутур вә ону гудуз итләрин габағына атдырыр. Лакин һәр кәси парчалаян гудуз итләр бу чавана дәймирләр. Буну мө'чүзә һесаб әдәрәк, шаһ һаман кәнчи янына чағыртдырыр вә бу „мө'чүзәнин“ сиррини ондан хәбәр алыр:

Кәнч деди:—Әввәлчә чәкиниб сәндән,
Тикәләр атмышдым о итләрә мән.

Этдийим яхшылыг кетмәди һәдәр,
Итләр өз ағзыны мөһүрләдиләр.
Лакин гуллуг этдим дүз он ил сәнә,
Ахырда бу чүрә һаг вердин мәнә.
Сән мәни итләрә атдынса әкәр,
Яхшы ки, достйейән дейилмиш итләр.
Достлуғу сәндә йох, итдә көрдүм мән,
Ит билән һөрмәти аягладын сән.
Ит сәнә дост олар, бир сүмүк атсан.
Намәрд гәдир билмәз, олсан да гурбан.

Низами 800 ил бундан әввәл шаһларын вә сарайларын зүлмүнү белә гамчыламышдыр... Бүтүн бу әзәмәтли тәсвирләрдән Низами мүййән бир әхлаги нәтичә чыхарырды. О, һеч дә шаһлыг вә шаһын тамамилә ер үзүндән көтүрүлмәси мәсәләсини гоймурду вә гоя да билмәзди. Лакин о, зүлмкар вә шүүрсүз һөкмдарлары гудуз итләрдән даһа йыртычы вә нанкор һесаб әдирди. О, әдаләт вә ағылла мәмләкәти идарә әдә билән һакимләр һаггында дүшүнүрдү. Буна көрә дә бу гүдрәтли вә мүстәсна бәдии гүввәтә малик сәһнәләрин тәсвириндән сонра мүййән бир әхлаги нәтичә чыхарыр, шаһлары әдаләтли, инсафлы вә ағыллы олмаға чағырырды:

Шаһ һейран галды ки, бу нә һөкмәтдир,
Билди ки, сәадәт инсаниййәтдир.
Гәфләт юхусундән айылды бирдән,
Әл чәкди итликдән, итпәрәстликдән.

„Лейли вә Мәчнун“-ун ахырында Низами Ширваншаһа мүрачиәт әдәрәк, ону әдаләтли, инсафлы олмаға, фикрини өлкәнин абадлығына, халгын хошбәхтлик вә динч һәятынын тә'мининә сәрф этмәйә чағырыр ки, бу да юхарыдаки фикримизи сүбүт әдир; Низами дейир:

Дүняны абад әт сән, әй һөкмүдар,
Адын бу дүняда галсын ядикар...

VI

Низами „Лейли вә Мәчнун“-да гадын мәсәләсинә хүсуси олараг тохунмушдур. О, гадынын һүгүгсүз вә көлә вәзиййәтинә гаршы бөйүк бир нифрәт һисси илә чошур. „Искәндәрнамә“-синдә дөйүш мейданында „асланын әркәк-дишиси олмаз“ дейән шаир „Лейли вә Мәчнун“-да да гадына чох бөйүк бир мәһәббәтлә янашыр. Лейли бүтүн әдәбиййатымызда ән парлаг, тәмиз вә гүдрәтли бир гадын образыдыр. Низами Лейлини

тәсвир эдәркән ән яхшы боялары әсиркәмир. Низами Лейлини гүдрәтли, ирадәли, сөзүнүн үстүндә дуран, мә'нән чох йүксәк вә пак олан идеал бир образ дәрәчәсинә галдырыр. Лейлини севмәмәк вә онун фачиәсинә янмамаг олмаз... Мәчнунун нә үчүн мәчнун олдуғуну билмәк истәсәниз, Лейлийә бахмалысыңыз. Низами Лейлини көзүмүзүн габағына чыхардыгда, Мәчнунун һәрәкәтләриндә бизә әчайиб вә анлашылмаз көрүнәчәк һеч бир шей галмайыр. Һәр шей айдын олдуғу гәдәр тәбии, тәбии олдуғу гәдәр дә көзәлдир.

Бунунла янашы олараг Низами гадынын чәмиййәтдәки гул вәзиййәтинә гаршы ачы бир нифрәтлә чыхыр. Лейли дейир:

О, һәдәф олдуса бу дәрдә, яса,
Бир гадын дейилдир, о һеч олмаса.
Сөвда йолларында кәстәрир һүнәр,
Кимсәдән нә горхар, нә дә чәкинәр.
О дейил мән кими зилләт дустағы,
Истәдийи ери кәзир аяғы...

Низами гадынын чәмиййәтдәки үмуми көлә һалына гаршы чыхмагла бәрабәр онун арзу вә истәкләринин чейнәнмәси әлейһинә дә чыхыр. Низами ислам аләминдә һөкм сүрән, көзүбағлы әвләнмәләри вә я зорла гыз әрә вермә һалларыны, тәмиз, саф аиләнин зәһәри кими гиймәтләндирир. Белә ганунлары олан чәмиййәтдә нә йүксәк мәһәббәт, нә тәмиз әхлағ, нә дә мөһкәм аилә ола биләр!.. Низами дейир:

Гуру бир чөрәклә шор бир һалвадан
Писдир зорла кәлән бир арвад, инан!

VII

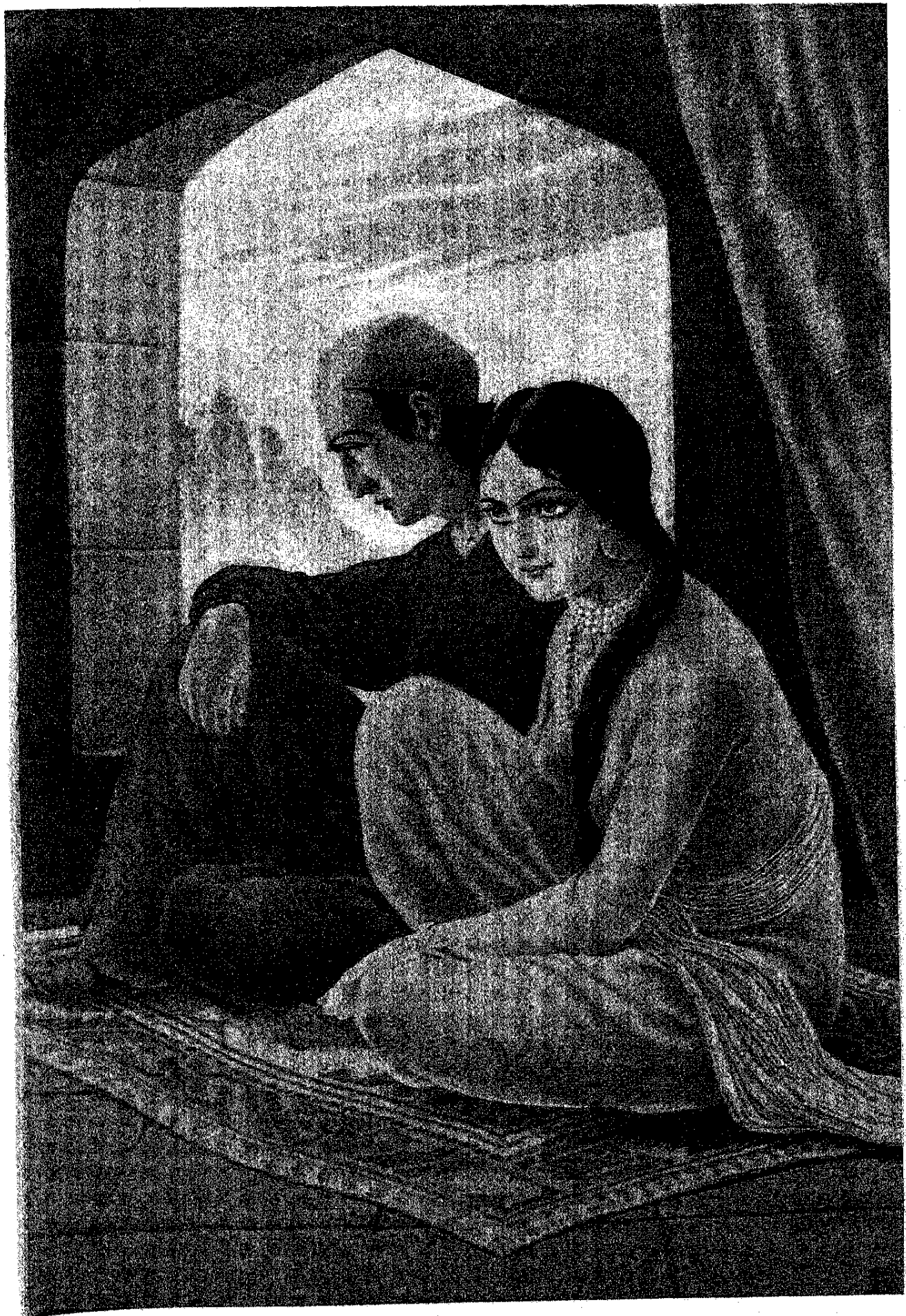
„Лейли вә Мәчнун“ өз тәрәвәт вә көзәллийини һеч заман итирмәйәчәк, орадаки али һиссләр, уча вә йүксәк фикирләр һәмишә яшаячаг вә инсанлары һәйәчана салачагдыр. Социализм инсаны дүнйаны истисмарын вә зүлүмкарларын чиркабларындан, төр-төкүнтүсүндән тәмизләйәркән, Низами әсәрләри онун мә'нәви варлығынын биллурлашмасына, йолунун ишығлы олмасына көмәк әдир вә әдәчәкдир. Һуманист идеяларын ән йүксәк бир ифадәсини верән, һәгиги мәһәббәтин мүчәс-сәмәси олан Лейли вә Мәчнун образлары һәмишә яшаячаг. Даһи сәнәткар онларын хәмрәсини әбәдиййәтдән кәтүрмүшдүр. Чүнки Низами өз гәһрәманларыны инсан һәятынын мә'нәви зирвәләринә галдырыркән онлары һәятын бүтүн ағырлығлары гаршысында имтаһана чәкир вә Гетте демиш-

кэн онлар „бир-биринин вэслинэ һиссийят, тале, тэбиэт, адэт, мейл, эһтирас ичэрисиндэн кечэрэк чата билирлэр“. „Лейли вэ Мэчнун“ бунун эн яхшы нүмунэсидир.

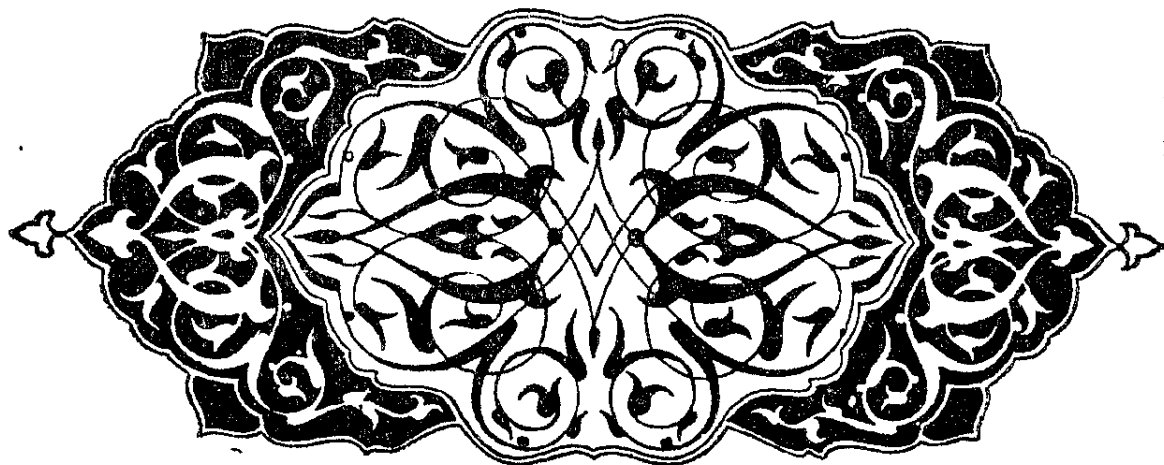
Биз бурада көркәмли шаиримиз Сәмэд Вургунун тәрчүмәсиндэн дә бир нечэ кәлмә данышмалыйыг. Сәмэд Вургун йолдашын тәрчүмәсиндәки хүсусиййәт онун тәбии, ахычы вэ бәдилийиндәдир. Онун тәрчүмәси охунаркән, дәрһал тәрчүмә олдуғу билинәчәк әсәрләрдән дейилдир. Эйни заманда Сәмэд Вургун йолдаш Низами әсәринин фикир вэ мә'насыны сахламаға сә'й этмиш вэ бизчә буна мүвәффәг дә олмушдур. Охучуларымызын „Лейли вэ Мэчнун“ дастаныны чәтинликсиз, раһат вэ бөйүк бир зөвглә охуячагларыны умуд эдирик.

Мирзә Ибраһимов

ЛЕЙЛИ
ВӘ
МӘЧНУН

Эй ады эн көзэл башлангыч олан,
Адынла башланыр яздығым дастан.
Сән, эй хатирәси көнлүмә һәмдәм,
Адын дүшмәмишдир дилимдән бир дәм.
Бүтүн варлығлары өзүн яратдын,
Бағлы гапылара ачардыр адын.
Адынын гәрары олмадан әввәл
Гәләм тутмамышдыр дүняда бир әл.
Эй бүтүн варлығын һәят тәмәли,
Етмәз дәркахына бир инсан әли.
Сәнин тә'рифиндир „тәбарәкаллаһ“
Алгыш чалалына, фейзинә, аллаһ.
Едди гыз, доггуз тахт гапында сәнин
Олмушдур даима пәрдә чәкәнин.
Эй өз варлығы да билимәз һекмәт,
Заһирә, батинә бир сәнсән бәләд.
Бүтүн бу чанлылар, чансызлар ки, вар,
„Яран“ демәйинлә яранды онлар.
Һөкмүнлә руһ алыр, әгл алыр бәдән,
Ярадан да сәнсән, өлдүрән дә сән.
Эй сирр әләминин улу мәһрәми,
Долдуран, бошалдан сәнсән әләми.
Сәнин сифәтиндә өз тә'рифин вар,
Йох сөзүн йох олур, вар сөзүн дә вар.

Эмри мүтлэг олан, эй бөйүк хүнэр,
Каинат эмринлэ ики бөлүнэр.
Сэн, эй мөһтачларын үрэк дирэи,
Бөйүк вичданларын сэнсэн дилэйи.
Эн ити көзлөрө сэн сүрмэ чэкдин,
Бағлы гапылара өзүн башчэкдин.
Эй устад, көстөрир яздығын эсэр,
Заманы эввэлдэн ахыра гэдэр.
Ағасан, гулундур һәр шей дүняда,
Султан сэн өзүнсэн, башгасы кэда.
Йолун, ишығыдыр эбэдиййэтин,
Шэриксиз яранмыш бүтүн ниййэтин.
Сайсыз яратдығын не'мэтлэр дурур,
Бу сирри тапмаға ачиздир шуур.
Лүтфүнлэ һәр шейин гейдинэ галдын,
Дүняны эн ярар бир шөклэ салдын.
Ахшамын гапгара, сөһөрин ала,
Атына көйлэри яратдын товла.
Едди дүйүм вурдун көйлэрэ, бирдэн
Етмиши ачылды, бу гүдрэтиндэн.
Бир күл галдырараг торпагдан һәмән,
Онунла йүз айна тэмизлэдин сэн.
Һансы бир варағы яздынса экэр,
Икичэ һәрф илэ дедин мүхтэсэр.
Бир дағ чапмадыса бу каф илэ нун,
Көй адлы бир бөйүк Бисүтун гурдун.
Һардаса дүнянын дөвлэти, вары,
Бу ики һәрфдир онун ачары.
Янлыш бир һәрф дә язмадын енэ,
Гойдун һәр нөгтэни сэн өз еринэ.
Сэнин сэн'этинлэ яранды алэм,
Йохдур бу сэн'этдэ башга бир гэлэм.
Лүтф эт мән языға, сығындым сэнэ,
Бир сөз хэзинэси бағышла мәнэ.
Хэзинэн бу пайла һеч дә азалмаз,
Башга хэзинэдэ бу кэрэм олмаз.

Шаһлығын, гуллуғун өз гисмәтиндән
Һәр кәсә бир дәвләт, не'мәт верирсән.
Һәр зүлмүн алову, мәзлумун аһи,
Бир сәнә мә'лумдур, бөйүк илаһи!
Һәлә язылмамыш ҡитаблары сән
Охуюб аләмә хәбәр верирсән.
Әгл бүдрәмәдә, куйинсә—зүлмәт,
Йол да ки, түк кими назикдир, һейһат!
Көмәйим олмасан, я пәрвәрдикар,
Бу дүйүм әгл илә нечә ачылар?
Әгл ишығ алыр сәнин гапындан,
Янар дәрқаһына кирдийи заман...
Эй мәним әғлимә мә'налар верән,
Мән ахтарышчыям, сән йол көстәрән.
Йолларым горхулу олса да бу дәм,
Сән ки, рәһбәримсән горхан дейиләм.
Йүкүм чох ағырдыр дүшмүшәм күчдән,
Түкәнмиш тағәтим, де, нейләйим мән,
Нә горху, йохса да чанымда гүдрәт,
Сәнин көмәйинлә ишләрәм, әлбәт.
Лүтфүн ки, гәһриндән айры дейилдир,
Янында шәрбәт дә, зәһәр дә бирдир.
Әсирәм, шүбһәсиз, һүзурунда мән,
Лүтфүнлә яшарам, өлләм гәһриндән.
Гой, ичим мәрһәмәт шәрбәтләриндән,
Гәзәб бадәсини мәнә вермә сән.
Гәзәбин лайигсә әзәлдән бизә,
Рәһмин дә дүшмүшдүр гисмәтимизә.
Нә гәдәр нәфәсим чыхмамыш чандан,
Әлим әтәйиндә кәзирәм һәр ан.
Бир күн чан әвимдән чыхса нәфәсим,
Дуалар дейәчәк адына сәсим.
Өлүм сәфәринә гоярсам аяғ,
Адын вүчудума һүнүт олачағ.
Тозлара дәнсә дә бу ачиз бәдән,
Һәр ердә, һәр заман мә'бәдим сәнсән.

Илаһи, нә гәдәр дүняда сағам,
Сәнин хатирәнлә яшаячағам.
Бөйүк дәркаһына кирдийим заман,
Нейләр бу дәркаһдан говулмуш шейтан.
Бойнума асдымса тилсимини мән,
Горхмурам дивләрин бөйүклүйүндән.
Мәнәм дәркаһында бир дилсиз эһрам,
Сәнин сорағында ләббейк вурарам.
Эһрам сындыранлар чохдур дүняда,
Бу шәрдән мәни кәл сахла, эй худа!
Бәлалар кизлидир, бикәсәм, аллаһ!
Бармы сәндән өзкә мәнә бир пәнаһ?!
Бир сәнсэн дүняда әлимдән тутан,
Нә версэн гаиләм, бөйүк ярадан.
О саф чөвһәриндән алса бәдәним,
Мисим гызыл олар дүняда мәним.
Лүтфүндән бир ишыг кестәрсән, әкәр,
Торпаг гызыл олар, су дүррә дөнәр.
Бир көвһәр дә олсам, бир сахсы да мән,
Һүснүм бәзәнмишдир сәнин һүснүндән.
Либасым әтринлә гогуяр мүдам,
Буям я „дирәмнә“ я да „уд“ олсам.
Гаршында нә диним, нә таәтим вар,
Гапында бош әлим шәфаәт умар.
Кәмим гәрг олмаммыш ганлы суларда,
Рәһм эт, әлимдән тут, галмайым дарда.
Галдыр йыхылмышы бу гара ердән,
Мәни чәһл атындан өзүн дүшүр сән,
Илаһи, дар күндә сән ол һәмдәмим,
Истәдийин ерә чатсын гәдәмим.
Ач мәним үзүмә нур хәзинәни,
Зүлмәтләр ичиндән хилас эт мәни.
Горхуйла, умудла бахыб дүняя,
Бир пәрванә олум күнәшә, ая.
Сөйлә, нә вахтадәк бир тикә үчүн
Шаһа вә кәдая ялварым һәр күн.

Сүфрәндән не'мәтли бир шей олармы?
Сәндән сәхавәтли дүняда вармы?
Өз хырманындан вер зәкатымы сән,
Гәбзинлә кәзмәйим гапы-гапы мән.
Бир әкин ерийәм һәр яны бәрбад,
Бу, суйла, торпагла олачаг абад.
Мәнә өз гапындан вер торпагла су,
Ахытсын йолумда олан кол-косу.
Мәни мәнлийимдән айыран заман
Сән өз чөвһәрини алма чанымдан.
Мәни гайтаранда өзүмә, дәрһал,
Мәрһәмәт көлкәни кәл үстүмә сал.
Бу сайән олмасын чырагдан узаг,
Күн кими парласын ишыг сачараг.
Таки ишығынла һәмдәм олум мән,
Нур кими кәнарда дурум көлкәдән.
Башга һәмдәмләри алмайым дилә,
Унудум нә варса бу күндән белә,
Вәфасыз яранмыш бүтүн гапылар,
Бир сәнин гапында вәфа тапылар.
Анчаг һәятдадыр вәфа, ә'тибар,
Өлүмлә дағылыб мәһв олуҗ онлар.
Ялныз сәнин әһдин әбәди галыр,
Өлүм дә, дирим дә сәндән әһд алыр.
Гиямәт күнүнү көрмәдикчә мән
Айрылан дейиләм сәнин әһдиндән.
Бир сәни чағырыр чаһанда сәсим,
Хатирән олмаса батар нәфәсим.
Әзәл, ер үзүнә мән кәлмәмишдән,
Гурдуғун низамы көрмәмишдим мән.
Торпагдан яратдын майәми мәним,
Торпагдан ем алды бүтүн бәдәним.
Танры! Варлығыйын көзәллийиндән
Бүтүн каината зинәт вермисән.
Лүтфүн ки, олмушдур мәнә мүйәссәр,
Варлығым чүрүйүб кедәнә гәдәр—

Нарда отур десэн, отурачагам,
Гаршында гул кими лал дурачагам.
Көрдүйүн бу йолдан чох кечмишэм мэн,
Каһ гую дибиндэн, каһ тахт үстүндэн.
Истэр гоча олум, истэрсэ чаван,
Йоллар мүхтәлифдир, мэн исэ һаман.
Бир һалдан бир һала кечсэм дә дәм-дәм,
Енә илк шәклимлә һәрәкәтдәйәм.
Мөһтач яратмадын сән мәни әзәл,
Дүняда һеч мәни мә'тәл гойма кәл.
Зәррәчә горхмурам кәлән әчәлдән,
Бу йол, дәркаһына кедир әзәлдән.
Бағ, бостан йолудур өлүмүн изи,
Достлар сарайына апарыр бизи.
Өлүм ки, сәндәндир нә гүссә, нә гәм,
Гой өлүм, өлүмдән мән дад чәкмәрәм.
Һәрчәнди дүняда өлүм керчәкдир,
Өлүм, өлмәк дейил, ер дәйишмәкдир.
О, емәк ериндән ятаг еринә,
Ордан шаһ янына бир йолдур енә.
Сәнин мәчлисинә кедән бу йолдан,
Әбәди юхудан гачмарам, инан.
Сәнин шөвгин ки, вар, мән бәхтиярам,
Шад ятыб, һәр заман шад да галхарам.
Әкәр дәрд үзүндән гулун Низами
Сәнә ялвардыса, тут илтичами.
Дәрјандан йүксәлән булут бил мәни,
Яғсам да, бошалтма бу хәзинәни.
Йүз лүғәт ярадыб, язса йүз әсәр,
Һәр сөзүн башында сәни тә'рифләр.
О, йүз мин үзр илә гапында дурар,
Билир ки, бойнунда мин күнаһы вар.
О, бүтүн дәрдини данышмаз ки, сән
Лалларын дилини яхшы биләнсән.
Хәмирәм гараса, сән йоғурмусан,
Хәттим гарышыгса, өзүн гурмусан.

Сән өз хәтләринин һамсыны юсан,
Өмүрлүк бағларам ағзымы, инан.
Бир даһа версән дә мәнә ихтияр,
Һакимләр һакими, ихтиярын вар.
Өлүм пәнчәсийлә дейүшмәмиш мән,
Рузкарын чилову чыхмамыш әлдән,
Сән мәнә рәһм әдиб, йол кәстәр енә,
Пейғәмбәр гәбринин зиярәтинә.

СОНУНЧУ ПЕЙГӘМБӘРИН ТӘ'РИФИ

Әй варлыг мүлкүнә бөйүк шаһсүвар,
Әглин султанысан, зәкавәтин вар.
Сонусан ән яхын пейғәмбәрләрин,
Варлығын дузудур сәнин чөвһәрин.
Варлыг бағчасынын илк күлү сәнсән,
Заманын сонунчу сәркәрдәсисән.
Кифайәт мүлкүнә сәнсән һөкмүдар,
Вилайәт һөкмүдүр вердийин гәрар.
Һәр кәс ловғалыгла чыхса гаршына,
Бир әдәб ғылынчы енәр башына.
Көзләр ишыг алыр аяг тозундан,
Аләм ишыгланыр даима ондан.
Сәндән ишығыны алмаян бир шам
Сөнәр өз елийлә, гаралар мүдам.
Башчысан ән көзәл бир гәбиләйә,
Яшарсан, һәгигәт мәнәдәдир, дейә.
Танры китабыны сәнсән яшадан,
Сәһәрин сирридир о бөйүк дастан.
Әй ики дүнянын сарай ағасы,
О габә-гөвсейнин маһир устасы,

Эй сонсуз көйләри кәзиб бач алан,
Етмиш мин пәрдәнин үстә учалан,
Эй әглин вә чанын фөвгиндә дуран,
Сәнә сәчдә гылыр ерлә асимаң.
Ер көйә дөнмүшдүр дининлә, керчәк,
Йох-йох, дөшәмәндир бу сонсуз фәләк.
Эй алты чәһәти һейрәтләндирән,
Атыны чапырсан едди көйә сән.
Аләмә сәс салдын, шаһиддир заман,
Алты-едди мин ил кечир о вахтдан.
Һәр әглә сүфрәндә бир не'мәтин вар,
Гапында гул кими даянар руһлар.
Ағыл сәнсиз олса, нә чыхар ондан?
Сәнсиз яшайрса өлүдүр һәр чан.
Өз адын оғлун адыйла бирдир,
Аләм „Әбүлгасым Мәһәммәд“ дейир.
Ағыл ки, көрүнмәз бир хәлифәдир,
Гүввәти, гүдрәти сөzlәриндәдир.
Мәһәммәд эшгийлә янмаса үрәк,
Эшгин чәмәиндә ачылмаз чичәк.
Танры достларына сәнсән шаһсүвар,
Едди көй үстүндә бир мәчлисин вар.
Сәхавәт мүлкүнүн сәнсән ағасы,
Дүня мәгсәдисән, мәгсәд дүнясы.
Мә'налар мүлкүнүн илк гайнагысан,
Дирилик суюнун баш булагысан.
Сәнин торпагыңла бәзәнди Адәм,
Нуринлә парлады һәр ики аләм.
Сән ки, өз „атыны“ сүрдүн дөвранә,
О, едди атыйла чатмады сана.
Күнәш чан атырды сәчдәнә, керчәк,
Она бәһанәйди мәғрибә кетмәк.
Улдузлар башына доланыр дәм-дәм,
Ялныз бу арзуйла фырланыр аләм.
Варлыг бүсатында вармы бир инсан,
Гаршында олмасын ер илә эксан?

Сәнин иксеринлә рәнкләнди торпаг,
Бу дүня сәнинчин яранмыш анчаг.
Бөйүксән, гаршында кичикдир һамы,
Бүтүн мөһтачларын сәнсән илһамы.
Кайнат тахтынын падишаһысан,
Һәят өлкәсинин шаһлар шаһысан.
Яшыл көй сәнинчин бир ордукаһдыр,
Гәмзән бир фәрмандыр, һөрүйүн чадыр.
Бу беш вахт намаздыр әсли төвбәнин,
Беш нөвбә тәблидир гапында сәнин.
Гурулду динийин беш биневрәси,
Йүз мин зүлм әвинин кәсилди сәси.
Бу әвә едди сәгф яратдын енә,
Тапшырдын ону да дөрд хәлифәнә.
Сиддиг сәдагәтә олмушдур рәһбәр,
Фаруг әдаләтдән верирди хәбәр.
О, аллаһдан горхан һәялы гоча
Танрынын ширийлә һәмдәрс олунча,
Дөрдү дә бир йолун сарбаны олду,
Дөрдү дә бир ләкин рейһаны олду.
Бу дөрд хәлифәйлә күлдү мәмләкәт,
Һәр әв дөрд диварла гурулар, әлбәт.
Бу дөрдлүк бирләшди гоча дүняда,
Бу дөрдбучаг әви кәтирди дада.
Сән, динин әвинә дөрд дирәк вурдун,
Она бу гайдайла дөрд чатма гурдун.
Сәнин гашын кими һаман дөрд нәфәр
Каһ айры дүшдүләр, каһ бирләшдиләр.
Ерин әл бағлаян бу һалгасындан
Бирчә сычрайышла әршә галхырсан.

ПЕЙҒӘМБӘРИН МЕ'РАЧЫ

Сән, эй мә'наларын ме'рачы олан,
Сәнин ме'рачындыр сонсуз асман.
Едди хәзинәни ачараг бир дәм,
Дөрд көвһәр үстүнә басмысан гәдәм.
Сығмадын заманын дар синәсинә,
Учалдын көйләрин сон зирвәсинә.
Кечә гара байраг тутдуғу заман
Олду гара атын мәнзилә рәван.
О вахт ганад ачды сәнин аяғын,
Көйүн хәлвәт ери олду даяғын.
Бу фани дүнядан сән йүксәләндә,
Сән, Үмми-Һанийә гонаг кәләндә,
Чәбрайыл кәтирди сәнә шад хәбәр,
Деди: —Гуллуғуна һазырдыр көйләр,
Көйләрдә мәләкләр сәф-сәф дүзәлмиш,
Бүтүн көй аләми сейринә кәлмиш.
Оян, юху вахты дейилдир, һарай,
Сәнин тәк күнәшә мүнтәзирдир ай.
Ерини Үтарид билмәйәчәкдир,
Сәнин дүшәркаһын даһа йүксәкдир.
Шабаш синисини галдырмыш Зөһрә,
Дейир: „Шәрг батачаг ал шәфәгләрә“.
Күнәш дә инчәлиб олмушдур һилал.
Йолундан чәкилмиш санки бир хәял.
Мәррих гуллугчудур ятаг әвинә,
Үзәнкидән тутан ушагдыр сәнә.
Мүштәри йолуна доғандан бәри
Яныб гамашдырыр яман көзләри.
Кейван гулағына һалга тахараг,
Гул кими галдырмыш бир гара байраг.
Бу чүрә гулларын көмәйилә сән
Кетдийин йоллары хош кечәчәксән.
Гәдр кечәсидир бу кечә, тәләс
Онун гәдрини бил, кечикмә әбәс.

Бу кечә һүснүдүр әбәдиййәтин,
Ме'рач кечәсидир бу Мәһәммәдин.
О кечә нә гәдәр хошбәхтди, билсән,
Күндүз тәк парлады илк гәдәминдән.
Бу гара торпаға гоюб да пәркар,
Кәздин көй үзүнү сән дияр-дияр.
Илдырым „Бураг“ы, миндин дүняда,
Сәнин кедишиндән юмшалды о да.
О бакир яранан тахт үстүндә сән
Бир сәадәт кими ачмышдын елкән.
Миниб бу тәк ата көйләрдә чахдын,
Чүт атлы рузкары далда бурахдын.
Фәләкләр бағына кирән заман сән,
Ағлы, гырмызылы хош мейвәләрдән
Гапына минләрчә салхым йолланды,
Сәнин көзүндәдир эшгин сон анды.
Галханда көйләрин едди гатына,
Нә пәрчәм, нә дә бир тач гурдун она,
Йыртылды көйләрин булут габағы,
Сыныб парчаланды айын табағы.
Товус ганадлылар чыхыб көйләрдән,
Гаршында гол-ганад төкдүләр бирдән.
Чәбрайыл сәнинлә кедә билмәди,
Аллаһа тапшырыб, яхшы йол, деди.
Микайыл ер верди сәнә башында,
Исрафил гул кими дуруб гаршында,
Өзүнү көлкә тәк аяға салды,
О да яры йолда йорулуб галды.
Бир „Рәфрәф“ сәнинлә мәнзилә варды,
О, „Сидрә“ тахтына сәни апарды.
„Сидрә“нин үстүндән кечән заман сән
Һәдис дәфтәрини яздын элинлән.
Едди гат көйләрдән кечиб йүксәлдин,
Йүксәлиб ән уча зирвәйә кәлдин.
„Сүббуһ“ сөйләйәрәк көй сакинләри,
Көлкәйин нуриндә чимди мин пәри.

Эршин чадырындан учдун енэ сэн,
Үзүнү көстөрдин етмиш пәрдәдән.
Чыхдын тәрәфләрин зүлмәтләриндән,
Йүксәйин, алчағын зәһмәтләриндән.
Гуртардын палтарын ағырлыгындан,
Тачы да, тахты да атдын о заман;
Хеймәни көтүрүб ики аләмдән,
Танры кәрдәйини әйләдин вәтән.
Һәм бөйүк аллаһы зиярәт әтдин,
Һәм дә һагг сөзүнүн сирринә етдин.
Сәнин эшитмәйин, бир дә көрмәйин
Ағылдан, идракдан узагдыр, йәгин.
Ачдын үрәйини сән сәрин-сәрин,
Адына лайигдир истәдикләрин.
Верди истәйини бөйүк ярадан,
Сән разы гайытдын танры янындан.
Алнын нар күлү тәк ачылды енә,
Кәрәм фәрманыны алдын әлинә.
Сәнин хатиринә о бөйүк танры
Әфв әтди биз кими кунәһкарлары.
Шаһымыз, көлкәндә тутмушуг гәрар,
Бизим бу дүняда нә дәрдимиз вар!
Сән бизә руһ верән күнәшсән артыг,
Даима парласан, биз дә солмарыг.
Вичданын мүрүввәт дәнизидир, бил,
Нүбүввәт көйләри сәнин ериндир.
Сәнсиз мүрүввәт дә, көйләр һакими,
Халга көрүнмәзди нүбүввәт кими.
Сәндән узаг дүшән һәр кәс, һәр нәфәр
Сәадәт үстүндән бир гәләм чәкәр.
Вәфа кәмәрини белә бағлаян
Дүшмәз әбәдиййәт тахтындан бир ан.
Бахыб Ирәм бағы бу вугарына,
Әтир хәрәч верир рузикарына.
Көйләр баратыны языб көйләрә,
Бир хәзинә кими гайытдын ерә.

Көйләри кечдийин о сүр'әтлә сән,
Нолар, Низамийә бир сөз сөйләсән.
Чохму галачагсан сән бу нигабда?
Чохму ятачагсан о рәхти-хабда?
Бир оян, үзүндән бу өртүнү ат,
Шаһыны шаһматын тахтында ойнат.
О йүк далындаки сүфрәни көстәр,
Хәялым аләми пәрдәсиз истәр.
Тәмизлә пасыны гаранын, ағын,
Үрәйи бир вурсун көйүн, торпағын.
Ики вәфасызын әһдини бир әт,
Бу дерд аягыны өзүн әлбир әт.
Һәяты кәмалә верәндән бәри
Һәлл әтдин аләмдә чәтинликләри.
Нафәндән күләйә бир әтир версән,
Бизә дә пай дүшәр бу не'мәтиндән.
Әзәл ләвһәсини билирсән әзбәр,
Ондан бир айә дә бизимчин көндәр.
Зәһмәтсиз тапдығын әлмидән бир аз
Бизим дә дәфтәрә өз әлинлә яз.
Биз кимик, нәчийик, ач көстәр артыг,
Бүт гайыранмыйыг, бүт гыранмыйыг?
Әй мәним йшими дүзәлдән гүдрәт,
Сәнсән Низаминин гәлбинә гүввәт.
Көнүл, кәл бунунла гәнаәт әлә!
О бөйүк танрыдан шәфаәт дилә!
Таки бу пәрдәни алмасын биздән,
Бу пәрдә галхмасын һеч үзүмүздән.

ҲИКМӘТ ВӘ МОИЗӘ ҲАГҒЫНДА

Эллик мәчлисинә верәндә эһсан,
Шәһәрдә бадәсиз галмасын инсан.
Сәхавәт булуду яғсын аләмә,
Бүтүн вүчудлары кәтирсин дәмә.
О да шәраб кими ахыб төкүлсүн,
Күл кими пәрдәсиз, өртүсүз күлсүн.
Парласын аләмдә бир күнәш гәдәр.
Ондан ишыг алсын сонсуз үфүгләр.
Һәр шейи эллийә бағышла, керчәк,
Эл борчлу галса да, бу борчдан эл чәк.
Бүтүн инсанлара суал вер бу дәм:
Нә йолла яранды бошлугдан аләм?
Бир сөз лазымдыр ки, бағлы сиррләр
Ачылсын гөнчә тәк, шадлансын сәһәр.
Бахын элимдәки ширин шәкәрә,
Ону пайлайырам назәнинләрә.
Дүняя сәпирәм бу ширнини мән,
Оғлум гулаг ассын буна үрәкдән.
Мән бүтүн бәдәнә ем верән заман
Өз чийәр иарам да пай алар ондан.
Эй варлыг нәгшинин назири олан,
Галдыр әнкәлләри идрак йолундан.
Йолунда нә гәдәр чанлылар вардыр,
Сәнин варлығына пәрәстишкардыр.
Бош тәбли дөйәрәк, һай-һарай салма,
Һеч кәсин сәсинә биканә галма.
Бир тоз көрүнсә дә һәр зәррә әкәр,
Дүня пәрдәсиндә о да иш көрәр.
Көйләрә йүксәлән бу едди һасар
Зарафат дейилдир, өз мә'насы вар.
Пәрдә алтындаки бу едди рәваг
Ловгалыг дейилдир, һекмәтә бир бах.
Гыса сөз, дүняда нә сән, нә дә мән
Оюнчаг дейилик хилгәтимиздән.

Нә шәһвәт, нә юху, нә дә ки, емәк
 Һәятын мә'насы олмасын кәрәк.
 Ятмағы, емәйи бу аләмдә сән,
 Эшшәк, өкүздә дә көрә биләрсән.
 Тәбиәт гуранда хилгәтимизи,
 Башга сәһифәдә язмышдыр бизи.
 Анлайыб, дүшүнәк һәр шейи кәрәк,
 Һәр сирри ачмагла һүнәр көстәрәк.
 Ерләри, көйләри өйрәнәк бир-бир,
 Галмасын бизимчин ачылмамыш сирр.
 Көрәк, ким яратмыш бу тәбиәти,
 О кимдир, ишинин нәдир һикмәти?
 Бу вараг үстүндә чәкилән һәр хәтт
 Сәнәткар әлийлә яранмыш, әлбәт.
 Гурғусу дүз олан бу шейләр бир-бир
 Маһир бир устада чанлы шаһиддир.
 Сәни, өз адыйла дүз йол көстәрән
 О бөйүк аллаһа анд верирәм мән,
 Де, көрүм, дүняда бир айнамы вар
 Ки, сигәл вермәсин она сәнәткар?
 Сигәлсиз бир айна олмаз дүняда,
 Һәр сәнәт бир уstad кәтирир яда.
 Һәгигәт көзүйлә хәяла варсан,
 Һәр шейдә гүдрәтдән нишан тапарсан.
 Бахма ки, нә йолла яранмыш онлар,
 Сәнин көзләриндә бу гүдрәтми вар?!
 Һәр шей өз-өзүнә нечә дүзәлди,
 Бах, нә чүр каинат әмәлә кәлди?
 Гой, сәнә шүбһәсиз олсун ашикар,
 Онун башгасына әһтиячы вар.
 Рәсм иши рәссама дүшдүйү заман
 Мән гахынчдан чыхдым, сән авамлыгдан.
 Дүняда көрдүйүн һәр инчә сән'әт
 Аллаһ әсәридир, ондадыр гүдрәт.
 Бах, бу ипәк рәнкли едди пәрдәдән
 Үзсән аяғыны, даш ейәчәксән.

Бу пәрдә алтында кизләнән мә'на
Чалышсан ашикар олачаг сана.
Хилгәтин сиррини аз ара, аз кәз,
О, ади көзләрлә көрүнә билмәз.
Элә тохунмамыш бу ип эзәлдән
Ки, онун учуну тапа биләсән.
Танры гүдрәтийлә дүйүм бағлаян
Бу ипи ачмамыш, ачаммаз инсан.
Бу танры дастаны нечә дастандыр?
Ағыл саһибләри она һейрандыр.
Хилгәтин сиррини билсә бир нәфәр,
Бу гоча дүняны о да хәлг әдәр.
Ачизик аләми яратмаға биз,
Онун әслини дә тапмаз әглимиз.
Көйүн сирр пәрдәси ки, бәргәрардыр,
Көзә көрүнмәйән бир сирри вардыр.
Нә гәдәр орая ат чапсам да мән,
Бир хәбәр өйрәнмәк кәлмир әлимдән.
Көйүн лөвһәсиндә яныр рәгәмләр,
О саф улдузлары мән бирәр-бирәр
Нә гәдәр охуюб өйрәндим, һейһат,
Енә дә гәлбими көрмәдим раһат.
Билирәм, яранмыш һәр бөйүк әсәр
Онун гүдрәтийлә ачыла биләр.
О шей ки, бизләрә лап ашикардыр,
Орда да кизли бир хәзинә вардыр.
Чалыш, хәзинәнин бөйүк ачары
Шүшә йох, поладдан гайрылсын бары,
Таки хәзинәйә чатдығын заман
Сән орда зәһәр йох, шәрбәт тапасан.
Билирсән, һарда ки, бир хәзинә вар,
Гойнунда зәһәр дә, дәрман да сахлар.
Муса көвһәр тапды хәзинәләрдә,
Гарун да боғулду лә'ли-көвһәрдә.
Арада ихтилаф, дава олдуса,
Енә Гарун өлдү, газанды Муса.

Варлыг чөдвәлини гуран сәнәткар
Билинмәз шейләре чәкмишдир һасар.
Ән уча нөгтәни ашарса бир хәтт,
Өз әски һалына мейл әдәр фәгәт.
Фикир нә заман ки, сон хәттә чатар,
Даяна билмәйиб кери гайыдар.
Пәркар доланса да өз дөврәсинә,
Биринчи нөгтәйә гайыдар енә.
Дүнянын әлә бир һалгасы вар ки,
Ону бу мәгсәдлә бағладылар ки,
Ондан өз башыны чыхаран адам
Гапы һалгасы тәк асылсын мүдам.
Әл вурма фәләйин бу зәнчиринә,
Бил ки, бу зәнчирин сону вар енә.
Бахма ки, нә һөкүм вермиш тәбиәт,
Онун да бир сону олачаг, әлбәт.
Бундан харицдә дә бир дәркан дурур,
Ағлайыб сызламаг онун йолудур.
Әлә бир пәрдәдән нәфәс ал ки, сән,
Һәр шей дүз гурулмуш һаман пәрдәдән.
Бу едди фәләйә нәзәр етир бир,
Хәялын рәгсинә пәрдә дүзәлдир.
Олмаз о пәрдәйлә сәсләшмәк бир аз,
Ону өз-өзүнә танымаг олмаз.
Сән һаман пәрдәни ахтарсан әкәр,
Бил ки, өз пәрдән дә ядындан кедәр.
Чалыб охумагда Барбүд олсан да,
Пәрдәсиз бу саза тохунма әсла
Пәрдәси йыртылмыш худбинлә әсла,
Сән һеч бир пәрдәнин далында дурма!
Сән дә Низами тәк бир пәрдә ахтар,
О вахт яхшылыгла шөһрәтин артар.

* *
*

Енәми алчалаг биз торпаг кими,
Рузкара баш әйәк бир ярпаг кими?

Енәми ел олуб торпаг совураг,
Хәзәллә, тиканла ойнайыб дураг?
Торпагдан нә гәдәр хәрч алса рузкар,
Алдығы торпагла чухур долдурар.
Бундан алдыгыны она верәрәк,
Алдығы маяны гайтарыр күләк.
Бу гат-гат ерләрә диггәтлә бир бах,
Торпагдан гурулмуш бу ерләр анчаг,
Каһ зәлзәлә гопар, каһ селләр ахар,
Торпаг тутта билмәз бир ердә гәрар.
Зәлзәлә батырар, су юяр ону,
Сонра дүзәнкаһа чевриләр сону.
О вади, заманын һөкүмләрийлә
Дөнүб гышлаг олур обая, әлә.
Бу фани торпагдан һәр архы бир су,
Бир дә күләк газмыш, сөзүн доғрусу.
Ерин һүдудундан о тәрәфдә дә
Бурутлар, фәләкләр гачышыр енә.
Онлар бир-биринә сарылмыш бәрк-бәрк,
Һамсы топ кимидир, кәзир күрә тәк.
Бу күрә шәклиндә ялныз ер дейил,
Һәр хәтт ки, һәрләнир юварлагдыр, бил.
Түстү бу дәрәдән галхар юхары,
Ики-үч чидалыг кәзәр рузкары,
Сонра әйиләрәк, керийә дөнәр,
Бу ер күрәсинин башына энәр.
Пәркар хәтти кими доланан фәләк
Ялныз бу гайдайла дөвр әдир, керчәк.
Сәһрадан бир бурут галхарса әкәр,
Учалар мүййән бир ерә гәдәр.
Учар учалығын сон зирвәсинә,
Лакин о сәрһәдди ашаммаз енә.
О да даирәдә доланыб галар,
О да бир даирә шәклини алар.
Чадыр тәк чатараг бурут гашыны,
Ерин үфүгүнә гоймуш башыны.

Онун гошунуна етирсэн нэзэр,
Даирэ олмаға о да мейл эдэр.
Һәр садэ дамчынын эсил чөвһәри
Дэряйэ мейл эдир эзэлдэн бәри.
Бах, едди далғалы бу чәрхи-фэләк
Кетдикчэ йүксәлир, һей йүксәләрәк.
Үфүгдэ дә олса, көйдэ дә олса,
Һәмишә йүксәлмәк адәтдир она.
Онун бу учушу бәнзәр хәяла,
О да учалдыгча етәр камала.
Фәләкдән юхары долашма артыг,
Ондан да юхары йохдур учалыг.
Һәлә ачылмамыш элм илә көйләр,
Лакин һәр элм дә күлүр бир сәһәр.
Бир гара пул олсун, бир арна әкәр,
Онда дөрд көвһәрдән тапылар әсәр.
Тохум көйәрсә дә торпагдан, судан,
Бу сирри ахтарыб тапмамыш инсан.
Тохуму бәсләйән торпагдыр анчаг,
Она шәкил дә ми верир бу торпаг?
Низамсыз олсайды ер алты бир ан,
Салхым олардымы, дейин, тохумдан?
Тутаг, салхым олур бир дәннин сону,
Шәкил галыбына ким салыр ону?
Фикри долашдыран бу пәрдә дә бир,
Һаллары дәйишән сәбәб кизләнир.
О сәбәб нәдирсә сәнин янында,
Ач, сөйлә, кизләмә ону чанында.
Бир сәбәб көрдүкдә ариф оланлар
Анлар ки, яратмыш ону сәбәбкар.
Низами, узаглаш бу фикирләрдән,
Дүшмә бу дүнянын тәләсинә сән.

КИТАБЫН ЯЗЫЛМАСЫНЫН СӘБӘБИ

Бир күн нәш'әлийдим, аләм шад кими,
Дәмләр ичиндәйдим Кейгубад кими.
Гашларым ачыгды, санки бир каман,
Гаршымда дурурду яздыгым диван.
Үзүмә тутмушду күзкүсүнү бахт,
Сәадәт сачымы дарарды, о вахт,
Дәстә багламышды күлләрдән сәһәр,
Сәһәри охшарды ягут шәфәгләр.
Көнүл пәрванәси әлиндә чыраг,
Мән бүлбүл олмушдум, мәст олмушду баг.
Байраг галдырмышдым сөз зирвәсинә,
Һүнәр лөвһәсини язырдым енә.
Гәләм димдик олуб деширди лә'ли,
Турача дөнмүшдү тәб'имин дили.
Гәлбим дейирди ки, сөз әмәйимдир,
Сәадәт йолдашым, бәхт көмәйимдир.
Енәми дүняда бош нәфәс алым?
Енәми аләмдән кәнарда галым?
Дөвран шадлыг бәзми гурандан бәри
Говду мәчлисиндән бош кәзәнләри.
Мә'дәси ач олан ишсиз бир көпәк
Бош-бош отурмагла тапармы чөрәк?
Бу дүня, сәсийлә сәсләшәниндир,
Дөвранла дүз кәлсән, дөвран сәниндир.
Башыны юхары тутмаг истәсән,
Һава тәк һамыйла сазишә кир сән.
Айна тәк һәр ердә көрүнсән әкәр,
Һәр шейин әксини сән доғру көстәр.
Яланлар ардынча кетсә сәнәткар,
Әйри пәрдә кими баш-аяг чалар.
Әкәр бөйүк олсан, әй бәхт дүняда,
Бөйүк әмәлләри саларсан яда.

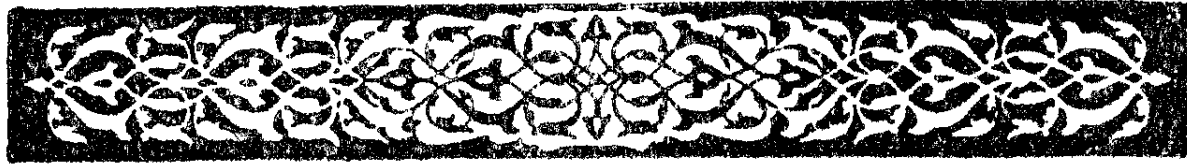
Бу фала мән гүррә атдығым анда
Улдузлар кечирмиш әйни заманда.
Һәр зәһмәт сонунда бир сәадәт вар,
Бәхти оланлар да хәзинә тапар.
Бу заман бир әлчи кәлди әйвана,
Шаһын мәктубуну кәтирди мана.
Он-он беш сәтирди шаһын бу сөзү
Көзәл хәтти илә язмышды өзү.
Һәр һәрфи бағ кими күлләр ачмышды,
Бир шәбчыраг кими шәфәг сачмышды:
„Әй сөз дүнясына һаким Низами,
Гуллуға мәһрәмсән тут илтичамы.
Сәһәр юхусунун пәрдәсини ат,
Енә сөз ойнадыб бир сәһир ярат.
Әгли һейран гоян сөз мейданында
Мин ширинлик кәстәр һәр дастанында.
Истәрәм Мәчнунун бөйүк әшгинә
Бир сөз хәзинәси ачасан енә.
Бакирә Лейли тәк, әй бөйүк устәд!
Шеирдә ики-үч бакир сөз ярат.
Дейим, бу шәкәрдир, дейилдир ачы,
Дейим ки, бу сөздүр башымын тачы.
Мин әшг китабындан йүксәк вә тәзә,
Сән өз гәләминлә бир дастан бәзә.
Бу мөвзу шаһыдыр бүтүн сөзләрин,
Лайигдир бу сөзә сәнин һүнәрин.
Бу тәзә кәлинә, чәкәндә зәһмәт,
Фарс, әрәб дилийлә вур она зинәт.
Сөзүн сәррафыям, сән ки, билирсән,
Тәзәни көһнәдән тез сечәрәм мән.
Гүдрәтин бөйүкдүр она-он ярат,
Онда беш вермәйи бир дәфәлик ат!
Камал чөвһәринин хәзинәсиндән
Көр, кимин сапына инчи дүзүрсән.
Түрк дили ярамаз шаһ нәслимизә,
Әксиклик кәтирәр түрк дили бизә.

Йүксәк олмалыдыр бизим дилимиз,
Йүксәк яранмышдыр бизим нәслимиз“.
Гуллуг һалгасына дүшдү гулағым,
Ган вурду бейнимә, әсди додағым.
Нә чүр'әтим варды ки, әвдән гачам.
Нә дә көзүм варды, хәзинә ачам.
Өмрүм виран олду, солуб саралдым,
Бу әмрин өнүндә чавабсыз галдым.
Узагдыр һәмдәмләр, узагдыр достлар,
Нә дә дәрд анлаян бир көмәйим вар.
Гәлбимин даягы, гүввәт верәни
Бир оғлум Мәһәммәд динләди мәни.
Бу көзәл мөвзуя көнүл верәрәк,
Отурду янымда о бир көлкө тәк.
Баш әйди гаршымда оғлум бир заман,
Деди: „Әй көйләрә мейдан охуян,
„Хосрови-Ширини“ языб яратдын,
Һәр дуян көнүлдә бир зөвг оятдын.
Лейли-Мәчнундан да ярат бир әсәр,
Чүт олсун яздығын гиймәтли көвһәр.
Бу көзәл мөвзуда бөйүк сәнәт вар,
Хошдур гоша кәзсә чаван товузлар.
Бир дә ки, Ширваншаһ, о баш һөкмүдар
Ширвана, Ирана олмуш шәһрияр.
О рүтбә верәндир, не'мәт верәндир,
Шеирә, сәнәтә гиймәт верәндир.
О сәндән бир әсәр әдир илтимас,
Сән дә һүнәр көстәр о әсәри яз“.
Дедим: „Айнаүзлүм, сөзүндә мөһкәм,
Сөзүн ериндәдир, һағлысан бу дәм.
Лакин, ики сәмтә әсир бу рузкар,
Фикир чох кенишдир, көнүл мүлкү дар.
Әфсанә дәһлизи дар олса әкәр,
Сәнәтин сөзү дә йолда ләнкийәр.
Кәрәк сөз мейданы кен олсун мүдам,
Атыны дәрд нала сәйиртсин илһам.

Бу айә олса да аләмә бәлли,
Гәлбә кәтирмәйир шадлыг, тәсәлли.
Шадлыгдыр, әйһамдыр сөзүн аргачы,
Бунларла дүзәлир сөз әһтиячы.
Кәдәрлә, зәнчирлә бағланса дастан,
Сөzlәр чылпаг олар, чан сыхар, инан.
Ону һәддән артыг бәзәсэн әкәр,
Дастанын үзүнә ләкәләр дүшәр.
Йохса да мейданда бир чыхыш йолу,
Бир сөз демәлийәм һикмәтлә долу.
Бу дастанда нә бағ, нә учалыг вар,
Нә чалғы, нә шәраб, нә хошбахтлыг вар.
Гумсала, дашлыға илһам кәдәрми?
Кетсә дә, торпаға тә'сир әдәрми?
Һәр шеир шадлыгла кәлсә нәфәсә,
Бейит һадисәйлә башлаяр рәгсә,
Одур ки, дүняда әзәл замандан
Кәдәрдән, гүссәдән гачмышдыр инсан.
Дәрд язан шаирләр ганад салмышдыр,
„Лейли вә Мәчнун“ са сөзсүз галмышдыр...
Инди шаһ дил төкүр бу тәмтәрагла,
Дейир: „Бу китабы адыма багла“.
Мәнзил дар олса да, бу күндән белә
Мән Лейли-Мәчнуну инчәлийилә
Бәзәйиб бир зинәт вурум ки, она,
Көвһәрләр сәпилсин шаһын йолуна.
Охучу пәришан олса да бундан,
Гой әшгә чан версин онда варса чан.
Енә дә өз оғлум динләди мәни,
О ачды үзүмә бу хәзинәни,
Өмрүмүн илк күлү о тәкчә балам,
О ағыз ләззәтим, о сон пиялам
Деди: „Әй кәламы әкизим ата,
Әсәри гардашым, әзизим ата,
Ярат бу дастаны рәнкли, боялы,
Гойма ки, сүсләшә нәзмин хәялы.

Нарда ки, эшг эли бир сүфрә ачар,
Бу көзәл һекайә она дуз сачар.
Бүтөвсә, парчаса һәлә бу дузлар,
Сүфрәдә бишмәмиш чий кабаб да вар.
Сәнин гудрәтинлә дуз әзиләчәк,
Кабаб да сә'йинлә бишә биләчәк.
Бу гәдәр назәндә, инчә бир дилбәр
Нәдән чылпаг галсын бу вахта гәдәр.
Ону бәзәмәмиш ариф әлләри,
Одур ки, чылпагдыр о көзәл пәри.
О, чандыр, чан үчүн чалышмаянлар
Һәмишә борч кейәр әйнинә палтар.
Чан бәзәнмәлидир чан бәзәйилә,
Чанындан кечмәмиш бир инсан һәлә.
Нәфәсин чан верир халга чаһанда,
Сәнин мәһрәминдир бу көзәл чан да.
Сәндән сөз яратмаг көзләксин кәрәк,
Мәндән дуа әтмәк, бәхтдән дә көмәк“,
Данышыб гуртарды о чийәрпарам,
Онун хатиринә сөз алды илһам.
Көвһәр ахтармаға башладым енә,
Кимялар ачараг кирдим мә'дәнә.
Тәб'им дә ән гыса бир йол ахтарды,
Йол узунлуғундан горхум да варды.
Нә бундан гысача йол вар һәләлик,
Нә дә бундан гывраг, ити бир миник.
Бәһрин сую йүнкүл, өзү ахардыр,
Чанлы, нәфәс алан балығы вардыр.
Чох бу ширинликдә сөз дейән олар,
Санма ки, онларда бу тәзәлик вар.
Һәлә үзүчүләр гәлб дәнизиндән
Белә саф бир инчи тапмамыш, билсән.
Һәр бейти, сапдаки инчиләр кими,
Парлайыр әйбсиз бир һүнәр кими.
Мән бу инчиләри кәзәндә бир-бир,
Аяғым түк гәдәр сүрүшмәмишдир.

Гэлб чаваб верирди мәнә үрәкдән,
Булаг су верирди ер газдыгча мән.
Әгилдән алдығым бу кәлир, дәвләт
Ялныз әсәримә вурурду зинәт.
Дөрд мин бейитдән дә чохдур бу дастан,
Дөрд айдан аз вахта язмышам, инан!
Әкәр башга ишләр олсайды һарам,
Бу, он дөрд кечәйә оларды тамам.
Бу азад кәлини көрән шад олсун,
Она абад дейән, гой абад олсун.
Бу рәчәб айында С. Ф. Д. или
Чыхды кәрдәйиндән бизим севкили.
Беш йүз сәксән дөрддә язылды әсәр,
Онун да тарихи будур, мүхтәсәр.
Ону инчәликлә чәкдим гәләмә,
Үзүнү көстөрдим бүтүн аләмә.
Шаһын бахышлары мүбарәк олсун,
Доғрулуғ йолунда өзү тәк олсун.

АХСИТАНЫН ТӘ'РИФИ

Сән шаһлығ тахтынын шаһсүварысан,
Гаранын вә ағын һөкмүдарысан.
Тач саһибләринин башчысысан сән,
Шаһлар ордусунун сәркәрдәсисән.
Эй шаһлар ичиндә мүтләг олан шаһ!
Эй дүня хаганы, бөйүк падишаһ!
Шөһрәтин тутмушдур бүтүн маһалы,
Динин вә дәвләтин сәнсән чалалы.
Шаһлығын тахтыны сәнсән сахлаян,
Һөкмүнә баш әйир бу ер, бу үмман.

Шаһларын тачысан, Әбүлмүзәффәр,
Едди мәмләкәтә сән олдун зивәр.
Көлкән бир күнәшдир, сән алог кими,
Кейгубад рүтбәли Кейхосров кими.
Адын Ахситандыр, өзүн сөз билән,
Көйдәки күнәшин ағасысан сән.
Сән ки, падишаһсан, ачыг, ашикар,
Кизли хәлифәсән, бөйүк һөкмүдар.
Бу Бәһрам нәсәбли, үлкәр үзлү сән
Мәлик Мәнучһрин сәдәф дүррүсән.
Бу тайфа шаһлыгы нәсилдән-нәслә
Кәлиб кечә-кечә олду силсилә.
Онун шаһ әчдады аранса әкәр,
Шаһдан-шаһа кедир Адәмә гәдәр,
Истәрәм, бу бөйүк шаһда данма
Гылынч узун олсун, гәләмсә гыса.
Даими бир тахтда о бәргәрардыр,
Ағыл тәк нөгсансыз бир һөкмүдардыр.
О, едди көйләрә боюн әймәйән
Едди әрәнләрә гибләдир, билсән.
Рузи көйләринин бир сәрдарыдыр,
О, дүня мүлкүнүн чәмәнзарыдыр.
Мә'налар чешмәси көзүндә гайнар,
Гәлбиндә көйләрин кизли сирри вар.
Он ики әлмин дә сирләри бүтүн
Әлиндә мум кими юмшалыр һәр күн.
Бу едди өртүклү, алты бармаглы,
Бир көзлү, дөрд әлли, доггуз аяглы,
Башыны чәкмәсә о чәнбәриндән,
Башсыз галачагдыр о һалгабәдән.
Ады ширин сулу бир каинатдыр,
Варлығы әләмә аби-һәятдыр.
Дағылмыш мә'дәнләр онун әлийлә,
Артмыш кәрәминдән дәнизләр белә.
Бир яндан дүняны тутур зәфәри,
Бир яндан әфв әдир кәрәм әлләри.

Гылынч дэстэсиндэн япышыб бэрк-бэрк,
Дурур, дөрд тэрэфэ гамчы чэкэрэк.
Бэхтинин бурнунда көвсэр сую вар,
Онун топпузундан аловлар галхар.
О, дүня мүлкүнэ бөйүк ишыгдыр,
Мэчлисэ, мейдана бир ярашыгдыр.
Мэррихдэ бир гылынч, Зөһрэдэ бир чам,
Сағында, солунда дурмушлар мүдам.
Зөһрэ шэраб верир чам илэ она,
Мэррих силаһ алыб дүшүр ардына.
Гылынчы галдырыр бир лә'л дағы,
Чамындан текүлүр лә'л булағы.
Бу ики ган рэнкли лә'лэ баханда,
Лә'лин рэнкиндэдир шэраб да, ган да.
Сүбһүн сагисидир онун кэрэми,
Лүтфү чох яшасын, тутсун алэми.
Дүшмэни гәһр эдэн зербэлэри вар,
Ондан узаг олсун яман бахышлар.
Лүтфү—сәһәр ели, эсэр һәр ерә,
Эсэр, нәфәс верэр ағчийэрлэрә.
Элэ бил зербәси одлу шимшәкдир,
Тохунса һәр кәсә гәһр эдәчәкдир.
Сабаһ ели кими лүтфү чан верэр,
Һичран ахшамы тәк зәрби өлдүрэр.
Кәлсә һәрәкәтә шаһлыг санчағы,
Дешәр полад кими дөшүндән дағы.
Байраг готазлары титрәсә әкәр,
Зәлзәлә көрүнәр бир арпа гәдәр.
Белә бир ганун да вардыр дүняда:
Од йүксәкдә дурур, су ашағыда.
Аты ода бәнзәр, өзү суя, бах,
Булут од үстүндә гәрар тутараг,
Онун гапысында меһтәрдир Гейсәр,
Фәғфур о гапыда кәлиб диләнәр.
Нә гәдәр парласа күнәшин үзү,
Шаһын мэчлисиндә сөнүкдүр, дүзү.

Ай ки, бәдирләниб, нура бүрүнәр,
О да гапысында солгун көрүнәр.
Адиләр низәси һәдәф алармыш,
Арәшин оху да ити олармыш,
О, ох шаһымызла ярышса әкәр,
Камандан чыхмамыш торпага дүшәр.
Дейирләр, Пәрвизин һүснү, чәмалы
Бахдыгча охшармыш гәлби, хәялы,
Атынын тозуйла тутушса Пәрвиз,
Галмаз чамалындан зәррә гәдәр из.
Кимә шаһ гылынчы дәйдисә бир әл,
Гуртулуш йолуну бағлады әчәл.
Һансы бир зиреһә дәйди низәси,
Парча-парча олду бүтүн һәлгәси.
Атдығы зубинин һәр нишанындан
Икийә бөлүндү бу ики чаһан.
Лүтфү парлаг олан бир күнәш кими,
Гәһр әдәр туфан тәк гәзәби, кини.
Гылығы бир сәһәр елидир, керчәк,
Гәзәби шир тутур көйдә күнәш тәк.
Алты һәрфи олан адыйла билсән,
Дүняны бағламыш алты тәрәфдән.
Бу алты һәрф ки, шеш атды енә,
Дүшдү нәрд оюну шаһын хейринә.
Дүшмәни милчәк тәк гайнаса белә,
Таб этмәз гәһриндән әсән бир елә.
Күнәшин ордусу бой версә әкәр,
Хәлвәтә чәкиләр гачар көлкәләр.
Атынын дырнағы дәйән ерләрдә
Пәләнкләр, асланлар көрүнмәз бир дә.
Өлүмүн бараты яғса охундан,
Һәят намәсини олмаз охуян.
Гынындан гылынчы чыхарса бир әл,
Дашларын бағрында гана дөнәр лә'л.
Ағзыны ачарса гылынчы бир ан,
Он-он баш итирәр өнүндә дүшман.

Эфрасяб кимидир ондаки хүнэр,
Ялныз, вурuşмағы күнәшә бәнзәр.
Гошун кәмәрини бағламамышдан,
Дүшмәни мәһв әдәр бу мәрд Ахситан.
Гошуну архадан кәләнә гәдәр
Дүшмән ордусундан гоймаз бир нәфәр.
Йүз Рүстәм тутмушдур үзәнкисиндән,
Ордулар дағылыр онун сәсиндән.
Шаһлыг мәчлисини ачыб гуранда,
Илк баһар булуту көрүнәр онда.
Нә гәдәр чох олса орда симү-зәр,
Бағышлар һамсыны сонуна гәдәр.
Бир күнлүк хәрчинә гойдуғу мая
Узун илләр бою алынмаз сая.
Бу шаһ чанаг-чанаг пуллар бағышлар,
Бир дә дәстә-дәстә гуллар бағышлар.
Чәмшидин ичдийи о долу чамдан
Йүзүнү бағышлар һәр күн Ахситан.
Һәлә ер үзүндә йохдур бир инсан
Онун хәл'әтиндән кеймәсин нишан.
О, мүшкү гыр кими пайлар һәр яна,
Чини бир һәдиййә верәр мәрдана.
О, бирчә фәрманла бир гала алар,
Бирчә гәсидәйә өлкә бағышлар.
Һесабсыз, өлчүсүз не'мәтләри вар,
Дәря гучағына сығышмаз онлар.
Гәлби чох кенишдир, ора нәзәр гыл,
Чынгыллар кимидир әлиндә гызыл.
Кимин хәзинәси артса дүняда,
Ширваншаһ пулуйла чохалыр о да.
Милчәйи дойдурса бизим һөкмүдар.
Маһмудун филиндән гүввәтли олар.
Тахтындан бәллидир онун сайәси,
Филләрлә данышыр кейф пияләси.
Шаһымыз дәниздир, Фәратдыр, лакин,
Дәрясы ахандыр, Фәраты сакин.

Байрам күнләриндә о пайласа бар,
Эн бөйүк бир новруз байрамы олар.
Бәхтинин, тахтынын эзәмәтиндән
Илтифат көрмәмиш данышырам мән.
О, даг архасындан чыхан бир айдыр,
Янында улдузлар алай-алайдыр.
Күнәш чешмәсидир бөйүк һөкмүдар,
Онунла чанланыр бизим чәмәнзар.
Көйүн ерә энмиш бир сәһәридир,
Аллаһын мәрһәмәт шәфәгләридир.
О нурда нә гәдәр парласа көзләр,
Яман көзләрдән дә галмаз бир әсәр.
Илаһи! Мәһәммәд сөвдәсыйла мән
Мадам ки, Вейс ады алдым эзәлдән,
Мәһәммәд сифәтли о шаһ һәзрәти
Версин хәялымда олан не'мәти.

ПАДШАҢА ХИТАБ

Сән, эй чан аләми, эй аләмә чан!
Эй инсан гәлбини күлдүрән инсан!
Күнәшин тачындан тачын учадыр,
Чәмшидин тахтындан тахтын гочадыр.
Сәнин идракынла дүня абаддыр,
Сәнә гул олмагла инсан азаддыр.
Сәнин форманынла бүтүн өлкәләр
Азад нәфәс алыр, дүздүр бу хәбәр.
Бир сән әзизләдин бүтүн дүняны,
Сәниндир дүнянын һөкмү, фәрманы,
Исламын бәзәйи олмушдур хутбән,
Хәлифә пулудур сәнин бу сиккән.

Биз сәнин дуанла өпсәк торпағы.
Гызыл күлләр ачар гангал ярпағы.
Бир сәнин сиккәни вурсалар даша,
Гызыл-күмүш олар ер башдан-баша.
Нәдир о сәндәки шанлы эзәмәт?
Кешикчин олмушдур сәнин сәадәт.
Меһтәрин олмушдур фәләк, һәр заман,
Арпа-саман алыр о амбарындан.
Нәдир, мән дедийим бу арпа-саман?
Бу арпа—сүнбүлдүр, саман—кәһкәшан.
Сән сәһәр елинин әтрини чалдын,
Бу хош тәбиәти һавадан алдын.
Һәят чешмәсидир бу сәхавәтин,
Дүняны дойдурур сәнин дөвләтин.
Бу әлван чичәкли назәнин баһар
Сәнин аяғыны өпмәк арзулар.
Мәшригдән мәғриби алан көнүлләр
Сәнин һүзурунда гул олмаг диләр.
Зәфәр әли кими таң бағышларсан,
Күнаһы, танры тәк, сән бағышларсан.
Бу дүня сәнинлә олмуш бәргәрар,
Сәнә бүтүн әләм кешикчи дурар.
Сән габагда кетсән, йол чырағысан,
Архада галанда әл даяғысан.
Ишыгсан йоллара мәш'әлләр кими,
Шәфәгин айдындыр сон сәһәр кими.
Сәндәдир ишләрин һөкмү, диваны,
Һөкмүн доландырыр бүтүн дүняны.
Кимсә бу дүняда ән баш һөкмүран
Өзүнү гул сайыр гаршында, инан.
Ағлын, ирадәнин күчү вар сәндә,
Онлар иш апарыр сәнин өлкәндә.
Мәгсәд нишанәси яранмышса вахт,
Бир сәнә инаныб, сығыныр һәр вахт.
Гәләбәм дүшмәни гачыра билир,
Бу, сәнин сайәндә әлдә әдилир.

Сәндәки көз нуру сайылан санчаг
Дөвләтдән, нүсрәтдән яранмыш анчаг.
Һәр кимлә дөйүшсән, ону дағларсан,
Мин икид белинә гуршаг бағларсан.
Онун вүчүдундан төкүлмәмиш ган,
Башыны гаршында ерә саларсан.
Чаһанда һәр кимә етирсән нәзәр,
Сәадәт тахтында кәлиб, әйләшәр.
Онун талеини сән шад әдәрсән,
Хараб өлкәсини абад әдәрсән.
Бөйүклүк, учалыг сәндәдир дейо,
Хошбәхтлик кәтирдин бу Низамийо.
О да сарайынын кешикчисидир,
Сайәндә өзүнү бәхтияр билир.
Көр, һүма гушунун күлүр варлыгы,
Сонсуздур бу гушун бәхтиярлыгы.
Бу гуш ки, эшгинлә гидаланыр, бил,
Сәнин көлкәндәдир, пәришан дейил.
Сәба гушлары ки, өтүр һәр сәһәр,
Шаһын дуасыдыр дилиндә әзбәр.
Бөйүкдүр чаһанда шөһрәтин, намын,
Зәфәрдир, фәтһдир ялныз мәгамын.
Учалсын чалалын, ағ олсун бахтын,
Зәфәрлә бәзәнсин сарайын, тахтын.
Ил бою шадланыр сайәндә аләм,
Аләм айрылмасын сайәндән бир дәм.
Сәадәт даима сәнә яр олсун,
Сәнинлә бир ердә о да вар олсун.
Мәрһәмәт гапысы шаһын ачылды,
Достларын көзүнә ишыг сачылды.

ШАҢЗАДӘНИН ТӘ'РИФИ ВӘ ОҒЛУМУН ОНА ТАПШЫРЫЛМАСЫ

Сәһәрин гырмызы көвһәри эркән
Зүлмәтдән бир ишыг заһир эдәркән,
Мәним хәзинәмдин көвһәри олан,
О белимдән кәлән, гәлбимә султан
Өз ата тачына көвһәрләр сачды,
Ширваншаһ оғлундан мәнә сөз ачды,
Деди:—Адамсызам, гырылмаз багла
Мәни шаһ оғлунун лүтфүнә багла.
Гой онун әһдинә бағланым бу дәм,
О кәнч бир устаддыр, мән өйрәнәнәм.
Кәрәми камала етишән заман
Дәрс алсын о сәнин кәламларындан.
О аз яшлыдырса, бир һөкмүдардыр,
Онда енилмәйән ирадә вардыр.
Вәтән көйләринин улдузудур бу,
Шаһын вүчудудур—өлкәнин руһу.
Ерләрин, көйләрин Юсифидир тәк,
Заман вәлиәһди бир одур, керчәк.
Мәчлис, бүсаты, севдасы ени,
Падшаһ Мәнучеһрин, бәлкә дә, әйни.
Бу ики дүнянын о чан сирдашы,
Ағылда, идракда шаһларын башы.
Бу едди өлкәйә варис гәһрәман,
Бу дөрд көвһәрин дә сиррини ачан.
Бөйүк инсанларын көзләринә нур,
Шаһлар намазынын гиләси одур.
О, тача фәхрдир, тахта да зинәт,
Үзүнә мөһтачдыр онун сәадәт.
Шаһзада, күлдүкчә шәрәфин, шанын,
Ачылды көвһәри шаһ Ахситанын.
Сүбһүн ики чалан рәнкидир рәнкин,
Сәндә шаһ ганы вар ики өлкәнин.

Шаһлығын бағында экилэн будур,
Кейгубад нэслинин бир тохумудур.
Ширван бэзэнмишдир эзэмэтинлэ,
Хозан абадлашмыш эдалэтинлэ.
Едди даирэнин мэркэзиндэ тэк,
Дуруб эйлэширсэн, сэн бир нөгтэ тэк.
Танры сайэсиндэ яшайырсаң сэн.
О сэни сахласын яман көзлөрдэн.
Мэним үмидим вар бөйүк аллаһа,
Өз зейнин, ағынла сэни бир даһа
Көйлэрэ галдырсын о күлэ-күлэ,
Чатасан дүняда һәр тэкамүлэ.
Шаһ китабларыны өйрэн дэриндэн,
Дэрс ал агиллэрин дедиклэриндэн.
Сандыгда кизлэнмиш хэзинэни сэн
Көйдэ он дөрд күнлүк ай тэк көрэсэн.
Бил ки, бу кэлинэ йохдур бир эвэз,
Бу чаны һеч бир әһд ярада билмэз.
Онун атасыны көрэ билмэсэн,
Бары гардашына һөрмэт сахла сэн.
Мин бир нэвазишлэ кэтир ядына,
Әбеди бир һөрмэт бэслэ адына.
Гой оғлум һеч кэсэ мөһтач олмасын,
Һеч кэсин элиндэ көзү галмасын.
Бунунла гуртардым бу һекайэти,
Олсун сәадэтин шаһын дөвлэти.
О көз, бу ишыгла парласын анчаг,
Бу сэрв о чәмэндэн дүшмэсин узаг.
Шаһа архаланмыш сэнин сурэтин,
Дүшмэнин белини гырмыш гүввэтин.
Һәят булағыйла Хызыр яшады,
Сэнинлэ яшасын шаһлығын ады.
Көйдэ нэ гэдэр ки, сәйярэлэр вар,
Бу ики вүчуддан ишыг алсынлар.

МӨНИ ИНКАР ЭДӨНЛӨРДӨН ШИКАЙӨТ

Чошмаг заманыдыр, чош, эй көнүл, сән,
Дүняя дил верән динмәйир нэдән?
Кәлди сөз мейданы, мәнәм сәнәткар,
Бу күн мәнән көзәл сөз дейәнми вар?
Әлимин муздуйла доланырам мән,
Чалалым яраныр сөз хәзинәмдән.
Ятдығым сәһәрин сәһрийлә бу күн
Едди һиссәни дә охудум бүтүн.
Бу һалал, бу ачыг сәһрә бахын сиз,
Күнаһдыр бу сәһри данмаг, шүбһәсиз.
Бу сөз сәнәтиндә элә камиләм
Ки, гейб айинәси адымдыр бу дәм.
Мәним дил ғылынчым ити фүсункар,
Иса мө'чүзүндән онда нишан вар.
Нә гәдәр шириндир яздығым әсәр,
Лаллар да дил ачар, карлар да динләр.
Алышар көз кими сөзүм ғызанда,
Бармаг тохундурма, алов вар онда.
Архымдан су ичди шеирлә сән'әт,
Мәнлә шөһрәт тапды сөздәки гүввәт.
Бу гарын отаран дузсуз шаирләр
Сайәмдә дүняны басыб едиләр.
Шикары тутмаға аслан кәрәкдир,
Түлкүнүн иши дә мүфтә емәкдир.
Мәним өз нәфсимә емәйимдәнсә,
Гой мәнән есинләр, вериб сәс-сәсә.
Пахыл! Көз юмараг ачыг не'мәтә,
Сағғыз чейнәйирсән, кириб хәлвәтә.
Эй мәним язымын оғрусу инсан,
Гаршымда көлкә тәк чох алчалырсан.
Мән гәзәл демәйи әдәндә пешә,
О да зурнасыны чалар һәмишә.

Мән һәр күн дүзәндә хош гэсидәләр,
О да гурашдырыр бош гэлидәләр.
Һәдэрән-пәдэрән дилинә бах бир,
Енә дә нәзм илә һекайә дейир.
Мән яхшы галыбда сиккә вурурам,
О да дөйәшдәйир, гәлп чыхыр мүдам.
Меймун да ямсылар, бу дейил һүнәр,
Буланлыг суда да улдуз көрүнәр.
Көзләр ишыгланар һәр әсәримдән,
Лакин о инчикдир көлкәләримдән.
Бәллидир, инсаны көлкә ямсылар,
Көлкәдән дә бетәр көлкәләрим вар.
Ямсылар, ямсылар, утанмаз бир аз,
Чүнки көзү көрмәз, үзү утанмаз.
Көлкәси олмаян пейғәмбәр белә
Тә'гиб әдилмишдир бу көлкәләрлә.
Тәмиздир мүһитләр, дәрин дәрәләр,
Итин селийиндән нә горхусу вар.
Сары гулаглары дүшүндүкчә мән
Чошуб гызырамса бә'зән һирсимдән,
Саһили юсам да, санки бир дәниз,
Буну ачығымдан зәнн әтмәйин сиз.
Чыраг тәк алдығым сәрт бир зәрбәдән
Шам тәк күлүмсәйиб сөнүрәм бә'зән,
Мән ки, айна кими дәмир дейиләм,
Үрәйи дашлара олмарам һәмдәм.
Хәзинә газсам да, бир кишийәм мән,
Дүшмән чан чәкишир мәним дәрдимдән.
Сәнәтими данан бир дә сағалмаз,
Чаршәнбә чинлиси ағыллы олмаз.
Гапымый оғрусу һагг әвәзинә
Мәним гейбәтими данышыр енә.
Әвин саһибини көрән оғрулар
Һарай гопардараг дейир: „Оғру вар“.
Малым доюрса да ач оғрулары,
Пис сөз демәсияләр һаггымда бары.

Һүнәри көрсә дә ә'тираф әтмәз,
Пис йолу бурахыб яхшыя кетмәз.
О, көзсүз яшасын көзсүзсә әкәр,
Корса ачылмасын бир дә о көзләр.
Оғурлаян одур, утананса мән,
Оғурлуг шөһрәтдир она әзәлдән.
Йох, йох, алчаглыға гуршанды мурдар,
Гапыны ач она де ки: „Кәл, апар“.
Онун ки, газанчы оғурлугдур тәк,
Нейләрдим, олсайдым мән дә онун тәк.
Бу ики аләмин хәзнәси мәндә,
Нолар бир мүфлисә бир пай верәндә;
Борчумдур кәдая садаға вермәк,
Ачыг алмаянда, о чалсын кәрәк.
Хәзинәм ер алты, дүррүмсә үмман,
Нә үчүн инчийим лағым атандан?
Хәзинә сандыгда сахлана биләр,
Көзәл үзәрликлә бәсләниб күләр.
Мәнә анам верди бу хәзинәни,
Үзәрлик үстүндә мәрд доғду мәни.
Бахсан Низаминин чизкисинә сән,
Мин бир ад сайыны орда көрәрсән.
Илясын „әлф“ини, „лам“ындан кәссән,
Енә дохсан доггуз тамы көрәрсән.
Даянмыш дөврәмдә бу минбир һасар,
Йүздән дә бир әксик гаравулчум вар.
Зәһмәтә дүшмәкдән азадам һәр ан,
Горхмайыр хәзинәм һеч бир оғрудан.
Бир хәзинәнин ки, бу һасары вар,
Ону нейләйәчәк лағым атанлар?
Лакин, хәзинәләр олмаз илансыз,
Йохдур бу дүняда бир күл тикансыз.
Ким ки, ад гоймушдур гоча дүняда,
Ону өз достлары вермишдир бада.
Ай үзлү Юсифи яд әдин бары,
Она гую газды өз гардашлары.

Иса ки, инсанлыг элминдэ тэкли,
Һәр бир йәһүдидән чафалар чәкли.
Мөһәммәд яратды әрәбләрә дин,
Чәкли бәласыны Әбуләһәбин.
Әзәлдән дүнянын бир гайдасы вар:
Бал тутан бармагы арылар санчар.

ШИКАЙӘТИН ҮЗРҮ

Мән, мән олан күндән, шаһиддир әләм,
Бир гарышганы да инчитмәмишәм.
Дүррүмү чәкмәдим өзкә суюна,
Пислик яратмадым, дүшмәнәм буна.
Тәмиздир вичданым, учадыр адым,
Итин дә һаггында пис данышмадым.
Шир кими гыздырса мәни көпәкләр,
„Әйб әтмәз“ дейәрәм, басылмаз һүнәр.
Каш ки, өз һирсими салыб гәфәсә,
Төһмәт әтмәйәйдим мән һеч бир кәсә.
Лакин, арифләрин зәндинә бах бир,
Дилсизлик, дүняда гейрәтсизликдир.
Бир инсан шәһәрдән олса хәбәрдар,
Биләр ки, һардандыр бизим мәтаһлар.
Ким ки, мәнә гаршы бир әл галдырар,
Онун мәнән башга дүшмәни дә вар.
Әй көнүл! Бу кәскин сөzlәрдән әл чәк,
Гәм пияләсини өз башына чәк!
Күл кими, көчмәйин тәблини вур сән,
Ким һопарса сәни, өп әлләриндән.
Ганыны чөрәйнә яванлыг әлә,
Папағы дик сахла, баш кетсә белә.
Зүлмә дөз, инчитмә һеч дә өзкәни,
Әлләр гәм чәкинчә, дәрә алсын сәни.

ОҒЛУМ МӘҒӘММӘДӘ НӘСИҒӘТ

Сән, эй он дөрд яшлым, һәр элмә еткин!
Көзүндә әкси вар ики аләмин!
Едди яшар олдун о заман ки, сән,
Ачылдын күл кими, күләндә чәмән.
Инди ки, чатмышдыр яшын он дөрдә,
Башын сәрв кими дурур көйләрдә.
Гәфләтдә ойнама, гейрәт вахтыдыр,
Инди һүнәр вахты, шөһрәт вахтыдыр.
Учалмаг истәсән, бир камала чат,
Камала әһтирам көстәрәр һәят.
Ушагкән әслини сорсалар бир аз,
Ағач бар верәндә чинси сорулмаз!
Әлә ки, бөйүдүн, беләдир гайда,
Атанын адындан сәнә нә файда?
Сән, асланлар кими, кеч чәбһәләрдән,
Ялныз һүнәринин баласы ол сән!
Сәадәт камалла етишир баша,
Халга һөрмәт әлә, әдәблә яша.
Башына әфсанә дүшдүйү заман
Аллаһ горхусуну унутма бир ан.
Өз адына лайиг ишләр көр ки, сән
Ахырда утанма хәчаләтиндән.
Оғул, сөzlәримә яхшы гулаг ас!
Ата нәсиһәти файдасыз олмаз.
Көрүрәм, шөһрәтдә ләягәтин вар,
Шеирдә, сән'әтдә мәһарәтин вар.
Шаирлик әләмә! Дөврә бах ки, бир;
Тә'риф әвәзинә писләнир шеир.
Шеирдән учалыг умма дүняда,
Чунки Низамийлә гуртарды о да.
Һәрчәнди сән'әтин чох рүтбәси вар,
Һәятә файдалы бир әлим ахтар.

Бу әйри чизкиләр чәдвәлиндә сән
Өзүнү шәрһ әдиб, өзүнү өйрән!
Ол өз вичданынын сирринә ачар,
Чүнки бу мә'рифәт гәлбә нур сачар.
Пейғәмбәр демиш ки, әлим икидир:
Бири дин, о бири һекмәт әлмидир.
Көбәкдә әтри вар икичә әлмин:
Бири тәбабәтдир, о бириси дин.
Сән диндар олсан да, тәмиз диндар ол,
Нә бир һийлә ишләт, нә фитнәкар ол.
Иса мә'рифәтли һәким ол, амма,
Инсаны өлдүрән бир һәким олма.
Һәм һәким, һәм абид олсан сән, әкәр,
Һамынын янында адын йүксәләр.
Һәят да, өлүм дә гул олар сана,
Сәадәт вә шөһрәт дүшәр пайына.
Бир әлим өйрәнмәк истәдикдә сән
Чалыш ки, һәр шейи камил биләсэн.
Камил бир паланчы олса да инсан,
Яхшыдыр ярымчыг папагчылыгдан.
Мәндән сөйләмәкдир, сәндән әшитмәк,
Бир инсан әлибош кәзмәсин кәрәк.

АЗ ДАНЫШМАҒЫН КӨЗӘЛЛИЙИ

Сөзүн дә су кими ләтафәти вар,
Һәр сөзү аз демәк даһа хош олар.
Бир инчи сафлығы варса да суда,
Артыг ичиләндә дәрд верир су да.
Инчи тәк сөzlәр сеч, аз даныш, аз дин,
Гой аз сөzlәринлә дүня бәзәнсин.
Аз сөзүн инчи тәк мә'насы солмаз,
Чох сөзүн кәрпич тәк гиймәти олмаз.

Әсли тәмиз олан саф мирварылар
Суя вә торпаға мин бәзәк вурар.
Мә'дәнлә долса да һәр бир хәзинә,
Һәр кичик зәррәси дәрмандыр енә.
Үрәйи охшаян бир дәстә чичәк
Йүз хырман отундан яхшыдыр керчәк!
Йүз улдуз янса да көйләрдә, инан,
Бир күнә баш әймәк хошдур онлардан.
Көйдә парласа да нә гәдәр ылдыз,
Күнәшдир нур верән аләмә ялныз.

• ӨЛӘН ГОҢУМЛАРЫМДАН ХАТИРӘЛӘР

Саги, һарда галдын? Мән мейпәрәстәм!
Долдур пияләни, онсуз да мәстәм!
О, көз яшым кими саф олан шәраб
Ашиг мәһәбиндә сайылыр сәваб!
Ону бу умудла ичирәм ки, мән,
Гуртара көнлүмү дәррдән, әләмдән.
Йолумун үстүндә дуран ширә бах,
О шир—гәм ширидир, ону аздыраг.
Әзәлләр һәмдәмим оларды шадлыг,
О адам дейиләм, дейиләм артыг.
Бу күн дә әлимдән чыхса о дилдар,
Даһа да пис күнләр гисмәтим олар.
Саги, вер шәрабы, дәрдимә бир гал!
Сөз мәним одума нал атмышдыр, нал!
Вер о шәрабы ки, ачардыр, ишә,
Рух илә рух кими кирир сазишә!

АТАМЫН ХАТИРӘСИ

Атам Зәки оғлу Юсифи, дөвран
Өз әңдады кими алды дүнядан.
Нә үчүн үз-үзә дурум заманла?
Ағлайым, сызлайым мин һәйәчанла?
Аталар йолуну чох көрдүйүмдән,
Өз ата гәлбими гопардым ки, мән,
Өлүм тиканындан сүзүлән зәһәр
Ҷаныма ерисин, әрисин гәмләр.
Саги! Шәраб вер ки, шириндир чандан,
Хылты тәмизләсин, чыхарсын гандан.
Бир шәраб кәтир ки, ону ичсә лал,
О да нитгә кәлсин, дил ачсын дәрһал.

АНАМ РӘИСӘНИН ХАТИРӘСИ

Күрд гызы анам да бизи тәрк этди,
Бир ана гәлбийлә дүнядан кетди.
Нә гәдәр ағлайыб, янса да үрәк,
Анама дил верән вармыдыр, көрәк?
Ҷәкмәклә гуртармаз бу дәрди инсан,
Бу кирдаб дәриндир инсан боюндан.
Дашмышдыр әләмин, гәмин касасы,
Бу гәм мин нәфәсә ичиләр, азы.
Бу учсуз, бучагсыз дәрд өлкәсинә
Дәрди унутмагдыр бир әлач енә.
Саги! Шәраб вер ки, мәнзил узагдыр,
Хәялым бу йолда йорулачагдыр.
Бир шәраб кәтир ки, баша шур кәлсин,
Һәр аддым башында мин баш йүксәлсин.

ДАЙЫМ ХАЧЭ ӨМӨРИН
ХАТИРЭСИ

Хачэ Өмөр дайым өлүб кедэндэ,
Дүшдүм мүсибэтэ, бэлая мэн дэ.
Бу ачы тикэнин ачылыгындан
Аһым боғазымда гуруду, инан.
Ағламам, фэлэкдэн горхум вар, дейэ,
Горхурам дайымын руһу инчийэ.
Саги! Мейхананын шэраб күпүндэн
Наркилэ рэнкиндэ шэраб вер ки, сэн,
Онда дэниз бойда сэхавэт олсун,
Беһишт шэрбэти тэк бир шэрбэт олсун.

КЕЧМИШ МҮСАҢИБЛӘРИН ХАТИРЭСИ
ВӘ БАШГАЛАРЫ ИЛӘ МҮСАҢИБЛИК

Етмэзми достлардан вурдугум бир дэм?
Һаны мэн дейән дост, мэн дейән һәмдәм?
Хурманын ширәйлә шадланмағы вар,
Хурма йолдашлыглар ширә ярадар.
Бир дэ ипэк тачлы барама гурду
Тачыны йолдашлыг элийлә гурду.
Гарышга бирликлә кестәрәр һүнәр,
Өзүндэн чох бөйүк шейләр сүрүйәр.
Достлугда һәр кимлә сәсләшә билсэн,
Онун пәрдәсиндә нәғмәни чал сән.
Бу дар нәғмәчийин өз пәрдәси вар,
Аһәнки билмәсэн, долашыг чалар.
Ялһыз ипэк дейил Чиндә тохунан,
Каһ гумаш, каһ һәсир тохуюр инсан.
Ишә көмәк этсә тәмкинлик, әкәр,
Сонунда даима ишләр дүзәләр.

Бир чалгы тутмаса нэгмэйгэ аһэнк,
Нэгмэ чалынса да тез кэсилэчэк.
Саги! Этир ийли шэраб кэтир сэн,
Кэл ач бу зэнчири мэн чарэсиздэн.
Бир шэраб кэтир ки, чан ширэсидир,
Кэнчлик күзэсинин етирмэсидир.

ВҮЧУДУ УНУТМАГ

Торпагла өртүлэн бир эв үчүн сэн
Чохму ган удараг, аһ чэкэчэксэн?
Нөрүмчэк торудур о ачыг-ашкар,
Каһ яра бағлаяр, каһ да ганадар.
Бэ'зэн бир милчэйин йолуну кэсэр,
Бэ'зэн дэ бир элин ганыны кэсэр.
Бағласан бу эви барамалар тэк,
Раһатча ятарсан ятағында тэк.
Күнаһла долудур бу чан эви, бил,
Онун да дөвраны чох сүрэн дейил...
Саги! Нэ шэрабдан, нэ кефдэн эл чөк!
Бу ачы шэрабла ширин кеф чэкэк!
Бир шэраб кэтир ки, ичэндэ дэрһал
Билинсин кимдэдир идракла камал!

ШӨҺРЭТИ УНУТМАГ

Илан тэк дикбашлы кэзмэ, эй инсан!
Ашачаг дүнянын сели башындан.
Едди башын олса, эждөһалар тэк,
Онун еддиси дэ ерэ дүшэчэк.
Чох да йүксэклийэ учалма ки, сэн
Торпага дүшэндэ инчимэйэсэн.
Нэ гэдэр алчагдан йыхылса адам,
О гэдэр ағрысы аз олур мүдам.

Дүняда ер кими ағыр долансан,
Үч көвһәр арханда галачаг, инан!
Бүтүн көвһәрләрин рәнки парлагдыр,
Һамсындан хош кәлән енә торпагдыр.
Торпагда кизлидир о үч йолдашлар,
О үч йолдашда да, торпаг өзү вар.
Саги, лалә рәнкли бир шәраб етир!
Гаршыма чәнк илә бир бадә кәтир!
Онунла сабаһын үзү шад олур,
Онунла руһ эви тез абад олур.

КЕЧӘН ӨМРҮ УНУТМАГ

Енәми дәрд чәким сабаһки гәмдән?
Көрүб билдийими данышмайым мән?
Кечән күнләриндә адыны аз тут,
Яхшысы будур ки, бир дәфә унут!
Бир гәляналтыйды кечән өмүрләр,
Инди о кечмишдән галмамыш тәсәр.
Онлары көһнә бир сәһифә дүшүн,
Дүнән язылмышлар язылмаз бу күн.
Тутаг ки, едди көй, едди ери сән
Едди мин ил галыб, билдин әзбәрдән;
Ахыра чатса да бу едди мин ил,
Дүнәнын ахыры көрүнән дейил.
Узун да, гыса да олса гәддимиз,
Енә дә өлмәйә яранмышыг биз.
Саги, пияләни вер сәһәр-сәһәр!
Ичмәмиш мәст олум, мән үзүкүләр.
О шәраб күн кими шө'ләләр салсын,
Гурумуш чешмәләр ондан су алсын.

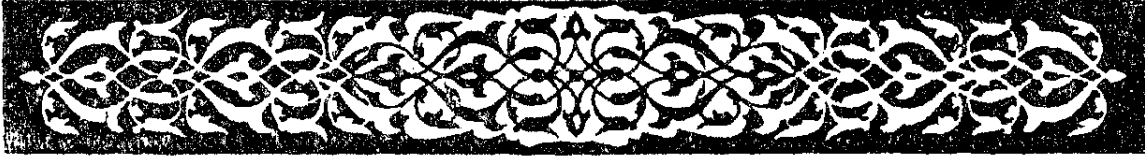

АЛЧАГЛЫҒЫ ВӘ ЯЛТАГЛЫҒЫ РӘДЦ ЭТМӘК

Буз кими донмагдан кәл көтүр сән эл,
Өлү сичан кими суда ахма кәл.
Күл кими юмшаглыг көстәрмә, керчәк,
Олма икиүзлү, бәнәфшәләр тәк.
Тикан олмағын да өз мәгамы вар,
Ерли дәлилик дә ишә яраяр.
Бир күрдүн эшшәйи Кә'бәдә итди,
Күрд һарай гопарыб бир суал этди:
„Бура ки, инсансыз бош сәһралардыр,
Эшшәк йоха чыхды, нә һекмәт вардыр?“
Дейиб, архасына бахдығы заман
Көрдү эшшәйини, күлдү шадлыгдан.
Деди: „Орталыгда итмишди эшшәк,
Мәним һай-күйүмдән тапылды бишәкк!“
Күрд гопармасайды һай-һарай, әкәр,
Нә эшшәк галарды, нә йүкдән әсәр.
Һушсузлар галасы дүняя бах бир,
Даима залыма мұкафат верир.
Өмрү баша вурар шир үрәклиләр,
Өкүз үрәклидә олмаз бир һүнәр.
Саги, шәрабы вер, сән ол көмәйим!
Бир су тек, од тутуб янсын үрәйим!
Вер о шәрабы ки, юдугча дашы
Парладыб әйләсин бир ягут гашы.

ЗҮЛМӘ ГЯТЛАШМАМАГ

Нечин алчаглара боюн әйирсән?
Оюнчаг олурсан намәрдләрә сән?
Нә үчүн бойнуна мин йүк алырсан?
Залымын зүлмүндән разы галырсан?
Гәлби юмшаглығы бир дәфә унут,
Чийнини даг кими учалыгда тут!
Сән дә сүсән кими ипәкдән олсан,
Сәни саф торпаг да яралар, инан!

Ачизлик үрәйи ағрыдар, билсән,
Бир алчаглыг олар һәр зүлмә дөзсән.
Тикан тәк чийниндә тут ярағыны,
О вахт гучагларсан күл будағыны.
Инсаны сарсыдар көз яшы, налә,
Аһ чәкиб, оф дейән етмәз кәмалә!
Саги, заман кечир, дурма, гардашым!
Шәраб вер, долудур фикирлә башым!
О, бир чыраг олсун йолчу кечәндә,
Көнчләшсин гочалар ону ичәндә.

ПАДШАҢЛАРЫН ГУЛЛУҖУНУ
ТӨРК ЭТМӘК

Бир-ики ринд илә кет мүсаһиб ол,
Ахтар бу дүняда гүрурсуз бир йол.
Зәррәйлә дур отур, күн ишыгы тәк,
Чәмшид сарайынын фикриндән әл чәк!
Падишаһ пулуна тикмә көзүнү,
Ганун кәмәндиңә салма өзүнү!
Шаһлар мәчлисиндән кәнар ол, кәнар!
Памбыг од көрәндә алышыб янар.
О од долудурса ишыгла әкәр,
Ондан узаг олан асудә кәзәр.
Ишыг алырдыса пәрзанә шамдан,
Янды мәчлисинә дүшдүйү заман.
Саги! Шәраб кәтир, кенүлдә гәм вар,
Шәрабла гәмләри дағытмаг олар.
Вер о шәрабы ки, сафдыр күмүш тәк,
Онунла гәмләрдән гуртарыр үрәк.

ИНСАНЛАРЫН ИШИНӘ ВӘ РУЗИСИНӘ
ӘЛ УЗАТМАМАГ

Разы гал чаһанда өз гисмәтиндән,
Өзкәнин һаггыны чейнәмә кәл сән.
Бир дә аягыны өз йорғанындан
Артыг узаданлар бәдбәхтдир, инан.

Бир гуш ки, һәддиндән артыг учалар,
Өзүнү фәлакәт йолуна салар.
Илан дүз кетмәсә йолуйла әкәр,
Өзүнә сарылыб, долашыг дүшәр.
Силаһа сарылса бир заһид ахмаг,
Онун газандығы силлә олачаг.
Асланла дөйүшә чыхса тулкүләр,
Билинәр кимдәдир гылынчла һүнәр.
Саги! Баш гыздыран шәраб вер көрәк.
Пиялән һәр зөвгү охшасын кәрәк!
Бир шәраб кәтир ки, гәлб ачсын енә,
Чан версин Кейгубад хәзинәсинә.

ШАДЛЫГ ВӘ ГӘНАӘТ

Шадлығы бир яшат тәбиәтинлә,
Шад ол өз гисмәтин, өз не'мәтинлә.
Инсанлардан башга бүтүн чанлылар
Гәнаәт эвиндә тутмушдур гәрар.
Рузи архасынча онлар да гошар,
Нә тапса, онунла кечиниб яшар.
Рузи олмаса да кифайәт гәдәр,
Нә күсәр, нә дә ки, шикайәт эдәр.
Ялныз инсан оғлу доймаян заман
Шикайәт сәдасы учалар ондан.
Әлиндән тикәси итсә бир кәрә,
Наләси, фәряды чыхар көйләрә.
Дүшәндә дамына бир дамчы яғыш,
Булуду төһмәтләр, дилиндә гарғыш.
Инсан даша тутар күнәши ердән,
Она арпа бойда даш дәйсә бирдән.
Чалыш, ишыг кими ап-ағ оласан!
Писдән вә яхшыдан узаг оласан!
Су кими аләмә һәят вер, чан вер,
Һәр рәнкә уйгунлаш, дәрдә дәрман вер!

Саги! Бәһанә тап, аяға галж бир,
Муғандан сән мәнә бир шәраб кәтир.
О шәраб мәчлисә наз бағышласын,
Дөйүшә силаһла, саз бағышласын.

ШАДЛЫГЛА ХАЛГА ХИДМӘТ ЭТМӘК

Бир даш дейилсәнсә, донуб галма сән,
Чолаг дейилсәнсә, дирибаш тәрпән!
Кечәнин үстүнә вур аяғыны,
Тәмизлә кечәнин тоз-торпағыны.
Даш кәсәк олса да, кечдийин бу йол,
Рәгсиндә ойнаған фәләк кими ол!
Бағышла атыны, сән кет пияда,
Силләләр есән дә, мәрд ол дүняда.
Бачарсан һамынын йүкүнү сән чәк,
Инсана ән бөйүк шәрәфдир көмәк.
Сән дә әлдән дүшүб йорулсан әкәр,
Сәнин дә йүкүнү бүтүн әл чәкәр.
Саги, түнд гырмызы шәрабдан кәтир!
Мәнә һәят вериб, мурада етир!
Бир шәраб кәтир ки, чаныма синсин,
Өмүр тәзәләнсин, көнүл бәзәнсин!

ТӘВАЗӘКАР ОЛ!

Шикайәт торундан чых бундан белә,
Өз ачизлийини ә'тираф әлә!
Чыхылмаз бир дағдыр—йолдаки әнкәл,
Чох да өз күчүнә архаланма кәл!
Галханы дешилмиш бир күл илә сән
Чохму бүлбүл кими өйүнәчәксән?
Йол ганад гырандыр, нейләсин ганад?
Гылынч гүввәлидир, галханыны ат,
Таки йүклү атын учсун күләк тәк,
Гой сәнин пайыны артырсын фәләк.

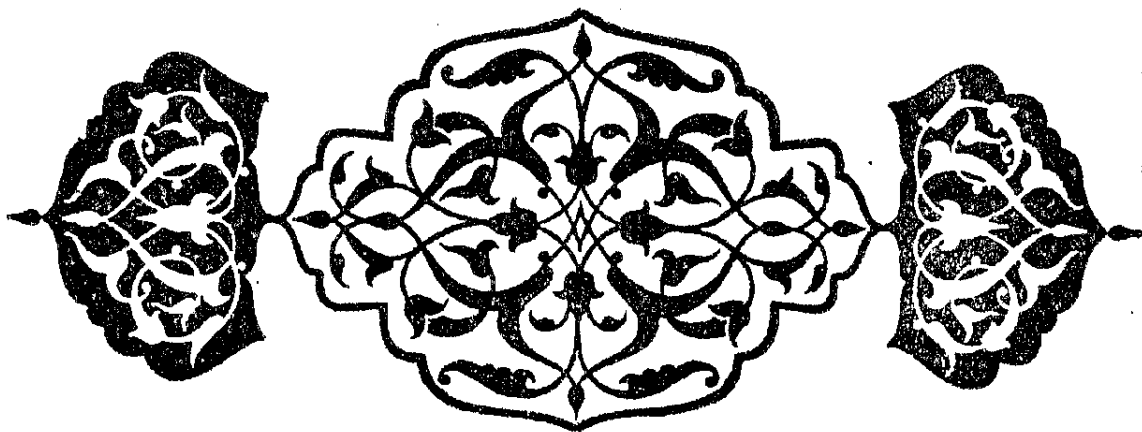

Яхшысы будур ки, аты да тэрк эт,
Догру бир йол тапыб, о йол илэ кет.
Бах ки, ай һилала дөндүйү заман
Чаныны гурутарыр парчаланмагдан.
Саги, чан боғаза даянды, тез чат!
Шэраб гәтрәсийлә агзымы ислат!
Бир шэраб кәтир ки, ичмәмиш чандыр,
Ичәндән сонраса, чана дәрмандыр.

ХӘЛВӘТӘ ЧӘКИЛИБ СӨЗ ЯРАТМАГ

Архайын отурма, көч вахтыдыр, галх!
Сән бу чаш көзүлэ өзүнэ аз бах!
Мәнзилин чәтиндир, аягын габар,
Бәс бу иш нә олсун, де, әй сәнәткар!
Я чых бир дәфәлик сөз мейданындан,
Я багла гапыны, кәлмәсин заман!
Сәһбәт ки, гылынчы гынында сахлар,
Сән дә хәлвәтчә тут гынында гәрар.
Бош сәһифәләрми олду һәмдәмин?
Чохму сусуз ердә үзәчәк кәмин?
Низами, бу йолда Хызыр кими дур!
Һәр булаг башында бир сөз чадры гур!
Мәчнун сөвдасынын сәр чешмәсиндән
Ич, дой сәдәфдәки инчи кими сән.

ДАСТАНЫН БАШЛАНҒЫЧЫ

Бу сөз инчисини дүзән заман мән,
Бөйлә данышмышды бу нәгли дейән:
Әрәб торпағында бир киши вармыш,
Шөһрәти, һөрмәти ашыб дашармыш.
О имиш башчысы Амириләрин,
Абадмыш торпағы олдуғу ерин.
Ел кими әсдикчә шөһрәти, саны,
Әтирлә юярмыш Әрәбистаны.
Инсанлыг әлминдә болмуш һүнәри,
Һейрәтә салармыш о, дүняләри.
Ондаймыш әрәбин һәр ихтияры,
Гаруна бәнзәрмиш дәвләти, вары.
Фәгирләр, гонаглар разыйды ондан,
Бәхти чыхмамышды өз габығындан.
О, бир хәлифә тәк мәшһур олса да,
Өвладсыз, ишыгсыз бир шамды о да.
Сәдәфдән даһа чох оғул арарды,
Дәнсиҙ сүнбүл кими дән арзуларды.
Дейәрди, бәхт кәлиб имдада чатсын,
Онун да ағачы бир будаг атсын.
Өзү сәрв кими гопса көкүндән,
Башга сәрв бой атсын онун мүлкүндән.
Лачын ганад чалыб, кәлсә чәмәнә,
О сәрвин ериндә сәрв көрсүн енә.

Көһнә олмаса да, гой севә-севә
Отурсун бу тәзә, көлкәли сәрвә.
Инсан бу дүняда даими яшар,
Юрдунда бир өвлад галса ядикар.
Мәчнунун атасы бу хош диләклә
Ачлар дойдурарды мин бир көмәклә.
Нәзирлә бир огул истәрди тез-кеч,
Әкдийи ясәмән көйәрмәзди һеч.
Кәздийи инчидән тапмазды әсәр,
Енә яшадырды ону үмидләр.
Билмәзди бу нәдир, бу нә һекмәтдир?
Бу кеч яранмаг да бир мәсләһәтдир.
Чаһанда мәгсәдә наил олмасын,
Бунда да сирр вар, мә'на вар, инан!
Гаршыя чыхса да һәр яхшы, һәр пис,
Ишин хейринәдир, диггәт әтсәниз.
Тапмаг истәдийин чох шейләр дә вар,
Онлары тапмасын, даһа хош олар!
Үрәкдән арзулар кечсә дә бир-бир,
Чохуну кизләмәк даһа көзәлдир.
„Олсун!“, „олсун!“ дейир дүняда һәр кәс,
Йохдур мәсләһәти билән бир нәфәс.
Бу сиррин нә илки, нә сонун вардыр,
Гыфыл зәнн әтдийин өзү ачардыр.
Бәдбәхт яратмышдыр инсаны фәләк,
Ону торпаг кими совулар күләк.
Белә бир әләми шадлыгла яшат,
Өмрүн арзусуну торпаглара гат!

Өвлад арзусуйла янырды гәлби,
Лә'л үчүн сыхылан бир мә'дән кими.
Онун наләсини әшитди аллаһ,
Она да бир огул верди бир сабаһ.
О, нар кими күләр, чичәк кими шән,
Мин дәфә көзәлди нардан вә күлдән.

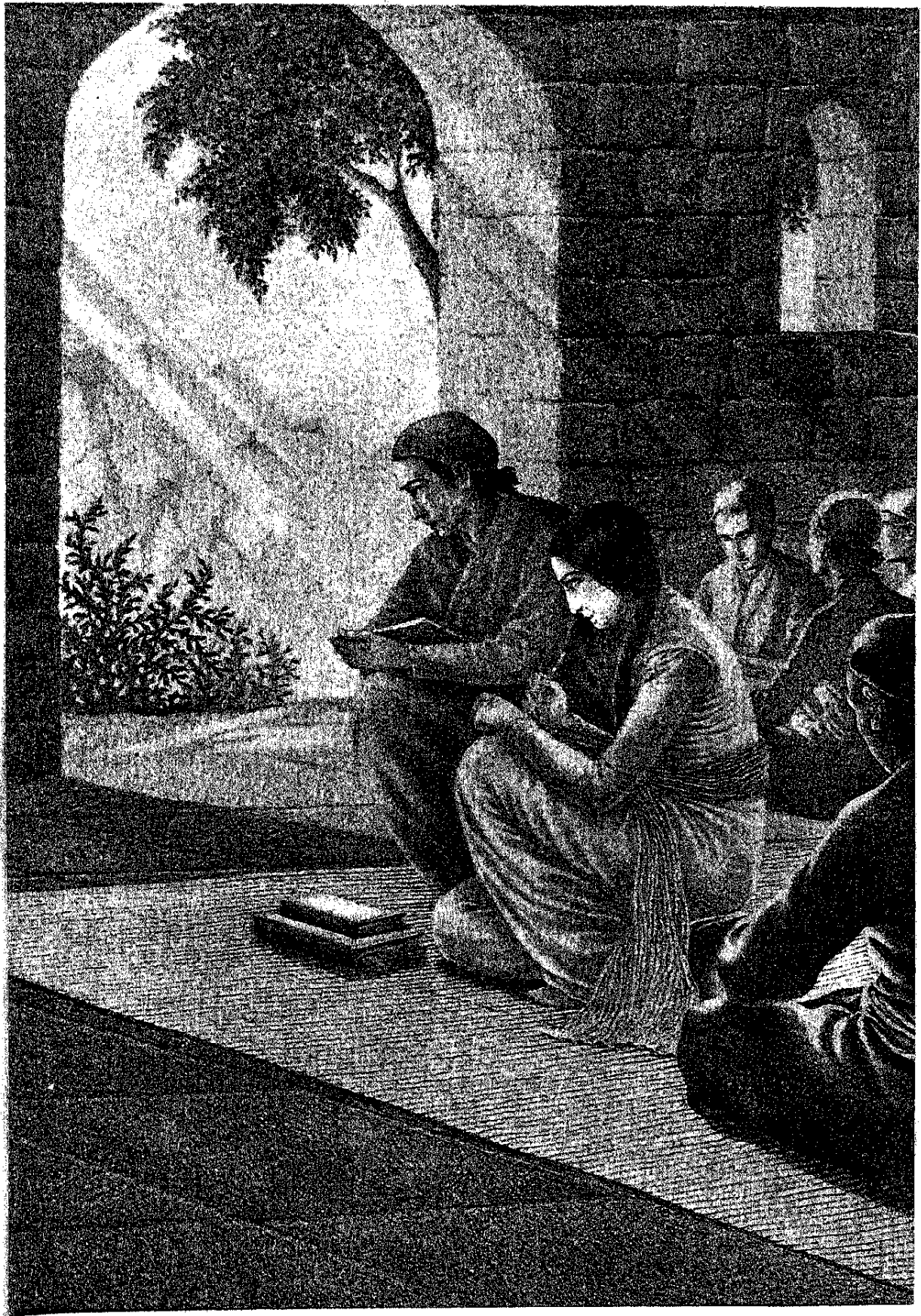

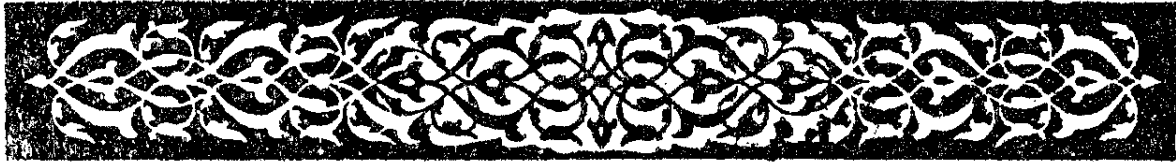
Онда көвһәр үзлү бир сифәт варды,
Кечә, о сифәтдән күндүз оларды.
Ата бахан кими оғлун үзүнә,
Ачды хәзинәни әлләр үзүнә.
Белиндән кәләни көрүб дүняда,
Күл кими хәзинә пайлады о да.
Бир мүддәт дайәләр көз олду буна,
Сүд верди әрәбин бу илк оғлуна.
Замана, меһрибан дайәләр кими,
Мәһәббәт сүдүйлә ону бәсләди.
Онун додағына һәр дамла сүддән
Бир вәфа кәлмәси язылды билсән!
Верилән майәдән көрпәчик дойду,
Көксүнә бир достлуг үрәйи гойду.
Үзүнә чәкилән гара чизкиләр
Сеһирдән, әфсундан верирди хәбәр.
Лалә тәк ағзыны сүдлә ислатды,
Сәмән ярпағы тәк сүдлә бой атды.
О, сүд ичиндәки бала дөнүрдү,
Санасан бешикдә ай көрүнүрдү.
Бой атыб, икичә һәфтәйә долду,
Лап он дөрд кечәлик ай кими олду.
Билинди ондаки һүнәрлә вүгар,
Адыны һүнәрли Гейс гойдулар.
Күлдү бир яшында көзәл чамалы,
Чамала чан верди онун камалы.
Суварды көрпәни эшгин әлләри,
Үзүндә парлады сөвда көвһәри.

Шадлыгла ики-үч яшына чатды,
Өз көнүл бағында азад бой атды.
О, етишән кими едди яшына,
Дүзүлдү бәнәфшә, лалә башына.
Бөйүйүб он яша чатандан бәри
Олду көзәллийи дилләр әзбәри.

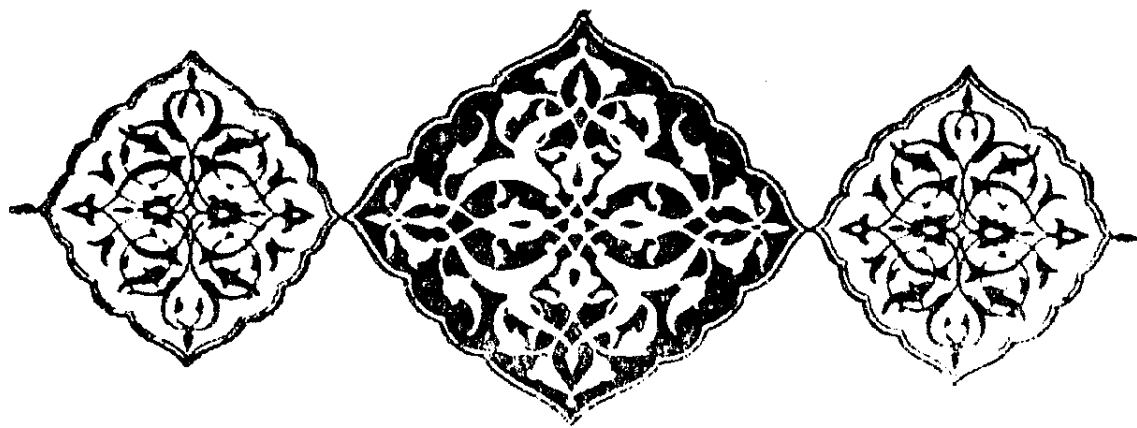

Ким онун үзүнү көрсө узагдан,
Она чан саглыгы диләрди һагдан.
Атасы көрдүкдә, күлүб севинди,
Мәктәбә йоллады оғлуну инди.
Ону бир алимә тапшырды ки, төк
Она кечә-күндүз сәрф этсин эмәк.
Она йолдаш олду бир бөлүк ушаг,
Сән бир онлардаки сәадәтә бах!
Һәр ушагда горху вә умуд варды,
Дәрсинә, элминә чан яндырарды.
Хырда оғланларла, гызлар янашы
Һамысы олмушду сыра йолдашы.
Һәрәси бир ердән, бир гәбиләдән,
Бу әдәб эвиндә, өйрәнирди фәни.
Гейсин әлм ишиндә варды һүнәри,
Додағы сачарды сөз инчиләри.
Орада бакирә бир инчи варды,
Сырада Гейс илә бир отурарды.
Һәлә саф галмышды о көзәл дилбәр,
Камалы олмушду дилләрдә әзбәр.
Чамалы ай кими, сүд ишыглыйды,
Бою, сәрв кими, ярашыглыйды.
Гәмзә хәнчәрини чәксәйди әкәр,
Мин синә дешәрди о назлы дилбәр.
Аһу көзләрини сүзсәйди бир ан,
Яныб мәһв оларды бүтүн бир чаһан.
Әрәб айы кими сифәти варды,
Түрк көзәли кими көнүл аларды.
Сачлары кечәйди, чамалы бир бағ,
Санки гара гарға тутмушду чырағ.
Лә'лә бәзәнмишди пүстәчик агзы,
Шәкәр додаглыйды о әлләр гызы.
Нә гәдәр истәсән шәкәр гыранды,
Ялныз шәкәр дейил, ләшкәр гырарды.
Гойнунда бәсләрди гызы көзәлләр,
Севәрди, охшарды ону ағ әлләр.

Дүнянын һәялы бир дилбәрийди,
Кәнчлик дастанынын шаһ әсәрийди.
Онун мирвариси—алын тәрийди,
Боюн һәмаили—һөрүкләрийди.
Әнлийи анадан кәлмә гырмызы,
Сүрмәни нейләрди о әлләр гызы?
Өпәрди халыны гара телләри,
Зүлфүнә бағлайды чамал көвһәри.
Бир она дүшмүшдү һамынын мейли,
Зүлфү дә „лейл“ иди, ады да Лейли.
Гейс ону көрдүкдә һейрәтдә галды,
Она көнүл верди, көнлүнү алды.
Гейсин бу севкиси гызы оятды,
Көнүлдән-көнүлә севки бой атды.
Ичдиләр илк эшгин пияләсини,
Ики чан бир гәлбин дуйду сәсини.
Биринчи бадәнин яман зәһми вар,
Илк дәфә йыхылан чох бәрк йыхылар.
Онлары мәст этди илк эшгин дады,
Онлары бир ерә сөвда бағлады.
Бу она чан вериб мейлини салды,
Гәлбини овлады, чан исә галды.
О бунун үзүнә нәзәр салараг,
Гуруча көнлүнү вермишди анчаг.
Йолдашлар әлм алыб, дәрс охујорду,
Онлар да эшг адлы әлми дуюјорду.
Йолдашлар лүғәтдән сөз ахтарарды,
Онларын башга бир лүғәти варды.
Йолдашлар дейирди аддан, сифәтдән,
Онлар да эшг адлы бу сәркүзәштдән.
Йолдашлар әлм үчүн китаб ачарды,
Онлар да эшгдән сөһбәт ачарды.
Һесаб өйрәндикчә һәр оғлан, һәр гыз,
Онлар өзләрини сайырды ялныз.

ЛЕЙЛИ ИЛӘ МӘЧНУНУН СЕВИШМӘСИ

Һәр күн парладыгча сүбһүн күзкүсү,
Доғарды шәргин дә Юсиф үзлүсү.
Өз рейһан көксүнә турунчу фәләк
Гызыл бир турунчла верирди бәзәк.
Лейли дә бәһс әдиб турунч фәләклә,
Турунч чәнәсини аларды әлә.
Турунчлу көрдүкчә халг о никары,
Ачылды эшгинин етишмиш нары.
О тәзә турунча бахдығы заман
Турунч тәк, әлини кәсәрди инсан.
Гейс онун турунча бәнзәр үзүндән
Саралыб нарынча дөнмүшдү билсән.
Нарынчла турунчун әтри дүняда
Достлар дамағыны кәтирди дада.
Бөйләчә бир мүддәт кәлиб доланды,
Бу ики назәнин одлара янды.
Чәкиб гылынчыны залым мәһәббәт,
Бу кәнч үрәкләри әйләди гарәт.
Үрәк әвәзиндә гәм верди ялныз,
Үрәклә сәбри дә апарды сахтсыз.
Онлар бир-биринә көнүл вердиләр,
Тезчә дилдән дилә дүшдү бу хәбәр.
Һәр яндан йыртылды бу кизли пәрдә,
Бу сирр әзбәр олду бүтүн дилләрдә.

Бу гәмли дастанын сәркүзәштиндән
Һәр ағыз бир парча дейирди бә'зән.
Ашигләр чалышыб, чох әлләшдиләр
Ки, аләм тутмасын бу сиррдән хәбәр.
Лакин, бағланса да әтир шишәси,
Енә дуюлачаг хош райиһәси.
Эшгә мәһрәм олан рузкар, гәфләтән
Көтүрдү пәрдәни эшгин үзүндән.
Хейли сә'й әйләди оғлан да, гыз да,
Бу сирр долашмасын дилдә, ағызда.
Бу сә'йин олмады файдасы бир аз,
Күнәши палчыгла гапамаг олмаз.
Көз гәмзә охуну атса, ашикар,
Бу сирри пәрдәйлә өртмәкми олар?
Зүлфү мин һалгалы зәнчирсә, әкәр
Көнүл вурулмагдан башга нә әдәр?
Сонра, кәләчәкчин сөzlәширдиләр,
Бә'зән оғрун-оғрун көzlәширдиләр.
Ашиглик оалы Гейсин муразы,
Эшгин кәмәндиңә кечди боғазы.
Бир гәлб овчусуйду Гейсин никары,
Учуб дағылмышды сәбри, гәрары.
Бә'зән, орталыгда олса да сөһбәт,
Яхырды гәлбини енә дә мөһнәт.
Бир күн дәрә әлиндән йорулду үрәк,
Түлуглар йыртылды, йыхылды әшшәк.
Эшгдән хәбәрсиз адамлар ки, вар,
Ону „Мәчнун“ дейә чағырырдылар.
Бичарә Гейс дә әләчсыз галды,
Бу „Мәчнун“ сөзүнү үстүнә алды.
О гәдәр артды ки, тә'нә ярасы,
Кизләнди дәлидән о ай парасы.
О гәдәр ит кими һүрдү авамлар,
Чәмәндән айрылды о аһу никар.
Һичрана дөзмәди Лейлинин гәлби,
Ахды көз яшлары инчиләр кими.

Мәчнун көрмәдикдә Лейлини бә'зән,
Бир сел ахыдарды һәр кирпичийиндән.
Көзүндә гәм яшы, үрәйиндә гәм,
Күчәни, базары кәзәрди сәрсәм.
Үрәк парчаларды онун нәгмәси,
Ашигләр сәсийди Мәчнунун сәси.
Кәзәндә, ардынча бағырардылар,
—Мәчнун! Мәчнун!—дейә чағырардылар.
О да бу тә'нәдән гәмләр ейәрәк,
Пәришан кәзәрди диванәләр тәк.
О, әшшәк сүрүрдү зәиф боюлла,
Әшшәйи дә кетди, ип дә онунла.
Өз гәлбини бөлүб, бәнзәтди нара
Ки, Лейли сөйләсин „Әй гәлби пара“.
Чалышды, сиррини билмәсин әлләр,
Лакин, гәлб одуна ким дөзә биләр?
Бейнинә сычрады гәлбинин ганы,
Ашигин дәрдини үзүндән таны.
О, яр дәрдиндәйди, ондан яр узаг,
О, гәм ичиндәйди, гәмкүсар узаг.
Көзүнә шам кими юху кәлмәзди,
Кечә дә, күндүз дә о динчәлмәзди,
Үзүрдү чаныны бу бәла, бу гәм,
Нә бир чан дәрманы, нә дә бир мәлһәм!
Умудла гәсд әдир о өз чанына,
Башыны чырпарды яр әйванына.
Сәһәр аягылын, баш ачыг, ялныз,
Чөлләрә гачарды о вахтлы-вахтсыз.
О ярын гулуйду, ярса зинданда,
Бир гәлб дөйүнүрдү о ики чанда.
Дилиндә һәр кечә һичран гәзәли,
Пүнһан ахтарарды нәзлы кәзәли.
Онун гапысыны өпүб һәр кечә,
Енә гайыдарды ордан кизличә.
Кедәндә ел кими әсәрди о, бил,
Кери гайытмасы чәкәрди бир ил.

Кедән баш, гушу да вуруб өтәрди,
Кәлән баш, йолунда тикан битәрди.
Кедән баш, селләрә бәнзәри варды,
Кәлән баш, йоллары чухур оларды.
Кәзәрди чананы аяғы габар,
Элә бил алтында йорға бир ат вар.
Эвинә дөнәндә дейирди үрәк:
—Гаршымда гую вар, архамда күләк.
Бәхт әл узатсайды она бир ердә,
О өз ювасына дөнмәзди бир дә.

МӘЧНУНУН ЭШГИ ҖАГГЫНДА

Юхусуз көзләрин тахтына султан,
Матәм ордусуна сәркәрдә олан,
Сөвда йолларынын о ялыз сәси,
Ашигләр мүлкүнүн гәм диванәси,
Фәрида, наләйә, бәлайә мәфтун,
Бағдад әлләринин гануну, Мәчнун,
О гәм довулунун тәбил саһиби,
Җичран килсәсинин сөвда раһиби,
О ашкар кәзән див, о кизли чаду,
Шейда ашигләрин шейда Җаругу,
Бир Кейхосров олан о тачсыз-тахтсыз,
О йүз мин бәдбәхти дүшүнән бахтсыз,
Җарышга селинә көмәкчи дуран,
Тахтыны аһулар белиндә гуран,
Сиррли гәл'әләри фәтһ әдән һүнәр,
Саһибсиз ерләрә о кешикчи әр,
Гәлби дәниз кими даима дашгын,
О мәчнун көнүллү, сөвдалы шашгын

Ики-үч ашигэ олмушду һәмдәм,
Онларын гэлбиндэ бир бэла, бир гэм,
Сөвда юхусундан галхыб һәр сәһәр
Лейлини көрмәйэ бир кедәрдиләр.
Мәчнунун дилиндэ эзбәрди Лейли,
Башга һеч бир сөзэ дүшмәзди мейли.
Янында өзкә бир ад чәкән олса,
Ону динләмәзди, динмәзди эсла.
Кедиб Лейликилин гәбиләсинә
Юрд олан Нәчд адлы дағ синәсинә,
Мәчнун аһ чәкәрди, ағларды зар-зар,
О дағда тутарды даима гәрар.
Йыхылыб дурарды, сәрхошлар кими,
Әл чалыб ойнарды, дәрди вар кими.
Үрәк яндырарды зәнкуләләри,
Гачарды каһ кери, каһ да ирәли.
Бирдән, ағлар көздә чошарды дәрди,
О, сәба елинә хитаб әдәрди:
—Оян, тездән оян, сәба ели, сән!
Кет, асыл Лейлинин ипәк телиндән!
Сөйлә ки: „Әшгиндән мәһв олан языг
Сәнин йолларына дөшәнмиш артыг.
Алыр сорағыны сәба елиндән,
О, даша торпаға дәрд ачыр бә'зән,
Гой әссин гапындан бир әлчи рузкар,
Бир овуч торпаг вер, она ядикар.
Сәнинчин, ел кими, әсмәйән бир кәс,
Инан ки, бир овуч торпаға дәймәз.
Ким ки, әсиркәди чаныны сәндән,
Чан версә яхшыдыр дәррдән, гүссәдән.
Сәнин әшг одуна дүшмәсәйди чан,
Мәни апарарды гәм сели чоҳдан.
Бир дә, көзләримдән ахмасайды сел,
Гәлбим гәм одундан янарды тел-тел.
Дүнялар көзәли күнәш дә, инан,
Алышыб одланыр мәним аһымдан.

Гәлбимин шамысан! Бир дүшүн мәни,
Яхма эшг одуна өз пәрванәни.
Дағытмыш юхуму сәһирли көзүн
Ки, янсын чийәрим, кабаба дәнсүн.
Дәрдиндән, гәминдән зөвг алырам мән,
Бил ки, дәрманым да, дәрдим дә сәнсэн!
Гәнддир додагларын, бачарсан әкәр,
Ондан ашигә дә бир аз пай көндәр.
Гойма ки, үрәйим пәришан олсун,
О гәнд дәрдләримә бир дәрман олсун!
Көзмү дәйди бизә? Нә олду ки, мән
Дүшдүм бирдән-бирә сәнин көзүндән?
Мәнә көз дәймишдир, талеимә бах,
Сән кими не'мәтдән дүшмүшәм узаг.
Дүняда чох ләзиз, ширин мейвәләр
Пис көзә оғраса торпаға дүшәр.
Зәманә бармагла көстәрди бизи,
Бу яра өлдүрәр һәр икимизи.
Өртмүш чамалыны гара бир чәпәр,
Таки тохунмасын она бәднәзәр.
Үзүндә гарамтыл чизкиләр кәзән
Күнәш дә күсуфда кизләнир, билсэн.
Гапалы галмаса хәзинә бир ан,
Гоярмы инсанлар ондан бир нишан?"

МӨЧНУНУН ЛЕЙЛИНИН ТАМАШАСЫНА КЕТМӨСИ

Ипәк палтарыны кейди асиман,
Көй өз сырғасыны тахдығы заман.
Улдузлар чивә тәк сәпәләндиләр,
Шәфәгдә галмады онлардан әсәр.

Гәлби чивә кими дағыныг Мәчнун
Ики-үч достуйла яралы, мәһзун,
Шәргиләр дейәрәк, йола дүзәлди,
Гачараг Лейлинин юрдуна кәлди.
Сәбир көмләйини парчалаяраг,
Чанан йолларында инләди анчаг.
Көнүл хырманыны долашыб ялныз,
Тәсәлли кәзирди о Мәчнун бахтсыз.
Охуя-охуя о, сәрхошлар тәк,
Дөйүрдү башына, үзүнә бәрк-бәрк.
Гүввәдән дүшмүшдү о талеи кәм,
Ярын чадырына етишди сәрсәм...
Өрәб адәтийлә отуруб о гыз.
Чадырда йоллара бахырды ялныз.
Лейли бир аһ чәкди, көрүб Мәчнуну,
Мәчнун да фәрядла сәсләди ону.
Лейли улдуз кими чадырда тәкди,
Мәчнун да көй кими бир пәрдә чәкди.
Лейли дувагыны үзүндән ачды,
Мәчнун киләйләниб, дәррдән сөз ачды.
Лейли чәнк тутмушду бағры башында,
Мәчнун рүбаб кими әли башында.
Лейли сәһәр кими ишыгланырды,
Мәчнун да шам кими гәмдән янырды.
Лейли бағ ичиндә көзәл бир бағды,
Мәчнун дағ үстүндә бөйүк бир дағды.
Лейли яранмышды ай кими парлаг,
Мәчнун ипәк кими гарайды анчаг.
Лейли күл сачырды ағачлара, бах,
Мәчнун дүрр сәпирди шабаш олараг.
Лейлини сормайын, пәрийди о чан,
Мәчнун бир од иди, нә дейим ондан?
Лейли—гыш көрмәмиш ясәмән кими,
Мәчнун—хәзан вурмуш бир чәмән кими.
Лейли парлайырды сүбһүн гызы тәк,
Мәчнун да сөнүрдү дан улдузу тәк.

Лейли дағытмышды сачыны назла,
Мәчнун гул олмушду мин илтимасла.
Лейли чан бәсләйән шәрбәт ичирди,
Мәчнун яха йыртыб, чандан кечирди.
Лейли тохуюрду гәлбиндә ипәк,
Мәчнун алышырды бир үзәрлик тәк.
Лейли бой атырды гызыл күл кими,
Мәчнун ағлайырды бир бүлбүл кими.
Лейли кечирдикчә зүлфү шанәдән,
Мәчнунун көз яшы ахырды дән-дән.
Лейлинин әлиндә мүшкин пиялә,
Мәчнун мей әтрийлә далмыш хәялә.
Буну әйләндирир чанан сәфасы,
Она хош кәлирди ашиг вәфасы.
Онлары көрмәсин, дейәрәк, әгяр,
Гәриб тәк узагдан бахышырдылар.
Буну да чох көрдү онлара заман,
Гуру бир бахыш да чыхды ортадан.

МӘЧНУНУН АТАСЫНЫН ЛЕЙЛИЙӘ ӘЛЧИ КЕТМӘСИ

Әлә ки, яр йолу бағланды бир күн,
Архын көрпүсүнү кәсдиләр бүтүн.
Мәчнун ағлайырды гәлбиндә һичран,
Көзүнү юммазды кечәләр бир ан.
Башындан ашдыгча айрылыг дәрди,
Дилиндә нәғмәләр Нәчдә кедәрди.
Далынча гачарды ики-үч нәфәр,
Баш ачыг кәзәрди о диванәләр.

Сөвда хәстәсийди бу ашиг артыг,
Дилләр дастаныйды бу рүсвайчылыг.

Шикайәт әйләрди гоһумлар ондан,
Атасы галмышды бу дәрде һейран.
Нәсихәт вердиләр, әмәл әтмәди,
Әфсанә дедиләр, о әшитмәди.
Нәсихәт версә дә чохлу мәнфәәт,
Әшгин мейданында нәдир нәсихәт?
Заваллы атасы кәтирмәйиб таб,
Оғлунун дәрдийлә чәкирди әзаб.
Бүтүн назлар илә ойнарды, енә
Бир чарә тапмазды онун дәрдинә.
Бу сирри достлардан о алды хәбәр,
Достлар бу мәтләби шәрһ әйләдиләр,
„Бир гыз һәсрәтидир бу дәрд, бу нәва,
Әшгидән кәлмишдир башына һава“.
Ата бу сөzlәрдән чыхарды гәрар,
Деди: „Күл үзүндән силинсин гүбар.
О дүня көзәли, дүррү кәтирәк,
Башымын тачына нәгш әдәм кәрәк.
О көзәл зинәти йүз чалалла мән
Алым өз оғлума о гәбиләдән“.
Бүтүн ағсагаллар данышды бир-бир,
Бу олду мәсләһәт, бу олду тәдбир:
„О көзәл тайфанын инчисини биз
Бизим бу көвһәрә тай әтмәдийиз“.
Бу олду тайфанын вердийи гәрар,
Сәфәр палтарында йола чыхсынлар.
Разылыг әлийлә кәсилсин кәбин,
Бәлкә бу диванә о ая етсин.
Әлә ки, сәсләнди бу шадлыг зәнки,
Ачылды күл кими атанын рәнки.
Ата динләдикчә бу мәсләһәти,
Дағылды гәлбиндән гәми, мөһнәти.
Бөйүк бир дәстәйлә галхыб о заман
Сәфәр тәдарүкү көрдү һәр яндан.
Тамам һазырлашыб, дүзәлишдиләр,
Бөйүк бир чалалла йола дүшдүләр.

Чатды Лейликилә кедән әлчиләр,
Бөйүкдән кичийә етди бу хәбәр.
Һәр әлин, обанын өз адәти вар,
Гонаг кәлир дейә, йола чыхдылар.
Һөрмәт аяғында дурдулар мөһкәм,
Бүтүн һәдийһәләр верилди о дәм.
Бахыб башчысына амириләрин,
Дедиләр: „Кәлмәкдән нәдир мөгсәдин?
Даныш истәйини, һазырыг биз дә
Чан-башла даянаг һөрмәтиниздә!“
Деди ки: „Мөгсәдим—гоһум олмагдыр.
Ики кәнч көзүнә ишыг салмагдыр.
—Гызын атасына үз дөндәрәрәк,
Гой бирләшсин,—деди,—бу ики үрәк.
Бил ки, мөһәббәтлә, кәбинлә сәндән
Гызыны оғлума истәйирәм мән.
Гумларда доғулмуш, чийәри тешнә
Көзүнү тикмишдир сәнин чешмәнә.
Сәрин булаглардан ким ичсә бир аз,
Бир дә сусузлугдан үрәйи янмаз.
Гапына кәлмишәм бу мөгсәдлә мән,
Хәчаләт чәкмирәм дедикләримдән.
Сән өзүн билирсән, билир бу аләм,
Заманын ән мәшһур адамы мәнәм.
Мәним хәзинәм дә, чалалым да вар,
Доста, дүшмәнә дә гүдрәтим чатар.
Ағлын башындаса, мөтаини сат!
Алмаға кәлмишәм, сән дә әл узат!
Нә гәдәр олса да онун гиймәти,
Алмаға һазырам мән о зинәти.
Сән ону сатмаға веркилән гәрар,
Дүняда һәр шейин өз базары вар“.
Динләйиб-динләйиб бу илтимасы,
Бөйлә чаваб верди гызын атасы:
„Баш тутан дейилдир сәнин диләйин,
Башгадыр гәрары, һөкмү фәләйин.

Ширин бир дил илэ данышсан да сэн,
Әйләшә билмәрәм о атәшлә мән.
Бир достлуг олса да бу хейир ишдә,
Мин әдавәт олар бу тәрпәнишдә.
Нә яман әркөйүн бөйүмүш оғлун,
Өзбашына кәзир, мұғаят олун.
Далынча „диванә“ сөйләйир һәр кәс,
Бизә диванәләр тай ола билмәз.
Әввәл дуа әт ки, кәлсин ағыла,
Сонра мәнәббәтдән башла нағыла.
Нәлә дүзәлмәмиш сизин о көвһәр,
Бу сөвда сөһбәти вермәз бир сәмәр.
Илләтли көвһәри алмаз ки, һеч кәс,
Әйибли көвһәрләр сапа дүзүлмәз,
Көздән кирпич чәкир бизим әрәбләр,
Күләрләр үстүмә, дил версәм әкәр.
Бир дә бу мәтләбдән кәл данышма һеч,
Сөһбәти гуртараг, бу ишдән ваз кеч“.
Ону амириләр сакит динләди,
Атанын гәлбиндә каман инләди...
Гайытмагдан башга бир әлачмы вар!
Пәришан олараг чәкилди онлар.
О йол йорғунлары, дил инчикләри
Дәрдин дәрәсына батандан бәри,
„Бу дәрдә бир дәрман ахтараг“ дейә,
Әлач кәзирдиләр о диванәйә.
Нәсиһәт дилинә кечди һәр нәфәр,
Анчаг од үстүнә тикан сәпдиләр.
„О руһ овчусундан даһа да хумар,
Бурда руһ бәсләйән көзәлимиз вар.
Бах, ягут додаглы, инчи бухаглы,
Руһа әтир сачан, лалә янаглы
Көзәлләр, айдан да чох ишыглыдыр,
Онлар илк баһардан ярашыглыдыр.
Гаршында йүз таныш ола-ола, сән
Нәдән яд гызына көнүл верирсән?

Кәл, бу көзәлләрә, чананлара бах,
Сәнинчин назәндә бир сәнәм алаг.
Охшасын көнлүнү о назлы никар,
Шәкәрә сүд кими уюшсун о яр.
Чанындан дейилдир, унут Лейлини,
Бир дә о дилбәрә салма мейлини“.

ЛЕЙЛИНИН ЭШГИ ИЛӘ МӘЧНУНУН АҒЛАЙЫБ СЫЗЛАМАСЫ

Мәчнун гоһумларын ялварышындан
Инчийиб даһа да олду пәришан.
Чырды көйнәйини, лүт галды бәдән,
Деди ки: „Өлмүшә нә лазым кәфән?
Бу ики аләмә сығмаян бир кәс
Бир чан көйнәйинә ерләшә билмәз“.
Эзрачүн Вамиг тәк дүшмүшдү дәрдә,
Каһ дағда яшарды, каһ да чөлләрдә.
О әвдән түрк кими чыхараг енә,
Дүшдү көчәрилик дүшәркәсинә.
Кеймини йыртараг, тикди бир кәфән,
Гырыб зәнчирини, чыхды мәһбәсдән.
Дөшәдәк чырылмыш һалда әтәйи,
Узагда кәзирди гәрибләр кими.
Чанына гәсд әтмәк хәялы варды,
О, ялныз отуруб, ялныз дурарды.
Дәли тәк һәр әвә яхын кедәрди,
Лейли! Лейли! дейиб хитаб әдәрди.
Аһ! О аяг ялын, бир дә баш ачыг,
Мәламәт юрдуна дүшмүшдү языг.
Истәр пислик олсун, истәр яхшылыг
Яманы яхшыдан сечмәзди артыг.

Йәмән улдузунун хәялилә тәк,
Нәғмәләр дейәрди, инилдәйәрәк.
Бейитләр ахдыгча онун дилиндән,
Ядында сахларды һәр кәлиб кедән.
Һамы бу матәмә олмушду һейран,
Көрәнләр ағларды бу һала чандан.
О да хәбәрсизди көрән көзләрдән,
Далынча сөйләнән ачы сөзләрдән.
Һәят дөфтәриндән силмишди әйби,
Яшарды нә өлү, нә дири кими.
Гәлбинин башында бир сөвда дашы,
Олмушду хар кими дашын сирдашы.
Алты даш, үстү даш, о әзиләрәк,
Бәдәни бир хылта дөнмүшдү, керчәк.
Шам кими кечиниб, о гаралмышды,
Гуш кими тайындан айры галмышды.
Гәлбинин башында чал-чарпаз дағлар,
Үзүнү өртмүшдү тозлар, торпағлар.
Әләми, гүссәси башдан ашарағ,
Инсан мәчлисиндән узағлашарағ,
Аһ чәкиб, ағлады: „Әлачым нәдир?—
Деди,—көнүл мүлкү бир виранәдир.
Авара дүшмүшәм ханыманымдан,
Мәскәним олмушдур мәним биябан.
Нә өз гапымыза кедир бу йоллар,
Нә дә яр юрдуна бир чығырым вар.
Һәямын шүшәси, адымын чамы
Сынды даш үстүндә, әшитди һамы.
Аһ, сәадәт тәблим кедәли бада,
Көч тәбли чалырам артыг дүняда.
Каһ мәнә „бир сәрхош“ дейир бу ерләр,
Каһ да „бир бүтпәрәст ашиг“ дейирләр.
Өйлә зәнн әтмә ки, бир бүтпәрәстәм,
Мән торпагла дейил, күл илә мәстәм.
Олдум о көзәлә чолаг бир шикар,
Охуна һәдәфәм ачыг, ашикар.

О ярын гулудур бүтүн варлығым,
Она чан вермәкдир бәхтиярлығым.
Мәнә сәрхош десә, нейләмәлийәм?
Дәли дә сөйләсә, йәгин, дәлийәм!
Мадам ки, дәлийәм, сәрхошлуғум вар,
Дәлидән, сәрхошдан ағыл уммазлар.
Элә бир диванә дейиләм ки, мән
Бир дә азад олам зәнчирләримдән.
Суюм бәрк буланмыш, бир дә дурулмаз,
Мәним виран көнлүм һеч абад олмаз.
Кашки дәли бир ел әссин бир кәрә,
Совурсун күл кими мәни көйләрә.
Яхуд да шиддәтлә илдырым чахсын,
Әвими, чанымы яндырыб, яхсын.
Одлара салсайды мәни бир инсан,
Янан варлығымдан галмазды нишан.
Бир нәһәнк ағзына атылсайдым мән,
Дүня гуртарарды хәчаләтимдән.
Бәд өвлад яратды мәни зәманә,
Әвдә див олурам, чөлдә диванә.
Бахдыгча хар олур гоһум-гардашлар,
Адымдан утаныр яхын йолдашлар.
Хәстәйәм, ганымы төкән о чәллад
Өз кейфиндә кәзир гисасдан азад.
Оф! Саламат галын чан сирдашларым!
Мәчлис йолдашларым, сөз йолдашларым!
О шәраб шүшәси әлимдән дүшдү,
Сыныб парчаланды, ядлар күлүшдү.
Йолумда шүшәләр гырылса да, бах,
Онлары, көз яшым сел тәк чошараг,
Юду ки, о шүшә гырынтылары
Достлар аяғына батмасын бары.
Әй мәним дәрди ми анламаянлар,
Йолумдан чәкилин, нә ишиниз вар?
Өзүмдә дейиләм... мәни анмайын,
Иткин бир инсанам, мәнә янмайын.

Бәсдир бу зүлмүнүз, һалыма бахын,
Мәни өз дәрдимлә азад бурахын!
Говмайын мәни сиз ана вәтәндән,
Онсуз да, гачмаға атланмышам мән.
Тагәтдән дүшмүшәм, әлачым нәдир?
Чанан! Әлимдән тут, чан виранәдир!
Сәнә көнүл верән хәстәйәм, эй яр!
Уғрунда өлмәйим даһа хош олар.
Бир салам лүтф әлә, дурулт суюму,
Бирчә сифаришлә охиша руһуму.
Диванә бир мәнәм, кизли дейилдир,
Бәс сәнин бойнунда нәдир о зәнчир?
Чанан! О зәнчири салма бойнуна,
Гой мән зәнчирләним, лайигәм буна.
Учурду көнлүмү зүлфүйүн бағы,
Ким өйрәтди сәнә бу әв йыхмағы?
Көнүл овчусудур о гара сачлар,
Оғрудур сачларын, кордур рузикар...
Эй мәним диләйим, ағзымда дилим!
Әл вер, бу гуядан чыхым, севкилим!
Я әлимдән япыш, севимли чанан!
Я да ки, гой өпүм аягларындан.
Бир көмәк әли вер, ишсиз отурма!
Әлләрин гойнунда бир күнчдә дурма!
Нәдән мәнә гаршы мәрһәмәтсизсән?
Бәс „Ирһәм-түрһәм“и охумадын сән?
Дәрдләрдән, гәмләрдән азад бир үрәк
Өзкәнин дәрдини һардан биләчәк?
Тохун ач оландан нә хәбәри вар?
Вердийи чөрәйи хырдача доғрар!
Әлини вурмаса ода бир нәфәр,
Одун истисини нечә һисс әдәр?
Севкилим! Инсаныг икимиз дә, бах:
Мән тикан колуям, сән шүмшад будаг.
Гызылы зырныхдан сечәрәк, таны,
Онун бир мисгалы, бунун батманы.

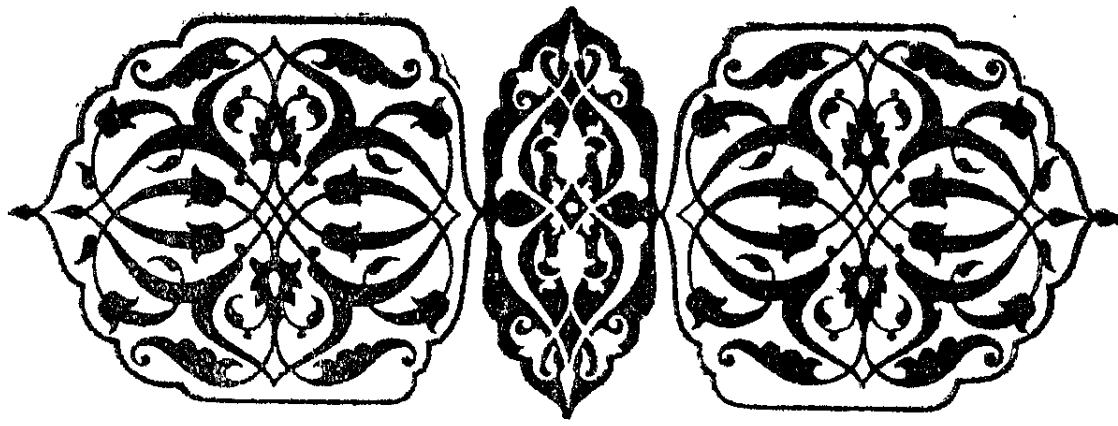

Һардасан, эй мәним дәрдимә дәрман?
Нә үчүн чан алмаг хәялындасан?
Шикәстә көнлүмүн нәдир пәнаһы?
Сәни севмәкмидир онун күнаһы?
Нолар бир кечәлик бизә кәләндә?
Бир дәфә янылыб, сәваб эт сән дә.
Кәл инад эйләмә, боюн ол буна,
Бу ишин бабалы мәним бойнума.
Бу дәрдли ашигин күнаһы чохдур,
Сәнин ки, лүтфүн вар, горхусу йохдур.
Гәзәбин яндырыр, гәлби, чийәри,
Йохму илтифатын, эй көзәл пәри?
Сәнин гәзәб одун яндығы заман
Она көз яшымдан су чилә, чанан!
Айымдыр, күнүмдүр сәндәки чамал,
Онунчүн сейр әдир әләми хәял.
Яхшы ки, көрмүрәм сәндән нәвазиш,
Дәли тәзә айла бағламаз сазиш.
Сәни көлкәмдән дә сормурам, эй яр,
Чүнки көлкәмә дә йохдур ә'тибар.
Мән ки, өз көлкәмдә көрүрәм сәни,
Башымдан кәсирсән сән өз көлкәни.
Апардын көнлүмү, алдын чанымы,
Залым чәллад олуб, төкдүн ганымы.
Әшгиндән алдығым бу шәһрәт, бу ад
Әләди өмрүмү, әшгими бәрбад.
Сәнин висалына етмәйир үнүм,
Лакин үмидинлә кечир һәр күнүм.
Әвдә сусуз галыб ятса бир ушаг,
Көрсә юхусунда сулу бир бардаг,
О ширин юхудан галхдығы заман
Сорар бармағыны сусузлуғундан.
Гатланды дизләрим гоша, „лам“ кими,
„Ей“ кими бүкмүшәм өз әлләрими.
Аһ, адын мәни дә адын тәк әдир,
О да, бах, ики „лам“, ики дә „ей“дир.

Эшгин чыхан дейил чандан, үрәкдән,
Нә чыхар аләмә сирр сөйләмәкдән.
Сүд илә кәлмишдир чаныма бу сирр,
Чанымдан өлүнчә чыхан дейилдир“.
Буну сөйләйәрәк, йыхылды ерә,
Чөкдү гәм булуду бахан көзләрә.
Мәрһәмәт үзүндән көмәк әтдиләр,
Ону әвләринә алыб кетдиләр.
Мәһәббәт даими олмаса әкәр,
Кәнчлийин бир шәһвәт оюнуна дөнәр.
Мәһәббәт одур ки, оду сөнмәсин,
Инсан яшадыгча, үзү дөнмәсин.
Һәгиги мәһәббәт бир мәһәббәтдир,
Илки дә, сону да әбәдиййәтдир.
Мәчнун мәһәббәтлә етди камала,
Яйылды шөһрәти бүтүн маһала.
Мәһәббәт йүкүнү чәкән о үрәк
Сөвда нәсимийлә ачылды күл тәк.
Инди онун күлү олмушдур хараб,
Ондан хатирәдир бир дамчы күлаб.
О көзәл күлабын хош әтириндән
Архымын суюну дурулдурам мән.

АТАСЫНЫН МƏЧНУНУ КƏ'БƏЙƏ АПАРМАСЫ

О сөвда байрағы галхандан бəри
Лейлинин. һүснү тək тутду көйлəри.
Алəмдə Мəчнуну бу рүсвай этди,
Онун дəлилийи камала етди.
Баша диванəлик кəлсə һичрандан,
Бүтүн зəнчирлəрдən гуртарыр инсан.
Талеин урəйи янмырды она,
Атасы бахдыгча языг оғлуна,
Дуа эдирди ки, күнəш көрүнсүн,
О гаранлыг кечə күндүзə дөнсүн.
Дуасыз бир гапы, бир пир гоймады,
Языг ялвармагдан чана доймады.
Бүтүн гоһумлар да пирə кедəрди,
Атайла бирликдə дуа эдəрди.
Көрдүлэр бир əлач йохдур бу дəрдə,
Бир хейир вермəйир зиярəтлэр дə;
Бу олду достларын вердийи гəрар:
Бу дəрдə Кə'бədən гапы ачылар.
Бүтүн ер үзүнүн о пəнаһыдыр,
Ерин дə, көйүн дə гиблəкаһыдыр.
Дедилэр: „Һəчч вахты кəлəндə енə,
Кедəрик Мəккəнин зиярəтинə...“
Ата бу сəфəрə чыхдыгы күндə,
Кечавə бəзəди дəвə үстүндə.

Оғлуна ялварды: „Кәл әйләш“, дейә,
Отуртду ай кими ону бешийә.
Чатынча Кә'бәйә о дәрә атасы
Тахды гулағына гуллуғ сырғасы.
Көвһәри гызыла гатыб йүз кәрә,
Гум кими сәпди о гум рәнклиләрә.
О гәдәр хәзинә пайлады ки, тәк
Галды хәзинәси бош бир дахма тәк.
Кә'бәнин үзүнү көрүнчә ата
Истәди мәтләби етсин мурада.
Өпүб, гучаглады язығ оғлуну,
Кә'бә көлкәсиндә сахлады ону.
Деди: „Оюн ери дейил бу, оғлум,
Әлача кәлмишик, гурбанын олум.
Кә'бә зәнчириндән япышсан бу ан,
Гәмләр зәнчириндән азад оларсан.
Де ки:—Бөйүк танры, бу һәрзәликдән
Чанымы бир дәфә азад әйлә сән.
Рәһм әлә, мәни өз һимайәнә ал,
Кәл бу диванәни доғру йола сал.
Бу дәрди чанымдан ираға көндәр,
Бир дә бу эшгдән гәлбими дөндәр.
Мән эшг әсирийәм, бир мәни яд әт,
Эшгин бәласындан мәни азад әт“.
Мәчнун эшг сөзүнү эшидән заман
Өввәлчә ағлайыб, күлдү сонрадан.
Илан тәк гыврылыб, сычрады ердән,
Кә'бә һалғасына әл атды бирдән,
Һалғаны өпәрәк, деди: „Әй аллаһ!
Мән дә бир гапынын һалғасыям, аһ!
Эшгин һалғасында инилдәсин чан,
Бир күн дә дүшмәсин о гулағымдан.
Мәнә дейирләр ки:—Кәл эшги бурах,—
Бу, дост мәсләһәти дейилдир анчаг.
Эшг илә яшайыр аләмдә сәсим,
Эшгсиз аләмдә батар нәфәсим.

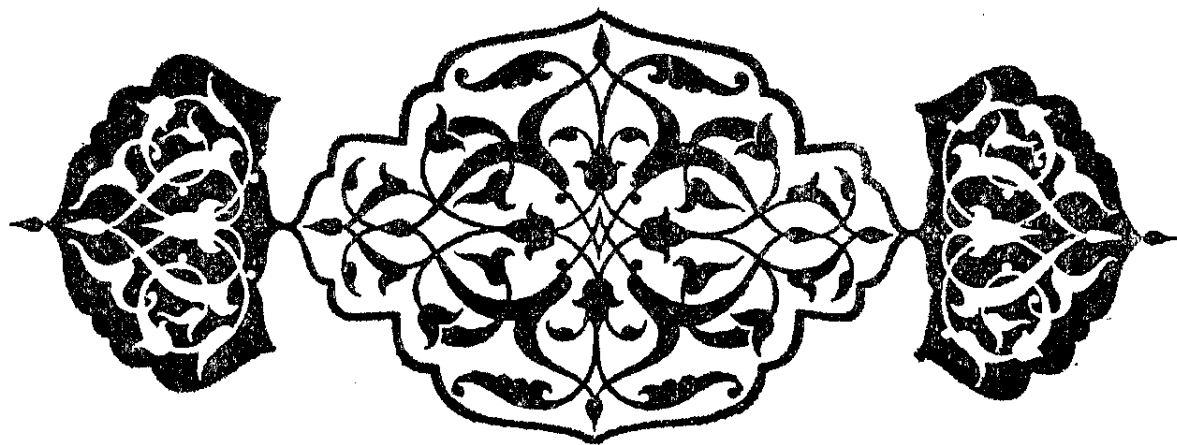

Эшгдэн йоғрулмуш руһум, бәдәним,
Эшгсиз бир күнүм олмасын мәним.
Эшгсиз бир үрәк һечлийә варсын,
Ону гәм селләри ююб апарсын.
Илаһи, бирлийин хатирәсинә,
Енә ялварырам үрәкдән сәнә.
Гой эшгим учалыб, намидар олсун,
Мән өзүм өлсәм дә, эшгим вар олсун.
Эшгин күнәшиндән айырма мәни,
Силмә көзләримдән сән бу сүрмәни.
Көнүл бу сөвдадан сәрхош олса да,
Гой бундан да бәтәр олум дүняда.
Дейирләр:—Эшги тут өзүндән кәнар,
Лейлини севмәйи гәлбиндән чыхар.
Илаһи, сән сахла мәним Лейлими,
Чохалт һәр дәгигә она мейлими!
Илаһи, өмрүмдән кәс индән белә
Лейлинин өмрүнә чала әлинлә!
Мән түкә дәнсәм дә онун гәминдән,
Башындан бир түк дә әксик әтмә сән.
Гойма ки, бош гала гулағым бир ан,
Ярын өйүд верән о һалгасындан.
Чананын мейийлә долсун пияләм,
Сиккәси дүшмәсин адымдан бир дәм.
Гой алсын чанымы ярын чамалы,
Ганымы ичсә дә олсун һалалы.
Гәминдән шам кими янса бәдәним,
Бир күнүм олмасын о гәмсиз мәним.
Бу эшг әләминдә үрәк дүз олсун,
Эшгим яшадыгча, бирә йүз олсун“.
Ата динләдикчә оғлуну, енә
Дәрин бир сусгунлуг чөкдү гәлбинә.
О инди билди ки, нәдир мәһәббәт,
Дәрмансыз, даvasыз яранмыш бу дәрә.
Баш алыб гайытды өз әвләринә,
Бүтүн гоһумларла көрүшдү енә.

Деди: „Бу зәнчири гырылмыш бәдбәхт
Кә'бә һалгасына әл атдығы вахт
Гулагым титрәди зәмзәмәсиндән,
Мән дә Зәмзәм кими чошдум сәсиндән.
Дейирдим, әл ачар оғлум Кә'бәйә,
Лейлинин дәрдиндән гуртарсын, дейә.
Оса өз чанына гаргады ялныз,
Дуалар әтди ки, яшасын о гыз“.

МӨЧНУНУН АТАСЫНЫН ЛЕЙЛИ ГƏБИЛƏ- СИНИН ГƏСДИНДƏН ХƏБƏР ТУТМАСЫ

Яйылды алəмə бу ачы хəбər,
Бу сирри ядлар да ачыг билдилər.
Дедилər: „Чан алан бир эшг учундан
Диванə олмушдур кəзэл бир чаван“.
Ондан данышдыгча һər оба, һər кəнд,
Каһ тəссүф этди, каһ да мəзəммəт.
Лейлийə күлдүкчə истəһзачылар,
Кирди гəм əвинə о дəрдли никар.
Лейликил тəрəфдən бир-ики нəфər
Гəбилə шаһына белə дедилər:
„Филан биябандан чыхан бир сарсаг
Бизим гəбилəни рүсвай əдир, бах.
Янында ит кими бир сүрү адам,
Баш ачыг бурая кəлир о мүдам.
Кəзир сызылтыйла бизим ерлəri,
Каһ атылыб дүшүр, каһ өпүр ери.
Яхшы шеир дейир, ше'ри кəзэлдир,
Дəгигə башына гəзэл дүзэлдир.
Онун гəзəллəri охунан ердə
Йыртылыб дағылар йүзлэрчə пəрдə.
Бүтүн сөзлəрини əл дейир əзбər,
Бизи дə, сəни дə рүсвай əдирлэр.
Лейли дə олмушдур синəси дағ-дағ,
О елдən сөнəчək бизим бу чырағ.
Бир гулаг бурмасы кəстər она сən,
Бизим ай гуртарсын онун шəрриндən“.

Мэчнун диванэдир, дүшмән амансыз
Лейлинин атасы—о дарға, гансыз
Гылынчы чэкэрэк, деди, мүхтэсэр:
„Онун чавабыны бу гылынч верэр“.
О ердэ бир нэфэр амири варды,
Өз гэбилэсинэ хэбэр апарды.
Деди атасына Мэчнунун дэрһал:
„Көзлэнэн бэланын гаршысыны ал.
Йохдур о дарғананын гэлби, дуйгусу.
Аловлу бир оддур, сүр'этли бир су.
Мэчнун хэбэрсиздир, горхурам ки, мэн,
Билсин, айрыланда башы бэдэндэн.
Онун гаршысында бош бир гуя вар,
Гуя дүшмэмиш эдэк хэбэрдар“.
Сэн языг атанын талеинэ бах!
Аталыг эшгийлэ гэлби янараг,
Достлара эмир эдиб, буюрду гоча:
Ел кими дүшсүнлэр онун далынча,
Нэсифэт дилийлэ ону бир тәһэр
Тэсэлли тапмаға дэ'вэт этсинлэр.
Ахтарыб кээдилэр ону һэр яндан,
Нэ бир из тапдылар, нэ дэ бир нишан.
Дедилэр: „Бэлкэ дэ эчэл етмишдир,
Вәһшилэр элиндэ өлүб кетмишдир“.
Һэр дост үрәйиндэн гопду бир налә,
Гаранлыг чөкмүшдү һиссэ, хәялә.
Ондан нэ из варды, нэ дэ ядикар,
Бүтүн аиләси галмышды ағлар.
Эшгин һалгасыны гулаға тахан,
Дүнянын ишинэ биканэ бахан,
Бир хэзинэ кими күнчдэ галараг,
Нэ сәс эшидирди, нэ дэ ки, сораг.
Белэ бир овлагда о Мэчнун языг
Йолун тозуна да гане'ди артыг.
Шир күчлү олса да тох бир чанавар,
Ондан гочаг олар овда чаггаллар.

Ачлыгы олмаса шаһинин бир аз,
Турачын үстүнә учуб шығымаз.
Ач үчүн кәпәк дә яғлы чөрәкдир,
Тох үчүн яғ-чөрәк санки кәпәкдир.
Иштаһ гызышанда баш алыб кедәр,
Чавдар чөрәйини мум тәк әридәр.
Җалва чох шириндир, шәкәр кимидир,
Кәклийи азымша зәһәр кимидир.
Мәчнун долашдыгча о балдан кәнар,
Едийи олмушду тамам зәһримар.
Башындан ашдыгча ашигин дәрди,
Касад мәтаына рәвач верәрди.
Йох, йох, әридәчәк бу сөвда ону,
Йохдур бу гүссәнин, бу дәрдин сону.
Мәчнуна үз верән һәр өлчүсүз гәм
Олмушду дәрдини дагыдан һәмдәм.
Бир йол тапмаса да о хәзинәйә,
Ахтарыб кәзәрди, хәзинә дейә.
Бәни-Сә'д адланан яд бир тайфадан
Бир нәфәр Мәчнуна раст кәлди бу ан.
О көрдү ашиги хәрабәзарда,
Әһвалы позғундур, хәялы дарда.
Өз гафийәси тәк сыныглыгы вар,
Мә'насы кенишдир, гафийәси дар.
Көмәксиз, архасыз галмыш о накам,
Гафийәсиз ше'рдир архасыз адам,
Өз талеи кими дөнмүш камана,
Вәфада ох кими дурур мәрдана.
Онун дурушунда мә'на кәзәрди,
Каманла бирләшмиш оха бәнзәрди.
Бир нәләдән башга йохду һәмдәми,
Ялныз көлкәсийди онун мәһрәми.
О йолчу ордача көрдү Мәчнуну,
Нәчиб бир инсана бәнзәтди ону.
Сонра әһвал тутуб, нә сорушдуса,
Мәчнун чаваб вериб динмәди әсла.

Умуду кәсилди, ону тәрк этди,
Йолчу өз йолуна дүзәлиб кетди.
Кәлди Мәчнункилин гәбиләсинә,
Гәбилә топлашды онун сәсинә.
Деди: „Филан ердә, хәрабәзарда
Мәчнун илан кими гыврылыр дарда.
Диванә дәрдлидир, йорғундур, билин,
Див кими гачмышдыр көзүндән элин.
Һәр етән тә'нәдән бир яра алмыш,
Әрийиб бир дәри, бир сүмүк галмыш“.
Атасы оғлундан хәбәр тутунча,
Элдән үз дөндәрди заваллы гоча.
Оғул сорағыйла о ихтияр да
Долашды див кими мағараларда.
О кәлиб етишди бир виранәйә,
Даш үстә раст кәлди о диванәйә.
Мәчнун синәсиндән сөз бағлайырды,
Каһ охшатма дейир, каһ ағлайырды.
Чийәринин ганы көздән ахырды,
Бәхти тәк каһ дүшүб, каһ да галхырды.
Элә мәст этмишди ону бу һичран,
Нә дүня билирди, нә дә ки, инсан.
Ата салам верди языг оғлуна,
Ширин бир дил илә ялварды она.
Мәчнун атасынын шәклини көрчәк,
Онун аягына дүшдү көлкә тәк:
„Әй башымын тачы, көнлүмүн тахты,
Үзрүм вар, кәл динлә сән бу бәдбахты,
Сорушма һалымы, үзүмә бир бах,
Кәл гәзая тапшыр мәни сән анчаг.
Арзу этмәздим ки, бөйлә бир һалда
Көзләрин көрәйди мәни, әй ата!
Доғрудур, гарадыр янында үзүм.
Аһ, үзр истәмәйә вармыдыр сөзүм.
Мәним ки, дәрдим и өзүн билирсән,
Чыхмыш ипин учу әлләримиздән...”

АТАСЫНЫН МƏЧНУНА НƏСИҲƏТИ

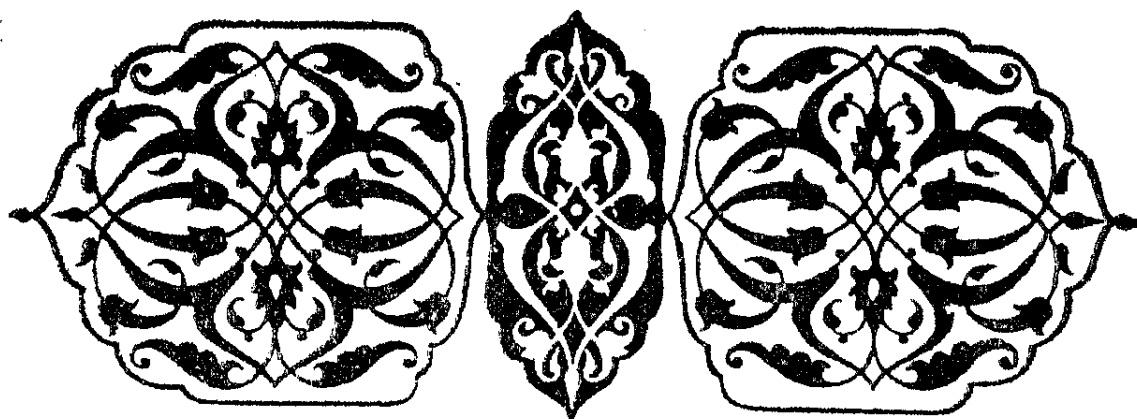
Ата эшитдикчə онун сəсини,
Алыб ерə вурду эмаммəсини.
Бир сəһər гушу тək сызлады гəлбən,
Күндүзү кечə тək гаралды бирдən.
Деди: „Эй кезүмүн гарасы, ағы,
Дағылмаз бир күлүн солгун варағы,
Хəялын енəми бир диванədир?
Яныб күлə дөндүн, бу һалын нədир?
Кимин көзү дəйди күл чамалына?
Де, кимлэр гарғады сəнин һалына?
Кимлэр өз ганыны бойнуна атды?
Де, кимин тиканы этəйнə батды?
Сənə нə олду ки, галдын ишиндən?
Дүшдү көзлəринə, де, һансы тикən?
Һеч ашиг сən кими бəдбəхт олмамыш,
Бу гэдэр дəрд чəкиб дарда галмамыш.
Нечин йорулмадын, усанмадын сən,
Дүшмən тə'нəсиндən, гəм гəфəсиндən?
Гəлбин доймадымы бу мəзəммəтдən?
Нечин дирилмəдин бу гиямəтдən?
Огул, бу сөвданы бир дəфə унут,
Өзүнə рəһм элə, һөрмəтими тут.
Нədир бир эшг үчүн бу русвайчылыг?
Алəмə кестəрмə бу эйби ачыг.

Чох көзэл олса да эйби кизлэмэк,
Дост достун эйбнни өртмэсин кэрэк.
Бу достлуг айнасы көстөрүр ки, сэн
Өзүндөн бу эйби конар эдэсэн.
Айнанын нэ писи, нэ яхшысы вар,
Бу чүр хасийэтлэр инсанда олар.
Бу дәрди гэлбиндән чыхар бир кэрэ,
Союг бир дэмири дөймэ бош ерэ.
Тутаг ки, ағырдыр чанан һәсрәти,
Галмамыш көнлүйүн сәбри, тагәти
Бари бу һәсрәти арабир упут,
Кәл биз тәрәфин дә әһвалыны тут.
Хәял һавасына ат чапан олар,
Гачмаг аягында пияда галар.
Бәсдир бу шәрабсыз, ичкисиз мәстлик,
Бәсдир бу арзусуз арзупәрәстлик.
Оғул, сән хырманы елә вермисән,
Бу залым дүшмәнә кам олмушам мән.
Сән адлы, сиккәли истәрсән мәни,
Бошла дәлилийи, бу пис сиккәни.
Сән сазы дөйүрсән, мән дә дизими,
Сән палтар чырырсан, мән дә үзүмү.
Әшгин одларына янсан белә сән,
Мәним чийәримдир күлләрә дөнән.
Умуддан әл үзмә, кәл чарә гылаг,
Көйөрмәк дейилдир данәдән узаг.
Умудсуз бир ишдән, сәбр әтсән әкәр,
Бир умуд ишығы парлая биләр.
Һәр умудсуз ишдә бир чох умуд вар,
Гаранлыг кечәдән ағ сәһәр доғар.
Оғул, сәадәтин гапысыны ач,
Аяғы сүрүшкән талеиндән гач.
Чалыш, әлләриндән чыхмасын дөвләт,
Дөвләтлә яраныр бүтүн сәадәт.
Дөвләт, дүйүмләри ачандыр бир-бир,
Шаһлыг үзүйүнүн фирузәсидир.

Дүня гапысынын ачары һәр ан
Дөвләтин чибиндә сахланыр, инан.
Сән дә сәбр эләсән, даянсан әкәр,
Тале яваш-яваш элинә кәләр.
Дәринлик, сонсузлуг варса дәрәда,
Архларын суюндан яранмыш о да.
Башында булутлар ойнаян һәр дағ
Торпаг зәррәсиндән гурулмуш анчаг.
Сәнин дә сәбриндә гой олсун гәрар,
Көвһәри сәбр илә газанмаг олар.
Бил ки, ирадәсиз, мәгсәдсиз бәшәр
Паясыз мейнә тәк ерә тез дүшәр.
Сәни илләр бою яд этмәйәнә
Нә үчүн көнлүнү верирсән енә?
О, шаддыр, күл кими, сән көзү яшлы,
О, даш үрәклидир, сән башы дашлы.
Ким ки, сөһбәт ачыр о гыздан сана,
Сәни рүсвай әдир, бир айылсана.
Әгрәб чалмышларә верилсә кәрфәс,
Зәһәрлә мәһв олуб кәсиләр нәфәс.
Чан оғул, башга бир иш учундан тут,
Бу сөвда ишини билмәррә унут.
Һиндли фил башына дөйәр һәр ердә
Ки, фил Һиндистаны анмасын бир дә.
Чанымсан, чанымдан даһа әзизсән,
Әвә дөн, әвимин ишығысан сән.
Бу дағда юрд салыб отурсан, әкәр,
Ялныз үзүмүзүн сую төкүләр.
Бу йолда дашлыг вар, гую вар анчаг,
Бир ач көзләрини, она яхшы бах.
Дарға пусгудадыр, инад олма бир,
Зәнчирә әл вурма о дәмәрдәндир.
Сән йол ушағысан, фитнә йолкәсән,
Гылынчдыр башыйын үстүндә әсән.
Сән шадлан, кор олсун буна дүшмәнин,
Кәлсин мәчлисинә достларын сәнин“.

МƏЧНУНУН АТАСЫНА ЧАВАБЫ

О шəkәрдиллини Мəчнун эшитчək,
Ағзындан сөз төкдү о да шəkәр тək:
„Сән, эй бөйүклүйү көйләр чалаллы,
Уча көйлəрдән дə уча хəяллы,
Виранə ерлэрə сәнсэн шəһрияр,
Əрəблэр үзүндə, энбər халын вар.
Сəнин дərкəһиндыр илк гиблəкəһым,
Чаным чанындандыр, сәнсэн пəнаһым.
Өмрүн узун олсун, даима яша,
Сəнинлə бир вураг дуняны баша.
Бөйүк хəзинədир бу нəсиһəтин,
Ярамы бағлады мəһрин, үлфəтин.
Анчаг, нейлəйим ки, мən бəхтигара
Хошла дүшмəмишəm вəһши дағлара.
Доғрудур, дағылмыш сəбрим, гəрарым,
Өзүмдə дейилдир өз ихтиярым.
Бағланыб галмышам, зənчирим дəмир,
Көрүнүр мəним дə бəхтим белədир.
Зənчири ачмаға күчсүзəm бу дəm,
Бу йүкү үстүмдән ата билмəрəm.
Дедим ки, дөнмəсин чийəрин гана,
Хəял пəришандыр, көнүл вирана.
Башымда партлаян бу илдырымдан
Минлэрчə хырманлар янмышдыр, инан.

Мәзлүм мән дейиләм ялныз бу ердә,
Йүзләри дүшмүшдүр мән дүшән дөрдә.
Көлкә өзбашына дүшмәз гуюя,
Көйдә даянмамыш ай дуя-дуя.
Филин вүчудундан милчәйә гәдәр,
Бу зүлмү чәкмәйән вармыдыр мәкәр?
Халгын истәйинчә олсайды һәр иш,
Бир иш галардымы халг истәмәмиш.
Дашлары әридир чәкдийим кәдәр,
Ким өз үрәйинә сыхынты истәр.
Мәни пис талеим тә'гиб әдир, бил,
Һеч кәс бәдбәхтликдән гуртаран дейил.
Нейләйим, олсайды әлимдән тутан,
Я күнәш, я да ай олардым, инан.
Биздән ихтиярсыз яранмыш һәр иш,
Инсан ирадәси она дәймәмиш.
Башым бәлалыдыр, үрәйим хал-хал,
Дүняда вармыдыр бир нәфәр хошһал.
Вәтән тозу кими мәнәм сәркәрдан,
Ахыр көзләримдән яш еринә ган.
Бүкдүм илдырым тәк додағымы мән,
Горхуб күлмәдим ки, од тутар бәдән.
Дейирләр, нә үчүн күлмәйирәм бир?
Ағламаг гәмкинлик әләмәтидир.
Өмрүмдә шадланыб күлсәм бирчә күн,
Горхурам ағзымдан алов пүскүрсун.
Кәклик гарышганы димдикләйәрәк,
Ону димдийиндә сыхырды бәрк-бәрк.
Гарышга кәклийә күләрәк бу ан,
Деди ки: „Сән күлмәк бачармайырсан“
Языг гарышгая бахараг дик-дик;
„Бу мәним пешәмдир“ сөйләди кәклик.
Сонра гәһгәһәйлә о күлдү бирдән,
Салды гарышганы өз димдийиндән.
Һәр ким бу дүняда күләрсә артыг,
Ондан узаглашар мәнчә хошбахтлыг.

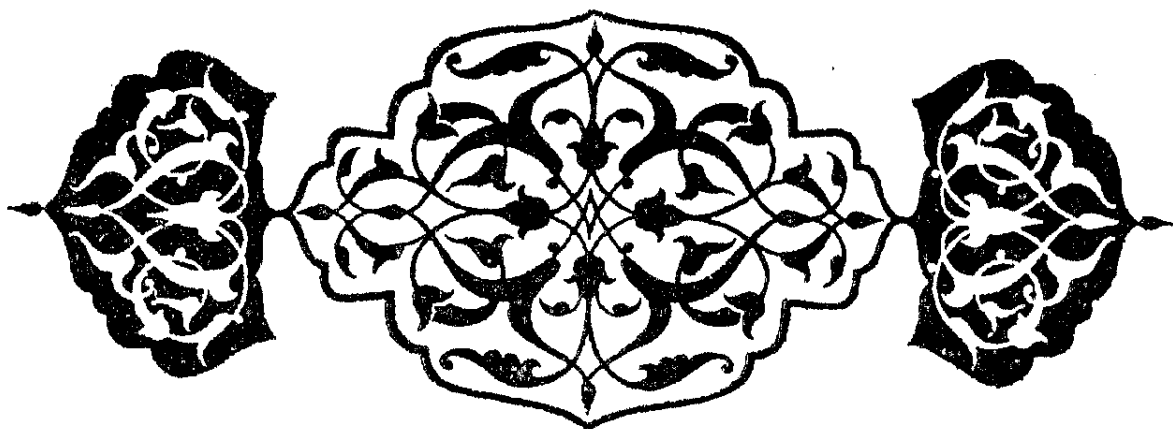

Ерсиз бир күлүшүн нэ мө'насы вар?
Ериндэ агламаг даһа хош олар.
Мәним ки, нәсибим олду эзиййәт,
Һансы бир күнүмлэ мән олум раһәт?
Белиндэ йүк олан гоча бир эшшәк
Нә гәдәр өмрү вар эзаб чәкәчәк,
Раһат олмаячаг о эзиййәтдән,
Бир өлүм гуртарар ону бу дәррдән.
Демә мөһәббәтә гылынчдан ити,
Үрәкдир ярадан бу мөһәббәти.
Гылынч оюнундан ким гачса, керчәк,
Башы бир гылынчла вурулсун кәрәк.
Эшгин гылынчындан горхмаз ки, һеч кәс,
Ашигин башындан гылынч әксилмәз.
Ашиг яр йолунда усанмаз чандан,
Чаныны истәйән горхмаз чаһандан.
Кирди булутлара о ай сирдашым,
Гой гылынч алтына гоюлсун башым.
Бир баш верилмәсә чанана гурбан,
Гылынча вә тештә лайигдир, инан.
Бу одлара дүшән чаным нахошдур,
Бу нахош чанымын янмасы хошдур.
Мән ки, сөз олмушам ағыза, дилә,
Сән дә унут мәни бу күндән белә".
Ата динләдикчә языг оғлуну,
Ағлады, ағлады, яш боғду ону.
Бир янда атасы даянмыш киян,
Бир янда баласы йыхылмыш үрян.
Сонра эвләринә ону апарды,
Тәсәлли верәрәк өпдү, ялварды.
О синәси дағлы, о бәхтигара
Гәфәсдә гуш кими дүшмүшдү дара.
Эвдә ики-үч күн гара бағлады,
Бу ачы сәһнәни көрән ағлады.
О пәрдәни йыртыб, аһ чәкди енә,
Баш алыб йолланды чөлүн дүзүнә.

Әзаб ичиндәйди һәяты анчаг,
Өлүмдән пис иди она яшамаг.
Мәһәббәт чошдурду онун руһуну,
Енә Нәчд дағына апарды ону.
Әли даш кимийди, аяғы дөмир,
Дағы долашырды о һавалы шир.
Орда курладыгча Мәчнунун сәси,
Бир гәзәл дейирди һәр зимзимәси.
Әлләр, обалар да йығышыб сәф-сәф
Кәлирди һейрәтлә о даға тәрәф.
Бир сөз охудугча бизим нәғмәкар,
О сөзү хатырда сахлайырдылар.
Сонра яйылырды бүтүн аләмә,
Ашигләр севиниб кәлирди дәмә.

ЛЕЙЛИНИН ӨҢВАЛЫ ҒАГТЫҢДА

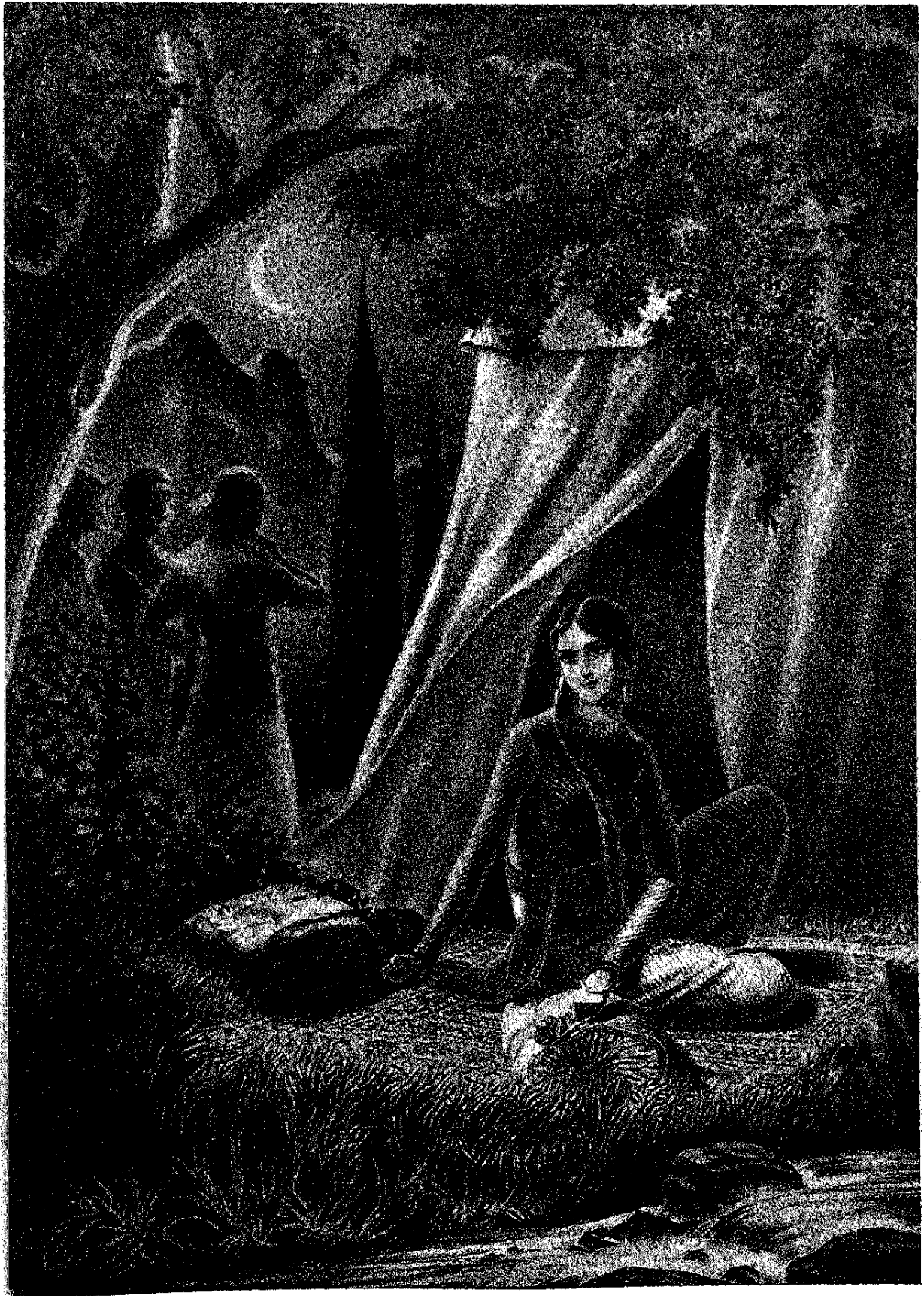
Мурад дастанынын илк сәһифәси,
Көзәллик мүлкүнүн баш сәркәрдәси,
Едди улдуз кими көзәл чамаллы,
О көйләр дурушлу, көйләр чалаллы,
Көзәл чамалына ай һәсәд чәкән,
Һүснүйлә сәрвин дә бағрыны сөкән,
Умуду, горхуну марс гоян һүнәр,
О айдан, күнәшдән ирс алан дилбәр,
О, бүтпәрәстләрин сәчдә мөһрабы,
О, сарай гәндили, күлшән күлабы,
Әшгин ятағына, назына бир яр,
Һәм хәзинә олан, һәм хәзинәдар,
Һүснүн, көзәллийин зинәт майәси,
Шәкәр диллиләрин наз сәрмайәси,
Өзүнә мин ашиг гәлби бағлаян,
Мин Мәчнун зәнчири гырыб ағлаян
Лейли парладыгча мин тәмтәрагла,
Аләм көстәрирди ону бармагла.
Дарады сачыны о тәзә сүнбүл,
Йыртды гөнчәсини о нөврәстә күл.
Бою сәрв кими галхыб, учалды,
Ягут додаглары нә чанлар алды!
О, көнүл бағында бой атан пәри,
Гәмзә охларына тутду әлләри.

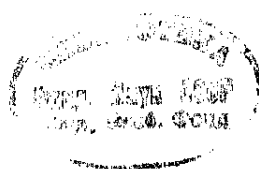

Аһ, о бахышлары нә сәһиркарды!
Йүз көнүл мүлкүнү бирдән таларды.
Гәмзәси ох кими сүзүб кедәрди,
Әрәб, түрк юрдуна һүчүм әдәрди.
Атдығы кәмәндин бир сирри варды,
Гәмзәси ов тутар, зүлфү бағларды.
Мишкә бәнзәйирди аһу көзләри,
Аһулар овларды о көзәл пәри.
Шикар заманында ширләри белә
Тутуб зәнчирләрди һөрүкләрилә.
Үзү күл, додағы балдан да ширин,
Шәкәр көрүб ону, деди афәрин.
О күл янаглара, бал додаглара
Мин назәнин бахыб, дүшмүшдү тора.
Сачы өпүш үчүн йол тәмизләрди,
Кирпийи „гой аллаһ версин“ дейәрди.
Зүлфү кәмәнд олуб, ашиг овларды.
Кирпийи ох кими ону говларды.
Айдан көзәл олан о ики янаг
Күлдән ики аддым дүшмүшдү габаг.
Бир сәрв бойлуйду о гызын өзү,
Сәрв үстә гырговул кимийди үзү.
Додағы шәкәрдән ширә чәкмишди,
Хурманын үстүнә гәләм чәкмишди.
Өпүш ярашырды о күл додаға,
Шәкәрин түнкүнү гоймушду лаға.
Ачыг гуя кими зәнәхданына
Йүз көнүл дүшмүшдү, алданыб она.
Зүлфүнү ип кими атмышды чанан,
Бәлкә, ашигләри чәксин гуядан.
Ашигләр һалына о яна-яна,
Өзүнүн гәлби дә дөнмүшдү гана.
О, душтаг галмышды бир пәрдәдә тәк,
Үрәйи сынмышды онун пәрдә тәк.
Бә'зән оғрун-оғрун дам үстүндә гыз
Сәһәрдән ахшама бахарды ялныз.

Бәлкә дә, Мәчнуну көрә бир тәһәр,
Бари, бир дәгигә дейиб күләләр.
Һарда тапсын ону бу көзәл сона,
Дәрдини, сиррини бир ачсын она?
Аһ, рәгиб һәдәси, аһ, дүшмән дәрди!
Гыз кечә ярысы мин аһ чәкәрди.
Шам кими дәличә күлмәйи варды,
О, ширин күлсә дә, ачы ағларды.
Көз яшы күлүнү ислатдыгча һей,
Мәчнун көрүнүрдү көзүнә һәр шей.
Айрылыг одуна янырды пүнһан,
Нә ишыг, нә түстү чыхырды ондан.
Үздә күләк кими чошса да һәр вахт,
Ичәрдә гәлбини ейирди бәдбахт.
Өз дәрд айнасына бахараг ялныз,
Орда хәялһилә данышырды гыз.
Ялныз көлкәсийди онун сирдашы,
Бир дә һәмдәмийди эшгин көз яшы.
Көлкәйә дәрдини ачдыгча дилбәр,
Гоншусу ятмырды онун кечәләр.
Одла су арасы олмушду ери,
Бир пәри үзлүйдү о көзәл пәри.
Гадын нәғмәчиси, чәһрә сәсидир,
Ох исә шаһларын ов һәвәсидир.
Лейли ики башлы ийи атараг,
Бир башлы ох алды, аһ чәкди анчаг.
Бу бир башлы охун зәрбәси илә
Икийә бөлүндү сәркәрдан чәһрә.
Дәря-дәря йығыб дәрд илә гәми,
Көзүндән төкүрдү о, кәми-кәми.
О, пәрдә далында гәмләр едикчә,
Гәмләр әридирди гәлбини тәкчә.
Гулаға бир гызыл һалга тахараг,
Һалга тәк гапыя асырды гулаг.
Эшгин һалгасыны өз гулагындан
Башга бир инсана вермәзди бир ан.

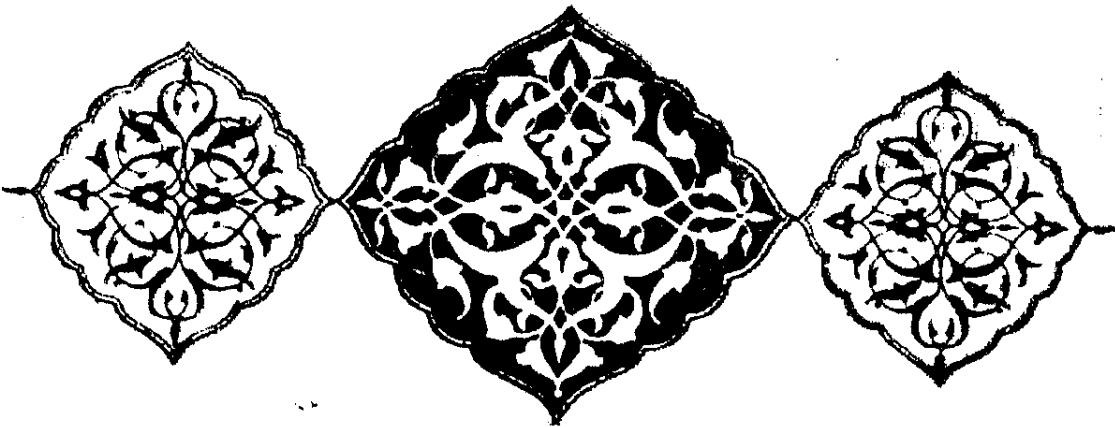

О, ай чешмәсинә бахыб даларды,
Көзләри чешмә тәк йолда галарды.
Бәлкә бир сифариш кәлә Мәчнундан,
Я гуру бир салам эшидә ондан.
Арабир әсдикчә Нәчдин* күләйи,
Бир вәфа дуюрду гызын үрәйи.
О яндан бир булут кәлсә бу яна,
Үмүд дамалары верирди она.
Әвин һәр ериндән, һәр бучағындан
Ярын гәзәлини дуюрду чанан.
Лейлийә базардан кәлән һәр ушаг
Бахырды, Мәчнундан сөз охуяраг.
Дамынын алтындан кечдикчә һәр кәс,
Гәзәл сөйләйәрди она бир нәфәс.
О дүнячамаллы назәндә дилбәр
Гәлбиндән гошарды көзәл шеирләр.
О бакирә көзәл, бир сәнәткарды,
Өзү тәк бакирә сөзләри варды.
Мәчнунун дилиндән сөз дүзәлдәрәк,
Чаваб да язырды о көзәл мәләк.
Мәчнунун ше'рийлә яндыгча пәри,
Она су сәпәрди өз ше'ирләри.
Кағызы кизлиндә исладыб ганла,
Она сөз язарды мин һәйәчанла.
Сонра да атарды дамын үстүндән,
Салам көндәрәрди сәрвә ясәмән.
Кимә раст кәлсәйди о мәктүб, инан,
Охуюб ойнарды о, шадлығындан.
Апарыб Мәчнуна верәрди ки, бир
Десин чавабында көзәл бир шеир.
О да чанан язан сөз әвәзинә,
Ахычы бир гәзәл дейәрди енә.
Демәк, бу һәсбһал гәлбин сәсийди,
Ики севкилинин дейишмәсийди.
О ашиг бүлбүлләр өтөндән бәри,
Гырылды дүнянын бүтүн гәмләри.

Диниб данышдыгча о гоша сазлар,
Гопду симлэриндэн көзэл авацлар.
Рудла чэнк чалса да ики нэгмэкар,
Бир гэлбин сәсини верирди онлар.
Онлар ки, һәр дәрди ше'рә саларды,
Башгасы чэнк илэ нейдә чаларды.
Нэгмә дүзэлтдикчә ики нэгмэкар,
Чалыб ойнаярды эвдә ушаглар.
Тә'нә гапысыны ачыб енидән,
Бөһтан уйдуарды онлара дүшмән.
Ағламаг тутарды ахыр онлары,
Көз яшы юярды о бөһтанлары.
Тамам бир ил кечди бу мүнвал илэ,
Снлар доланырды бир хәял илэ.

БАҢАРЫН ТӘ'РИФИ ВӘ ЛЕЙЛИНИН ХУРМАЛЫГ ТАМАШАСЫНА КЕТМӘСИ

Сәрди халысыны сәһрая мин күл,
Бәзәди торпағы сусәнлә сүнбүл.
Ағачда гончалар бахды көз-көзә,
Бәнзәди гайғысыз, күләр бир үзә.
Гырмызы лаләдән сары чичәкдән
Тәбиәт бир байраг галдырды билсән.
Бахыб бостандаки, бағдаки һүснә,
Бүлбүл рүбабыны басды көксүнә.
Үстүнә шеһ дүшмүш яшыллыглар да
Зүмрүдә бәнзәрди о илк баһарда.
Чәмәнләр башына бүрүмүшдү шал,
Лаләнин ярпағы олмушду хал-хал.
Һәлә, нәзәр етир бәнәфшәләрә,
Зүлфүнү дарайыб төкмүшдү ерә.
Гонча, кәмәрини бағлайыб бәрк-бәрк,
Тикандан ох тутуб атырды, керчәк.
Күлләр ипәк кейиб бәзәнән заман
Күләк япышмышды сырғаларындан.
Күнәшин алтында гызды чичәкләр,
Бүкүлүб, сулара дүшдү нейлуфәр.
Шүмшад телләринә дәйдикчә рузкар,
Лап дән-дән олмушду еткин киләнар.
Өтринин ағзыны ачдыгча сүнбүл,
Бахыб әл верирди она гызылкүл.

Од тутуб алышан нәркиз дә бу ан
Гыздырмалы кими галхды юхудан.
Ахытды ясәмән чан булагыны,
Нәстәрән йыхады күл янагыны.
Гызыл күл горхараг ачды көзүнү,
Назланды мисилсиз көрчәк өзүнү.
Белдәки гылынча бәнзәрди сүсән,
Йох, о сыйырмайды, сәһв эләдим мән.
Гушлар дил ачмышды багда һәр яндан,
Баш ачмаг олмазды һәрзә-һәдяндан.
Турач үрәйиндән кабаб биширир,
Гумру синәсиндән она дуз верир.
Чинар башындаки көйәрчин сәси
Дейирди аләмә яр зимзимәси.
Ағачда бүлбүл дә ган яш төкәрди,
О да Мәчнун кими налә чәкәрди.
Күл дә Лейлидәки о вугар кими,
Чадырдан чыхмышды тачидар кими.
Бахыб күл фәслинин чәмәнләринә,
Лейли гәдәм басды онун сейринә.
Сонра сачларыны һөрәрәк енә,
Су сәпди күлүнүн ягут рәнкинә.
Наман гәбиләнин көзәл гызлары
Алды орталыга бизим дилдары.
Әрәб торпагында түрк иди онлар,
Хошдур әрәббойлу түрк олан никар.
Сәнәмләр ичиндә кедир хураман,
Яман көз дәймәсин она һеч заман.
Дага кедирди ки, йорғун сәрвиназ
Күлләр көлкәсиндә отурсун бир аз.
Пияла узатсын она нәркизләр,
Лаләдән өйрәнсин тәзә бир хәбәр.
Бәнәфшә зүлфүндән алдыгча ишыг,
Чамалы күлләрә олсун ярашыг.
Бой атмаг өйрәтсин сәрвә өзүндән,
Утансын ясәмән онун үзүндән.

Гөнчәнин әтриндән мин бач истәсин,
Чәмәнләр мүлкүндән хәрач истәсин.
Бою көлкә салсын чәмән үзүнә
Күлсүн о сәрв илә сәмән үзүнә,
Йох, йох онун гәсди бу дейил, билсән,
Нә күлдүр, нә сәрвдир, нә дә нәстәрән.
Онун мәгсәди дә, әшги дә тәкдир,
Бир бучаг ахтарыб, мин аһ чәкмәкдир.
Бүлбүлә сиррини ачмаг истәрди,
Бәлкә тәзәләнә енидән дәрди.
Бәлкә күлүстанда әсән күләкләр
О гәриб ашигдән верә бир хәбәр.
Бәлкә дә ачыла гәлбинин бағы,
Галха синәсиндән айрылыг дағы.
О ердә бир көзәл хурмалыг варды,
Чин нәггашларындан бир ядикарды.
Онун чәркә-чәркә хурмалыглары
Санки йол салмышды бәһиштә сары.
Бу хош сейрәнкаһа—башдан, бинадан
Аяг басмамышды чанлы бир инсан.
Лейлинин янында бир бөлүк никар
Кәлиб о чәмәнә етишди онлар.
Лейли, яшыллыгда отурду күл тәк,
Отлардан белинә кәмәр чәкәрәк,
Һаяна дәйдисә онун нәфәси,
Ачылды сүсәнин, күлүн гөнчәси.
Һансы чәмәнә ки, әли чатарды,
Шүмшад көйәрәрди, сәрв бой атарды.
О сәрв бойлулар, о күл үзлүләр
Шадланыб күлдүләр орда бир гәдәр.
Бир ан гошулдуса шадлыға Лейли,
Чох да бағланмады мәчлисә мейли.
Туту гушу кими о сөвдалы гыз
Бир сәрвин алтына отурду ялныз.
Кизличә сызлады мөһрибанлыгла,
Сонра дилә кәлди бир хош гылыгла:

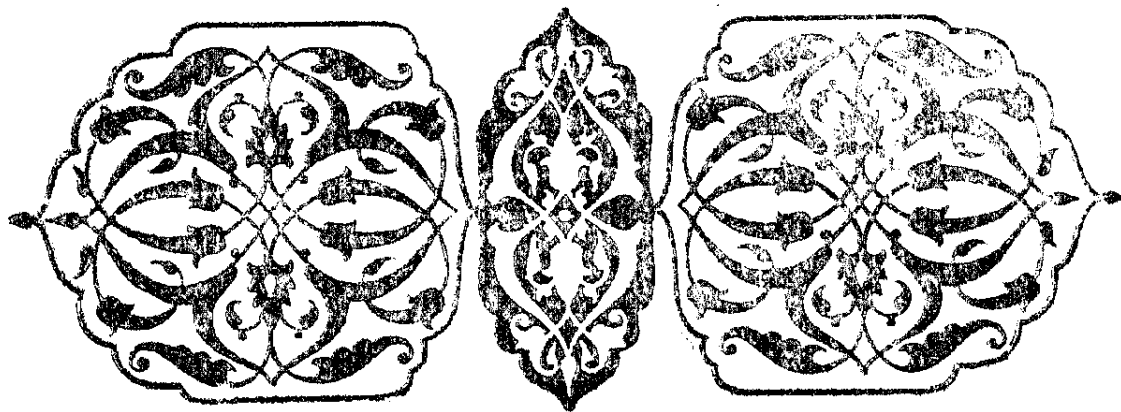

„Сән эй эшгә лайиг, эзиз дилдарым,
Сән мәнә лайигсән, мән сәнә, ярым.
Эй сәрв гамәтли, чошгун һәвәсли,
Эй атәш үрәкли сәрин нәфәсли,
Нолар ки, көрәсән сән дә бу бағы!
Кәлиб галдырасан синәмдән дағы.
Нолар, бир тапасан бу багда мәни!
Сән сәрви көрәрсән, мән дә нарвәни.
Тутаг ки, дөзмүрсән мәни көрмәйә,
Мәним бу бағчамдан гачырсан нийә?
Сөйлә, сифаришин кәлмәйир нәдән?
Лайиг дейиләмми бу вәфайә мән?“
Сөз сона чатмамыш эшитди бир сәс,
Элә бил бир анлыг кәсилди нәфәс.
Гәзәл охуюрду йолда бир нәфәр,
Мәчнунун ше’рийди о көзәл әсәр:
„Эй мәним пәрдәми ачан чананым,
Гой олсун умудун пәрдә тутаным.
Мәчнуну боғмушду ган далғалары,
Лейли о язығы анырмы бары?
Мәчнунун бағрыны яндырыр әләм,
Лейли һансы гәлбә су сәпир бу дәм?
Мәчнунун гәлбини дәлмиш ох, тикән,
Лейли нә наз илә ятыр, көрәсән?
Мәчнун мин аһ чәкиб ағлайыр бурда,
Лейли нечә шадлыг ахтарыр орда?
Мәчнун дәрә ичиндә, дағ ичиндәдир,
Лейли һансы баһар, бағ ичиндәдир?
Мәчнун гәм зәнчири вурмуш өзүнә,
Лейли күлүмсәйир кимин үзүнә?
Мәчнунун үрәйи үркмүш һичрандан,
Лейлинин хәялы нәдир бу заман?“
Буну динләдикчә, гызын көз яшы—
Төкүлүб, юмшалтды торпағы, дашы.
Багдаки гызлардан бириси бу ан
Лейлийә бахараг көзүнүн алтдан,

Көрдү ки, дөрд чөкир о көзөл пәри,
Эшгә меһрибандыр онун көзләри.
Сонра эвләринә гайытды гызлар,
Сәдәфә дүрр кими кирди о никар.
О гызын гәлбиндә галмады бу сирр,
Кедиб анасына сөйләди бир-бир.
Мәгсәди буйду ки, анасы енә
Бир чарә ахтарсын онун дәрдинә.
Бу накам көзәлин анасына бах,
Гәфәсдә гуш кими о чырпынараг,
Деди: „Өзбашына галса бу никар,
О, Мәчнун олмушдур, бу да мәст олар.
Ону сәбр этмәйә чағырсам әкәр,
Горхурам мәһв олуб әлимдән кедәр“.
Онун һәсрәтийлә һей яна-яна
Сәбр әдиб дөзүрдү енә дө ана.
Лейли дөрд диварда бир хәзинә тәк,
Ай кими чадырда яшайырды тәк.
Булуздан тутгунду чәкдийи аһлар,
Гында гылынч кими олмушду гәмхар.
Әзаб ичиндәйди о назлы мөләк
Вармы мөһәббәтлә шад олан үрәк?

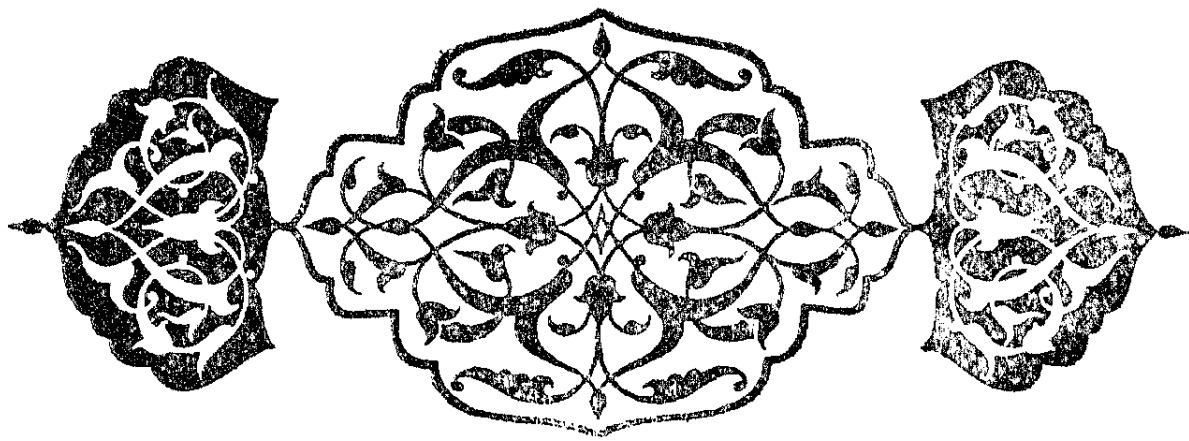

ИБН-СЭЛАМЫН ЛЕЙЛИНИ ИСТӘМӘСИ

Бағын чалалыны ярадан уста
Бөйлә нәгл әдирди дастан хүсусда:
О күн ки, о баға кирди айпара,
Яйды шәфәгини асиманлара.
Күл сәрвин башында дәстә бағлады,
Күлүн вә күлабын алчалды ады.
Зәнчир һалгасы тәк бири-биринә
Кечмишди Лейлинин сачлары енә.
Йолда Бәни-Әсәд гәбиләсиндән
Бир нәфәр, Лейлийә раст кәлди бирдән.
Бөйүкдү ондаки вүгар вә һүнәр,
Әһтирам сахларды она әрәбләр.
Чохду гәбиләси вә гоһумлары,
Һөрмәтлә кечәрди бүтүн рузкары.
Халг да баш әйәрди о кәнчә мүдам,
Она ад вермишди бәхт—Ибн-Сәлам.
Күмүшлә, архайды ондаки һүнәр,
Ону бармаг илә кәстәрәрдиләр.
О парлаг чырағы—Лейлини көрчәк,
Бир чарә тапмаға әсди күләк тәк.
Лакин о бахмады һеч дә кәрдишә
Ки, чыраг күләклә кәлмәз сазишә.
Вәтәнә гайыдыб, чумду хәяла,
Гәлби чан атырды онун висала.

Айы гучаглая билмәмиш һеч кәс,
Бәлкә хәбәрсизди бу ишдән о шәхс.
Башында кәзирди висалын дәрди,
О пәри гызына әлчи кәндәрди.
Истәйи буйду ки, кетсин әлчиләр,
Версин өз кәңлүнү она бу дилбәр.
Һийләләр дүзәлдиб дүшдү аяға,
Гызылы күл кими төкдү торпаға.
Мин хәзинә йығыб кәстәрди әлә,
Сүрүсү, илхысы сәс салды чөлә.
Кәңүл овчусуйду о кәзәл мәләк,
Онун архасынча әлчи кәдәрәк,
Әлә кәтирмәкчин һаман кәлини,
Ата, анасынын өпдү әлини.
Ата да, ана да чүт әйләшдиләр,
Онлара хош кәлди бу хейир хәбәр.
Дедиләр: „Башга бир мәсләһәт олмаз,
Анчаг ки, кәзләмәк лазымдыр бир аз.
Чүнки пәришандыр бизим новбаһар,
Лейлинин азачыг хәстәлийи вар.
Гоюн яхшылашсын, шадланаг биз дә,
Кәбин кәсәрсиниз о заман сиз дә.
Бу кәбин, гәлбачан бу хейир хәбәр
Аллаһын изнилә тез баша кәләр.
Һәләлик даяныб бир аз сәбр әдин.
Һәләлик вә'дәйлә шадланыб кәдин.
Таки күл гончасы ачсын бу тагда,
Тиканлар чүрүсүн бу кәзәл багда.
Гызыл боюн бағы тахыб бойнуна,
Верәрик, сизинки олар бу сона“.
Буну Ибн-Сәлам әшидән заман
Билмәди нейләсин о шадлығындан.
Чапды өз юрдуна атыны о дәм,
Силинди кәңлүндән гүссә илә гәм.

НОФӘЛИН МӘЧНУНЛА ТАНЫШ ОЛМАСЫ

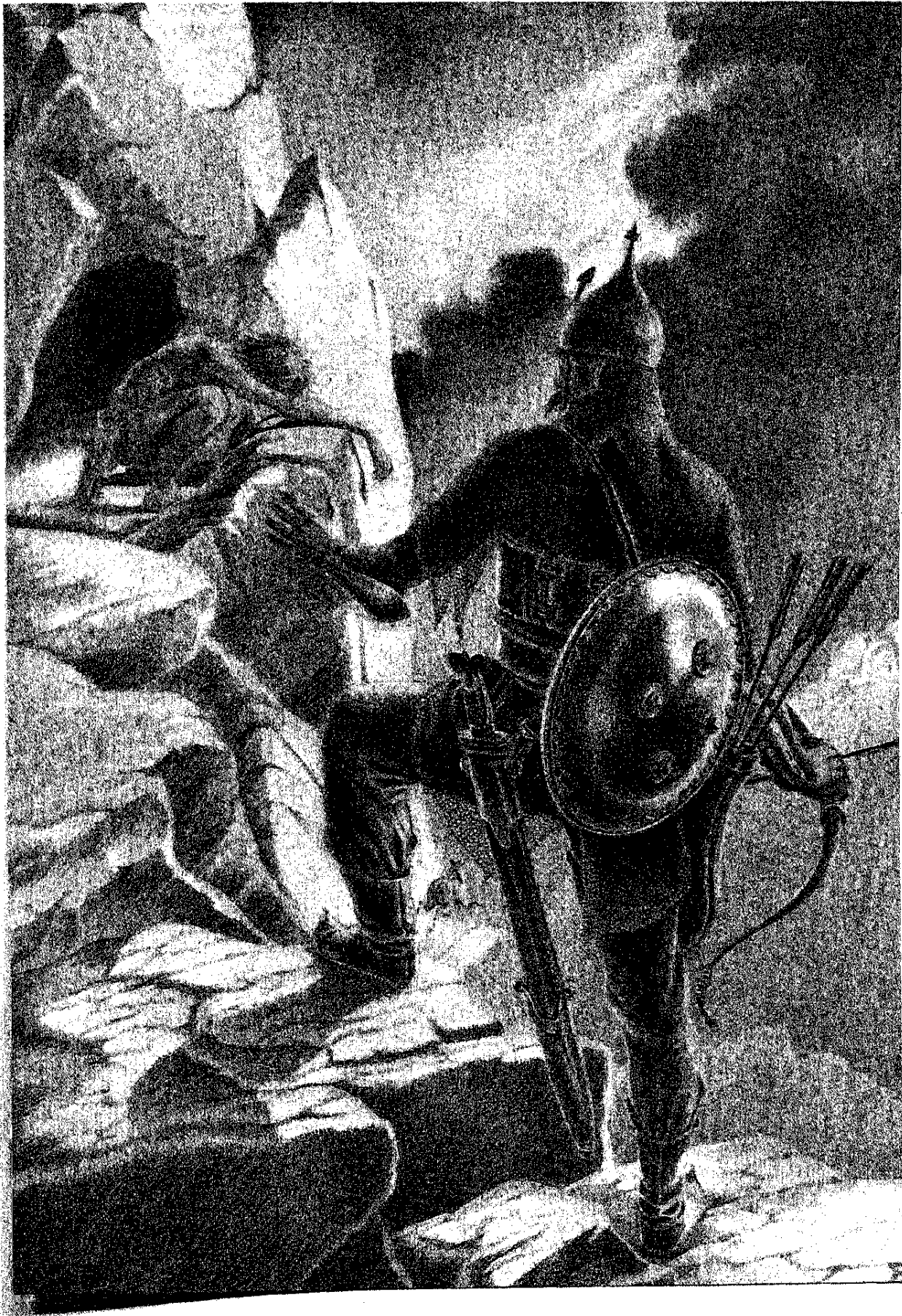
Лейли чадырдайды, о кизләнмиш ай
Пәрдәдә галмагдан олмушду рүсвай.
Ачылмышды онун абыр пәрдәси,
„Лейли“ чағырырды һәр нейин сәси.
О, ағыза, дилә дастан олмушду,
Әтир чәкәнләрә рейһан олмушду.
Ашигләр зикрийди о көзәл дилбәр,
Дәфиндә чалырды ону мүтрүбләр.
Гыврылыб галмышды өз зүлфү кими,
Нә юхусу варды, нә дә һәмдәми.
Дидәркин Мәчнун да атыб әлләри,
Сәркәрдан кәзирди вәһши чөлләри.
Вәһшиләр янынча языг гошараг,
Кәзәрди чөлләри гайәсиз, чылпаг.
Күчлә тәрпәнирди зәиф бәдәни,
Мин дәрдлә охурду о бир нәғмәни.
Вүгары гылмады ерләрә сәчдә,
Енә баш көтүрүб йолланды Нәчдә.
Әшгин тиканына аяг дөйәрди,
Торпаг совуларды аһ олмуш дәрди.
Ашигләр көрәндә онун ясыны,
Дидиб парчаларды өз либасыны.
О ердә мөһрибан, олдугча гочаг,
Дәмир кими мөһкәм, мум кими юмшаг,

Нофэл адланылан бир икид варды,
Эрэблэр, өнүндө боюн бурарды.
Гылынчла ордулар басарды о эр,
Лүтфү бир маралды, хирси шири-нэр.
Орду саһибийди, эзэмэтлийди,
О чох хэзинэли, чох дөвлэтлийди.
Бир күн күвөнэрэк өз гүввэтинэ,
Шикара чыхмышды о ердэ енэ.
Горхунч мағаралар арасында тэк,
Нофэл долашырды шикар кэзэрэк.
Аяғы габарлы бир дэрдли көрдү,
Онун һәр түкүндән гэм төкүлүрдү.
О мөһнэт дустағы, о зәиф чыраг
Дүшмәнэ кам иди, достлардан узаг.
Инсандан гачмышды о талеи кәм,
Вәһшиләр олмушду Мәчнуна һәмдәм.
Әгли учуарды һәр бир нәғмәси,
Гәлби парчаларды пәришан сәси.
Мәчнунун һалындан о тутду хәбәр,
Башындан кечәни тамам дедиләр.
Дедиләр: „Бир гызын диванәсидир,
Бир сөвда шамынын пәрванәсидир.
Бейтләр, нәғмәләр дейир үрәкдән,
Чанан гогусуну алыр күләкдән.
Ярын сорағыны кәтирәндә ел,
Йүз гәзәл охуюр үрәйи тел-тел.
О яндан сүзүлүб кәлән булуда
Бахыб синәсиндән сөз дейир бу да.
Һәр ердән сәфәрә кәлиб кедәнләр
Бу мәзлум ашигә бахыб бир гәдәр,
Таам да, шәраб да верирләр буна,
Дейирләр, бир ишыг дүшсүн руһуна,
Мин чәһддән сонра бир тәһәр кечир,
Ярын сағлығына бирчә чам ичир.
Бир будур дүняда фикри, диләйи,
Лейлийә бағлыдыр онун үрәйи“.

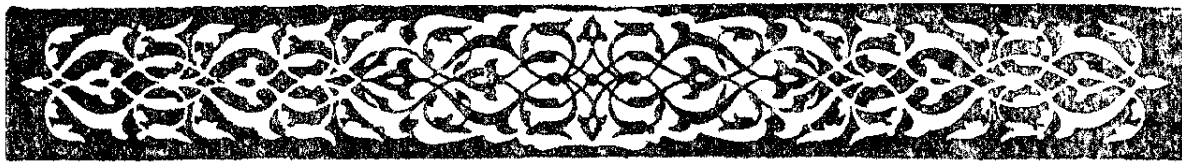
Мәчнунун дәрдини Нофәл эшитчәк,
Деди: „Бу мәгамда кишилик кәрәк!
Әлимдән кәләни кәстәрмәлийәм,
Етсин мурадына бу талеи кәм.
Мән ов архасынча кәзирдим, анчаг,
Бәһ, бәһ, раст кәлдийим шикара бир бах“.
Бу сөzlәр чыхынча онун дилиндән,
Дүшдү ел ганадлы атын белиндән.
Сонра өз янына чағырды ону,
Сүфрәйә отуртду эшгин оғлуну.
Ширин әфсанәләр данышыб әввәл,
Мәчнуну мум кими юмшалтды Нофәл.
Достдан данышмаян бир сөз дүняда
Онча мә’насызды һикмәт олса да...
Лакин, о көрдү ки, бу чаван мәрддир,
Чанансыз едийи, ичдийи дәрддир.
Нә чүрә сөһбәтләр олсайды, инан,
Лейлийди ашигин дилиндә һәр ан.
О йолсуз диванә, о гырылмыш саз
Нофәли динләйиб юмшалды бир аз.
Азачыг шадланыб, гүссәси кечди.
Онунла әйләнди, еди вә ичди.
Хошсифәт көрүнчә мүсаһибини,
Сөһбәтә киришиб ачды гәлбини.
Бейни тәк гәлби дә гызышыб чошду,
Гәнд кими дадлы бир гәсидә гошду.
Һәр сөзү, күлүшү чанлы шеирди,
Од кими бәдиһә, гәзәл дейирди.
Нофәл о ашиги чох шад әйләди,
Хәрабә көнлүнү абад әйләди.
Деди: „О чырағын һәсрәтийлә сән
Шам кими әрийиб сәнмәйәчәксән.
Гызыл гүввәтинә, гол гүввәтинә
Сәни чатдырарам өз ниййәтинә.
Гуш олуб һавая учса да о гыз,
Әлим боғазындан тутачаг ялныз.

Дашлар кизлэсэ дэ о гығылчымы,
Дашлара чарпарам бу гылынчымы.
Сэнэ яр олмамыш ай үзлү сэнэм,
Ондан кэмэндими чэкмэйэчэйэм“.
Умудла ачылды Мэчнунун үзү,
Нофэлин өнүндэ бүкүлдү дизи.
Деди: „Көнүл ачан бу вэ’дэни сиз
Уйдуруб яландан демэйирсиниз.
Мэн бир диваңэйэм, о эв сонасы,
Ону диванэйэ вермэз анасы.
Күлэйэ вермэзлэр гызыл күлү, бил,
Бир див баласына ай лайиг дейил.
О бизим тэрэфэ эндириб кэлмэз,
О ай диванэйлэ дост ола билмэз.
Нэ гэдэр юдулар бизим көмлэйи,
Енэ дэ олмады суюн көмэйи.
Нэ гэдэр ағ күмүш сәпилди, анчаг,
Бизим гара килим ағармады, бах.
Хейир иш кэлсэ дэ сәнин әлиндән,
Гисмәтим дейилдир, та’лесизэм мән.
Бир горхум будур ки, сән дэ доясан,
Сән дэ яры йолда мәни гоясан.
Бу шикар һэдэфэ кэлмэздән эввэл
Горхурам, мәни сән атасан, Нофэл!
Горхурам вердийин бөйүк вэ’дләр
Ахырда вермәсин кичик бир сәмәр.
Сөзүнүн үстүндэ дүрсан мәрдана,
Аллаһ әвәзини етирсин сана.
Ялан дейирсәнсэ бу сөzlәри сән,
Мәни өзбашыма бурах индидән,
Таки өз пешәми излэйим енэ,
Өзүм өз дәрдими көзлэйим енэ“.
Нофэл бу налэдән позулду о дәм,
Деди: „Йох... көмэйи тез этмәлийэм“.
Көрдү ки, о кәнчдир, өзү дэ гәриб,
Хәялы азаддыр, гәлби мүзтәриб.

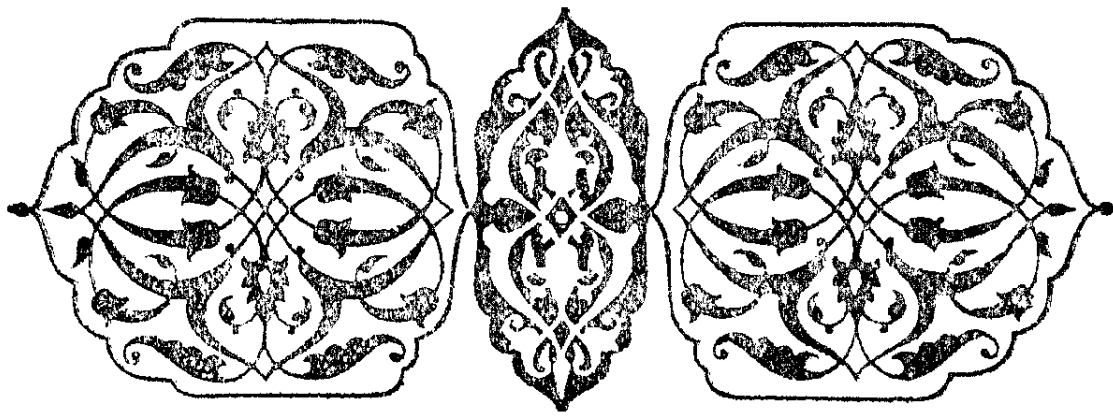

Мэчнуна бир йолдаш, бир гардаш олду,
Һал билиб, һал дуян бир сирдаш олду.
Әһд әдиб, әл ачды Нофәл дәркаһа,
Ән әввәл анд ичди бөйүк аллаһа,
Сонра да анд ичди пейгәмбәрләрә,
Әгли, ирадәси деди бир кәрә:
„Бу вәфа йолунда гылынч чәкәрәк,
Гурд дейил, аслан тәк дөйүшәм кәрәк.
Бачарыб чатмасам бу хош мурада,
Раһәт күн көрмәйим бир дә дүняда.
Лакин хаһишим вар, бу сөзүмү тут,
Диванә галма, кәл бу дәрди унут.
Азачыг сакит ол, дөймә көксүнә,
Өзүнү тохтаг тут ики-үч күнә.
Кәл, одлу гәлбини кәнара гой сән,
О дәмйр гапыны тез ачарам мән“.
Ичди бу шәрбәти бизим заваллы,
Гуртулуш көзләди сөвда хәяллы.
О артыг гачмады инсандан бир дә,
Анд ичиб, әһд әтди дурдугу ердә.
Сәбр илә бағланды онун аяғы,
Санки су сәпилди, сөндү очағы.
Сығынды достунун бу пәнаһына,
Кедиб аяг басды гәраркаһына.
Һамама кедәрәк, палтар дәйишди,
Артыг арам олуб шәраб да ичди.
Әрәб гайдасынча әммамә гойду,
Мусиги динләди, шәрабла дойду.
Ярын чамалыны салды ядына,
Дедийи гәзәлләр етди дадына.
Достуна яндыгча Нофәлин гәлби,
Башына дүрр сәпди булутлар кими.
О еди, динчәлди, әйниндә либас,
Артыг көзәлләшди симасы бир аз.
Сарармыш рәнкинә гызарты кәлди,
Яй кими бүкүлмүш гәдди дүзәлди.

Енә, шәвә кими гарармыш хәтти
Онун ай үзүнә бир дөврә чәкди.
О әтирли күлдән ширә чәкәрәк,
Нә апармышдыса, гайтарды күләк.
Күлдү додаглары бир сәһәр кими,
Парлады дишләри инчиләр кими.
Артыг ағылланды чөл диванәси,
Кәсилди зәнчирин пәришан сәси.
Енә баг ичиндә бой атды лалә,
Гызыл күл әлинә алды пиялә.
Инди Мәчнундаки әзәмәт, вүгар
Һикмәт мәчлисинә олду һөкмүдар...
О гонагчыл Нофәл, о бөйүк адам
Мәчнуну йүз назла бәсләрди мүдам.
Мәчлиси, шадлығы онсуз кечмәзди,
Үзүнү көрмәсә бир мей ичмәзди.
Онлар ики-үч ай бир яшадылар,
Бу достлуг не'мәти галды ядикар.

МЭЧНУНУН НОФƏЛƏ АЧЫГЛАНМАСЫ

Бир күн икиликдә отурмушдулар,
Енə мəчлис ачыб кейф гурмушдулар.
Мəчнун зəманəйə нифрəт дейирди,
Ше'рлəр гошараг гəмлəр сйирди:
„Эй мəним аһымдан хəбəрсиз дуран,
Алдадыб күлүмү кəйə совуран,
Йүз достлуг вə'дəsi вердинсə дə сən,
Ярым достлуға да вəфа этмирсən.
Кəл өз башындаки хəялы унут,
Сən мəним сөзүмү, илтичамы тут.
Мəни ағ яланлар фе'линə вердин,
Енə кимсəсизлик əлинə вердин.
Сөз вердик достлуға, сəмимиййətə,
Инди кəз юмурсан сən бу ниййətə.
Сəндən мən эшитдим йүз дил ярасы,
Кəрмəдим бир дəрман, бир дəрд чарасы.
Сəбрим түкənмишдир, шашгынам бу дəм,
Дадыма етмəсən əлдən кедəрəм.
Əввəl, бир язығын дərдинə галмаг,
Сонра өз сөзүнүн зиддинə олмаг
Бил ки, бəйүклүкдən узагдыр, мənчə,
Достлуғун вəфасы будурму, сənчə?
Вəфасыз бир вə'ди вермə инсана,
Лайиг кəрмəйирəм мən буну сана.

Көмөксиз, архасыз, гәриб бир гушам,
Дирилик суюндан узаг учмушам.
Хәрабә бир кәндә хәзинә вермәк,
Сусуза су вермәк шәрт олсун кәрәк.
Бил ки, мүшкүлүмү тез дүзәлтмәсән,
Енидән диванә олачағам мән.
Кәлмәсә севкилим—бәхтиярлығым,
Бил ки, мәһв олачаг бүтүн варлығым“.

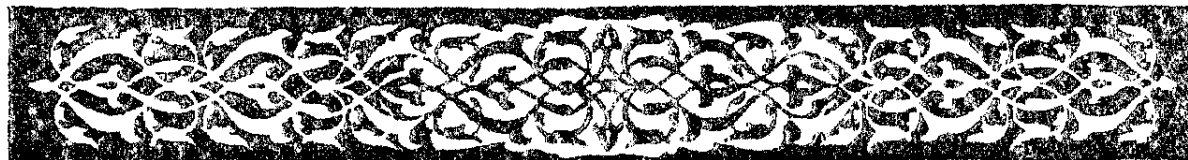

ЛЕЙЛИНИН ГӘБИЛӘСИ ИЛӘ НОФӘЛИН МУҢАРИБӘ ЭТМӘСИ

Нофәл бу хош олан уму-күсүдән
Одларда мум кими юмшалды, билсән.
Галхыб, һазырлашды йол сәфәринә,
Җавада парлады гылынчы енә.
Атланды гуш кими о бөйүк һүнәр,
Топланды башына садиг икидләр.
Атынын налындан одлар гопараг,
Мейдана шир кими кирди чапараг.
Элә ки, етишди о гәбиләйә,
Бир элчи чағырды, сөзүм вар, дейә,
Нофәл исмарлады: „Өз ордумла мән
Од кими кечәрәм үзәриниздән.
Бу саат Лейлини кәтирин мана,
Гылынч кирәчәкдир йохса мейдана.
Көстәрин Лейлини, һардадыр о гыз?
О өз ашигинә етишсин ялныз.
Гой, сусуз чан верән бир суя чатсын,
Она су верән дә саваба батсын“.
Чатды гәбиләйә Нофәлин сәси,
Сынды орталыгда эшгин шүшәси.
Җаваб вердиләр ки: „Бу мүмкүн олмаз,
Лейли айпарадыр, дүшүнүн бир аз.
Она әл етишмәз, айдыр о дилбәр,
Һеч кәсин әлиндән кәлмәз бу һүнәр.

Гылынча гылынчла гисас аларыг,
Гарурә атсан да даша чаларыг“.
Гасид баш көтүрүб гайытды кери,
Нофәлә сөйләди һаман сөzlәри.
Нофәл ачыгланыб, деди гасидә:
„Бу саат пияда гайыдыб енә,
Де:—Дадмамышсыныз гылынчымы сиз,
Бу көһлән атымдан хәбәрсизсиниз,
Дәниз далғасыям, гачын гаршымдан,
Йохса туфан гопар һәр бир дашымдан.—
Гасид енә кедиб чаваб кәтирди,
Нофәлә налайиг сөzlәр етирди,
Нофәл ачыгланды гәзәбләнәрәк,
Көксүндә од тутуб алышды үрәк.
Сонра гылынчыны чәкди дөрд яна,
Гошунла шир кими кирди мейдана.
Онлар да габаға орду төкдүләр,
Дағ кими тәрпәниб нә’рә чәкдиләр.
Нофәлкил тәрәфә ат ойнатдылар,
Ширин гаршысына гылынч атдылар.
Чошду дәниз кими, гызышды мейдан,
Һавадан од яғды, көлә дөндү ган.
Гылынчын әлиндә ган пияләси,
Торпағы мәст этди бу ган лаләси.
Асланлар кәлдикчә пәнчә-пәнчәйә,
Тогтушду низәләр интигам дейә.
О төкүлән ганлар чатдыгча дизә,
Охлар гузғун кими төкүлдү дүзә.
Гылынчлар бейинлә ширәләндикчә,
Бәдәндән айрылан башлар әндикчә,
Гызмыш әрәбләрин о нә’рәсиндән
Көйләрин гулағы кар олду билсән.
Әчәл илдырымы шығыян заман
Алов пүскүрүрдү дашын ағзындан.
Дейләми түкүнүн учлары кими
Гәһр әдән зубинин учу итийди.

Күнәш он чыггалы байрага бәнзәр,
Санки гызармышды енә илк сәһәр.
Дашлар дешик-дешик Сүрәйя кими,
Ер гана дөнмүшдү бир дәрә кими.
Һәр ширин бахышы алов сачмышды,
Гара илан кими ағыз ачмышды.
Йыртыб дағытдыгча о гара ширләр,
Ағ атлар див кими әлләширдиләр.
Һәр кәс бу дөйүшә атланан заман
Мәчнун чан верирди руһу пәришан.
Һамы ат чапдыгча мұһарибәйә,
О дуа әдирди барышыг дейә.
Һәр кәс чыхардыгча дүшмән көзүнү,
О һәлак әдирди дәррдән өзүнү.
Ачыб өз гәлбиндә дуа елкәни,
Сүлһә чағырырды мұһарибәни.
О утанмасайды, галхыб дурарды,
Булут тәк өзүнә гылынч вурарды.
Әл гынамасайды бу дәмдә ону,
Гырыб гуртарарды өз гошунуну.
Олмаса дүшмәнин тә'нәси әнкәл,
Достларын башыны кәсәрди әввәл.
Тәгдир каманына чатсайды әли,
Ох атыб достлары гырарды, бәли.
Онун дедийини десәйди үрәк,
Өз йолдашларыны гырарды, керчәк.
Бу гошун ичиндә чошурду Мәчнун,
Истәрди ки, бассын о бири гошун.
Бурда ахтарыша ат сәйирдәрди,
Ордаки гошуна дуа әдәрди.
Өз тәрәфләриндән өлсә бир нәфәр,
Ону өлдүрәнин әлиндән өпәр.
Лейликил тәрәфдән мәһв оланлара
Көз яшы төкәрди бу бәхти гара.
Бу яндан о яна низә тутарды,
Дүшмән низәсинә дуасы варды.

Бә'зән өз гошуну кәләндә үстүн
Атарды каманы, оху бүсбүтүн.
Әлә ки, яр тәрәф галиб кәләрди
Шир кими нә'рәси дағлар дэләрди.
Бир нәфәр сорушду: „Нийә, эй чаван,
Дөйүшдән чарх кими кәнар гачырсан.
Биз сәнин уғрунда чан гоюруг бил,
Дүшмәнлә достлуғун һеч инсаф дейил“.
Деди: „Севкилимдир дедийин әғяр,
Мәним ғылынчларла нә ишим ашар.
Дүшмәни ганына гәрг әтмәк олар,
Достла вурушмағын мә'насымы вар?
Дөйүшдән су кими ганлар чағлайыр,
Чананса о тайда яра бағлайыр.
Мә'шугә вердикчә ашигә нәфәс,
Ашиг дә вермәли она бир әвәз.
Яр сүрмә көндәрир аяг тозундан,
Мән она даш атсам, ғыярмы вичдан?
Мәнә бал вә'дәси вермишдир о яр,
Мән сиркә көндәрсәм лайигми олар?
Ярын әли варса о янда әкәр,
Ким чанан тәрәфи зәлил истәйәр?
Ордадыр истәйим, гәлбим, һәвәсим,
Гәлбим һардадырса орда нәфәсим.
Чанана чан вермәк хошдур әзәлдән,
Чанмы әсиркәйим мән о көзәлдән?
Мәним ки, өмрүмә һакимдир о ғыз,
Рәвамь төкүлсүн сизин ганыңыз?“
Сорушан бир она, бир ерә бахды,
Көз яшы торпаға сел кими ахды.
Мәчнунса дөйүшдән узаг дүшәрәк,
Тозларын ичиндә ойнайырды тәк.
Нофәл ғылынчыны чәкиб дөрд яна,
Бир сәрхош фил кими кириб мейдана,
Һәр охда бир нәфәс, бир чан аларды,
Һәр бир һәмләсиндә чаһан аларды.

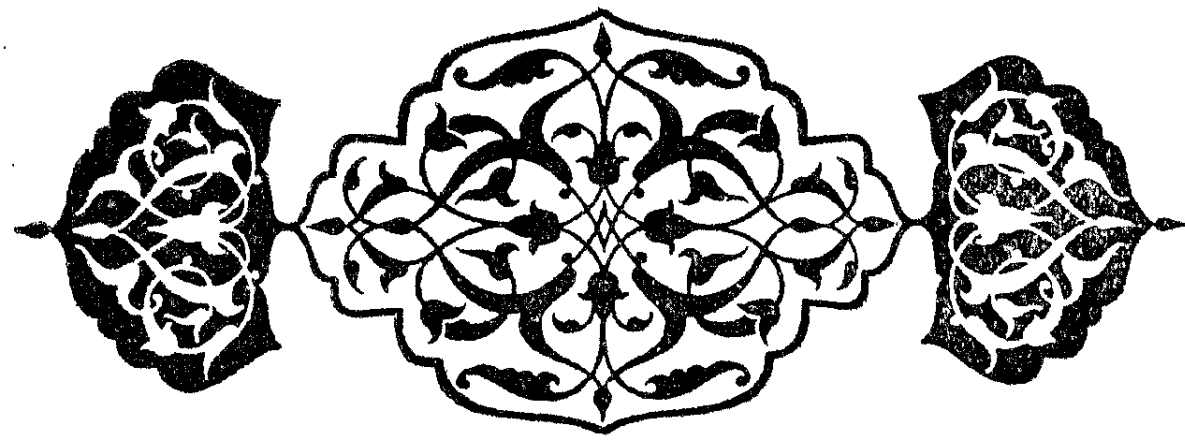

Ган архы чэкирди көздийи ердэ,
Ган ейиб-ичмөкдөн доймушду ер дэ.
Гылынч ойнадырды шөһрөт көзөнлөр,
Ахшам гаранлыгы чөкөнө гэдэр.
Чанан зүлфү кими гаралды көйлөр,
Күндүзүн үзүнө төкүлдү энбөр.
Сияһ теллерини дүздүкчө күрчү,
Гаралды кет-кедэ көйлөрүн бүрчү.
Бу заман айрылды дүшмөн гошунлар,
Дөйүш мейданында ятышды онлар.
Элэ ки, о гара илан бүкүлдү,
Ағ нәфәсли Зөһһак—күнәш дэ күлдү.
Галхды һәр пәһливан, һәр икид эскәр,
Зөһһак иланына дөндү низәләр,
Гошунла долмушду Лейлинин юрду,
О ердэ даг кими орду дурурду.
Дүшмөни гаршыдан, архадан сәф-сәф
Охлара тутмушду Лейликил тәрәф.
Нофәли горхутду о дашғын орду,
О артыг, сүлһ үчүн даяныб дурду.
Өз адамларындан тапыб бир нәфәр,
Тапшырды: „Сүлһ үчүн бир тәдбир көстәр.
Де ки, ган төкмәйә кәлмәмишик биз,
Ялныз бир көнүлдүр истәдийимиз.
Диванә бир кәнчә сөз вермишәм мән,
Ялныз бир көзәлдир истәйим сиздән.
Өз дәвләтимдән дэ кечирәм бу дәм,
Сизә халвар-халвар гызыл верирәм.
Мәсләһәт көрсәниз бу сөздәни сиз,
Гәлб ачан бир чаваб вермәлисиз.
Шәкәр сатмасаныз бу ердә бизә,
Сиркә дэ төкмәйин истәйимизә.
Яхшылыг кәлмәсә әлләриниздән,
Интигам алмайын гылынчла биздән...“
Әлчи бу сөzlәри веринчә хәбәр,
Гызмыш ордулары керн чөкднләр.

Ғамыя хош кәлди бу кезәл диләк,
Ордулар дөйүшдән кери дөнәрәк,
Барышыг нәғмәси чалдыгча, чәнкләр,
О ғанлы дөйүшдән ғалмады әсәр.

МЭЧНУНУН НОФЭЛЭ АЧЫГЛАНМАСЫ

Сүлхүн гогусуну дуюнча Мэчнун
Кинлэ гэээблэнди үрэйи онун.
О икид Нофэлэ ачыгланараг,
Ришхэндлэ деди ки: „Гэһрэмана бах!..
Сэн, эй гучаг-гучаг вэ’длэр верэн,
Яман баша вурдун өз вэ’дини сэн.
Буйдуму сөзүндэ мөһкөм дурмағын?
Бир дэ ат ойнадыб гылынч вурмағын?
Даныш, гәриблийэ салма сорғуму,
Вәһшини рам эдэн эфсунун буму?
Буйдуму мейданда ат ойнатмағын?
Һавада ох тутуб кәмэнд атмағын?
Зидмиш ирадәмэ сәнин ирадэн,
Нә яхшы бир һүнәр көстәрмисән сән?!
Салам дүшмәнийди о чанан мәнэ,
Инди сән дөндәрдин тамам дүшмәнэ.
Вәфая ачылмыш о гапыя сән
Мин гыфыл вурараг багладын нэдэн?
Эй дост, көмәйиндэн элим үзүлдү,
Ишими корлады, белим бүкүлдү.
Бу достлуг телләри гырылды нэдэн?
Чох шаһлар йыхылмыш бир сүваридэн.
Гурда ох атдыса дағларда чобан,
Кедиб итэ дәйди алдыгы нишан.

Һүнәрин аләмә сәс салан заман
Әфсус ки, әһдини аяглайырсан.
Бу ачы сөвдая дүшмәмишкән мән
Сәнә бел бағлардым бәлкә үрәкдән.
Бу языг ашигдән нийә ваз кечдин?
Әкмәдийин ери нә үчүн бичдин?
Сән ки, башламышдын бу бөйүк иши,
Һүнәри ярымчыг гоярмы киши?
Гаранлыг көнлүмә ишыг верәнсән,
Бу хәстә өмрүмүн дәрманы сәнсән...“
Дөйүш галханыны атараг, әввәл
Ширин дилә тутду Мәчнуну Нофәл;
Деди: „Гошунсузам, көмәксизликдән
Сиясәт ишләдиб сүлһә кирдим мән.
Гайыдыб юрдумдан гүввәт аларам,
Енә гылынчымы ишә саларам.
Гошун топлаяраг гәбиләләрдән,
Дашдан кечирәрәм поладымы мән.
Гылынчла басмасам о гудурғаны,
Кор олсун Нофәлин гәлби, вичданы“.
Сонра Мәдинәдән Бағдада гәдәр
Гошун топламаға кетди әлчиләр.
Нофәл һиддәтиндән янды бир заман,
Гошун тәләб әтди бир чох диярдан.
Нәһайәт, топлады бөйүк бир орду,
Дағлара дөш кәриб үз-үзә дурду.
Биринчи һүчүмдә сәрһәдди ашды,
Дүшмәнләр кор олуб горхудан чашды.

НОФӘЛИН ИКИНЧИ МҮҢАРИБӘСИ

Бу сөз көвһәрини тапыб кәшф эдән
Дастан гапысыны ачыр синәдән:
Нофәлин башына топлашан орду
Һейрәтә салмышды бөйүк бир юрду.
Нә'рәдән торпағын бағры сөкүлдү,
Бугәбис зирвәси ерә төкүлдү.
Онун нә'рәсиндән титрәйән дүшмән
Дөйүш мейданында сәф чәкди һәмән.
Гәбилә башчысы донухуб галды,
Нофәл ордусунун сәйринә далды.
Көрдү ки, низәләр алмыш һәр ери,
Орду булут кими тутмуш көйләри.
Тәбил нә'рәләри кәлдикчә бә'зән,
Өлүнүн гәлби дә гопур ериндән.
Нофәл ордусуну көрәндә дүшмән,
Нә һәрбә мейл этди, нә гачды һәрбдән.
Һүчума киришди „бәхтә-бәхт“ дейә,
Атыны сәйиртди мұһарибәйә.
Ордулар кәлдикчә орда баш-баша,
Энди шимшәк кими ғылынчлар баша.
Гумлары сел кими апардыгча ган,
Әгиг көйәрирди сары гумлардан,
Үрәкләр йорулду чийәр ярмагдан.
Ғылынчлар утанды баш гонармагдан.

Нофэл гылынч чэкиб галхан тутараг,
Һәр һүчүм башында йыхырды бир даг.
Әждаһалар кими гызыб мейданда,
Бир нәфәс кәсирди о һәр бир анда.
Шир кими кетдикчә Нофэл ирәли,
Охлара дөнмүшдү сәрт кирпичләри.
Һирсдән чатылдыгча гәзәбли гашлар,
Топпуз зәрбәсиндән учурду башлар.
Күрзлү чомагыны эндирән заман
Әлбурс дагы да учарды, инан.
Һәр кәсә бир гылынч вурсайды Нофэл,
Ону вараг кими доғрарды әл-әл.
Мәчнун да һәвәслә һәрбә кедирди,
О һәлак олмага чох сә'й әдирди.
Дөйүш мейданлары гызышдыгы вахт
Табут тахтасына дөнмүшдү һәр тахт.
Бир олса йолдашын, достун әмәли,
Дашдан су чыхардар онларын әли.
Нифаг олан ердә фәлакәт дә вар,
Сәадәт күнәши бирликдән доғар.
О күн нофәлчиләр галиб кәлдиләр,
Онларын бәхтинә ачылды сәһәр.
Дүшмән чәбһәсини ярыб сөкдүләр,
Баш-баша, леш-лешә вуруб төкдүләр.
Чан вериб өлдүкчә яралананлар,
Аһ чәкиб сөнүрдү дарда галанлар.
Әсиб күкрәдикчә өлүм рузкары,
Лейликил тәрәфин ағсаггаллары
Аман истәдиләр икид Нофәлдән,
Ялварыб дедиләр: „Дүшмүшүк әлдән.
Чәкмә гылынчыны кәл индән белә,
Һамыны өлмүш бил, әсир зәңн әлә.
Бизи гырмагындан бир файда вармы?
Икид басдыгыны боғазлаярмы?
Ики-үч нәфәрик, олмушу унут,
Әлинә ох алма, әлимиздән тут.

Кэл, бу гиямэти элиндэн бурах,
Гиямэт күнү вар... о дүня бах.
Дүшмән силаһланса гаршында экэр,
Сән дә гылынч вуруб гүввэни көстэр.
Лакин, силаһ төксэ гаршында дүшмән,
О мискин дүшмәнлэ кэл вурушма сән.
Артыг тутмайырыг үзүнэ галхан,
Кэл бағышла бизи сән, эй гәһрәман!
Гылынчла, низэйлә диндирмэ бизи,
Көрүрсән галхансыз элләримизи".
Нофэл бу налэни динләйиб о дәм,
Кечмиш күнаһлара чәкди бир гэләм.
Эмр этди: „Кәлини кәтирин ки, мән
Хошлуғла эл чәким бу гәбиләдән".
Лейлинин атасы, үрәйи гәмли,
Торпаға үз гойду көзләри нәмли.
Ялварды Нофәлә: „Эй бөйүк инсан,
Күвәнир тачына бу Әрәбистан.
Дәрдли бир гочаям, үрәйимдә гәм,
Сәндән узаг олсун, яман күндәйәм.
Горхараг әрәбин тә'нәләриндән,
Өчәм ләгәбини кәздирирәм мән.
Башымын дәрдинә, сөвдасына бах,
Бәхтимдән көрүрәм мән буну анчаг,
Хәчаләт чәкирәм бу күнаһымдан,
Чивә тәк әримәк истәрдим, инан.
Гызымы гаршына кәтирсәм дә, бил,
Гулуна версәм дә, әксиклик дейил.
Енә фәхр әдәрәм, кәл инан ки, сән,
Боюн гачырмарам сәнин һөкмүндән.
Чөлдә од яндырыб очаг да чатсан,
Гызымы уд кими ода да атсан,
Я гую дибинә тулласан ону,
Я да гылынч чәкиб вурсан бойнуну,
Бил ки, аг олмарам үзүнә енә,
Чан-башла һазырам һәр бир әмринә.

Баһарда бир тэзэ күл олсам да мән,
Боюн гачырмарам сәнин әмриндән.
Анчаг, о дәлийә лайиг дейил гыз,
Дәлийә бир зәнчир ярашыр ялныз.
Ай үзлү бир гыза сәрсәм ярармы?
Чөр-чөпүн янында од галанармы?
О, кичдир, мәрд дейил, йохдур сәнәти,
Нә дүнясы вардыр, нә агибәти.
Дағлары, дашлары кәзир о сәрсәм,
Инан, диванәдир, дәлидир десәм.
Пис-пис адамларла отуруб дурур,
Мәним адыма да мин ләкә вурур.
Мәрдә тәмиз бир ад чандан әфзәлдир,
Ләкәли галмагдан өлүм көзәлдир.
Әрәб торпағында күләкләр белә
Гызымы салмышдыр ағыза, дилә.
Лейлинин адыны о, дилә салды,
Балам бу дүнядан мин төһмәт алды.
Мәчнунә тапшырсан чиловуму сән,
Мәнә күләчәкдир һәр йолдан өтән.
Бир нәһәнк ағзында гәһр олуб өлмәк
Алчаг бир өмүрдән хош олсун кәрәк.
Бәднам олмағымы гойма, амандыр!
Гиямәт күнү вар... о, имтаһандыр.
Инди бу наләмә, дәрдимә чатсан,
Дүняда хошбәхт ол, севин һәр заман.
Йохса, анд ичирәм бир аллаһа мән,
Әлими чәкәрәм әтәкләриндән,
Ай үзлү баламын вуруб бойнуну,
Итин габағына атарам ону.
Таки бу гейрәти чәкмәйим бир дә,
Өлүб, өлдүрмәйим дурдугум ердә.
Гой мәнә ер үзү лә'нәтләр десин,
Гызымы дивдәнсә көпәкләр есин.
Инсаны дишләсә азғын бир гудуз,
Онун мәһәми вар, кечәр, горхусуз.

Лакин дил ярасы үрөкдөн кетмөз,
Она мин мөлһөм дө бир эсөр этмөз“.
Нофэл динләдекчө рәикн саралды,
Сөз тапа билмөйһб чавабсыз галды.
Гоча данышдыгча ачыг, мөрдана,
Нофэл юмшалараг: „Галх—деди она.
Бу күн бир сөркөрдө олсам белә мән
Хошлугла истәрдим гызыны сөндөн.
Инди ки, вермирсән, чанын саг олсун,
Мән залым дейһләм, үзүн аг олсун.
Гуру бир чөрөклә, шор бир һалвадан
Писдир зорла кәлән бир арвад, инан.
Дуалар ардынча долашырам мән,
Белә чөфалардан безарам, билсән“.
Нофәлә дил ачды яхын адамлар,
Дедиләр: „Гочанын нә кунаны вар?
Мәчнун хош кәлмәсин көзүнә сөнин,
Мәнлийн алчагдыр о диванәнин.
Бир гадын доғрудан севсә дө ону,
Фәлакәг төрәдәр бу эшгин сону.
Һавалы яшайн сәрсәм бир инсан
Нә хейрә, нә шәрә ярайр, инан.
Она нейләсән дө ағыла кәлмәз,
Йохдүр ирадәси, дуруб динчәлмөз.
Дүнән биз онунчүн дөйүшән заман
Гәләбә истәрди дүшмәнә һәр ан.
Охлара кәрмишдик биз синәмизи,
О да охлайырды бир яндан бизи.
Бу иш ағыллынын иши дейһлдир,
Она ағламаг да, күлмәк дө бирдир.
Бу күн етирсәк дө чанана ону,
Ачыг көрүнүр ки, матәмдир сону.
Дүз өлчүб бичмәсән бу иши, эй мөрд,
Биз зәрәр чәкәрик, сиз дө хәчаләт.
Адымыз, санымыз бизә әфәәлдир,
Бу ишдән әл чәкмәк даһа көзәлдир“.

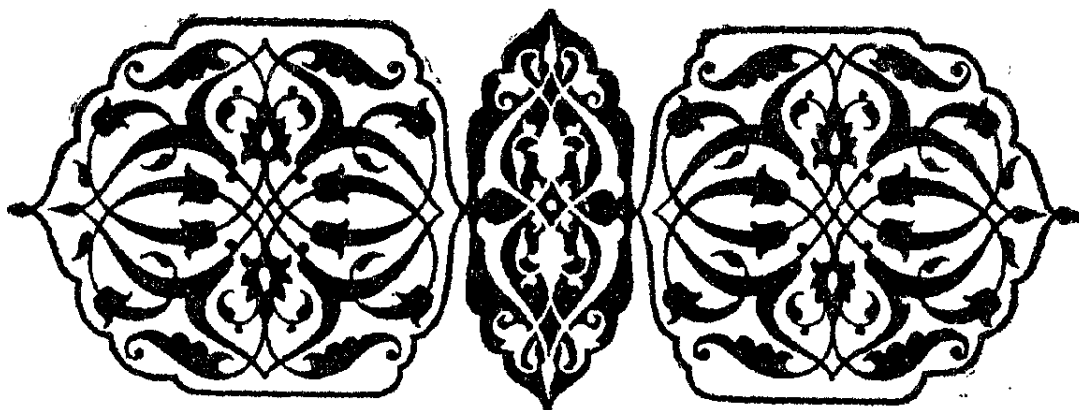

Нофелин гәзәби союуб сөндү,
Гошуна әмр әдиб, керийә дөндү.
Мәчнун яраланды бу бәд хәбәрдән,
Мин тикан санчылды гәлбинә бирдән.
„Аһ,—деди,—чатмышды висал үчүн вахт,
Өлдү, оянмады, оянмады бахт.
Бәхтимин вәфасы олсайды мана,
Өзүм тәк оларды достум мәрдана“.
Көзүндә яш сели, гәлбиндә вулкан,
Нофелин янына кәлди пәришан.
Деди: „Әй достлуга гадирәм дейән,
Сөз вериб, сонрадан сөзүнү ейән,
Мәним ки, үзүмә күлүрдү сәһәр,
Рәвамы гәлбимдә сөнсүн үмидләр.
Нә үчүн бурахдын овуму әлдән,
Биз ки, әл вермишдик, унутдунму сән?
Сусуздум, апардын сән „Фәрат“ дейә,
Ичмәмиш одлара тапшырдын нийә?
Шәкәрдән бир ширин шәрбәт гайырдын,
Ондан да ичмәмиш мәни айырдын.
Гаршыма ачдынса ширин сүфрәни,
Сонра милчәк кими говладын мәни.
Ипин ки, учунда бу дүйүн варды,
Она дәймәсәйдин яхшы оларды“.
Дейиб бу сөzlәри кетди чапараг,
Атынын налындан одлар гопараг.
Она чох дедиләр, чох ялвардылар
Ки: „Сәнә бундан да яхшы бир никар—
Һөрмәтли, һүнәрли, дөвләтли, маллы,
Бир күмүш синәли, күнәш чамаллы,
Ишинә яраян бир гыз тапарыг,
Бу ери ахтарыб сораглашарыг,
Та ишин онунла тамам дүзәлсин,
Дөвләт дә гапына гайыдыб кәлсин“.
Чох умуд вердиләр ашигә бир-бир,
Көнлүнүн дүйүмү ачылмады бир.

О чыхды ортадан из аздырараг,
Гэлби булут кими тутулду анчаг.
Көз яшы төкүрдү о гэлби хэстэ,
О тирйэк сәпирди зәһәрин үстэ...
Артыг өз мүлкүнә гайытды Нофәл,
Етишчәк юрдуна һәр шейдән эввәл
Чағыртды о чәфа көрмүш Мәчнуну
Ки, үрәк верәрәк динчәлтсин ону.
Ахтаран чох олду, тапан олмады,
Артыг сияһидән силинди ады.
Билдиләр, нә имиш бу сәссиз кедиш,
Онун тә'нәсинә сәбәб нә имиш...

МӨЧНУНУН АҢУЛАРЫ АЗАД ЭТМӨСИ

Динләйин бу өтән, сәдәfli сазы,
Көрүн нәләр дейир онун авазы:
Мурада чатмамыш о яралы гуш,
Гәлби интизара, дәрде тутулмуш,
Нофәлдән айрылыб чапды атыны,
Ат ачды чөлләрдә ел ганадыны.
Нофәл, о, әһдинә чыхды вәфасыз,
Мөчнун охуюрду сәһрада ялгыз.
Һәр кичик тәпәйә үз тутуб бә'зән,
Шикайәт әйләрди өз талеиндән.
Көз яшы төкәрәк о йүрүйүрдү,
Узагдан гурулу бир тәлә көрдү.
Тәләйә дүшмүшдү бир нечә чейран,
Языглар бағлайды әлдән, аягдан.
Гәсдинә дурмушду овчу онларын,
Ганыны төкмәйә о чейранларын.
Мөчнун сәйиртди ки, етсин көмәйә,
Овчу да даянды: „Кәлән вар“ дейә.
Деди: „Тәлә үстә чыхмышам бирдән,
Адәт гонағиям, өзүн билирсән.
Аһулар башындан көтүр тәләни,
Онлары азад әт, севиндир мәни.
Языг һейванлара нә гәсдин вардыр?
Онлар һәят үчүн яранмышлардыр.

Көзлери көйчөкдир, бахышлары шад,
Онлар да эзэлдөн яранмыш азад.
Нечө гыйырсаң ки, бир һәмләдә сән
Ики-үч ган төкүб нәфәс кәсәсән.
Гурд олса бир адам затында әкәр,
Бу гурд о чейраның ганыны төкәр.
Яр көзү кимидир аһунун көзү,
Илк баһар күнүнә бәһзәһир үзү.
Яр көзү әшгинә рәһм эт чейрана,
Баһар хатиринә кәл гыйма она.
О вәфасыз дейил, вурма бойнуну,
Зәнчирсиз яратмыш тәбиәт ону.
О халлы бойнундан кәл инди ваз кеч,
Она полад гылынч ярашырмы һеч.
О гара көзләрин сүрмәси дә вар,
Рәвәми торпагла өртүлә онлар?
Күмүш һәсәд чәкир о саф синәйә,
Яныб кабаб олсун, күл олсун нийә?
Назла бәсләнмишдир шүмал сағрылар,
Даныш, лайигмидир она ағрылар?
Аһу көбәйиндән мишк алынар, бил,
Ганыны төкмәйин инсафдан дейил.
О зәриф аяглар бир хейзәрәндир,
Онлары инчитмә, гыйма, амандыр!
Йүкә гатлашмамыш о инчә күрәк,
Ерә вурсан ону о инчийәчәк".
Овчу бу өйүдү динләйиб далды,
Донараг бармагы ағзында галды.
Деди: „Йохсуллауға дүшмәсәйдим мән,
Боюн гачырмаздым бу сөzlәриндән.
Ики ай ичиндә шикарым будур,
Күлфәтим бир буна көз тикиб дурур.
Әһтияч ичиндә галан бир овчу
Овуну өлдүрсә олармы сучу?
Истәсән, онларын кәл гейдинә гал,
Онларын чаныны мөндән сатып ал“.

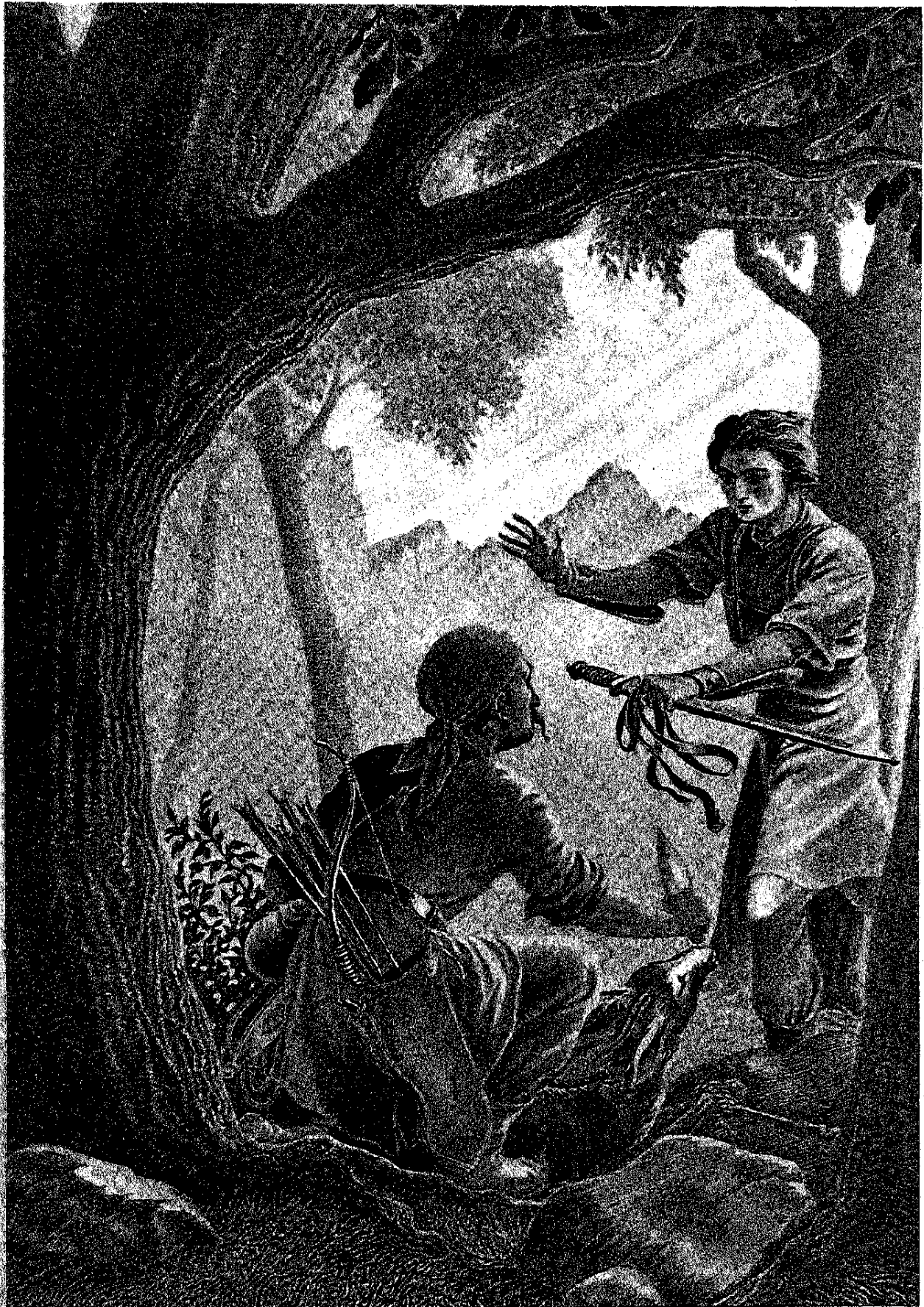
Мәчнун динләйәрәк йохсул овчуну,
Атындан тез дүшүб чағырды ону.
Овчуя верәркән чейран атыны,
Ачды чейранларын гол-ганадыны.
Овчу тез минәрәк аты йол алды,
Мәчнун чейранларла сәһрада галды.
Мәрһәмәтлә дейил, севкийлә гәлбән
Өпдү чейранларын гара көзүндән.
Бу яр көзү дейил, она охшарды,
О гара көзләрдән бир ядикарды.
Онлара мәрһәмәт диләйиб һагдан,
Ачыб хилас этди ганлы дузагдан.
Өзү дә чөлләрдә фәриад чәкәрәк,
Аһулар далынча йүйүрүрдү тәк.
Дүшмәни йохса да, силаһы варды,
Күл тәк силаһындан яра аларды.
О исти гумларын одлу гойнунда
Газан тәк гайнайыб чошурду о да.
Һавалар гызырды чәкдийи аһдан,
Әйнини чырырды чөлдә һәр тикан.
Кечәнин үзүнә зүлмәт кәләндә,
Айын пәрдәсиндә күн кизләнәндә
Мәчнун наләләрдән чана кәлмишди,
Ипәк тели кими чох инчәлмишди.
Ярын сачлары тәк гарайды кечә,
Йол ашиг чаны тәк олмушду инчә.
Мәчнун илан вурмуш кәртәнкәлә тәк,
Яныб говрулурду мағарада тәк.
Ердә гыврылырды бир илан кими;
Одлара галанмыш бир тикан кими.
Сүбһә тәк көзләри юхусуз галды.
Өмрү кечә кими аһла гаралды.

МӨЧНУНУН МАРАЛЫ АЗАД ЭТМƏСИ

Чәкди байрағыны күл үзлү сәһәр,
Енә ал шәфәгә боянды көйләр.
Бах, Чинин айнасы парлады Чиндән,
Һәбәшин гашлары чатылды бирдән.
Паслы айна кими үрәйи тутғун,
Хәял айнасыны кәздирән Мөчнун
Оддан түстү кими галхды бу заман,
Әнбәр сачылырды күл варлыгындан.
О, ашиг гәлбийлә далыб хәялә,
Кедирди дилиндә ше'рлә нәлә.
Пәришан көзләри йол сүпүрүрдү,
Көнлүндән кечәни аллаһ көрүрдү...
О бирдән етишди шикар еринә,
Гурулмуш тәләйә раст кәлди енә.
Көрдү ки, тәләйә дүшмүш бир марал,
Бойнунда зәнчир вар, алнында завал.
Овчу о күлүзлү маралы көрчәк,
Она һүчум чәкир гызмыш аслан тәк.
Истәди ахытсын күнаһсыз бир ган,
Нә чыхар күнаһсыз төкүлән гандан?
Мөчнун тез овчунуң янына гачды,
Она нештәр кими дилини ачды:
„Әй залым ити тәк язығы тутан,
Ач гурдуғун тору, зүлмүндән утан.
Гой, бу тора дүшмүш заваллы әсир
Кәзиб, бир-ики күн шад яшасын бир.
Кәл ону сән салма тор һавасына,
Кетсин өз тайыйла өз ювасына.
Ону севкилиси тапмаса әкәр,
Бу кечә арханча нә сөzlәр дейәр?
Дейәр:—Сәни мәндән алан овчулар
Айрылыг дәрдинә олсунлар дүчар.

10/10/10

Гой сәни овлаян мән күнә дүшсүн,
О да яр көзүндән сүркүнә дүшсүн.—
Дәрд дуя билирсә сәндәки үрәк,
Өз тамаһ дишини бу овдан кәл чәк.
Нейләрдин гәфәсдә өзүн галсайдын,
Марал овчу олуб, сән ов олсайдын?
Сөйлә талеинә шүкр әдирмисән
Ки, ов марал олмуш, овчусу да сән?“
Овчу нәсифәти динләйиб бу дәм
Деди ки: „Бу гандан мән әл чәкирәм,
Бурмарам маралын буруг бойнуну,
Анчаг, һавайы да вермәрәм ону.
Бу овла доланыб яшайырам мән,
Сатын ал маралы мәндән истәсән“.
Алыб силаһыны, сазыны Мәчнун
Овчуя узадыб деди:—Буюрун.
Овчу, силаһы да, сазы да алды,
Марал азад олду, саламат галды.
Ата өз оғлуну әзизләйән тәк,
Мәчнун да маралы әзизләйәрәк,
Тутуб сығаллады о дилдарыны,
Бағлады һейванын яраларыны.
Онун көвдәсини чох тумарлады,
Маралдан даһа тез өзү ағлады.
Деди: „Һәсрәт чәкән дағлар маралы,
Сән дәми тайындан дүшдүн аралы?
Әй чөл гошунунун көзәл сарбаны,
Дағлар дөшүндәки чадырын һаны?
Хош әтрин чанандан кәтирир хәбәр,
Көзүн севкилимин көзүнә бәнзәр.
Бу тордан аяғын гой азад олсун,
Етиш өз тайына о да шад олсун.
Сәндән ираг олсун дүшмәнин фәнди,
Бойнуна кечмәсин шаһлар кәмәнди.
Дишләрин кечмәсин гызыл гапаға,
Ярашыр сәндәки сәдәф додаға.

Дэрин ки, көзэллик бээк нахшыдыр,
Көр сөнин үстүндө нечэ яхшыдыр.
Зәһри эритсә дә исти көз яшын,
Ахмасын үстүнә торпағын, дашын.
Сән, эй мәрд синәли, учабой марал,
Мән гәлби янмышын һалына бир гал.
Билирәм кенишдир кәздийин һасар,
Һасардаки айдан бир хәбәрин вар.
Отладығын заман о тәрәфдә сән
Яра әһвалымы ачыб дейәрсән:
—Дүшмән гахынчына гурбан олан яр,
Әмринә һазырам, нә истәйин вар?
Биз айры дүшәли әзийәтдәсән,
Сән дә мәним кими бу мөһнәтдәсән.
Бир гоча дост да йох имдада етсин,
Бир ох да йохдур ки, һәдәфә кетсин.
Аһ! Сәнин гогуну вермәсә күләк,
Онун да адыны чәкмәйир үрәк.
Хәял да анмаса, дуймаса сәни,
Йохдур варлығымда онун мәскәни“.
Мәчнун ағлаяраг бу гәриблийә,
Дәрдини бир дейил, йүз дейә-дейә,
Языг маралчығын ачды торуну,
Көзләриндән өпүб бурахды ону.
Гачды сәһралара тор көрмүш марал,
Мәчнун өз йолуна башлады дәрһал.
Кечәнин йолчусу етишди һаман
Бир Юсиф чамалы алды гуюдан.
Улдузлар ичиндә о парлады тәк,
Көй Мисри Нил кими чошмушду, керчәк.
Мәчнун гара кеймиш Нилә бәнзәрди,
Мил-мил йол кедәрәк чөлләр кәзәрди.
Нә суя гуш кими димдик вурарды,
Нә дә илан кими дил чыхарарды.
Гыврылыб гәлбиндән вурулмуш кими,
Өтмәзди ганады сынмыш гуш кими.

Алышыб янырды бейни, дамағы,
Санки эрийирди бир пилтә яғы.
Шам кими сәнсә дә о бирдән-бирә,
Енә дә гоймазды яныны ерә.

МӘЧНУНУН ГАРҒА ИЛӘ СӨҺБӘТИ

Ачды көзләрини юхудан сәһәр,
Сары көйнәк кейди о мави көйләр.
Күлдү о сары күл, о көйләр гызы,
Дүня башдан-баша кейди гырмызы.
Мәчнун хәзан көрмүш күл кимийди, аһ!
Көзүндә ағларды күлүзлү сабаһ.
Бу сонсуз сулара од дүшән заман
О да кәмисини чәкирди судан.
Күнәшдә яндыгча әли, аяғы,
Нәфәсдән дүшмүшдү күнорта чағы.
Чылпаг галдығындан о, көлкәләр тәк
Отурду бир ағач көлкәсиндә тәк.
О һүндүр ағачын көлкәсиндә, бах,
Сулар ахышырды шырылдаяраг.
Көй кими, кирдә бир һовуз ки, варды,
Сую көвсәр кими парылдаярды.
Онун дөврәсини алмышды отлар,
Яшыл кейинмишди о ердә баһар.
Чийәри истидән кабаба дөнән
О судан доюнча ичәрәк һәмән,
Кар кими, лал кими диниб данышмаз,
Аяг сахлаяраг динчәлди бир аз.
О яшыл чәмәнә һейран галмышды,
О көзәл ағачы сейрә далмышды.

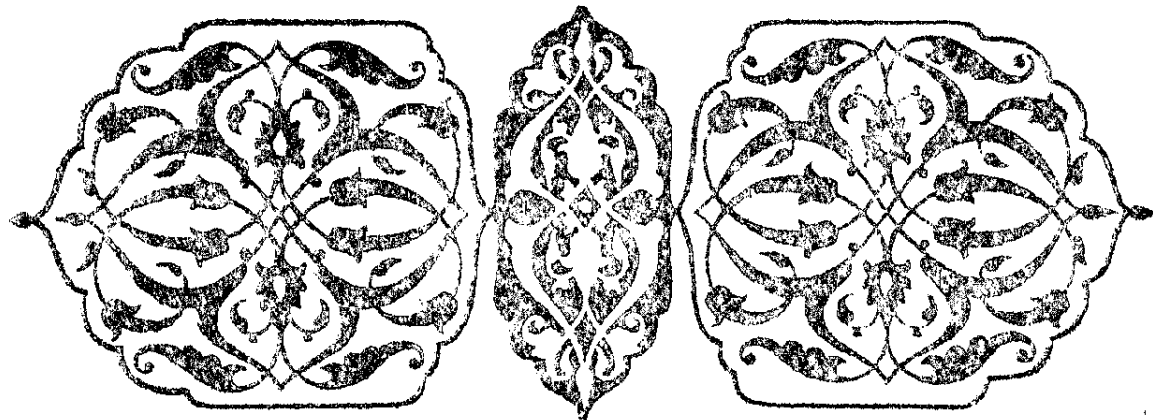

Будагда гарача бир гарга варды,
Көзү чыраг кими ишыг саларды;
Көзөллөр сачы тэк гарайды рэнки,
Бахдыгча охшарды гэлби, үрөжи.
Салех бир гуш иди о языг гарга,
Салехилэр кими кеймишди гара.
Сакитчэ дурмушду будагда о гуш,
Санки мина үстдэ шэвэ отурмуш.
Мэчнун фикрэ кетди көрөндэ ону,
Дуйду гэлблэринин бир олдугуну.
„Сэн, эй яс либаслы, ач, сөйлэ бары,
Нэдир эйниндэки бу яс палтары?
Нэдэндир, кечэнин рэнки вар сэндэ?
Гара күнлэрэми дүшмүсөн сэн дэ?
Гэмэ мэн янырам, алышанса сэн,
Мөним эвэзимдэ гара кеймисэн.
Үрэйин яныглы дейилсэ бу дэм
Нэдэн гаралмысан, эй дөрдли һөмдөм?
Синэн янмамышса, заваллы гарга,
Синэси дағлыдан гачма узага.
Зэнчи рэнки яғыр сөнин рэнкиндэн,
Бөлкө дэ, сойгунчу һинду кимисэн.
Бөлкө дэ, мэн шаһам, сэн мәнэ чөтир,
Де, нэдэн гарасан? Ачыг сөйлэ бир.
Чанана раст кэлсөн, эрз элэ ки, мэн
Онун һөсрөтийлэ дүшмүшәм элдэн.
Мөним дадыма чат, етиш амандыр,
Дадыма етмэсэн һалым ямандыр.
Демишдин, элиндэн тутарам бир дэм,
Горхурам бу һөсрөт көзүмдэ өлөм.
Бир көз кор оларса, эй назлы никар,
Тутия вермэйин нэ мө'насы вар.
Чанавар гузуну апарса эхэр,
Чобанын һай-күйү нэ файда верэр.
Сел ки, бир бинаны дибдэн учуар,
Поладдан олса да нейләсин дивар.

Бир экин ерини вурса гураглыг,
Яғышын мә'насы галармы артыг?
Мәчнун дил охуну атыр узаға,
Будагдан-будаға учурду гарға.
Мәчнун данышдыгча чошуб дашырды,
Гарға да учмаға һазырлашырды.
О сөһбәт ачдыса әфсанәләрдән,
Гарға дәрлә учду дурдуғу ердән.
Кечә гарға кими кейинди гара,
Яраса көз ачды гаранлыглар.
Көйдә чыраг кими янды улдузлар,
Гарға көзү кими парлады пар-пар.
Мәчнун чыраг кими сөндү, гаралды,
Санки көзләрини гарға апарды.
Янан бир шам кими о синә дөфтәр
Көз яшы төкүрдү сәһәрә гәдәр.

ГАРЫНЫН МӨЧНУНУ ЛЕЙЛИНИН ГАПЫСЫНА АПАРМАСЫ

О көйлөр пәриси күнәш янанда,
Сәһәр пәрдәсіндән баш галдыранда
Һәр бахыш бәзәниб дурду бағ кими,
Һәр көз дә парлады, бир чыраг кими.
Мөчнун да гачырды гарға кими тәк,
Бир шам ахтарырды пәрванәләр тәк.
Басыб көч йолунда тиканлыглары,
Гачырды чананын юрдуна сары...
Чанан гогусуну һавадан дуйду,
Бир анлыг әлини көксүнә гойду.
Әлә бил, чанланды өлмүш бир бәдән,
Даянмыш бир үрәк чарпды енидән.
Узагдан бир гары көрүндү бу дәм,
Янынча кәлирди бир талей кәм.
Зәнчир вурулмушду о диванәйә,
О да шадланырды, хошбәхтәм дейә...
Гары чох сүр'әтлә аддым атырды,
Бойну зәнчирлини чәкиб дартырды.
Мөчнун о әсири көрдүйү заман
Гарыя анд вериб деди: „Бир даян,
Кимдир янындаки бу зәнчирли кәс?
Ничин зәнчирлидир бу диванә шәхс?“
Гадын чаваб верди: „Дүзүнү десәм,
Диванә дейилдир, бу талей кәм,

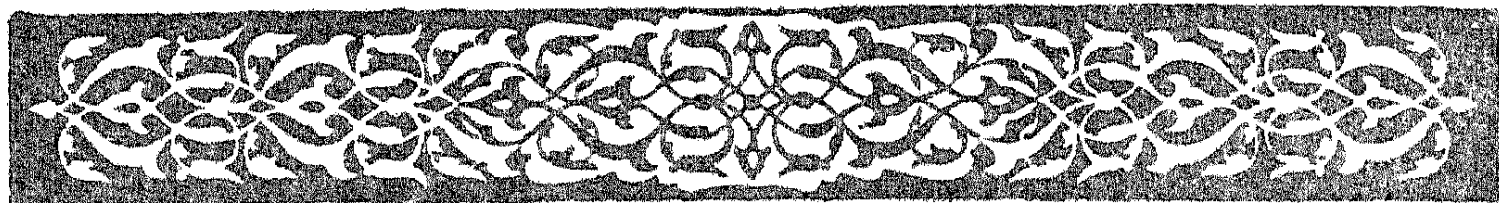
Мән дулам, бу да бир касыб инсандыр,
Бунун да, мәним дә күнүмүз гандыр.
Аһ, бизи салмышдыр йохсуллуғ әлдән,
Буну зәнчирләрә бағладым ки, мән
Әсир сифәтиндә кәздирим бары,
Кәзиб доландырым бу обалары,
Кәзәк шәһәр-шәһәр, һәм өлкә-өлкә,
Бир овуч ем тапам әвимә, бәлкә.
Бундан әлимизә дүшәнләри биз
Икичә һиссәйә бөләк тәр-тәмиз.
Бир тоз да галмасын һаман рузидән,
Нә тапсаг, бөлүшәк биз онлары тән".
Мәчнун, гол-ганады сынмышлар кими,
Йыхылды гарынын аяғына ки:
„Ач онун бойнундан о зәнчири сән,
Кәл мәним бойнума бағла әлинләң.
О диванә дейил, диванә мәнәм,
Чүнки мән лайигәм зәнчирә бу дәм.
Һаяна истәсән, ал апар мәни,
Үзү гаралыгла кәздир өлкәни.
Бу ишдән әлинә нә дүшсә һәр күн,
Ялыз сәнин олсун онлар бүсбүтүн".
Гадын бу шикары көрүнчә һәмән,
Нә гәдәр шад олду бу тәсадүфдән.
Атыб йолдашыны, чох разы галды,
Зәнчири Мәчнунун бойнуна салды.
Гадын зәнчирләди языг Мәчнуну,
Бойнуна ип салыб апарды ону.
Кәздирди ашиги о дияр-дияр,
Бир ердә даяныб тутмады гәрар.
Әл языг ашиги көрүнчә дарда,
Күләнләр дә олду, ағлаянлар да.
Гафилләр Мәчнуна бахыб күлүрдү,
Агилләр көзүндән яш төкүлүрдү.
Аяғында бухов, бойнунда зәнчир
Мәчнун тә'нәләрә дөзүрдү бир-бир.

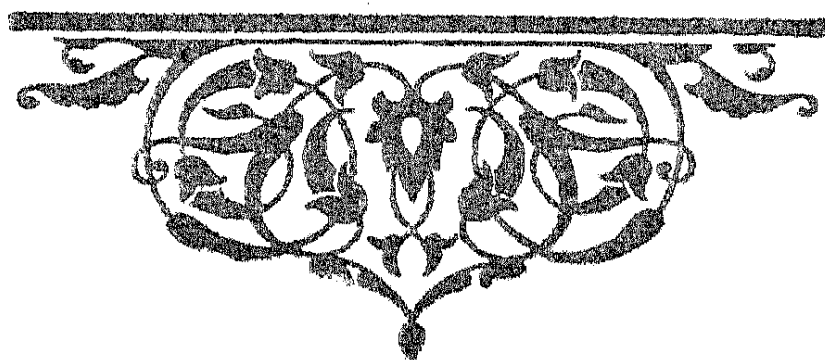
Бир чадыр янына стишди бирдэн,
Од, алов парлады нәгмәләриндән.
О „Лейли“ дедикчә, дашлар сийрди,
Даш алтда рәгс әдиб чанан дейирди.
Гадын едәйиндә чәкди Мәчнуну,
Лейли гапысына кәтирди ону.
Чәмәнин нәсими она дәйәндә
Даянды сәрв тәк яшыл чәмәндә.
Ашиг о чәмәндә ағлады зар-зар,
Санки илк баһарда яғды булутлар.
О, ерә баш дөйүб дейирди: „Чанан,
Өзүндән айрыям, дәрдинлә һәмчан.
Зәнчирдән, гуюдан гачдыгым үчүн
Янында тәгсиркар олмушам бу күн.
Индисә зәнчирдә сызлайыр бәдән,
Вердийин чәзая шадам үрәкдән.
Янында чох олду мәним күнаһым,
Үзүрсүз кәлмишәм, әй гибләкаһым.
Бил ки, һакимимсән, мәһкумам сәнә,
Өз билдийин кими чәза вер мәнә.
Гылынч вурмағыма бахма, әй сәнәм,
Сәнин һүзурунда енә әсирәм.
Атымы сүрдүмсә сиз тәрәфә мән,
Мин яра алмышам мән өз зәрбәмдән.
Аяғым этдисә дүнән бир күнаһ.
Бу күн баш гоймушам аяғына, аһ!
Сизә ох атдыса бу сынмыш әлим,
Инди зәнчирлидир о да, көзәлим.
О заман бир күнаһ этдимсә әкәр,
Бәсдир бу чәкдийим ағыр чәзаләр.
Гыйма ки, бу чүрә зәлил олум мән,
Бир дәфә чанымы чыхар бәдәндән.
Сәндән өзкәсинә мейл этсә үрәк,
Кәл, мәни хач кими чармыхлара чәк.
Әй вәфасызлыгы вәфадан парлаг,
Хәтадыр янында хәтасыз олмаг.

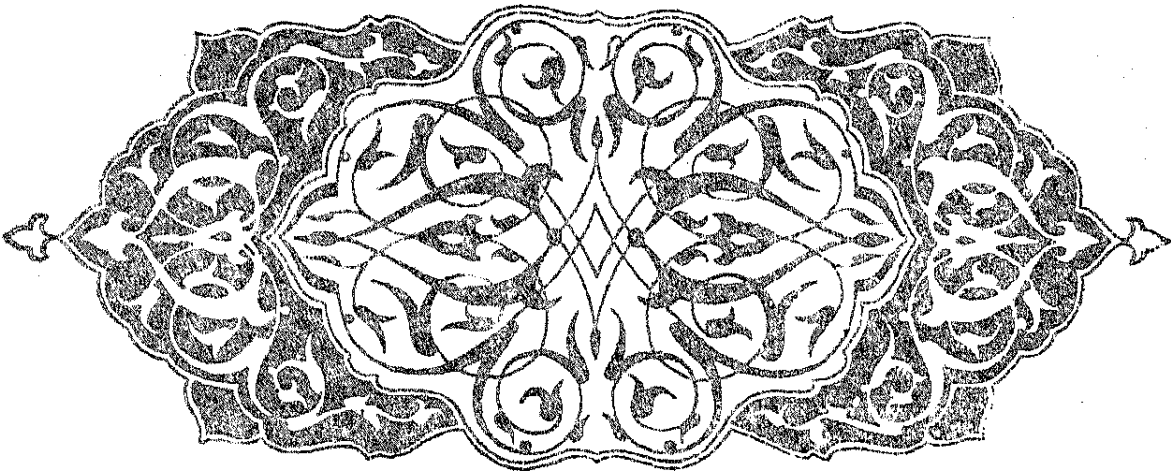

Гаршында хэтасыз даяныб бу дәм,
Өзүмү хэтая дүчар эдирәм.
Бәлкә вәфа көрәм бу йолла сәндән,
Я да атдыгын ох кечә синәмдән.
Нә гәдәр ки сағам саламымы сән
Алыб бир башыма әл чәкмәйирсән.
Разыям, кәл өлдүр мәни, әй мөләк,
Өлдүр ки, башыма әлин дәйәчәк.
Бир гылынч эндир ки, башыма, чанан,
Мән олум гапында кәсилән гурбан.
Мән Исмайыл кими сахларам әдәб,
Инчисәм, гой олум Исмайыл мәзнәб.
Шам кими алышыб яныр бәдәним,
Горхмарам башымы гопарсан мәним.
Бир шамын башыны гопаранда биз,
О, баш ағрысындан хош олар шәксиз.
Аягын алтында чан вериб өлсәм,
Сәнсиз яшамагдан бу хошдур, нә гәм.
Мадам ки бағлыдыр янына йолум,
Ишим аһ олачаг, гурбанын олум!
Башым айрылмайыр гәмдән, гүссәдән,
Сәнинсә башыны ағрытмайым мән.
Истәсән башындан дәрәд узаг олсун,
Дәрәд мәнәм, гой өлүм, башын сағ олсун“.
Дейәрәк, ох кими галхды ериндән,
Тутуб парчалады зәнчири бирдән.
Гәмләрдән шадланан о бәхти гара
Дағ вәһшиси кими гачды дағлара.
Нәчдә чатан кими инләйиб дурду,
Өзүнә ох кими силләләр вурду.
Ондан гоһумлары тутунча хәбәр,
Енә архасынча гошуб кетдиләр.
Атасы, анасы ағлайыб гәлбән,
Артыг әл үздүләр о диванәдән.
Һеч кәсә йовушмаз көрүб Мәчнуну,
Ялныз өзбашына гойдулар ону.

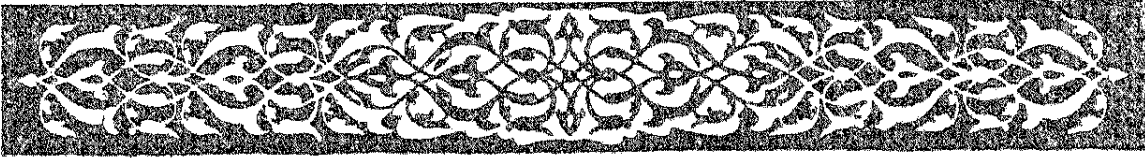
Көрдүлөр ямандыр онун бу һалы,
Лейлини ахтарыр даргын хәялы.
Янында башга бир сөз данышсалар,
Өзүнү дөйәрәк тутмазды гәрар...

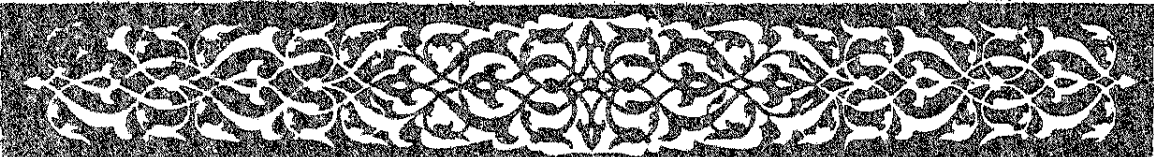

ИБН-СƏЛАМЫН ДАСТАНЫ

Мə'на дəнизинин гəввасы инсан
Сəпмиш бу шəкəри додагларындан:
Нофəлин гəлəбə чалдыгы кۈндə
Шадланды Лейлинин гəлби кəксۈндə.
Гəлбə ишыг сачан о кəзэл никар
Деди: „Севин, Лейли, галиб чыхды яр...“
Бу заман атасы кəлди вۈгарла,
Кۈлдۈ быг алтындан о, ифтихарла,
Өз əммамəсини кəч гоюб һаман,
Дил ачыб дəм вурду дилбазлыгындан:
„Бу кۈн һийлə тəkۈб тор гурараг мən
Гуртардым яхамы о диванəдən.
Вердим чавабыны дənмəз бир ۈзлə,
Ону суя вердим гуруча сəзлə.
Бу танры веркиси дилимə кəрə
О аллаһ гарғамыш Нофəл билмəррə
Əл чəkди фикриндən, о хам хəялдан,
Өз тамаһ дишини чəkди висалдан.
Аллаһа шۈкۈр ки, гуртардыг ондан,
Онун да пайыны версин ярадан“.
Лейли эшитдикчə бу һекайəти
Кəзۈндə чағлады чан шикайəти...
Чадырда кизлəнди о дəрдли пəри,
Ган сыхыб, ган тəkдۈ ағлар кəзлəри.

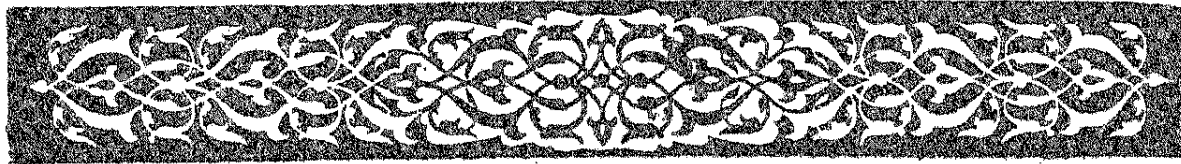

Көзләриндән ахан о ганлы яшлар
Кечдийи йолларда гоймады губар.
Билинчә итмишдир енә о бахтсыз,
Әлини, голуну дишләйирди гыз.
Саф ган ахыдырды көзүндән мөләк,
Бу судан өзүнә зинәт верәрәк.
Нәркислә суварды гыз әргәваны,
Новуза батырды о, хейзәраны.
Онун нә һал дуян бир кәси варды,
Нә бир дост дәрдинә чарә тапарды.
Гапыны, бачаны баглайыб мөһкәм,
Дустаг илан кими яшарды сәном.
Ялныз, гапысындан әсән күләкләр
Әтриндән һәр яна верирди хәбәр.
Адлы адамлар да әвләнәк дейә,
Әлчи көндәрирди һәр күн Лейлийә.
Һамысы дәм вуруб өз дөвләтиндән,
Әр олмаг истәрди она һәр етән.
О дүррүн далынча һей маһал-маһал
Дүшмүшдү ортая минләрлә дөллал.
Биринин о бала иштаһы варды,
Башгасы о тахта әл узадарды.
Атасы гызыны тутуб үрәкдә,
Ону инчи кими сахларды бәркдә.
Камала етишмиш о күмүшбәдән
Шүшәни көзләрди дашдан, күләкдән.
Йүз мин әһтиятла ейирди дилдар,
Гәлбини кизлинчә, шәрабы ашкар.
Шам кими күләрәк, гызарса да гыз,
Бу күлүш алтында янарды ялныз:
Күл кими ики лай кәмәрли мүдам
Аягында низә, әлләриндә шам.
Бүтүн мөһнәтләрә о дөзә-дөзә,
Чәкдийи ағрыны вурмазды үзә.
Улдузлар ичиндә бир ай дурмушду,
Чадына йүз Зөһрә һалга вурмушду.

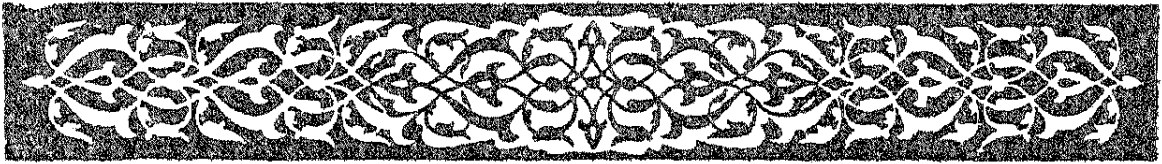

ЛЕЙЛИНИН ИБН-СƏЛАМА ВЕРИЛМƏСИ

Бир хəбər тутунча тез Ибн-Сəлам
Тəлəсди вə'дəйə версин сəрəнчам.
Шаһлыг чəлалилə, дəбдəбəсилə
Кечирмək истəди Лейлини əлə.
Чохлу хəзинəйлə əлчи кəлдилər.
Халварла гəнд кəлди, батманла əнбər.
Нафə мۈшкۈ илə мə'дэн лə'ллəri
Бəзəди бۈсбۈтۈн гۈмлу чəллəri.
Кейинсин, бəзəнсин дейə о дилбər,
Ипəклə йۈклəнди кəлэн дəвəлər.
Бəхти, тази, бир дə тəкавər чинсли
Кəлэн атларын да йох иди мисли.
Инсан дəйۈшдۈрэн гызыллар ки, вар,
Гум кими дағыдыб сəпирди онлар.
Гызылы гум кими сəпдикчə енə,
Санки гум тəkۈрдۈ дۈшмэн кəзۈнə.
Нəйди о сəхавət, нəйди о рəфтар!
О бəйۈк чалала һейран галдылар.
Ики кۈн динчəлди о йол йорғуну,
Əлчини чағырыб өйрэтди ону.
Əлчинин чадулу бир дили варды,
Дашы хəчалəтдэн юмушалдарды.
Сəзۈ Иса кими чан тəзəлərди,
Өлۈлэр енидэн дилə кəлərди.
Румла Чин əлиндэн хəрач алынан
Гиймəтли шейлəri кəтۈрۈб һаман,
Əлчи хəзинəйлə дۈшдۈ йоллара,
Һамсыны чатдырды хəзинədара.
Өз ширин дилинин ачары илə
Кизлин хəзинəни о ачды белə:
—Аслан үрəkлидир бизим гəһрəман,
Əрəбин фəхридир, шə'нидир, инан.

Нәсәб саһибидир, адлы-санлыдыр,
Бөйүкдүр, нәчибдир о чох шаплыдыр.
Сиз ган истәсәниз, гандан арх чәкәр,
Гызыл истәсәниз, гум кими төкәр.
Давадан-далашдан азад олараг,
Онунла сәадәт тапарсан анчаг.
Әлчи бу сөzlәри дедийи заман
Гызчыгын атасы галмышды һейран.
Сонра, мәсәләнни эслинә етди,
Вердийи вә'дәйә о әмәл этди.
Ата да бу иши мәсләһәт көрдү,
Айы әждәһанын ағзына верди.
Әртәси күн доғуб шө'лә саланда,
Чәмшидин чамыны әлә аланда
О әрәб Юсифи, рус кәнчи тездән
Кәлин дувагыны туллады үздән,
Кәлинин атасы чыхды әшийә,
Чадыры бәзәди, байрамдыр дейә.
О, гонаг чагырды Ибн-Сәламы,
Шадлыг мәчлисиндә әйләшди һамы.
О, кеф мәчлисини севинчлә гурду,
Она лайиг олан бир зинәт вурду.
Әрәб гайдасынча онлар бир ердә
Өнчә сынан әһди бағлады бир дә.
Пул көйә дағылан бир туфан олду,
Башлыг сәһбәти дә меһри-чан олду.
Гызын отагында онлар бу сәһәр
Түнкләрә нә гәдәр шәкәр төкдүләр.
О кичикағызлы, гара күн сәнәм
Әтир яндырырды уд кими о дәм.
Әтир дағыдырды аһ чәкән гәлби,
Көз яшы төкүрдү күлаблар кими.
Лә'ли од верирди, булагы да су,
О, әнлик гайырыр, күлаб яйыр бу.
Яры чатмышдыса бу күн мурада,
Мурадсыз галмышды өзү дүняда.

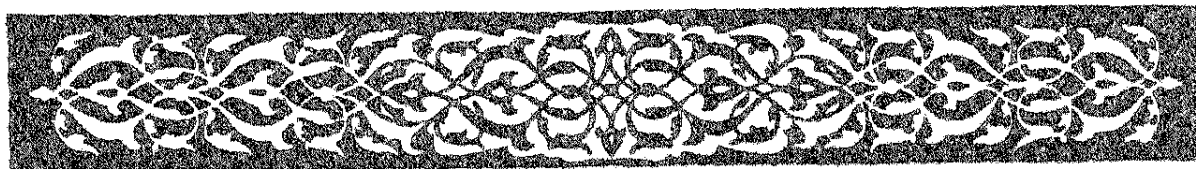

Ағыза чатаркән дүшүб сынды чам,
Палы да бишмишкән дөнүб олду хам.
Гайдадыр, аяға батар һәр тикан,
Од ағыз яндырар ағыза гойсан.
Ким ки, мұхалифәт көстәрә бир аз,
Сәнин бир әмринә о гулаг асмаз.
Өз гәбиләсинә аси олан шәхс
Онунла бир ердә яшая билмәз.
Бармағын бирини чаларса илан,
Бармаг кәсилмәсә зәһәрләнәр чан.
Сағламлыг һәр тәбин һәят сәсидир,
Өлүм—хәстәлийин нәтичәсидир.
Руһу шадландыран о Лейли дилбәр
Өлүмдән верирди чанына хәбәр.
Шаһлығын парлаян чырағыны о,
Сәһәр чырағыйла, кәзиб сорурду.

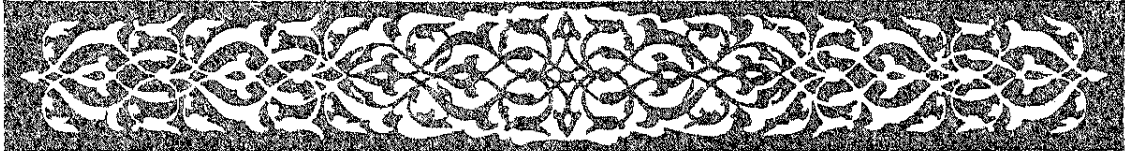

ЛЕЙЛИНИН ИБН-СӘЛАМЫН ЭВИНӘ КӨЧМӘСИ

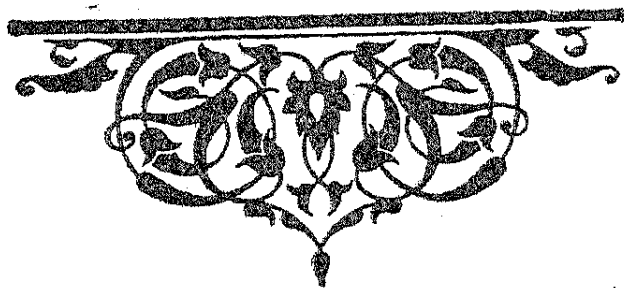
Күнәш сәһәр-сәһәр юхудан дурду,
Чадрыны көй рәнкли күлшәндә гурду.
Кечә сәйярәси алышыб янды,
Нил рәнкли Дәчләйә тәрәф йолланды.
Севинчәк ериндән сычрады дамад,
Кечавә бәзәди үрәйи чох шад.
Әлә ки, әйләшди кечавәдә гыз,
Ону чох һөрмәтлә апарыб ялныз,
Тахтыны, тачыны тапшырды она,
Деди, һаким олсун бу кезәл сона.
Кечди ики-үч күн, һәя үзүндән
О муму сәбр илә юмшалтды, билсән.

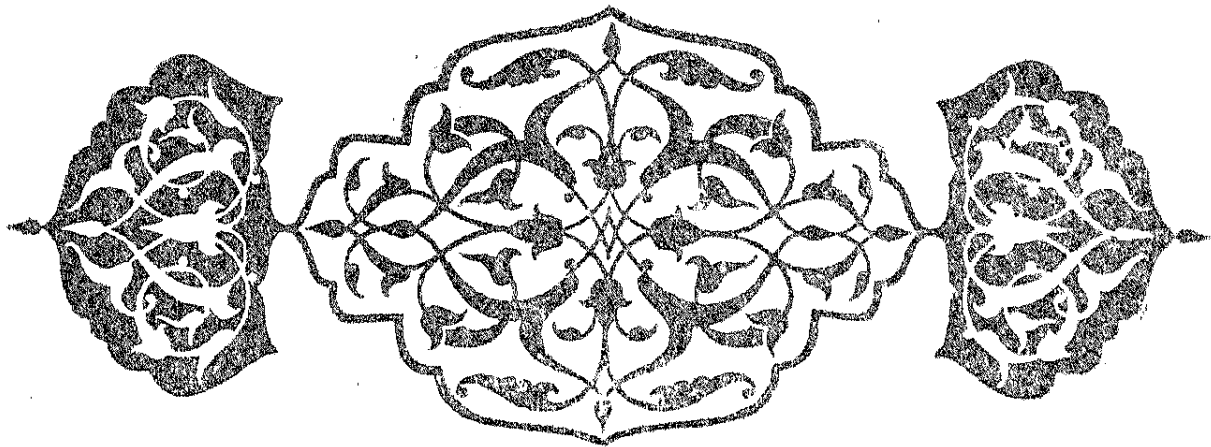

Хурма агачына бир күн эл атды,
Хурмалы будага о эл узатды.
Лакин, о, Лейлидэн бир зәрбә алды,
Агрыдан сусталыб ериндә галды.
Гызын силләсиндән о бирдән-бирә,
Ҷансыз өлү кими сәрилди ерә.
Гыз деди: „Бир даһа белә иш көрсән,
Тәгсири мөндә йох, өзүндә көр сән.
Мәним сурәтими гуруб бәзәйән
Бөйүк сәнәткар аңд ичирәм мән,
Ганымы төксә дә сәнин инадын,
Һасил олмаячаг мөндән мурадын“.
Бу аңд тә'сир этди Ибн-Сәлама,
О да разылашды гуру салама.
Билди ки, севмәйир ону бу никар,
Гәлбинин бамбашга бир чырагы вар.
Лакин о мәғрурлуг үзүндән енә,
Йох дейә билмирди өз үрәйинә.
Он дөрд күнлүк о ай, о назик бәдән
Буну да салмышды эшгийлә элдән.
Деди: „Мән ки, дүшдүм онун эшгинә,
Узагдан да көрсәм, бу бәсдир мәнә.
Гуру бир бахышла шадлансам да мән,
Бу хошдур, өмүрлүк яд дүшмәйимдән.
Деди ки:—Гаршында чохдур күнаһым,
Кеч бу тәгсиримдән, эй гиләкаһым.
Гуру тамашана разыям, инан,
Намәрдәм чәкилсәм бу играрымдан“.
О да өмр әләди, дөздү бу дөрдә,
Башга тәмәннасы олмады бир дә.
Һәсрәт ичиндәйди о бағ бәзәйи,
Йолларда галмышды көзү, үрәйи.
Бәлкә, хош хәбәрлә әсән бир күләк
Мәчнундан она бир тоз кәтирәчәк.
Ағлая-ағлая дөйүб көксүнә,
Чадырдан чыхарды йоллар үстүнә.

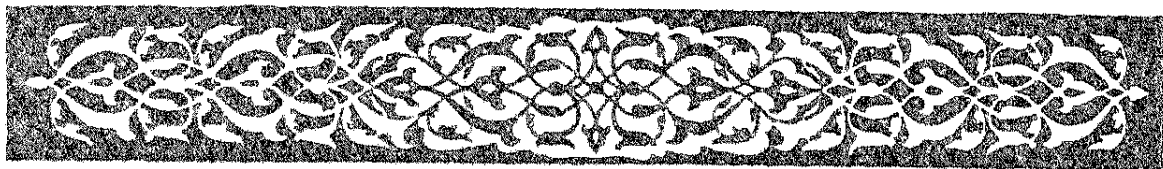
Бүлбүлдөн яралы бир сәси варды,
О, сэрхошлар кими аддым атарды.
„Ашигим һардадыр“ сөйләдикчә гыз,
Өз инчик руһуйла яшарды ялныз.
Нә сәбри галмышды нә дә гәрары,
Дәрддән ахытдыгча о көз яшлары,
Онун кизли сирри дүшдү дилләрә,
Эшги күнәш кими күлдү әлләрә.
Әзаблар ичиндә янан о чанан
Нә атадан горхду, нә дә анадан.
Сөвда ки, сохулур инсан руһуна,
Әр, ата горхусу нейләйәр она?

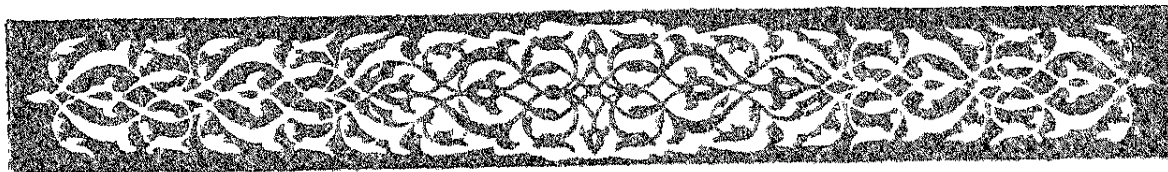

ЛЕЙЛИНИН ӨРӨ КЕТМЭСИНДӨН МӨЧНУНУН ХӨБӨР ТУТМАСЫ

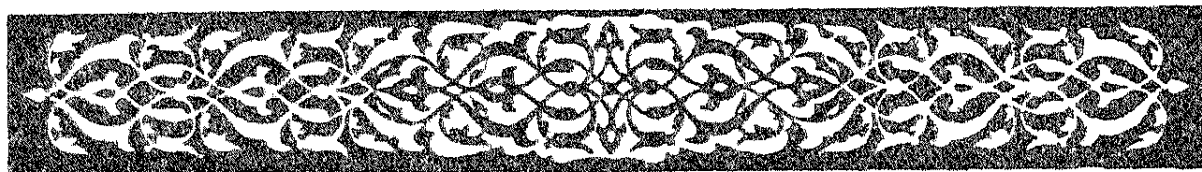
Бағдад эллэринин сөз яраданы
Белэ нэгл эйлэйир бизим дастаны:
Боюн зэнчирини гырмыш о дэли,
Еничэ ай көрмүш башы зэдэли,
Бағры кабаб олмуш, сэрхош хэяллы,
О хараба кэндли, виран маһаллы
Кэзирди чөллэри көзлэриндэ гэм,
Дэрд иди, аһ иди гэлбинэ һәмдэм.
Ярындан бир гогу кэтирсэйдди ел,
Күлэрдди яз кими үрэйи тел-тел.
Чананын чан верэн хош гогусундан
Әнбэрэ чаларды рэнки һәр заман.
Руһу әйлэндирән о хош әнбәрдән
Зөвг алыб тәсәлли тапарды һәрдән.
Мүғилан дибиндэ о бәхти гара
Зәлил тәк дүшмүшдү яш торпаглара.
Хәялы чашараг дүшмүшдү әлдән,
О сечә билмирди тиканы күлдән.
Бу вахт дөвә үстә бир нәфәр инсан
Кечди күрзә кими онун янындан.
О бәдбәхт әсири көрүнчә йолчу,
Дәвәни сахлады, деди: „Нәдир бу?“
Бағырды бу заман о бир нәр кими,
Сәсләнди әтрафа гафилләр кими:

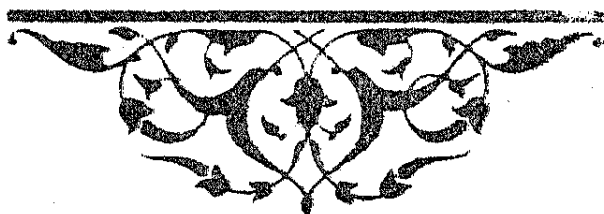
„Сән, эй бу варлыгдан хәбәрсиз олан,
Бүтпәрәстләр кими яшайн инсан,
Языгсан, о бүтдән даһа үз дөндәр,
Бүтләрдә тапмазсан вәфадан әсәр.
Бу йолдан бир ишыг янмаячагдыр,
Йох бил о яры ки, көздән узагдыр.
Бу ишдән ишсизлик өзү әфзәлдир,
О ярдан ярсызлыг даһа көзәлдир.
Она өз көнлүнү тапшыранда сән
Билмәздин олачаг о сәнә дүшмән.
Дүшмән севкилиндир, чыхды вәфасыз,
Достлуг пейманыны сындырды о гыз.
Сәни хырман кими о верди елә,
Сәни яд әтмәйир бир зәррә белә.
Ону бир чавана әрә вердиләр,
Инди кәлин олду сән севән дилбәр.
Бир дә өз әрини о рәдд әтмәди,
Ондан баш көтүрүб узаг кетмәди.
О инди кейф чәкир нәш'ә бағында,
Һәр кечә дәмләнир әр гучағында.
Өпүшмәк олмушдур пешәси артыг,
Сән онун дәрдини чәкирсән, языг.
О, көздән узагдыр, көнүлдән ираг,
Сәнәйи даша чырп, о гызы бурах.
О сәни салмайыр илләрчә яда,
Кәл ону бир дәфә унут дүняда.
Гадын бир дейилдир, минләр илә вар,
Лакин өз әһдини тез позур онлар.
Әһди-вәфа сөзү язылдығы дәм
Гадынлар адына чәкилди гәләм.
Гадын, доғрудан да, сәни чох севәр
Сәндән яхшысыны тапана гәдәр.
Башга бирисинә олунча һәмдәм,
Сәни көрмәк белә истәмәз бир дәм.
Гадында кишидән чохдур әһтирас,
Өлсә дә дүняда мурадсыз галмаз.

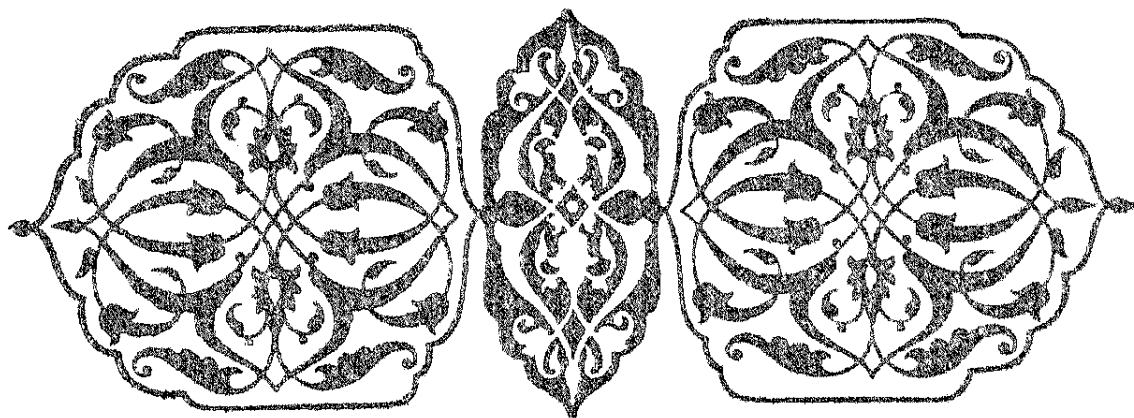

Гадын дүз ойнамаз һеч бир оюну,
Чәтиндир һийләдән айырмаг ону.
Гадынлар дәрдини чох чәкди инсан,
Вәфа көрүнмәди һеч бир гадындан.
Бир киши гадына багланса, инан,
Вәфасыз бир гадын яхшыдыр ондан.
Гадын әйләнчәдир, сахтадыр, гардаш,
Заһири сүһ олур, батини саваш.
Аләмә бәладыр дүшмән олса о,
Өлүмдүр ган үчүн онун достлугу.
Бир иши көр, десән, әлини вурмаз,
Ону көрмә, десән, кәнарда дурмаз.
Сән дәрдләнән заман севиниб күләр,
Сән шадланан заман о дәрддән өләр.
Гадынларын иши беләдир, ашкар,
Пис арвадын узун мачәрасы вар".
Бәд һейбәт әрәбин лағ-лағ сөзүндән
Мәчнунун синәси од тутду һәмән.
Енә аһлар чәкди о бирдән-бирә,
Дүшдү үзү гойлу гуш кими ерә.
О гәдәр дөйдү ки, башыны даша,
Гызарды күл кими даш башдан-баша.
Либас парчаланмыш, чан парчаланмыш,
Йыхылды дашлыға о бағры янмыш.
О әфсун охуян шашырды бирдән,
Пешиман олмушду дедикләриндән.
Дағдан чох узаға кетмәмиш, йолчу
Көрдү ки, тәзәдән һуша кәлди бу.
Дөнүб мин үзр илә кәлди иләри,
Деди: „Наһаг дедим мән бу сөzlәри.
Бир сөздү, уйдуруб дедим яландан,
Кәл мәни әфв әлә, янылар инсан.
Бир зарафатымла инчитдим сәни,
Чанымы верәрәм, әфв әтсән мәни.
Пәрдә далындадыр о чанан иңди,
Гырыгдыр сән кими онун да гәлби.

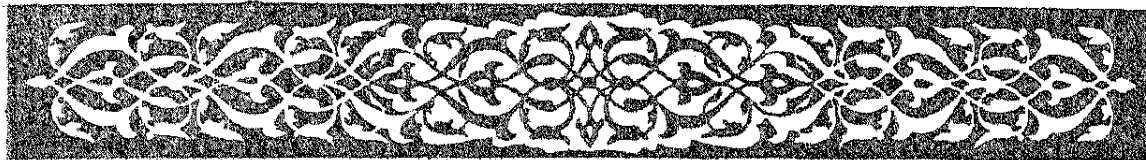
Онунла өз тайы, өз эри белә,
Бир кечә баш-баша ятмамыш һәлә.
О гыза башгасы кәсмишсә никаһ,
Сәндән үзмәмишдир өз элини, аһ.
Йохдур сәндән өзкә мурады, камы,
Бир сәнсэн дүняда онун адамы.
Дәгигә башына о көзәл чанан
Сәни хатырлайыр, яд эдир, инан.
Бир илдән артыгдыр кәлин кедәли,
Мөһрүнү сахлайыр вәфалы эли.
Мин ил кечсә белә, енә дә сәнсиз
О гыздан бар емәк чәтиндир, шәксиз“.
Яланчы яланы дедикчә керчәк,
О ики үзлүнү Мәчнун көрәрәк,
Азалды гүссәси, дәрди бир гәдәр,
Дөздү ағрылара чаны бир тәһәр.
Башына вурдуғу зәрбәдән языг
Ганадсыз гуш кими олмушду артыг.
Лә’л ахырды онун яшлы көзүндән,
Вәфа ахтарырды һәр бейти, билсэн.
Ишинин нә тәһри, нә сону варды,
Нә яры бу дәрддән хәбәр тутарды...

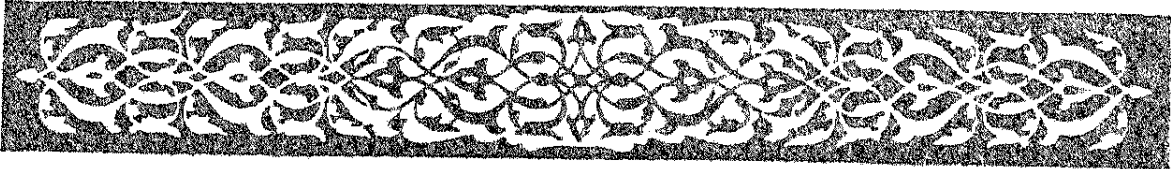

ЛЕЙЛИНИН ХЭЯЛЫНА МЭЧНУНУН ШИКАЙӨТ ЭТМƏСИ

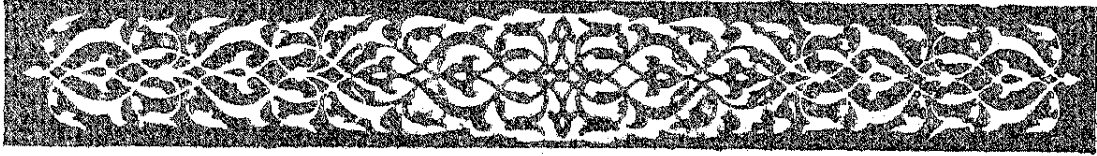
Белə бəзэнмишди о, назик бəдэн,
Бу бəзəклə чыхды о, кечавəдэн:
Һөрмəтчил кишинин эвиндəки яр,
Мин нэггаш кəзүнү кор гоян никар
Əринə бағланыб галса да үздэн,
Дост дейиб ағларды көнүлдэн, кəздэн.
Мəчнун бу ишлəрдэн тутунча хəбэр,
Дағытды гəлбини ени гүссəлэр.
Пак дүшүнчəлəri артдыгча онун,
Бирə мин олмушду дərди Мəчнунун.
Ганадсыз гуш кими сүрүнүрдү, бах,
Гуруча нэфəsi галмышды анчаг.
Ахтарырды языг, һəят суюну,
Даима дəрд кəзлə кəзирди ону.
О, чанан юрдуна үз тутуб кəлди,
Һəсрəтдэн түк кими чаны инчəлди.
Күлəклə сөйлəди дərдини она:
„Сэн, эй өз əрийлə кейф чəкэн сона,
Һаны о əһд əдиб отурдугумуз,
Бир дейиб, бир күлүб, бир дурдугумуз?
Һаны вə'д этдийин о ширин висал?
Синəмə баш гоян сэндин, я хəял?
Һаны бу достлугда вəфа кəрмəйин?
Нə олду вəфая умуд вермəйин?

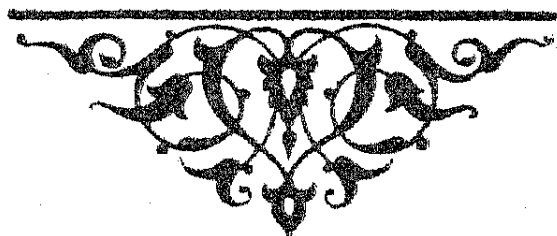
Бүтүн пейманлары тәрк эдәрək сән
Күнаһсыз үзүнү кизләдин мөндән.
Тутаг, көнүл йохдур вәфая сәндә,
Бәс нолду достлуға вердийин вә'дә?
Мән сәнин йолунда кечәркән чандан,
Сән гуру вә'дәләр верирсән, чанан.
Эшгийин йолунда чан гоймушам мән,
Өзкәнин эшгинә сөз вермисән сән.
Бу гәдәр әһдини басармы инсан?
Гачармы достуну хатырламагдан?
Көрүнүр чох шадсан сән тәзә ярдан,
Көһнәни ядына салмырсан бир ан.
Өзкәнин бойнуна сарылсан белә,
Бари ахтар бизи гуру дил илә.
Сәнин бағын үчүн кәнчлийим кетди,
Һайыф ки, бағбанлыг әмәйим итди.
Бағда әмәк гойду көйәрчин, әй яр,
Мейвә етишәндә еди гарғалар.
Аһ, о ләтиф хурман, о ширин хурман
Мөндән өзкәсинә тикандыр, тикан.
Аһым дағлар йыхан бир сәрт күләкдир,
Барыны ядлара вермәйәчәкдир.
Әввәлчә яр дедин сән мәнә, әй гыз,
Сонра зәлил кими бурахдын ялныз.
Мән сәнә яр дейиб, көнүл вериркән,
Билмәздим вәфасыз олдуғуну мән.
Анд ичиб, әһд әдиб мәни алдатдын,
Дедин, севкилинәм, унудуб атдын,
Анда бах, нә гәдәр дүз имиш андын!
Әһдә бах, сән өзүн о әһди дандын.
Гейрә көнүл вериб һәмдәм олдун сән,
Ничин утанмадын мәним көзүмдән.
Яшаян бир сәнлә мән дейилик тәк,
Зүлмү әдаләтә бәрабәр әдәк.
Башга арифләр дә яшайыр, билсән,
Онлар көзәл сечир яхшыны писдән.

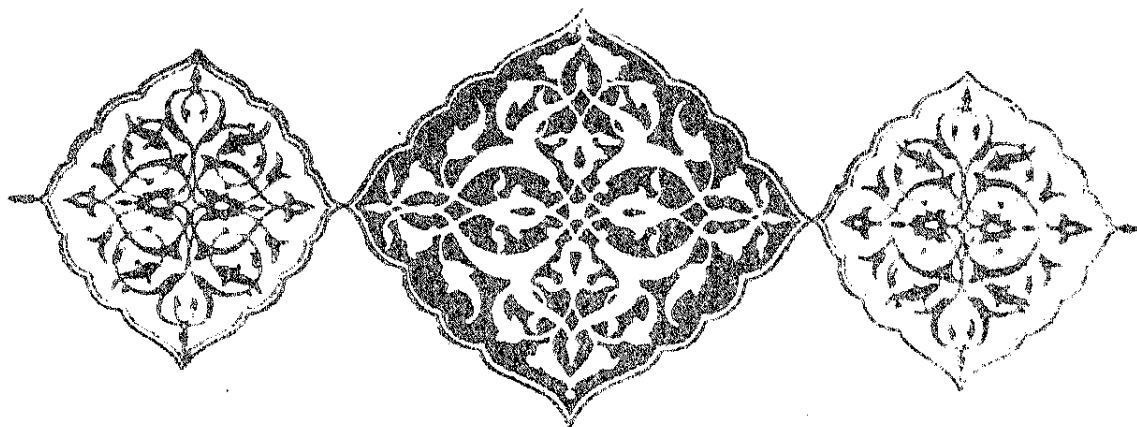

Билирләр нә гәдәр дәрдим, гәмим вар,
Мән сәнә нейләдим, сән мәнә, эй яр?
Тутаг ки, бағланмыш көзләрим бир ан,
Сәни ки, башгасы көрүр кәнардан.
Әһд үчүн бир вәфа кәзсәләр әкәр,
Сәнә бир вәфасыз ад верәчәкләр.
Әһдини сындыран яхшы адланмаз,
Сән әһди гырмагдан кәл сагын бир аз.
Күлзарын әһдини күл гырды, чанан,
Тиканла долдурду бағрыны заман.
Шәраб халг үзүндә һәя гоймады,
Онунчүн һәясыз сөйләнди ады.
Кечә гырмасаиды айын чамыны,
Гаранлыг алмазды онун дамыны.
Сәнә нә үрәклә умуд бағлайым,
Нә үзлә арханча күлүб ағлайым?
Мән өмрү әһдимлә вермишәм баша,
Сәнсә вуруб чарпдын әһдини даша.
Сән ачмасан белә, кәнлүмү бирдән,
Мән сәни унудан, атан дейиләм.
Әзабын башымдан ашса да, күлүм,
Инчисәм, көзүмү гапасын өлүм.
Гәлбимә о гәдәр гәм вердин ки, сән,
Шүүр да, һәя да чыхыр бәдәндән.
Сәнә дост демәйә мәнә нә үз вар,
Нә дилим вәфасыз сөзүнә гыяр.
Ачизәм о сәнин хам сифәтиндән,
Бир дә нә ад верим о сурәтә мән.
Вердийин һәр зүлмә дөзсә дә бәдән,
Чанымын, руһумун гидасы сәнсән.
Бу зүлмүн өмрүмү алса да дәрһал,
Үзр истәр сәндәки о көзәл чамал.
О чамал гырса да әли, обаны,
Һалалдыр о һүснә һамынын ганы.
Сән күнәш үзлүсән, мәнсә бир чыраг,
Гаршында сәнмәйим шәрәф олачаг.

Ай шәкәр олса да, сән элә маһсан,
Вәзирин икидир, бир өзүн шаһсан.
Ипәкдә бир күлсән, хәздә лаләсән,
Үзүм ширәсиндән чох ләззәтлисән.
Гүснүнә одун да рәгабәти вар,
Бахдыгча онун да ағзы суланар.
Күл, чичәк мәскәни олса да һәр бағ,
Чамалын олмушдур күлшәнә чырағ.
Шаһлығын кейими атласса әкәр,
Янағын янында самана бәнзәр.
Гашларын инчәдир, охшар хәяла,
Байрам ахшамында бәнзәр һилала.
О гызыл күлүйүн янында, эй яр,
Уд, сәндәл ағачы сөйүдә охшар.
Үзүйүн мүшк рәнкли көзәл султаны
Тутмуш Чин әлийлә Гәбәшистаны.
Нә олар, өзүн дә о чәмала бах,
Нә гәдәр чәтиндир ондан айрылмағ.
Чанымы башына гурбан демишәм,
Башга бир тәдбирим йохдур, эй сәнәм.
Чәфаны, зүлмүнү бунча чәкәрәк,
Вәфа умудуйла яшайыр үрәк.
Сәбр әтмәлийәм ки, бир көрүм сонра
Өмүр чиловуну чәкәчәк һара...”

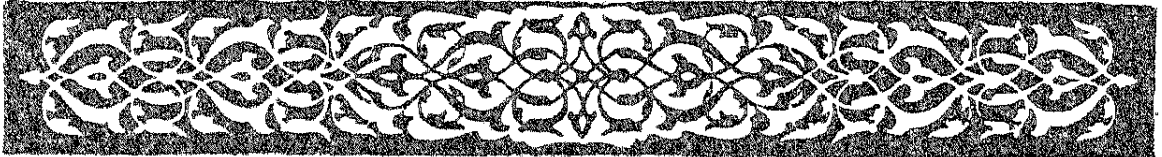

АТАСЫНЫН МƏЧНУНУН КӨҒУШУНƏ КЕТМƏСИ

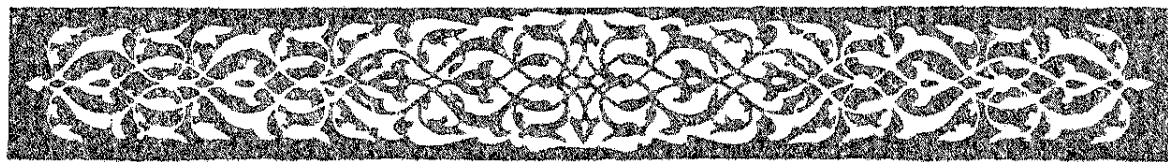
Фарс нəслиндən олан ширин дил деһган
Белə хəбər верир эрəб халындан:
Оғлуну итирмиш о Йə'губ гоча
Көзəl Юсифиндэн айры галынча,
Мəчнунун халыны көрдү пəришан,
Кəсди умудуну ондан бир заман.
Аһ чəкиб көзүйлə одлар көрүрдү,
Енə дə умудла өмүр сүрүрдү.
Онун кəзмəдийи чарə галмады,
Зəнчи ююнмагла чинли олмады.
Нə гэдэр дағытды енə симү зэр,
Бəхти етирмəди она бир нəзэр.
Кəсди умудуну дəрдли оғлундан,
Бир дə көзлəмəди сағалмаг ондан.
Бир күнчə гысылыб галды о бахтсыз,
Бирчə дəрд күнчлүнү көзлəди ялныз.
Гочалыг, зəифлик, бир дə бəдбахтлыг,
Она көч йолуну кəстəрди артыг.
Дүнйанын дərдиндэн о кəлди тəнкə,
Сыхылмыш боғазы бəнзəди чəнкə.
Горхду ки, елдүрсүн бу эчəl ону,
Кəлиб ядлар алсын онун юрдуну.
Хəстə тək əлинə бир əсə алды,
Ики нəфэр чаван янына салды.

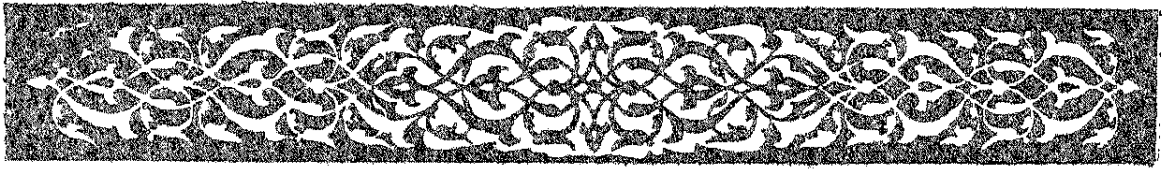

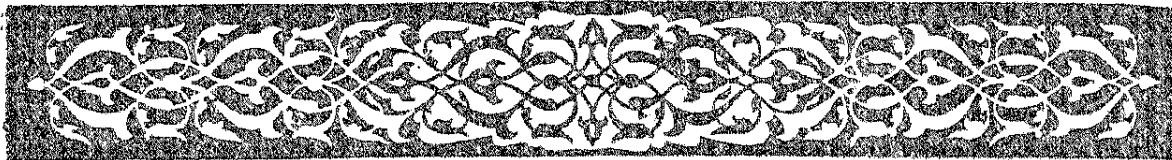
Аллаһ ишыгладар, дейиб, йолуну,
Енә дә кәзмәйә чыхды оғлуну.
Дағ илә сәһраны кәзиб бир заман,
Чөлләри, гумлары салды аягдан.
Умудла әл ачыб хейли кәздиләр,
Һеч ердә тапмады оғлундан әсәр.
Нәһайәт бир нәфәр хәбәр верди ки,
Әзаб әвиндәдир сизин о итки.
О бир ердәдир ки, хәрабәзардыр,
Бахдыгча горхунчдур, санки мәзардыр.
Гара булут кими о чиркин дияр
Нефт кими алышыб, тутушуб янар.
Енә йола дүшдү заваллы гоча,
Бүтүн күнү кәзди йоллар боюнча.
О бәхтсиз оғлуну көрәндә бирдән,
Ойнады гочанын гәлби ериндән.
Мәчнунда йох иди һәятдан әсәр,
Варлығы дәрийди, бир дә сүмүкләр.
Варлыг дүнясындан дүшмүшдү гачаг,
Сөвда йолундан да кәзирди узаг.
Хәялдан асылмыш чөпә бәнзәрди,
Өлүмдән гуртармыш бир түк гәдәрди.
Ер үстдә ит кими чабаласа да,
Ер алтдакиндән дә һечди дүняда.
Гайнагдан дүшмүшдү һәят газаны,
Аягдан дүшмүшдү, һушсузду чаны.
Ярылмыш башындан дүшмүшдү папаг,
Ердә илан кими һей гыврылараг,
Әл бойда дәрини о тәрки-вәтән
Фитә тәк тутмушду өз көбәйиндән.
Ата сығаллады онун башыны,
Сахлая билмәди өз көз яшыны.
Ахытды сел кими чийәр ганыны,
Учурду көнлүнүн ханыманыны...
Ачылды Мәчнунун бу дәм көзләри,
Гәлбә мунис көрдү о бир нәфәри.

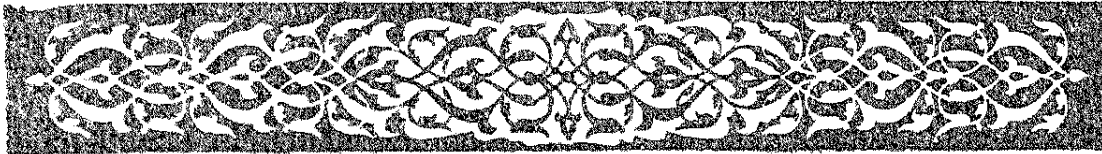
Бахды атасына о бəхтигара,
Лакин танымайыб гачды кəнара.
Бир адам өзүнү унутса экэр,
Башга бир инсаны таныяр мəkэр?
Деди: „Сən нəчисən, де көрүм кимсən?
Кəлдийин йоллара гурбан олум мən“.
„Мən сəнин атанам, эй чийэр парам,
Нə вахтдыр, бир сəни мən ахтарырам“.
Мəчнун атасыны таныды бу ан,
Дүшүб аягына, ағлады ал ган.
Ата гучаглады языг оғлуну,
О буну өпүрдү, бу исə ону.
Аһ, тута билмəйиб бир ердə гəрар,
Мин новһə чəkэрək ағлашырдылар.
Атанын кез яшы чай кими ахды,
Сонра бой узуну оғлуна-бахды.
Көрдү, өлү кими о чыл-чылпагдыр,
Башы папагсыздыр, ялын аягдыр.
Бир хəлэт кəтүрүб өз һейбəсиндən,
Кейдирди оғлуна, өртүлдү бəдən.
Башмаг да, папаг да верди, мүхтəсэр,
Бəзəди тəпəдən дырнаға гəдэр.
Сонра да аталыг нəсинəтийлə,
Она ейүд верди өз адəтийлə.
Деди ки: „Эй руһум, бу юхудан галх,
Чүт атлы зəманə тəлəсир, бир бах.
Бу йолун һәр оту гылынчдыр, оғлум,
Кəл, чəкин бу йолдан гурбанын олум.
Едийин зəрбəлэр чох асан дейил,
Тутаг ки, сən дəздүн бир ай, я бир ил.
Енə ох атачаг рəһмсиз фəлək,
О, сəнин ганыны ачыг тəkəчək.
Тутаг, бир нечə күн енə дəздүн сən,
Лакин бу ерлəрдə чан вериб өлсən,
Чанавардан тутмуш пəлəнкə гəдэр
Сəнин бəдəнинлə дояр вəһшилэр.

Гүрбәтдә өлмә кәл, нә вармыш бунда?
Ит олмаг яхшыдыр ана юрдунда.
Баш кәтүрүб гачдын вәһши чөлләрә,
Гочалдын, чатмады элин бир ерә.
Әзаблар чәкмәйин мә'насы вармы?
Даима зилләтә дөзмәк олармы?
О сулар ятагы чайлаға бир бах,
Селдән хараб олмуш көрдүйүн чайлаг.
О селләр ахыдан даға гыл нәзәр,
Ону да зәлзәлә дағыдыб төкәр.
Бу зилләт, бу әзаб пәнчәсиндә сән
Дәмирдән дә олсан чүрүйәчәксән.
Кетди өмрүм-күнүм сәнин дәрдинлә,
Рам олуб бир заман атаны динлә.
Баш кетди, чиловун бәркдир, әй инсан,
Алышды үрәйим, сән енә хамсан.
Чөлдә ләһләмәкдән бир дәфә әл чәк,
Вәһшиләр янында ким ат сүрәчәк?
Дивләр ятагына кәл олма мәһрәм,
Гачма зәманәдән, әй талеи кәм.
Башындан бир дағыт бу гайғылары,
Өзүнү хәялла кәл алдат, бары.
Бир арзуйла яша, о, пуч олса да,
Арзуйла шадланар агил дүняда.
Ялан да, доғру да олса һәр диләк,
Бари, бир нәфәсә бәзәкдир, бәзәк.
Әввәл сән раһатча нәфәс ал ки, бир,
Сонраки нәфәсин көр нечә кәлир.
Сәадәт гапыны ачмаса бу күн,
Кәсмә умудуну ондан бүсбүтүн.
Чохлары буғданы сахланч этдиләр,
Газанч көрмәдиләр бир арпа гәдәр.
Өмрүн ихтияры өз әлиндәйкән,
Ишини көр, гуртар һамыдан әркән.
Сабаһ чиловуну тутанда әчәл
Бир дә үзәр истәмә бу дүнядан кәл.

Дедийин шәрбәти вермәзләр сана,
Бил ки, яратдыгын дүшәр пайына.
Гадын нә тохуса әйнинә кечәр,
Киши әкдийини топлайыб бичәр.
Бу күн бир үзәрлик яндыр ки, сән дә
Дуясан ийини бәлкә өлөндә.
Өлүм дәһшәтини габагча сына,
Ахырда дөзәсән һәр агрысына.
Өлүмү ким дуйса өлүмдән габаг,
Өлүм пәнчәсиндән хилас олачаг.
Баш вахтындан әввәл учалса әкәр,
Өзү тәпәсинә силлә эндирәр.
Сәфәр хәялилә күлән бир додаг
Өз биширдийиндән пай апарачаг.
Адамсыз галмышдыр мейданын, бир дур,
Етәр диванәлик кәл сакит отур.
Һәр кәсин бир көнүл һәмдәми олар,
Һәр чәкилән дәрдин бир сону да вар.
Сөз йох ки, учадыр инсанлыг сәндә,
Лакин ит дә яшар, өләр вәтәндә.
Әкәр инсансанса, инсанлыгы сев,
Бир див олсан белә, анла ки, һәр дев
Бир инсан шәклиндә көрүнмәк истәр,
Дивдәнсә дәрс алыб адамлыг көстәр.
Аһ, оғул, инсансан, шәрәфлисән сән,
Өзүнү дивләрә таймы әдирсән?
Аздыр йолдашлыгым бу йолда сәнә,
Чаным едәйиндән кен гачма сәнә.
Кәл мәнә йолдаш ол, һәмчинсин мәнәм,
Бари, тәсәлли вер гәлбимә бир дәм.
Бу кечә сән мәнән үз дөндәрсән, аһ!
Бил ки, кеч олачаг ахтарсан сабаһ.
Сөзләрим кәлирсә гәлбинә ағыр,
Бу да, бил, фәләйин гәзасындандыр.
Гачма, яхына кәл, иш көр әликлә,
Заманын һөкмүнү бир яхшы динлә.

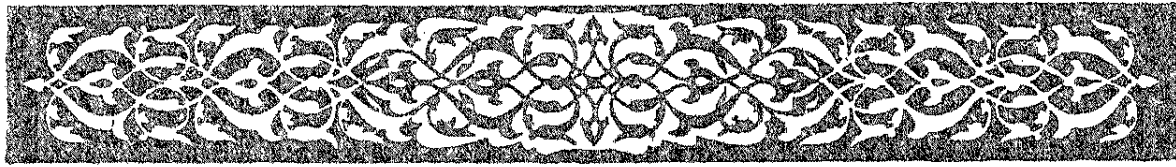

Мән өмрү битирдим, сән шад ол языг,
Шәрабы сән ич ки, мән мәстәм артыг.
Өлүрәм, өмрүмү чатдырдым баша,
Гәм өлдүрдү мәни, сәнсә шад яша.
Инан ки, көйләрә соврулду күлүм,
Күнәшим саралыр, яхындыр өлүм.
Күнүм ахшам олду, һардасан, сәһәр,
Оғлум, мән өлүрәм, бир көмәк көстәр.
Оғул, кәл, атайын пис күнүнә чат,
Кәл, чаны чыхмамыш она әл узат.
Мән әлдән, аягдан дүшмәздән әввәл
Сөнмүш очағымы гыздырмаға кәл.
Еримдән гопарса мәни рузикар,
Кәл мәним еримдә өзүн тут гәрар.
Гой өлүм әмрилә чанымы алсын,
Бари, бир оғулса юрдумда галсын.
Өлүм сәфәринә чыхса бәдәним,
Билим ки, еримдә адам вар мәним.
Өлүм ясдығымда бахмасан мәнә,
Нә доста хош кәләр, нә дә дүшмәнә.
Кәнардан-кәнара чыхар бир нәфәр,
Мәним йығдығымы гапыб гәсб әдәр.
Рәвамы дүняда мән талеи кәм,
Оғлум ола-ола кимсәсиз өләм?
Артыг, чалынмышдыр көч тәблим, инан,
Инди көч йолуна һазырлашыр чан.
Горхурам, көчмәйә тәләсийәм мән,
Көчүмү тәрпәдәм сән кәлмәмишкән.
Мәзарым үстүнә сән баш гоясан,
О вахт ағлаясан, бәрк ағлаясан.
Түстүйә дәнсә дә о күн нәфәсин,
Мәнә нә фәйдасы о ағлар сәсин?
Гәминдән дүнялар янса да, дүзү,
Бир дә күлмәйәчәк бәхтимин үзү...”

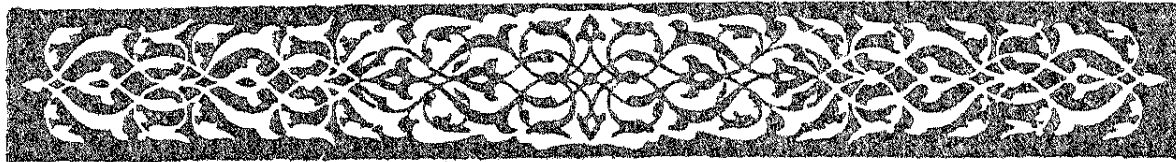

МӨЧНУНУН АТАСЫНА ЧАВАБЫ

Оғул атасына чох гулаг асды,
Онун һәр сөзүнү гэлбинә язды.
Истәди ики күн сәбр әдиб дөзсүн,
Бу сөвда йолундан о аяг үзсүн.
Әшгә төвбә демәк истәди, фәгәт,
Төвбә гулағыны чәкди мәһәббәт.
Мәһәббәт фили дә гояр пияда,
Она диз чөкәнләр мәрддир дүняда.
Бу, кечә ширидир, о, мешә шири,
Бу, һәмишә тикәр, йыртар о бири.
Әшгин каманындан ох атса бәшәр,
Онун өз әлини о, шил-күт әйләр.
Мәчнун топлаяраг өз гүввәтини,
Динләйиб атанын нәсиһәтини,
Деди: „Әй нәфәси руһума гүввәт,
Сәнсэн мүшкүлүмү дүзәлдән, әлбәт.
Сөзүн, нәсиһәтин димағымдадыр,
Бах, гуллуг һалган да гулағымдадыр.
Көзәл нәсиһәтин гәлбә чырагдыр,
Ким боюн гачырса, бәхтдән узагдыр.
Мән гулаг асардым бу сөзләринә,
Нейләйим, әлимдән кәлмәйир енә.
Мәнә ағыл дәрси охумагла сән
Нә үчүн әшгимин үстә күлүрсән.
Мәһәббәт ойлағы көнлүмчүн, инан,
Бир гара пула да дәймәз бу чаһан!
Тале пуч әйләмиш мәни дүняда,
Әшидиб билдийим дүшмәйир яда.
Бүтүн һафизәми совуруб елләр,
Йохдур хатиримдә нә сәс, нә хәбәр.
Бу күн сорушма ки, нә едим дүнән.
Бу суал да чыхар пуч һафизәмдән,
Бу саат көрдүйүм иши дә сорма,
Чавабсыз галарсан, өзүнү йорма.
Билирәм, оғлунам, сән дә атамсан,
Адын да галмамыш ядымда, инан.

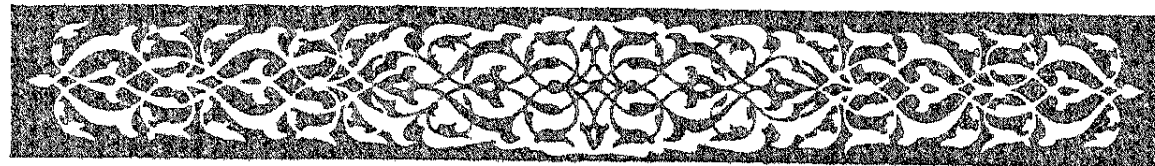

Бир атам чыхмамыш ядымдан бу күн,
Һушумун өзү дә итмиш бүсбүтүн.
Өз адым да чыхмыш ядымдан бу дәм,
Билмирәм мә'шугәм, йохса ашигәм.
Бир илдырым жими гэлбим одланды,
Гэлбимин одундан, чаным да янды.
Айрылдым дүнянын не'мәтләриндән,
Чөлләрин отуйла кечинирәм мән.
Земанә адланан бу бош дейирман
Бошалмыш, дейирәм, дән илә судан.
Мән ки, вәһшиликдән иткин дүшмүшәм,
Вәһшиләр инсана олармы һәмдәм?
Вәһшийлә дост олса инсан дүняда,
Вәһши адәтинчә өмр әдәр о да.
Мән милчәк тохунмуш говун кимийәм,
Кәс мәни, ат кедим, сахлама бир дәм.
Йохса бир тоз гопса үстүмдән әкәр,
О тозум бостаны хәстәләндирәр,
Чичәйи кәнарда тутун ушагдан,
Йохса зәһәрләнәр ушагдаки ган.
Ялныз хәрабәйә мейлим вар мәним,
Гой хәрабә олсун ерим, мәскәним.
Зәнн эт ки, зәминдә битмәди бир кол,
Атдығын бир тохум пуч олду бир йол.
Билдийин бир сөзү охумамыш бил,
Зәнн эт ки, әкдийин һеч оғул дейил.
Кәл бир мәзар дүзәлт, сөзүмү динлә,
Өлмүш бир ашиги дәфн эт әлинлә,
Ағлынын үстүнә гәләм чәкилән
Диванә бир кәнчдән әлини үз сән.
Дейирсән, яхындыр сәнин көч йолун,
Көчүнү бағламыш бу бәдбәхт оғлун.
Хәзаным чатачаг сән өләнәдәк,
Бил ки, сәндән габаг көчүм кедәчәк.
Сән өлсән үстүндә дириләр ағлар,
Мән чохдан өлмүшәм, әлимдә нә вар?"

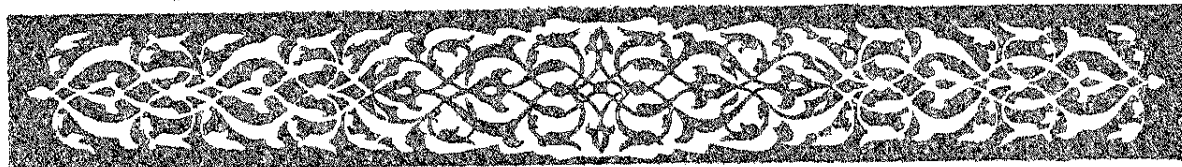

АТАСЫНЫН МӨЧНУНЛА ВИДА'ЛАШМАСЫ

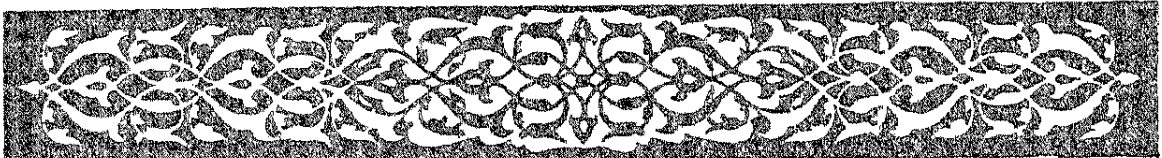
Атасы көрүнчә дәрдли оғлуну,
Эшгин кирдабында боғулдуғуну,
Кәсди умудуну ондан бүсбүтүн;
О гыздырма сапы дүшмүшдү дүйүн...
Деди: „Эй чийәрим, чийәр нештәрим,
Эй боюн зәнчирим, эй тачи-сәрим,
Әлачсыз дәрдини дуйдум үрәкдән,
Сәндән дә әл үздүм, өзүмдән дә мән.
Атан әлдән дүшдү, инсафа кәл сән,
Кәл тут мәһәббәтлә онун әлиндән,
Галх, сарыл бойнумдан, гурбанын олум,
Үзүм көз яшынла ислансын, оғлум.
Сәфәр гүслүм олсун о көз яшлары,
Сәфәр бешийиндә динч ятым, бары.
Айрылыг дәмидир, һалыма ян бир,
Көзүмә сүрмә йох, мил чәкилмишдир.
Наз вахты дейилдир, гучаглашаг кәл,
Сәндән тушә алым сәфәрдән әввәл.
Көчүмү йығмышам дүнядан бу дәм,
Башга бир әләмә көчүб дүшмүшәм.
Сәнин фикриндән дә дейиләм узаг,
Өлүрәм, дәрдинлә өлүрәм, анчаг.
Чох әзиз олсан да көзүм кими сән,
Атаны бир даһа көрмәйәчәксән.
Әлвида, сәфәрә һазырам артыг,
Кедәр-кәлмәзәдир бу сон айрылыг.
Әлвида, айрылыг заманы етди,
Биз кечикиб галдыг, карванса кетди“.
Гуртарды атанын вида сөzlәри,
Оғлуйла көрүшүб гайытды кери.
Пәришан атанын үзүндә кәдәр,
Өлүмчүл, әвинә кәлди бир тәһәр.
Зәифлик үзүндән о ики-үч күн
Гүссәйлә кечинди вүчуду өлкүн.

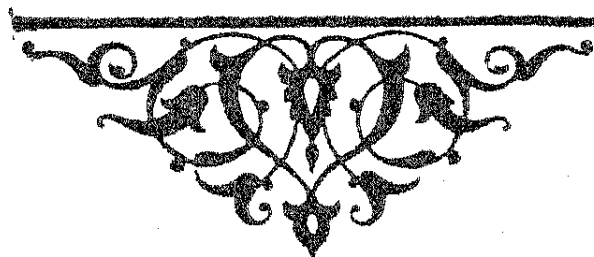
Бирдән баш галдырды пусгудан эчөл,
О өлдү мурада чатмаздан эввөл.
Онун сәма гушу чыхды гәфәсдән,
Сидгин будағында о тутду мәскән.
Көйләрдән төрәйән көйләрә етди,
Торпагдан олан да торпага кетди.
Асудә одур ки, ай тәк һәр заман
Бу яндан чыхараг, батсын о яндан.
Бағланыб галмасын гүссә эвинә,
Шимшәк тәк парлайыб о сөнсүн енә.
Беш күнлүк дүнянын мәнзилиндә сән
Чох раһатланма ки, зилләт чәкәсән.
Гой билсин бу кәнддә мәнзил тикәнләр,
Йохдур бу аләмдә динчликдән әсәр.
Өлмәз чан гуртаран бу даш һасардан
Онунчүн өлмүшдүр бу дүня, инан.
Мөләк сурәтиндә бир дивдир аләм,
Сәни мәһв әтмәйә чалышыр һәр дәм.
Долмушдур дүнянын касасы гандан,
О ган да сүзүлмүш өз бағрымыздан.
Дүняда һәмдәмин олса да һәр кәс,
Өмрүндә шад олуб сифәти күлмәз.
Бу дивләр ятағы ер дейил, инан,
Сел йолу тутмушдур, галх бу ятагдан.
Дүнянын ағзы бир хурмая охшар,
Әфсус, өпүшүндә ачы тикан вар.
Сәрвини битирмә бу чәмәндә сән,
Сую дуз, оту да гылынчдыр, билсән.
Бәсдир бу дүнядан едийимиз гәм,
Чохму гамчысыны вурачаг аләм?
Аләми шад кечир, бил, аләм будур,
Чәкмә дүня гәми, әсил гәм будур.
Әлиузун олса бир оғру әкәр,
Кириб хәзинәдән көһәрләр чәкәр.
Хәзинәни атыб, ким есә торпаг,
О, ағыллы дейил, иландыр, анчаг.

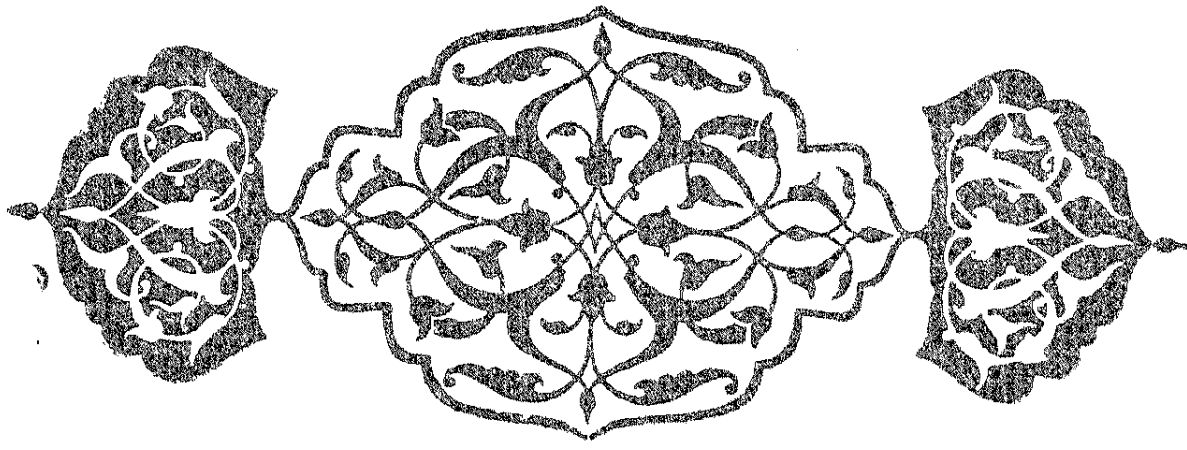

Яша ки, дүняя ишыг верәсэн,
Торпага көз тикмә илан кими сән.
Өмүрдән бәрк япыш, өмүрдүр мәгсәд,
Өмүрсүз дүня да бош галыр, әлбәт.
Яхшы-яман күндә күмүш чох ярар,
Мин кәми ләнкәри онунла сынар.
Әлиндә сахлама, гую тәк, вары,
Дәйирман дашы тәк үйүд онлары.
Алдыгын һәр шейи пайла дүняда,
Белә абад олур бизим дүня да.
Һөрдән бир әл ийи гайырсан да сән,
Ох да йон һазырла, дүняда бә'зән.
Йүксүз бир адамдан алынармы бач?
Хараба бир ердән алынмаз хәрач.
Бош-бикар отурма һеч ердә бир ан,
Бари әл-голуну ойнат яландан.
Һеч ердә гәфләтлә кәл тутма гәрар,
Һөрдән бир бағырыб һай-күй дә гопар.
Әли бош инсанлар гәм чәкәр, бишәк,
Белдән шикәст олсун күчсүз бир әшшәк.
Сәнинлә чыдыра чыханлара бах,
Яры йолда галан бир сәнсән анчаг.
О Кәян шаһлары, о пейғәмбәрләр
Дүняны гуллара гоюб кетдиләр.
Көр бу гөвм кимдир, ким иди онлар,
Көр кимин ериндә ким тутду гәрар.
Яхшылыг әтмәсән әкәр инсана,
Бөйүклүк шәрәфи верилмәз сана.
Яхшылыг әйләйиб, горх яманлыгдан,
Яхшылыг кәтирәр яхшылыг һәр ан.
Сәнә пислик әдән өзүндән күссүн,
Чүнки өз чанына гыймыш о дүшкүн.
Гуюя салсан да яхшылыгы, бил,
Енә гайыдачаг, о итән дейил.
Һәр яхшы-ямана гоча дүняда
Кәләр фәләкләрдән бир әкси-сәда.

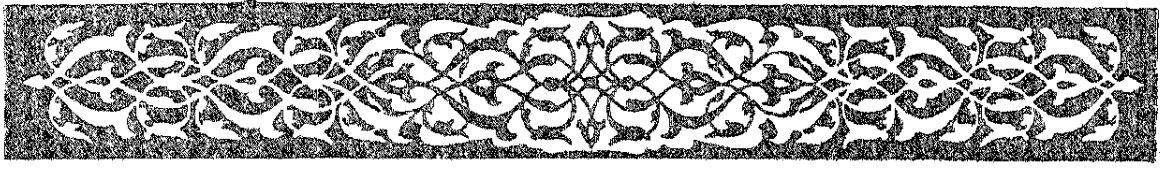
Ким дага сиррини сөйләсә әкәр,
Даг эшитдийини керийә верәр.
Галхыб учалсан да сонсуз көйләрә,
Ағлы башында ол, дүшүн бир кәрә.
Һеч кәс бу фәләкдән баш чыхармамыш,
Һеч кәс бу китабы сона вармамыш.
Араба, манчанаг дашыны һеч кәс
Фәләк диварына сөйкәйә билмәз,
Чүнки о торпагдан, ердән узагдыр,
Ерин тә'нәсиндән пак дурачагдыр.
Дүня карханадыр, хор бахма бары,
Бу дибсиз гуюя дүшдү чохлары.
Дәриндир, чухурдур дедийим гую,
Сән оюнчаг ери зәнн әтмә буну.
Бил ки, бу гуюдан чәкилмәсән сән,
Ипин бурахылса даима әлдән,
Бу саллаханадан гуртулмаг олмаз,
Бари бу һикмәти дәрк әлә бир аз.
Һарда бир абадлыг көрсән бәргәрар,
Илки дә, сону да хараба олар.
Даим хараба да олса бир дияр,
Бил ки, абадлыгдан онда нишан вар.
Истәр хараб олсун, истәрсә абад,
Даими бинөврә гоймамыш устәд.

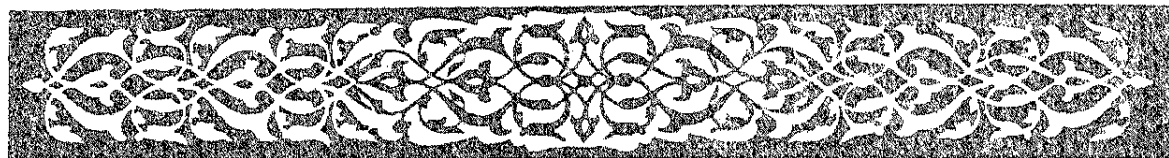

АТАСЫНЫН ӨЛҮМҮНДӨН МЭЧНУНУН ХЭБЭР ТУТМАСЫ

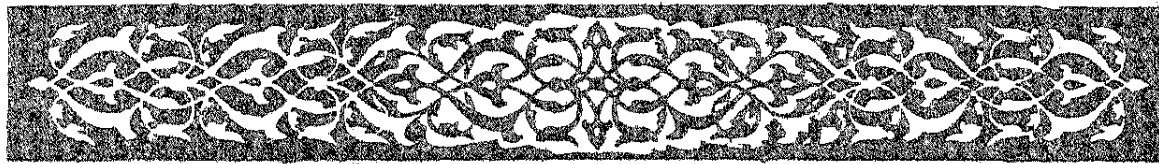
Бир күн, тэсадүфэн, доғанда сәһәр
Шикара кедирди чөлә бир нәфәр.
Мәчнун Нәчд дағына чыхыб дурмушду,
Тагда инчи кими тәк отурмушду.
Йолчу йол үстүндә ширә кәз атды,
Гылынч тәк дилини она узатды.
Яса батмыш кими сорушду ондан:
„Әй эвдән, эшикдән дидәркин инсан,
Лейлидир кәздийин дүняда анчаг,
Бир өз әтрафындан алмырсан сораг.
Ядындан чыхмышдыр атайла ана,
Һәясыз адамсан, әйб олсун сана.
Сәнин тәк бир оғул кирсин ерләрә,
Нахәләф олмагдан әл чәк бир кәрә.
Дутаг ки, өмрүнүн чаван вахты сән
Гачдын өз атандан, о кимсәсиздән,
Инди ки, өлмүшдүр о языг атан,
Нолар хатырласан, ону бир заман.
Олмазмы, кедәсән зиярәтинә,
О ата һаггынын сон мөһнәтинә?
Сығыныб гәбринин пәнаһына сән,
О инчик руһундан үзәр истәйәсән?“
Мәчнун, хәбәрчинин бу сөzlәриндән
Сызлайыб чәнк кими бүкүлдү бирдән,

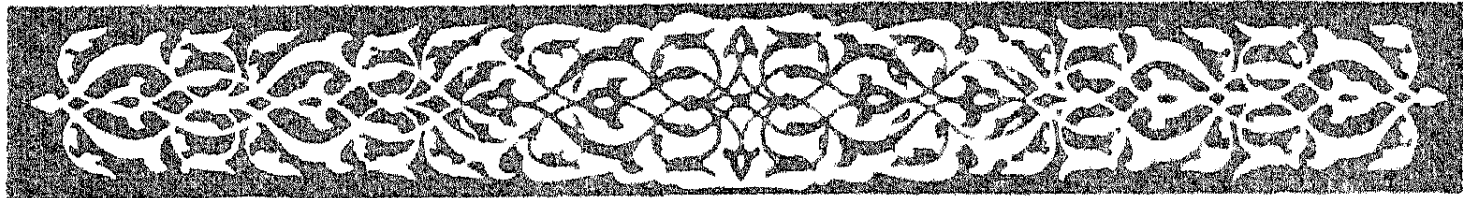
Дәрдлэниб, ерләрә чырпды өзүнү,
Дөнүб силлэләди о, үз-көзүнү.
Кәсилди бүсбүтүн сәбри, гәрары,
Гачды атасынын гәбринә сары.
Гәбрин шүшәсинә бир нәзәр атды,
Элә бил бағрына алмазлар батды.
Һушсуз, о түрбәйә йыхылды бирдән,
Басды өз бағрына ону дәрд ердән.
Онун пак руһуна ағлады зар-зар,
Ахан көз яшыйла исланды мөзар.
Каһ гәбри гучайыб һушсуз дурарды,
Каһ дәрддән башына гум совурарды.
Күндүзки душтағын чатды кечәси,
Чохалды хәстәнин чан иситмәси.
Бүтүн өмрү бою о нахош бәдән
Гәмләр әсирийди илк нәфәсиндән.
Горхунун әсири олса бир нәфәр,
Һалы етимликдә нә ола биләр.
Аһ! О етим үрәк, о дәрдли душтаг
Көмәксиз, архасыз, етим галараг,
Гыврылыб торпаға дүшдү бир заман,
Өз мүсаһибиндән ахтарды нишан.
Лакин, тапмайынча өз гәмхарыны,
Кәсмәди өмрүнүн гәм рузкарыны.
Ағлады, көзүндән ган ахыдараг,
Тамам гызыл гана буланды торпаг.
Деди: „Языг атам, де һардасан сән?
Оғлуна тачыны көстөрмәйирсән.
Эй мәним гәнимә, ясыма һәмдәм,
Бу дәрди мән кимә шәрһ әдим бу дәм.
Үзүнү торпагда сән кизләдәрәк,
Оғулсуз галмағы истәдин, демәк.
Мән ки, атасызлыг билмәздим бир дәм,
Сынадым, нә гәдәр ачиймыш бу гәм.
Оф!.. Көнлүм наләсиз, сакит дурармы?
Бир дә сәндән өzkә көмәйим вармы?

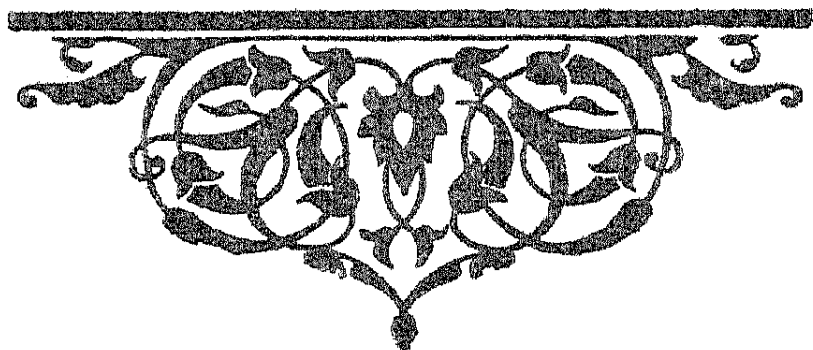
Ярым да сән идин, явәрим дә сән,
Көнлүм күч аларды даима сәндән.
Оғлуна даима йоллар ачараг,
Бир сәндин дәрдимә янаным анчаг.
Сәнсиз ки, зилләтдә яшаячағам,
Әфсус, сәндән сонра енә дә сағам!
Узаг дүшмәйими башыма гахма,
Чохдур хәчаләтим, олмуша бахма.
Һәр нәсихәтини әйләдикчә яд,
Руһумдан учалыр аһ илә фәряд.
Мәним хош еришли атлым сән икән,
Дөнмүшдүм башы бәрк айғырына мән.
Гызыл бир сырғайдын гүлағымда сән,
Гапы һалгасы тәк узагдым сәндән.
Сән мүлайим идин, мән дәлиганлы,
Мән союгганлайдым, сән исти ганлы.
Сөzlә охшамадым гәлбини бир ан,
Янында бир кечә ятмадым, аман!
Сән мәним учумдан дөздүн йүз дөрдә,
Мәнсә хәял кими кәздим чөлләрдә.
Мәним ятағымы чырпардын һөрдән,
Мәнсә айрылмаздым енә чөлләрдән.
Сән шадлыг бүсаты гулардын мана,
Мәнсә йыхылардым дашлар гойнуна.
Сән дуа әләдин, тә'сир әтмәди,
Мән дә ағач әкдим, мейвә битмәди.
Чан достум сәнсәнмиш, андыгча, инан,
Бил ки, дөрд әлиндән бағрым олура ган.
Ахыр либасыма көз гарам һәр дәм,
Бу йолла кор олуб, гара кейирәм.
Аһ, ата, пешманам тутдугларымдан,
Бир дәрдим мин олду, беләймиш дөвран.
Ерсиз инчитмишәм, атачан, сәни
Әһвалым чох писдир, бағышла мәни.
Сәни инчитмишәм бу дүняда, аһ!
Биздән сорулмасын бу ағыр күнаһ.

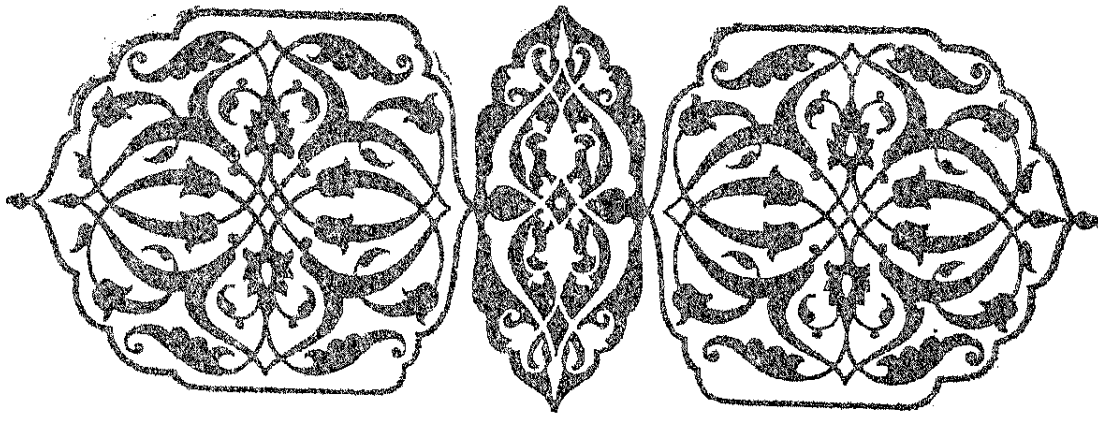

Сән, эй улдузуму ишыгландыран,
Сәнин әлиндәдир әлачым инан!
Сән разы галмасын оғлундан әкәр,
Аллаһ да оғлуна чәзалар верәр.
„Чийәрим“ дейәрдин мәнә бир заман,
Инди о чийәрә сән ох вурурсан.
Доғрудан чийәрин ярандымса мән,
Кәл кабаб биширмә өз чийәриндән.
Бир дә чийәриндән ахырса бу ган,
Сән нийә торпағын гучағындасын.
Чийәрим ганыны ахыдараг сән
Енә дә: „Чийәрим сәнсэн“ дейирсэн.
Сәни яндырдымса, эй тачи-сәрим,
Алышыб од тутду өз чийәрләрим.
Күнаһ ишләдимсә гаршында, инан,
Мән алдым чәзамы өз күнаһымдан.
Гулаг асмадымса сөзләринә мән,
Гулагым бурулду сәнин зәрбәндән“.
Мәчнун аһ чәкәрди ашдыгча дәрди,
Күнүнү кечә тәк гара әдәрди.
Кечә саллаярды гара бир байраг,
Ағламаг тәбили сусмазды анчаг.
Сәдәф тәк архасы гаралмыш кечә
Айла вә балыгла пәнчәләшинчә,
Балыг сәдәфиндән гызышды һаман,
Бүтүн дүррләри төкдү ағзындан.
Мәчнун сәдәф рәнкли ики көзүндән.
Әтрафа инчиләр сәпирди, билсэн.
О гәбрин үстүндә сәһәрә гәдәр,
Охуду гәлбяхан, ачы новһәләр.
Түрбәйлә бирләшди о да түрбә тәк,
Бу ики мәнзилдә вурду бир үрәк.
Гәбрә үз сүртүрдү о яныгчийәр,
Бу заман күн чыхды, ачылды сәһәр.
Сәһәрин чарчысы сәсләнән заман
Шәфәг байрағыны галдырды дағдан.

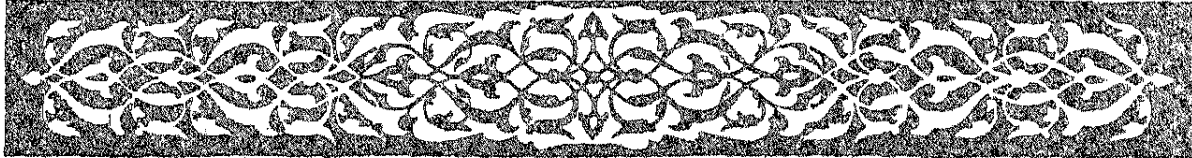
Кимякәр—сәһәрин бөйүк иксири,
Гызыла дөндәрди нәфәслә ери.
Торпагда сүрүнән о языг инсан
Галхыб Нәчдә кетди енә пәришан.
Енә ағлайырды көзләриндә гәм,
Онун варлығыны сармышды матәм.
Әзабла гатланыб тале дейәнә,
Йүз мин чәтинликлә яшарды енә.
Бир көнүл шамыны кәзирди тәкчә...
Кечәси күндүздү, күндүзү кечә.

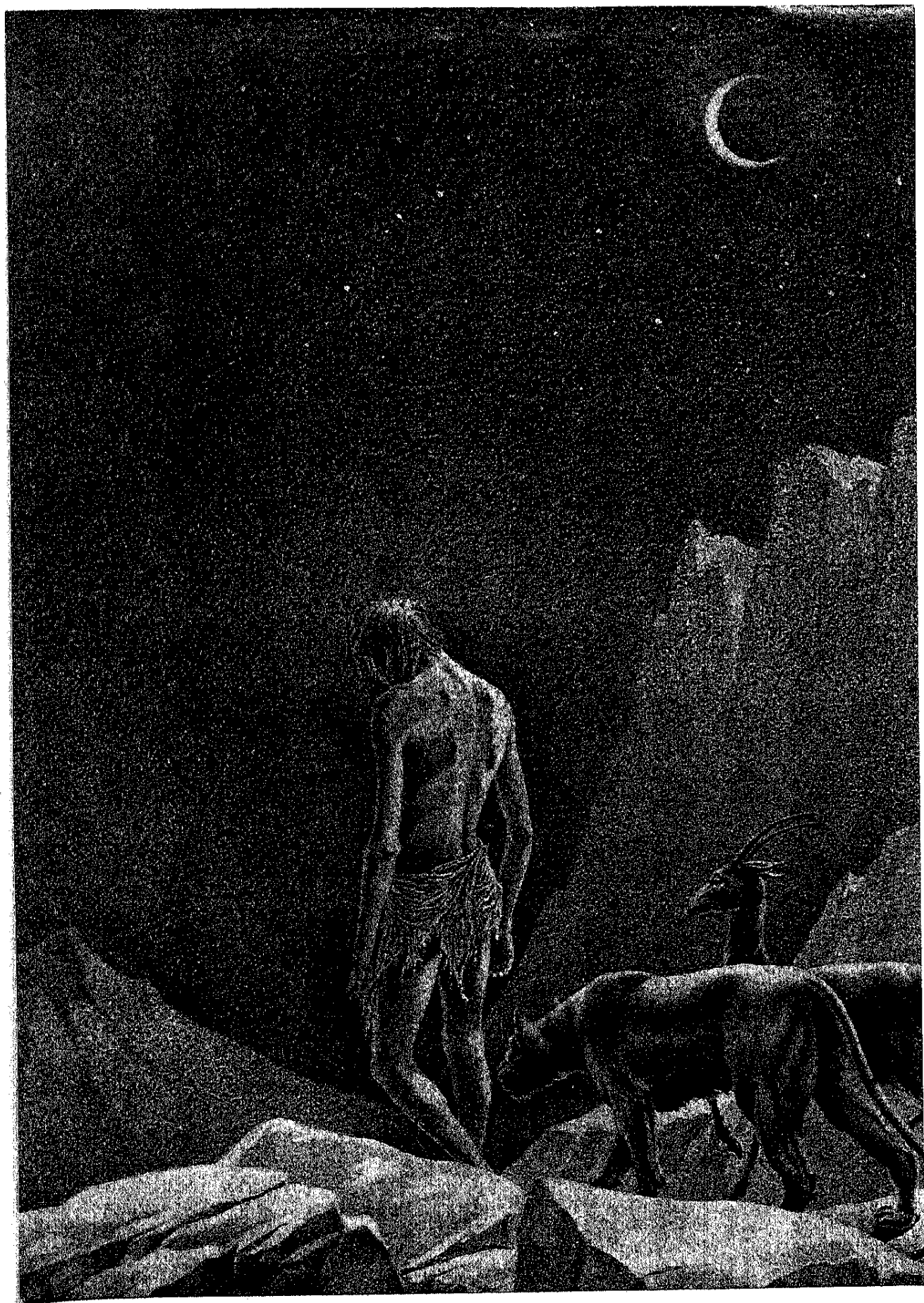

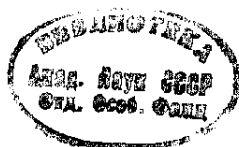
МЭЧНУН ВƏНШИЛƏР АРАСЫНДА

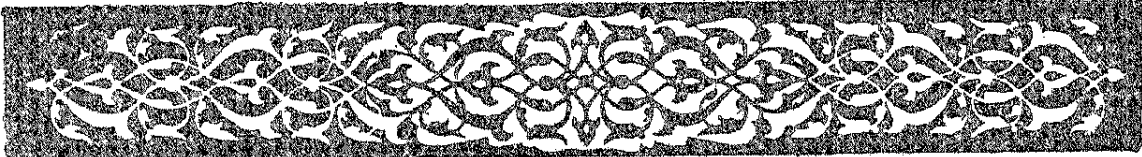
Əфсанə ярадан бир саһиб һүнəр
Бу гəмли дастаны белə нəгл əдəр:
О ятағы сəһра, о балынчы дағ,
Бу сахсы əвдəки о солғун занбағ
Ата матəмини чатдырыб баша,
Енə дə үз тутуб, гачды дағ-даша.
О, вəнши чəллəри бир күн тəрк этди,
Ярынын юрдуна үз тутуб кетди.
Көрдү ки, вəфанын чəкдийи гəлəм
Лейлини Мəчнунла язмышдыр баһəм.
Эшди дырнағыйла ерин лайыны,
Өзүнү сахлайыб позду тайыны.
Көрəнләр деди ки: „Бу нечə ишдир?
О ики рəгəмдən бири кетмишдир“.
Деди ки: „Бирини позса да гəдər,
Бир ад икимизə кифайət əдər.
Ашиги ахтарыб кəзсə бир инсан,
Онун ярыны да гой тапсын ондан“.
Бу вахт сорушдулар, дедилər: „Нəдən
О итмиш ортадан, итмəмисən сən?“
Деди: „Яхшы дүшмəз мəнимчин артыг,
Мən өзүм мəғз олам, о исə габыг.
Мən достун өртүсү олсам да анчаг,
Хошдур о мəғз үстдə бир габыг олмаг“.

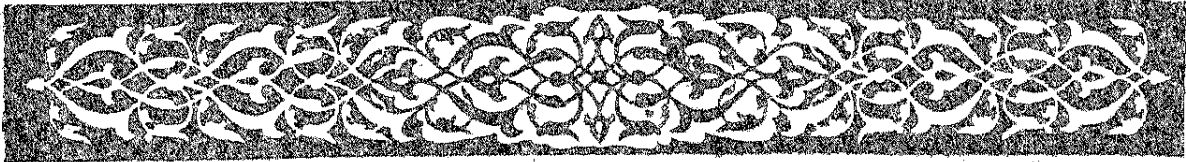
Дейиб, о ерләрдә тутмады гәрар,
Каһ йолла кедирди, каһ йолдан кәнар.
О, ашигләр кими дилиндә гәзәл
Кәзирди бир тәбиб, бир меһрибан әл.
Инсан адәтиндән әл кәтүрәрәк,
Ипини гырмышды о, вәһшиләр тәк.
Чөл вәһшиси кими о, заман-заман
Ейиб яшайырды яшыл отлардан.
О, тордан, вәһшидән горхмурду бир дәм,
Вәһшиләр олмушду Мәчнуна һәмдәм.
Она етишмәсин дейә бир завал,
Кешикдә дурарды шир илә марал.
Чөлдә нә гәдәр ки, вәһшиләр варды,
Онун гуллуғунда һазыр дурарды.
Асланы, маралы, түлкүнү, гурду
Йығыб, йол үстүндә ордукаһ гурду.
Һамсы гуллуғунда дурмушду саяг,
О да шаһ олмушду Сүлейман саяг.
Шаһин ганадындан күнлүйү варды,
Нә'шинә гарагуш кәлкә саларды.
О гәдәр бөйүкдү ондаки шаһлыг,
Вәһшиләр, вәһшәтдән чыхмышды артыг.
Гоюн гурд белинә ятыб галырды,
Марал шир үстүнә аяг алырды.
Дүзәлмишди итлә довшан арасы,
Шир сүдү әмирди аһу баласы.
Мәчнун йол кедирди әлиндә чаны,
Вәһшийлә долмушду онун дөрд яны.
Ятачағы ери түлкү көрәрди,
Она гуйруғуйла ер сүпүрәрди.
Аһу сығалларды янагларыны,
Гойнуна аларды аягларыны.
Онун чүйүр кими һәмдәми варды,
Марал сағрысына о, баш гоярды.
Башынын үстүндә шир диз чәкәрәк,
Кешикчи дурмушду гылынч чәкәрәк.

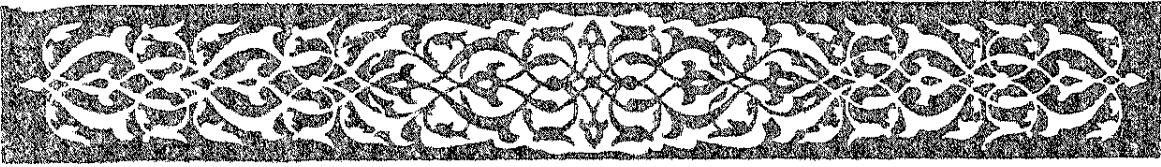
Гурд она ёр салыб, гуллуғ әдәрди,
Һәр вахт едәйинә дүшүб кедәрди.
Вәһшидән доғулмуш йыртычы пәләнк
Өз тәбиәтини әйләмишди тәрк.
Чөл һейванларындан ики-үч гатар
Онун әтрафында тутмушду гәрар.
Вәһшиләр ичиндә тәк отурмушду,
Әлә бил, гошунлу бир шаһ дурмушду.
Горхарағ ордаки йыртычылардан,
Онун яхынына кәлмәзди инсан.
Изинсиз кәлсәйди ора бир нәфәр,
Дидиб парчаларды ону вәһшиләр.
Изинлә кәлсәйди янына һәр кәс,
Вәһши һейванлардан чыхмазды бир сәс.
Истәр гоһум олсун, истәрсә таныш
Яхына кәлмәзди изин алмамыш.
Кедирди вәһшиләр янынча һәр ан,
Санки сүрүсүйлә кедирди чобан.
Вәһшиләр мүлкүндә тутмушду гәрар,
Вәһшийлә дост олан, вәһши дә олар.
Янына аһулар чох топланарды,
Гәрибә, чох шылтағ бир аһу варды:
Ойнаған вә зирәк бир аһуйду бу,
Сағрысы чох һамвар, учайды бойну.
О чох хош кәләрди бизим Мәчнуна,
Айрыча бир гайғы бәсләрди она.
Янына чәкәрәк о йолдашыны,
Тутуб сығалларды онун башыны.
Һәр күн о көзләри өпмәйи варды,
О көзләр Лейлини хатырладарды.
Чамаат галмышды бу ишә һейран,
Онун вәһшиләрлә дост олмағындан.
Кимин ки, сөвдасы, әшги солмазды,
Мәчнуну көрмәмиш сакит олмазды.
Һәр күн бир диярдан кәлән йолчулар
Онун әтрафында тутарды гәрар.

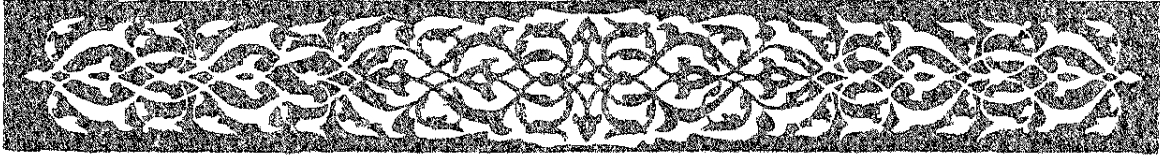
Тутдуғу оручу сындырсын, дейә,
Емәкләр кәләрди она һәдиййә.
Хеймәкаһ гурараг шир дәрисиндән,
Икидләр гәлбини үзәрди билсән.
Еми вәһшиләрә пайларды бүтүн,
Өзүсә бир тикә ейәрди һәр күн.
Вәһши һейванлара о, ил узуну
О гәдәр верди ки, өз рузусуну,
Рузи верән билиб ону һәр һейван,
Сәчдәйә дурарды көрдүйү заман.
Ондан айрылмазды бир дәм вәһшиләр,
Кәлиб ем аларды һәр ахшам, сәһәр.
Бир әли алдадар верилән әһсан,
Әһсана гул олар һәр азад инсан.

ҺЕКАЙӘ

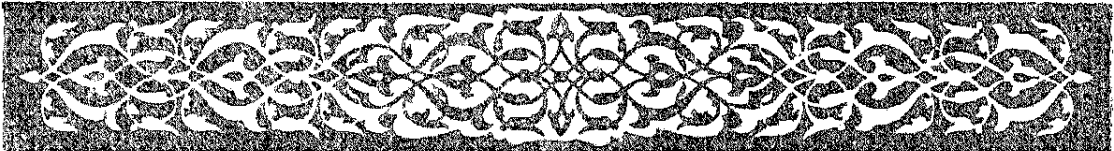
Гәдимдә белә бир рәвайәт вармыш
Ки, Мәрв өлкәсиндә бир шаһ яшармыш.
Бир нечә көпәйи зәнчирләйәрәк,
Бәндләрдә сахларды онлары див тәк.
Итләрдә әждаһа гүввәти варды,
Дәвәнин бойнуну гопарарларды.
Ачыгланан заман шаһ бир нәфәрә,
Атармыш язығы гудуз итләрә.
Шаһын гәзәбинә дүшсәйди һәр кәс,
Көпәкләр дағыдыб ейәрди динмәз.
Шаһын яхын олан адамларындан
Ағыллы, камаллы бир нәфәр чаван
Горхду ки, достлары гыран бу чәллад
Күнләрин бириндә олсун она яд,
Онун аһусуну өз вәрдишийлә
Сынагдан кечирсин көпәк дишийлә.
Итләрдән горхараг, мин һәйәчанла
О кедиб достлашды ит сахлаянла.

Итләрин янына кәлчәк һәр кәрә,
Бир гоюн атарды вәһши итләрә.
Бу йолла бәсләнди, сахланды итләр,
О кәнчдә галмады горхудан әсәр.
О ачыг әлини көрән һәр көпәк
Она гул олмушду, боюн бүкәрәк.
Бир күн, ачыгланды шаһ о чавана,
Үзүнү, көзүнү туршутду она.
Чәлләда әмр этди һаман зүлүмкар:
„Бу кәнчи бу саат итләрә апар!“
О итмәчазлылар итлик этдиләр,
Ит пай гапан кими алыб кетдиләр.
Кәнчин әл-голуну бағлайыб һаман,
Итләрә атдылар ону кәнардан.
О дәмирпәнчәли, о пәләнк итләр
Әввәлчә чавана һүчүм этдиләр.
Анчаг, танийынча бахыб дурдулар,
Гуйруг булаяраг боюн бурдулар.
Һамсы ерә ятды үзләри үстә,
Ятдылар баш гоюб дизләри үстә.
Кәнчә дәйә кими олдулар, билсән.
Бир күн кәлиб кечди бунун үстүндән,
Үзүнү көстәрди ағ сәһәр енә,
Боянды үфүгләр гызыл рәнкинә.
Шаһ пешиман олду өз тутдуғундан,
Яхын нәдимләрә сөйләди бу ан:
„Дүнән о күнаһсыз аһучуғу мән
Сәһв әдиб итләрә вердим әлимдән.
Бир бахын, көрүн ки, о гудуз итләр
Кәнчин вүчудундан гойдуму әсәр?“
Итләри сахлаян кәлди чапараг,
Деди ки: „Әй шаһым, сән сиррә бир бах,
Бу кәнч—инсан дейил, мәләкдир, мәләк,
Ону сайәсиндә сахлайыр фәләк.
Галх, кәл, бир ондаки ишыға бах сән,
Танры сән'әтини бәлкә көрәсән.

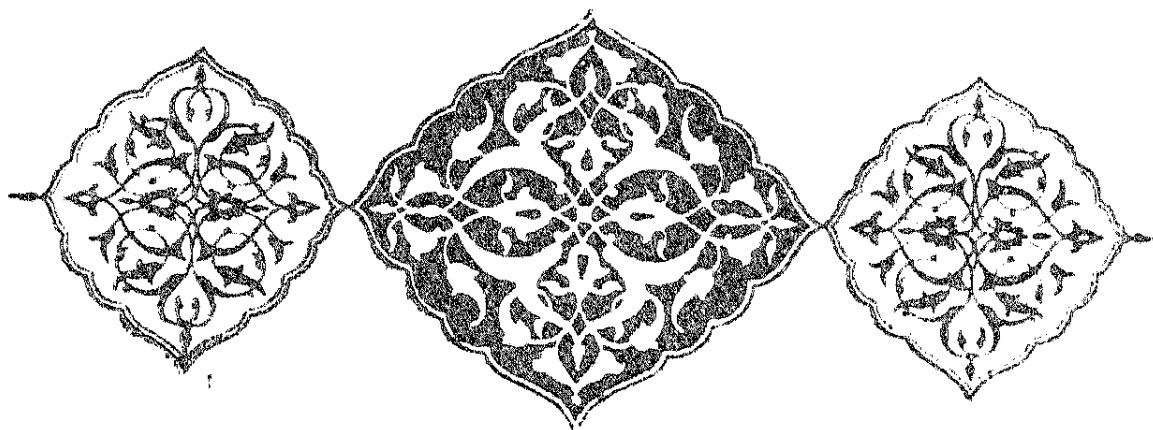

Итлэрин агзында саг отурмушдур,
Онларын агзына мөһүр вурмушдур.
О эждаһаузлү чанавар итлэр
Онун түкүнә дә вермәмиш зэрэр.
Шаһ әмр эйләди ки: „Даянмаг олмаз,
О әлдән кетмиши тез әдин хилас“.
Итлэрин янындан, йол мә'мурлары
Кәнчи кәтирдиләр сарая сары.
Шаһ һейран галды ки, о икид чаван
Нечә чан горумуш о гудузлардан.
Ағлая-ағлая көз яшы төкдү,
Ондан үзр истәйиб, диз үстә чөкдү.
Деди ки: „Ач, сөйлә сән, әй гәһрәман,
Нечә чан гуртардын о гудузлардан“.
Кәнч деди: „Әввәлчә чәкиниб сәндән,
Тикәләр атмышдым о итләре мән.
Әтдийим яхшылыг кетмәди һәдәр,
Итләр өз агзыны мөһүрләдиләр.
Лакин гуллуг әтдим дүз он ил сәнә,
Ахырда бу чүрә һаг вердин мәнә.
Сән мәни итләре атдынса әкәр,
Яхшы ки, дост ейән дейилмиш итләр.
Достлуғу сәндә йох, итдә көрдүм мән,
Ит билән һөрмәти аягладын сән.
Ит сәнә дост олар, бир сүмүк атсан,
Намәрд гәдир билмәз, олсан да гурбан“.
Шаһ һейран галды ки, бу нә һекмәтдир,
Билди ки, сәадәт—инсанийәтдир.
Гәфләт юхусундан айылды бирдән,
Әл чәкди итликдән, итпәрәстликдән...
Буну сөйләмәкдән бир мәгсәдим вар:
Сәхавәт гәл'әдир, о, чан горуяр.
Мәчнун бәсләдикчә о һейванлары,
Чәкди дөврәсинә бир чан һасары.
Һасар әтрафында кәзән һәр һейван
Мәчнунун ишинә ярарды һәр ан.

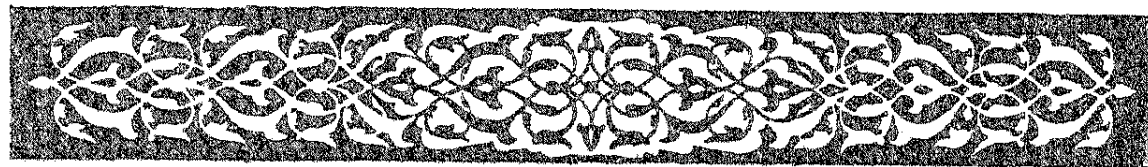
Бир ердэ дурса да, галхса да экэр,
Янындан кетмэзди досту вәһшиләр.
Мәчнуна бәнзәсән инсанлыгда сән,
Дүняда нә гүссә, нә дәрд чәкәрсән.
Хәлифә дә есә сүфрәндә не'мәт,
Емәйи сәндәнсә, гулундур, элбәт.

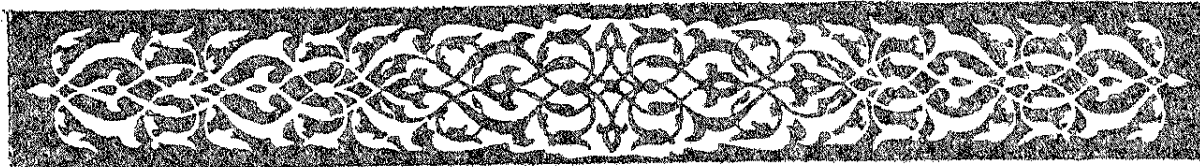

МӨЧНУНУН УЛДУЗЛАРА ШИКАЙӘТИ

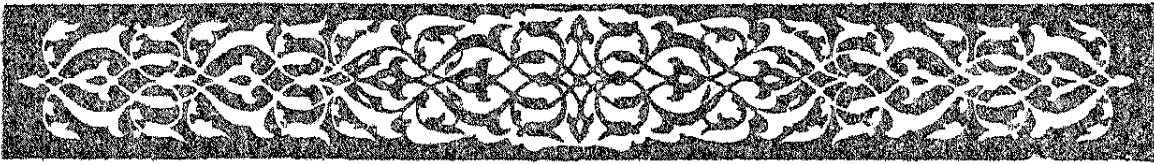
Кечә парлайырды бир күндүз кими,
Көйләр тәр-тәзәйди яшыл дүз кими.
Гызыл һәмаилин шәддәләриндән
Гызыл кейинмишди көй үзү, билсән.
Сәйярә әдәблә әл бағлаяраг,
Үфүгүн фәршинә дөйүрдү аяг.
Узагдан лаһөвлә вәла дейәрәк,
Дивә гылынчыны чәкмишди шимшәк.
Кечәнин нафәси фәләкдә янды,
Айын көвһәриндән ер ишыгланды.
Көйдә парладыгча нафәйлә көвһәр,
Әтирлә, бәзәклә долду үфүгләр.
Фәләк чәрх үстүндә тутмушду гәрар,
Гүтбүн гәл'әсинә чәкмишди һасар.
Фәргәд өз атыны чапырды енә,
Кәмиси чатмышды Шәтт саһилинә.
Фәләк һәр аддымда бүсат ачырды,
Кечәйә йүз чүрә улдуз сачырды.
Пәрвин, ал вә сары ипәк тутараг,
Гызыл санчагына чәкирди байраг.
Ай сары ипәкдән тутмушду һалә,
Рубәнди бәнзәрди онун хәялә.
Улдузлар кирмишди башга сифәтә,
Мин бир ярашыға, мин бир зинәтә.

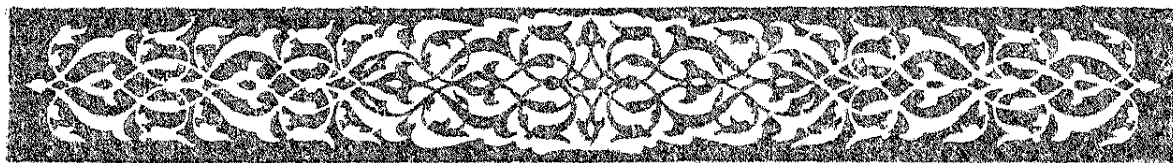
Элэ бил ки, шаһын өз каманындан
Мөһрә атылмышды ая бу заман.
Үтарид сүзәрәк көйдә кәзәрди,
Фәзая санчылмыш оха бәнзәрди.
Йәһеринин гашы Зөһрәйди, керчәк,
Көзәл көрүнүрдү онун алны тәк.
Онун гылынчы тәк күнәш дә парлаг,
Кечә өртүлүйдү, күндүзсә чылпаг.
Мәррих дә көзүндән гәзәб төкәрди,
Дүшмәнин көзүнә милләр чәкәрди.
Онун үзүйүнү Бүрчис сахларды,
Онда дүняларын талеи варды.
Онун гылынчыны итиләр Кейван,
Белиндән бир биләв асмышды әл'ан.
Шаһын бу чалалы һеч дә солмасын,
Дүня, чамалындан мәһрум олмасын.
Бу шаһ гапысында тапдын мәгами,
Шә'нин нә йүксәкдир сәнин, Низами!
Бүрчләр, мәнзиләләр даирәсиндән
Фәләк зәлзәләйә дүшмүшдү, билсән.
Һәмәл бүрчү айын додагларындан
Һашийә тикмишди көйә бу заман.
Дәря өкүзү тәк о Өкүз бүрчү
Көвһәр боғазлыйды, дишләри инчи.
Кәмәр бағламышды Чевза ики гат,
Гоша паялыйды әйләшдийи тахт.
Һәг'ә кәлин кими кириб дуваға,
Дурмушду Һән'әйлә гулаг-гулаға.
Гайчы дырнағыны узадыб Хәрчәнк,
Вәһши дырнағыны тутурду, керчәк.
Нәсрә бир тәрәфдә сәпирди көвһәр,
Тәрфә дә бир янда дағыдырды зәр.
Чөбһә будаглары янырды дүм ағ,
Шә'лә сачмадайды ондан йүз чырағ.
Гәлбүләсәд белә Әсәд бүрчүндән
Уд алову кими янырды, билсән.

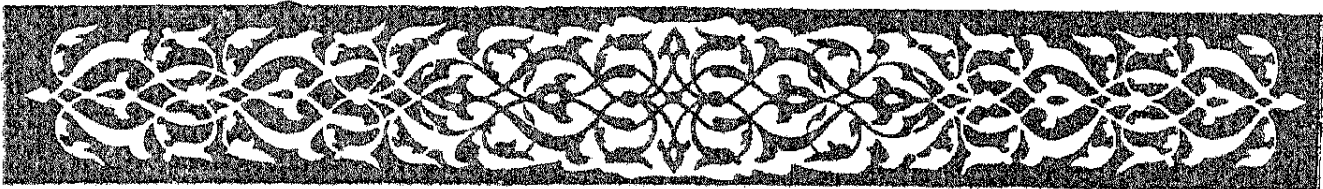
Әзра кәнар дурмаз көзәл Сәрфәдән,
Сүнбүлә атмырды сәрфәсиз бир дән.
Әвва күвәнәрәк беш гылынчына,
Итини говурду ширлә ян-яна.
„Етим сүфрәсинә“ хейирхаһлар тәк,
Гүфр, тулламышды алты пай чөрәк.
Мизан өз дилиндән алов сачмышды,
Чох билмишләр кими о, дил ачмышды.
Әклил бағышламаыш Гәлбәйә бир тач,
Әгрәб дә камана вермишди хәрач.
Нәайим хәрчини өйрәнсин дейә,
Бәлдә чалышырды ики-үч әллә.
Чәдй баш кәсмәйин сиррин биләрәк,
Башыны кәсмишди кечи башы тәк.
Ағзыны юммушду Забәһ горхараг,
Сә’д чиловламаышды Әхбийәни, бах.
Емәк иштаһында олмасайды Бәл’,
Дуая ачмазды сәһәр вахты әл.
Дәлв дә күнәшин киләйләриндән
Ағзына су алыб сусмушду бирдән,
Алтына гызылдан ики хәт салмыш
Ки, бу габагдадыр, о далда галмыш.
Бир гатар дөвәйлә о Рәша, Хатун
Кечавә әтмишди бәтнини Нутун.
Бүрчләри долдуран көй чисимләри
Улдузлар йолуйла кәдир иләри.
Бах Бәтнүлһәмәлин дөрд аяғына,
Бағланмыш һаванын үч буцағына.
Әйюгун зоруна, күчүнә бах бир,
Тай-тушдан тач гапыб, бир баш йүксәлир.
Сачаяг адланан улдуз да бу ан
Көйүн газанына пай верир һаман.
Ше’ри йәмәнли тәк нәдәнсә, билмәм,
Шеирсиз рәгс әдир ериндә бу дәм.
Мәбсутә чыраг тәк яхмыш өзүнү,
Мәгбузә чыхармыш гарға көзүнү.

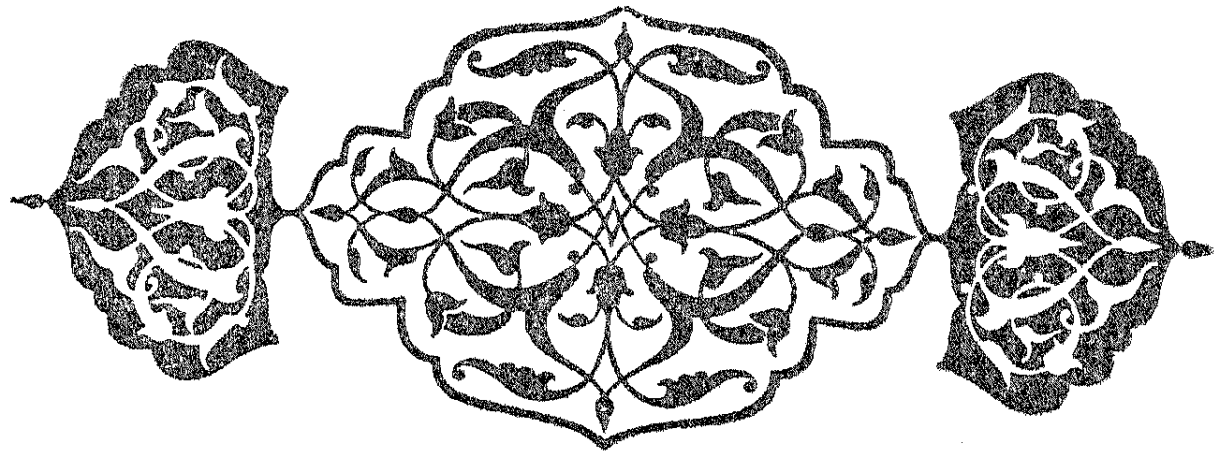
Сәйяф думан рәнкли гылынчла дурмуш,
Гылынчы Асланын бойнуна вурмуш.
Ялныз адам кими Фәрд адлы илдыз
Чәнубун үстүндә парлайыр ялныз.
Сәрир үч улдузла бир мәчлис гурмуш,
Дөрдүнчү фәләйин алтында дурмуш.
Симақ улдузлары чәркәйлә көчүр,
Рамәһдән, Ә'зәлә карванла кечир.
Гоша ганад ачмыш учучу Нәсрин,
Учурду үстүндә көй адлы гәсрин.
Атыны Нә'ш илә чапырды Гары,
Гарынын Нә'шсиз кәлмәз гәрары.
Суһа улдузу да көрәрди узаг,
Бүтүн гоншулары кери гояраг.
Сәһәр чагынын да Гурд нәфәси вар,
Юсиф тәк гуюнун дибиндә парлар.
Фәләкдә рәгс әдән о сәйярәләр
Нә'ш гызларына салмышды нәзәр...
Мәчнунун гәлбиндә кизли бир мараг,
Оюнбаз фәләйи сейрә далараг,
Зәһрә улдузуна дил ачды гәлбән:
„Әй сәнә талеим ә'тимад әдән,
Кечәнин алнында ишыг яндыран,
Сәадәт бәхтини ишыгландыран,
Хошбәхтлиқ йолунун сәнсән мәш'әли,
Сәнсән ашигләрин сөвда әмәли.
Һәр әмәл ачары сәндәдир, йәгин,
Шәрбәти сәндәдир һәр пияләнин.
Шаһлыг үзүйүнүн бир гашысан сән,
Мурад сарайынын көзәли сәнсән.
Сәндән яранмышдыр инчә һиссләр,
Көзәл тәбиәтин яранмыш әнбәр.
Вар олан лүтфүндән әһсан вер бизә,
Бир умуд гапысы ач үзүмүзә.
Чаныма дәрмандыр севдийим дилбәр,
Сән етир чанандан мәнә бир хәбәр“.

Үфүгдән көрүндү енә Мүштәри,
Бу олду Мәчнунун она сөzlәри:
„Сән, эй сәадәтин улдузу сәнәм,
Вә’дәси, играры даима мөһкәм,
Сән, эй бахышлары бизә руһ верән,
Дүняны адылла фәтһ эләдин сән.
Эй умуд мәктубу язан Мүштәри,
Сәндәндир өлкәнин фәтһи, зәфәри.
Бу аләм сайәндә тутмушдур гәрар,
Дүняны яшадан бир гүдрәтин вар.
Сән, эй тәлеимин шә’ни-шөһрәти,
Сәндәдир гәлбимин бүтүн гүввәти.
Кәл вәфа көзүйлә үзүмә бир бах,
Мәним бу дәрдимә чарә тапараг,
Кәл мәрдлик әлини мәнә дә етир,
Бу гара тәлеи үстүмдән көтүр.
Аһ! Бир хәбәр етир мәнә достумдан,
Бир күл итирмишдир, фәрз әт, күлүстан“.
Көрдү ки, бухардан олан улдузлар,
Гачышыб тутмайыр фәләкдә гәрар.
Билди ки, хәялын сәфасы чохдур.
Амма ки, дәрдинә чарәси йохдур.
Үз тутуб ялварды ашиг бир даһа,
Һәр дәрдин чарәси бөйүк аллаһа.
Деди: „Эй гапысы сон сығыначаг,
Сәнсән умуд ерим дүняда анчаг.
Зөһрә, Мүштәри тәк сәнин гулун вар,
Адылла башланыр аләмдә адлар.
Һамыдан учадыр әлмин, һикмәтин,
Ахар чешмәсисән сән сәхавәтин.
Сән, эй һәр мүшкүлүн ачары олан,
Сәхавәт ағасы, дәрдләрә дәрман,
Сәнинлә йүксәлир һәр бөйүк диләк,
Ачизә, мәзлума бир сәнсән көмәк.
Гаршында гул кими бәндәләрик биз,
Йохдур сәндән өзкә ағамыз, шәксиә.

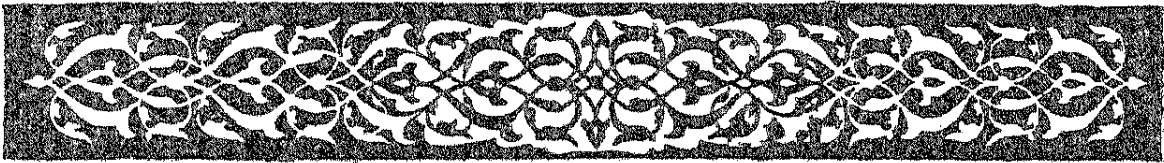

Сән, эй едди көйү ярадан гүдрәт,
Һамымыз бир сәнин бәндәник, әлбәт.
Кайнат адланыр гурдугун әсәр,
Сәнин әлалтындыр алты чәһәтләр.
Сән о варлыгсан ки, кәч бахса инсан,
Бир дәмдә кор олар көзләри, инан.
Гулундур көвһәри пак олан бәшәр,
Сәнсиз олан баша торпаг сәпиләр.
Сән, эй торпагыма су верән аллаһ,
Мәним бу һалыма нәзәр етир, аһ!
Мәрһәмәт сайәни кәсмә үстүмдән,
Бил ки, бир ачизәм, бир гәрибәм мән.
Танрылыг лүтфүндән мәнә дә көндәр,
Гаранлыг кечәми күндүзә дөндәр.
Күнүмү вәфайла мүбарәк әлә,
Бәхтим кор олмасын бу күндән белә".
Мәчнун мәтләбини дедикчә көйә,
Ятды бу сөзләри о дейә-дейә.
Онун көзләринә бир юху кәлди,
Бәхтинин ағачы көйә йүксәлди.
О яшыл будагдан бир гуш учараг,
Мәчнунун янына кәлди гачараг,
Тачынын үстүндә дүшәрәк һаман,
Көвһәр сәпәләди о гуш ағзындан.
Әлә ки, рө'ядан Мәчнун оянды,
Күн чыхды, үфүгләр ала боянды.
Ашигин үзүнә күлдүкчә сәһәр,
Охшады руһуну күлкүн шәфәгләр.
Мәчнун о гуш кими ганад ачмышды,
Рө'я, хәялына шәфәг сачмышды.
Ашигин үзүнә күлмәсә висал,
Она тәсәллидир юхуйла хәял...

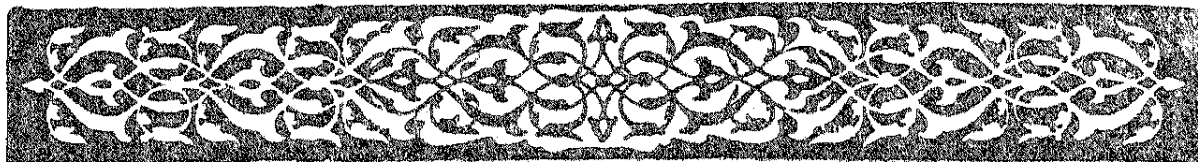

ЛЕЙЛИНИН МӨКТУБУНУН МӨЧНУНА ЕТИШМƏСИ

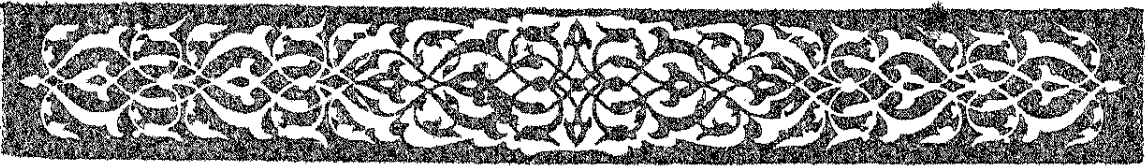
Парлады аләмә күнәшин үзү,
Ондан айдын олсун һамынын көзү.
Беһиштдән доғмушду о көзәл сәһәр,
Иса нәфәслийди әсән күләкләр...
Иши дүз кәтирән һәр мәс'уд инсан,
Сағ әли үстүндә галхды юхудан.
Тале усанмышды ачыгдан о вахт,
Гайыдыб кәлмишди кеч олса да вахт...
Өз гәлбини әкиб, чийәрни бичән,
Мин бир мәшәггәтин суюндан ичән
Мәчнун вәһшиләрлә дағда дурмушду,
Онларын ичиндә тәк отурмушду.
Сәһрадан кәнарда, нәзәрдән узаг
Галхды даға тәрәф түнд бир тозанаг.
О тоз пәрдәсинин ардынча кәлән
Бир атлы үзүнү кәстәрди бирдән.
Бир нур парчасыйды о кәлән инсан,
Бир аз яхынлашыб дүшдү атындан.
Мәчнун дуйду онун дост олдуғуну,
Нәчиб бир инсана охшатды ону.
Бахыб янындаки о вәһшиләрә,
Ишарә әтди ки, ятсынлар ерә.
Өзүсә атлынын янына гошду,
Мәһрибан бир диллә белә сорушду:

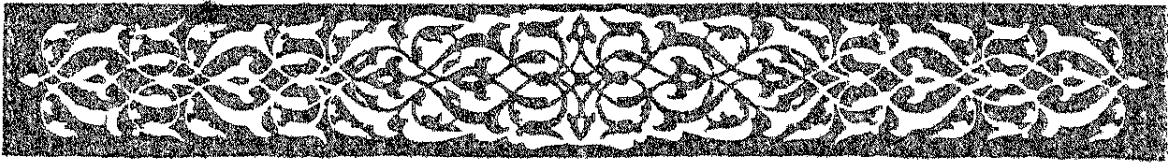
„Эй Йәмән улдузу, бу нә кәлишдир?
Мән һара, сән һара, нә хейир ишдир?
Нә гәдәр олса да симан меһрибан,
Вәһшийәдөнмүшләр узагдыр ондан.
Чатыдан горхурам, илан санчмыш тәк,
Өждаһа санчмышдыр чанымы, керчәк.
Баяг һәрзә-һәрзә ялан данышан
Синәмин үстүнә санчды бир тикан.
О дөмир тикандан чох ағрыдым мән,
Һәлә мисмар галхыр мәним синәмдән.
Мөтаын беләсә, йолунла дүз кеч,
Яхшысы будур ки, ағыз ачма һеч“.
Йолчу меһрибанды, гәлби дә көйрәк,
Онун аяғына дүшдү көлкә тәк.
Деди: „Эй дүнянын эшрәфи инсан,
Вәһшиләр дизинә баш гоюб ятан,
Аһулар гәлбини вермишдир сана,
Асланлар йолунда дурур мәрдана.
Бир гәриб ашигә севкилисиндән
Хош хәбәр кәтирән бир инсанам мән.
Сәнә дейиләси сөzlәрим вардыр,
Кизли сахладығым бир ядикардыр.
Ачыб сөйләйәрәм, ичазән олса,
Йохса ағзымы да ачмарам әсла“.
Ашиг бу сөzlәрдән үрәкләнәрәк,
Деди: „Нәйин варса, ач сөйлә көрәк“
Йолчу сөйләди ки:—Тәк галан ашиг,
Бәхтинин түнд аты рам олан ашиг,
Дүнән бир обада кечирдим ялғыз,
Йол үстдә дурмушду айүзлү бир гыз.
Ай нәдир, күн кими үзү парларды,
Гара бир ипәкдән ниғабы варды...
О, бағ сәрви кими дейилди барсыз,
Гапысыз бир беһишт бағыйды о гыз.
Динәндә бал дилли о көзәл никар,
Лал олуб юхуя кедәрди сулар,

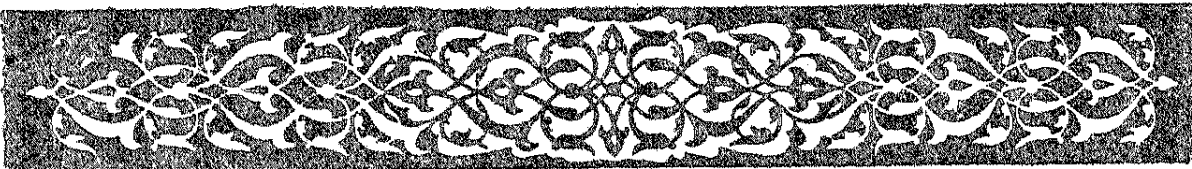
Аһу көзлэрийлэ бахса о чанан,
Довшан юхусуна кедәрди аслан...
Бою „элиф“ кими, агзы „мим“ кими,
Гыврылмышды сачы онун „чим“ кими.
Дейирди:—Адымдыр мәним дә бу „чам“,
Дүняны көстәрир өзүндә бу чам.
Гоша нәркиз кими көзләри хумар,
Санки бир булагда битмишди онлар.
Гашлары чатмайды, һәм дә тамаша,
Тәкәм сөйләйирди, олса да гоша.
Көнүл овламаға бир сепр ачарды,
Рейһан нәфәсиндән әтир сачарды.
Хүласә, нә дейим, о көзәл бәдән
Доғулмуш нәфәсдән, яранмыш көздән.
Лакин, мәһәббәтин үзүндән бир аз
Сарарыб солмушду һаман сәрвиназ.
Камана дөнмүшдү о көзәл пәри,
Солғун янағында яш инчиләри...
Хейзаран биләйи бир нейә бәнзәр,
Әргәван янағы хейрийә бәнзәр.
Хейри сары дейил, бәлкә дә зәрдир,
О ней гамыш дейил, бир ней-шәкәрдир.
О көз гәләсинин үстүндә фәләк
Кәмәнд ойнадырды рәгсә кәләрәк.
Султан илә Аяз муттәфиг олмуш,
Кешикчи мәст иди, сәркәрдә биһуш.
Достуна чан-башла умуд бағларды,
Әриндән горхараг пүнһан ағларды.
Күлаб сүзүлдүкчә кирпичләриндән,
Ай ишыг сәпирди күнәшә, билсән.
Охшатма дедикчә, даима ағлар,
Дуйдум ки, гәлбиндә бир мәгсәди вар.
Дедим ки: „Нә үчүн ағлайырсан сән,
Де, кимин һәсрәти кечир гәлбиндән.
Ачы бир күлүшлә о бал додаглар
Деди: „Әй ярама дуз сәпән дилдар,

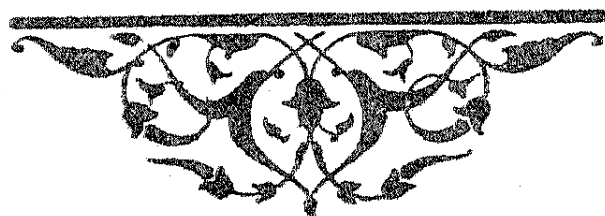
Бир заман Лейлийдим, индисә накам,
Мәчнундан мин дәфә артыг мәчнунам.
Бәхтинин улдузу батан ашигдән
Мин дәфә шиддәтли диванәйәм мән.
О һәдәф олдуса бу дәрдә, яса,
Бир гадын дейилдир о, һеч олмаса.
Сөвда йолларында кәстәрир һүнәр,
Кимсәдән нә горхар, нә дә чәкинәр.
О дейил мән кими зилләт душтағы,
Истәдийи ери кәзир аяғы...
Заваллы мәнәм ки, үрәйимдә гәм,
Дәрдами һеч кәсә ача билмирәм.
Горхурам, әһвалым пәришан ола,
Яхшы адам белә чох яман ола.
Зәһәри бал кими ичирәм бу дәм,
Чәһәннәм одуну отла өртүрәм.
Бир яндан әлимдән итирдийим яр,
Бир яндан үстүмә төкүлән әғяр,
Бу ики дәстәнин әлиндән, инан,
Бәләләр чәкирәм һәр заман, һәр ан.
Әрлә вурушмаға йох чәсарәтим,
Атамдан кечмәйә йохдур тагәтим.
Әшг үрәк верир ки, сән дә ганад ач,
Бу гарға-гузгундан кәклик кими гач.
Ад илә намусса: „тәрпәнмә“—дейәр,
Тәк учан кәклийи гызыл гуш ейәр...
Бир гадын нә гәдәр чәсур олса да,
Енә дә гадындыр ады дүняда.
Чәсарәт олса да гадын гәлбиндә,
О, аслан олса да гадындыр енә.
Гуртара билмәдим бу гүссәләрдән,
Енә гәм чәкмәйә боюн әйдим мән.
Лакин, чийәрим ган, вахтым кечәдир,
Ким билир, ярымын һалы нечәдир?
Кимин китабыны охуюр мәнсиз?
Өмрү нечә кечир юрдсуз, вәтәнсиз?

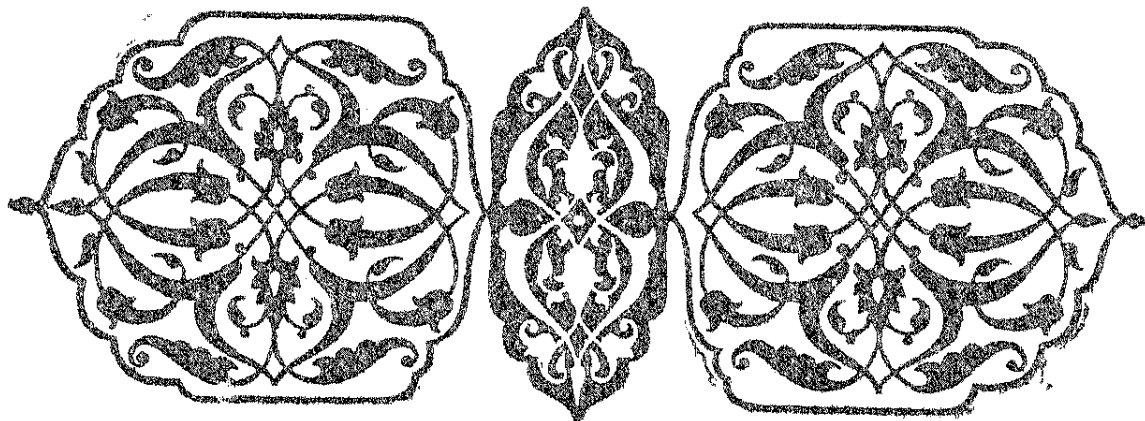

Ким билир, баш алыб һара гачмышдыр?
О, һансы сарайда сүфрә ачмышдыр?
Һансы бир инсана олмуш о һәмдәм?
Кимләре яр дейиб, әйләнир бу дәм?
Йолчу, бир аз даян мүмкүн оларса,
Оннан бир хәбәр вер, хәбәрин варса“
Гыздан әшитдикчә мән бу сөzlәри,
Барәндә билдийим һәр бир хәбәри
Мән дә ки, гәлбимә нәгш әдиб дурдум,
Әлә бил ки, мума бир мөһүр вурдум.
Дедим: о диванә гәриб бир гушдур,
Тайындан, тушундан узаг учмушдур.
Маралдыр, чүйүрдүр инди достлары,
Бир дә сәһраларын башсыз рузкары.
Әшгин, о язығын ағлыны алды,
Ата өлүмү дә нәфәсдән салды.
Тикан, тикан үстдән батыр гәлбинә,
Ишдән ишә дүшүб дәрә чәкир енә.
Каһ сәнин дәрдиндән һекайәт әйләр,
Каһ да көз яшындан шикайәт әйләр.
Бә'зән атасына мәрсийә башлар,
Сәсиндән дил ачыб данышыр дашлар.
Сонра да о айын һүзурунда мән
Сәндән әшитдийим гәсидәләрдән
Ики-үч бейтини дедим авазла,
Лейли дә аһ чәкди мин бир ниязла.
Ериндә титрәйиб, ағарды дүмағ,
Дедим гыз өләчәк, көзүндән ираг.
Сонраса башыны галдырды енә,
Аһ чәкди, сарылыг чәкдү рәнкинә.
Һөнкүрүб фәрядла ағлады ялгыз,
Атаны новһәйлә хатырлады гыз.
Сәнин бу дәрдиндән дейиб о мөләк
Янырды үрәйи од пүскүрәрәк.
Ағлады, сызлады о вәфалы яр
Сонра да анд верди мәнә о никар:

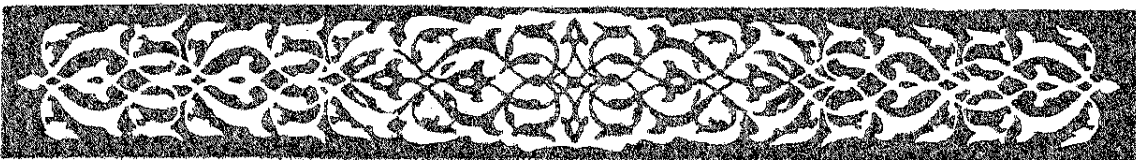
„Сән, эй гэлби тәмиз, хейирхаһ инсан,
Мән бир йыхылмышам, япыш голумдан.
Өмүр кечирдийим бу дүшәркәһдән
Йолун дүшән заман зәһмәт чәк дә сән
Мәним о хеймәмә яхын кәл бир ан,
(Көстәрди хеймәни мәнә узагдан).
Бәлкә өз һалымдан мән яна-яна
Бир мәктуб дүзәлдиб тапшырам сана.
Бәлкә, о мәктубу сән көтүрәсән
Мәним чан достума тез етирәсән“.
Дейиб бу сөzlәри, кетди о сәнәм,
Мән дә өз йолума дүзәлдим о дәм.
Вердийи нишанла мән дүнән кетдим,
О вәфа әвини зиярәт әтдим.
Көрдүм гара палтар кейинмиш о яр,
Мәктубу өпәрәк верди о никар.
Гәм мөһрү вурмушду мәктубуна гыз,
Китабын мә'насы сондадыр ялныз.
Йолчу әһтирамла өпдү мәктубу,
Сонра да Мәчнуна тапшырды ону.
Мәчнун о мәктуба бахыб һычгырды,
Башга нә варса да һамсыны чырды.
Гыврылды, руһуна дүня дар кими,
Йүз дәфә фырланды о пәркар кими.
Сәрхош тәк торпаға йыхылды бирдән,
О мәктуб әлиндә дүшмүшдү әлдән...
Әлә ки, айылыб кәлди гүввәтә,
Гәлбиндән йол верди о шикайәтә.

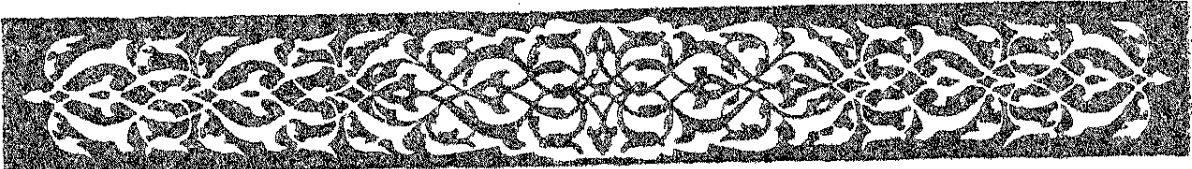

ЛЕЙЛИНИН МӘКТУБУНУ МӘЧНУНУН ОХУМАСЫ

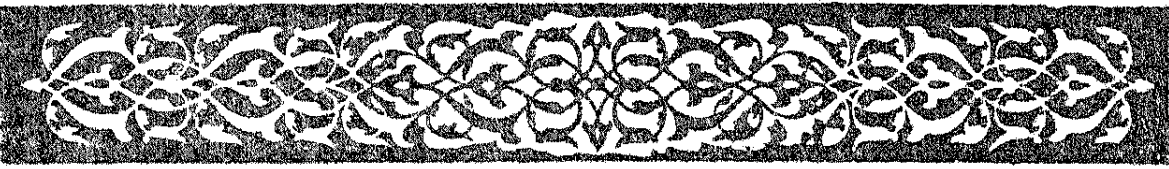
Мәчнун о мәктуба тез әл апарды,
Мәктубун башында бу сөzlәр варды:
„Әглә даяг олан, өмрә чан верән
Бир шаһын адыһла башлайырам мән.
Оннан дәрс алмаян камал галмамыш,
Одур дилсизләрин дилилә таныш.
Оннан рузи тапыр гушлар, балыглар,
Ишығы, зүлмәти бөлән сәнәткар
Көйү улдузларла ишыгландырмыш,
Ердә инсан адлы күнәш яндырмыш.
О—чалал саһибһи әзәлийһәтдир,
О—өлмәк билмәйән әбәдийһәтдир.
Оннан һәят алыр бүтүн чанлылар,
Һәятдан гиймәтли хәзинәми вар?
Ағлын ишығыһла бәзәди чаны,
Бунлар да бәзәди бүтүн дүняны.
Су кими көвһәрләр сачды әлләри,
Сөвдадан сөз ачды онун дилләри.
Бу ипәк мәктубу оху, көр нәдир?
Бир гәм дүшкүнүндән, дәрд әһлиндәндир.
Нечәсән, әй әһди гәдим олан яр?
Әй едди бешикдә юва салан яр,
Әй достлуг мүлкүнә бир хәзинәдар,
Мәһәббәт, ишығы сәндән алыр, яр.

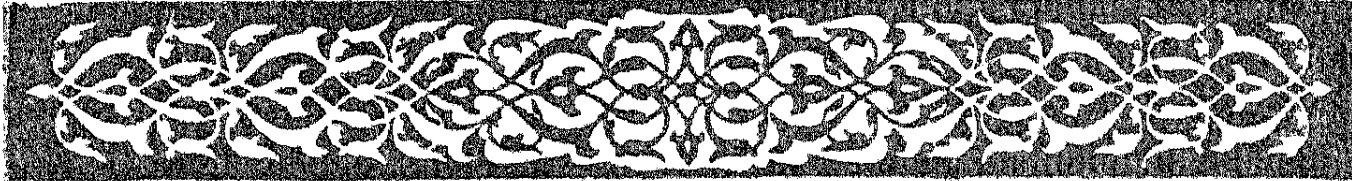
Сән, эй эгиг кими дашда отуран,
Дағлары ганыйла бояйыб дуран,
Эй зүлмәтдә галан Хызыр сую, сән
Илк сәһәр шәм'инин пәрванәсисән.
Сән, эй вәһшиләрин гәлбинә һәмдәм,
Пәришан шурынлә долмуш бу аләм.
Эй мәним тә'нәмә һәдәф олан яр,
Сәнлә гиямәтә бир йолумуз вар.
Мән вердим көнлүмү сәнин эшгинә,
Сән дә севкимизә садигсән енә.
Билдир, ишин нәдир, де, нә һалдасан?
Де, кими севирсән, нә хәялдасан?
Сәнин бәхтин кими узағам сәндән,
Биз айры олсаг да, сәнинкийәм мән.
Алданмыш әрими севмирәм, һаша,
Бир кечә ятмамыш мәнлә баш-баша.
Дүррүм дешилмәмиш, әрисәм дә мән,
Бир алмас дәймәмиш о дүррә һәмән.
Гапысы мөһүрлү дурур хәзинәм,
Бағ гөнчәси кими бағлыдыр бу дәм.
Доғрудур, әримин чалалы вардыр,
Сәнсиз олан чалал хәрабәзардыр.
Сүсәнә охшайыб дурса да бир аз,
Сарымсаг ярпағы әлә алынмаз.
Хияр да саралыб турунча дөнәр,
Онун шәкли белә турунч көрүнәр,
Дады да турш олар, турунч дады тәк,
Лакин, турунч дады верәммәз бишәкк.
Истәрдим, дүняда сағ башым олсун,
Сән кими бир юва йолдашым олсун.
Йолундан ким гачса чөл эшшәйи тәк,
Мейдини белиндә кәтирсин эшшәк.
Һичрана дүшдүксә бу дүняда, аһ!
Сөйлә эй севкилим, мәндә нә күнаһ!
Аһ, сәни дуймаян союг бир үрәк
Бәлалар ичиндә ағласын кәрәк.

Һәр ким ох галдырыб гыйса чанына,
Сағ эли гуруюб дүшсүн янына.
Бир түкүн көзүмдә дүня дэйәр,
Хошдур һәр тиканын күлүстан гәдәр.
Хызыр этәйидир галдығын мәскән,
Хызыр сую кими дәрманым ол сән.
Мән аям, сән дә бир күнәшсән, инан,
Мән сәндән алырам ишығы һәр ан.
Сәндән кери галдым, әфв эт мәни кәл,
Билirsән нә иди йолумда әнкәл.
Атайын вәфаты инчитди мәни,
Өлмүш вүчудумдан чырдым кәфәни.
Элә зәни этдим ки, атамдыр өлән,
Дидиб парчаладым үзүмү бирдән.
Көзүмә күл кими милләр чәкәрәк,
Көй этдим донуму бәнәвшәләр тәк.
Эшгинә садигәм, йолунда душтаг,
Дәрдинә шәрикәм, гәминә ортаг.
Янына кәлмәйим олмады мүмкүн,
Башга шәртләрисә көрмүшәм бүтүн.
Вүчудум айрыса сәнин янындан,
Руһум айрылмамыш янындан бир ан.
Дәрдиндән, гәминдән мән хәбәрдарам,
Чарә ахтарырам онлара мүдам.
Икичә күнлүкдүр бу дүшәржәмиз,
Йола кетмәлийик зәманәйлә биз.
Сәнә чамал верән, рәнк верән бу әв
Дарысгал олса да, кәл ону сән сев.
Күнләрин енәми бош кечәчәкдир?
Бир аз сакит ол ки, өмүр көдәкдир.
Дүняда сәбр элә һәр шейдән әввәл—
Ирадә мүлкүнүн һакими ол кәл.
Бәсдир, аз дәрд чәкиб шикайәт әйлә,
Чәфая дөзмәйи кәл адәт әйлә.
Мән дә сән күндәйәм, әй тален кәм,
Лакин гәдәмими тутмушам мөһкәм.

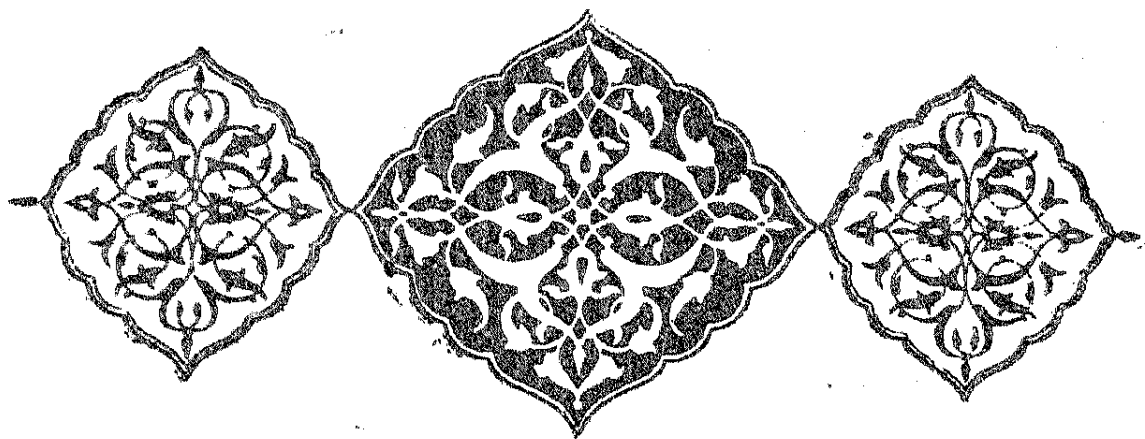

Көзүнү бағласа яхшыдыр инсан—
Онун көз яшына күлүрсө дүшман.
Дүшмәни шад әдиб күлдүрүрсө гәм,
Ағыллы дәрд чәкиб, олармы дилгәм?
Нә олур, бир аз да севиниб шад ол,
Бу дәррдән, гүссәдән, гәмдән азад ол.
Бу дүня дәйишиб дөнүр әзәлдән,
О, алт-үст олса да, кәл дарыхма сән.
Кәндлинин дәннини удса да торпаг,
Енидән көйәрир, сән буна кәл бах.
Хурма ағачында бу күн тикан вар,
Сабаһ етишәчәк ширин хурмалар.
Гөнчә тиканлыгда олса да әкәр,
Ачылачаг күлдән бир мүждә верәр.
Гәлбини сыхма ки, сән кимсәсизсән,
Мән кимәм, адамын дейилмийәм мән?
Һеч кәс көмәксизәм, демәсин кәрәк,
Көмәксиз олана аллаһдыр көмәк.
Янма шимшәк кими атасызлыгдан,
Булутлу көзүндә гопмасын туфан.
Ата өлмүшсә дә, оғул чағ олсун,
Мә'дән гырылмышса, көвһәр сағ олсун".
Мәчнун бу мәктубу охуян заман
Чыхды гөнчә кими өз габығындан...
„Ай аллаһ“ дан башга динмәди артыг,
Бир анлыг өзүнә кәлмәди языг.
Сонра һуша кәлчәк өз адәтилә
Бир нечә саатлыг ағлады енә.
Гасиди ордача сахлайыб бир ан,
Каһ әлиндән өпдү, каһ аяғындан.
Деди: „Нә кағызым, нә гәләмим вар,
Чаваб көзләйәчәк мәнән о никар.“
Ачды һейбәсини гасид белиндән,
Һейбәнин ичини төкәрәк бирдән,
Язы шейләрини көстәрди она,
Сонра гайдасынча верди Мәчнуна.

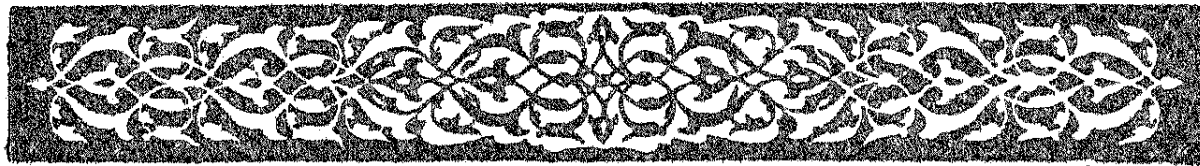
Мәчнун ки, гәләми алды әлиһә,
Мин бир нүктә вуруб, нәгш ачды еһә.
Гәлбиндә кизләһмиш һәр дәрди, гәми
Сөз боюнбағына дүздү гәләми...
Мәктубун башыны бағлады сонра,
Гәсидә тапшырыб „Гач“ деди она.
Гәсид дә мәктубу алыб аһарды,
Ел кими Лейлиһин яһына варды.
Мәктубу ачараг охуянда гыз,
Оһун көз яшыһла иһланды кағыз.

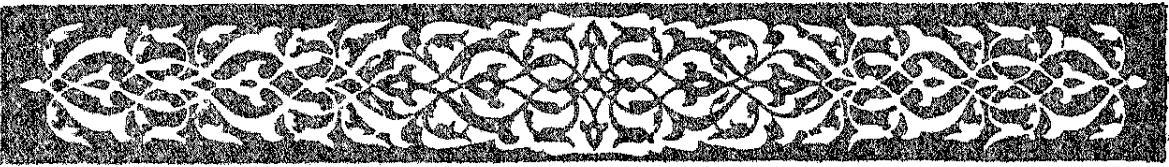

МƏЧНУНУН МƏКТУБУНУ ЛЕЙЛИНИН ОХУМАСЫ

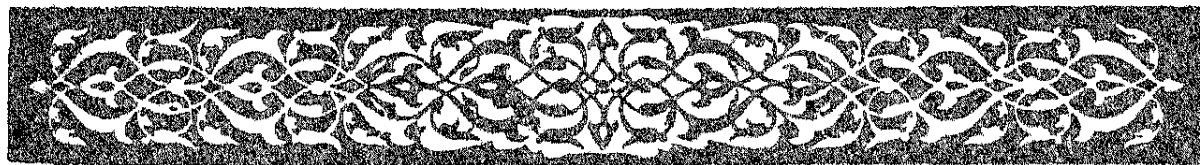
Мəктуб башланмышды бəйүк аллаһла—
Мисилсиз, əвəзсиз о падишаһла.
Батинə, заһирə бəлəд гүдрəтлə,
Сəрт даша кəвһəрлəр вуран һикмəтлə.
Кəйдə улдузлары горуюб күдən,
Улдуз карванына башчылыг əдən,
Һəр гəлби достлугла ишыгландыран,
Кечəнин гəлбиндə ишыг яндыран,
Баһары су илə доюздуранла,
Бүтүн мəһтачлара кəмəк дуранла.
Сонра, əз дərдини ачыб дəриндən,
Дейирди күл олмүш чийəрлəриндən:
„Бу мəктуб сənəдир, əй үзү маһым,
Сəнсən бу дүняда сон гəраркаһым...
Йох-йох, бу, ганына гəрг олан мəндən
Əз ганыны сатан сənəдир, билсən.
Дашлар арасында галмыш бир ачар
Сən тək хəзинəйə нечə йол ачар.
Чанан, аяғыйын торпағыйам мən,
Бəs кимин суюсан бу сафлыгла сən.
Мən ки, алчалырам гəдəмлəринə,
Кимин этəйиндən тутурсан енə?
Мən сəнин дərдини кизли чəкирəм,
Бəs кимин гəмидир сən чəкдийин гəм?

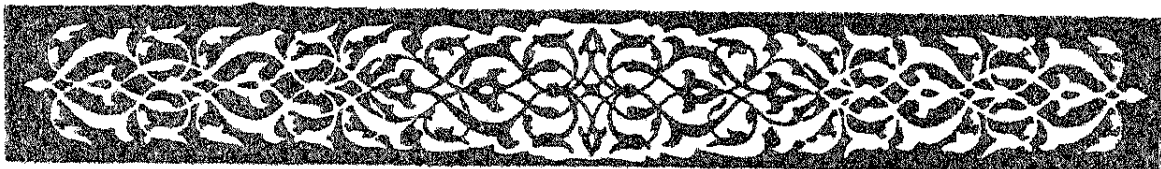
Чийнимдэ чэкдийим бу йүк сәиндир,
Кимин сырғасыны тахмысан, де бир?
Сән, эй астанасы мөһрабым сәнәм,
Чамалын олмушдур чаһанда Кә'бәм.
Эй йүз мин синэйә мөрһәм афитаб,
Сәрабда инчисән, шүшәдә шәраб.
Эй көнлүм әвини гарәт әдән яр,
Сән тачсан, рәгибим олду тачидар.
Эй ядлар әлине дүшмүш хәзинә,
Сәндән илан чатар достлар әлине.
Эй чәннәт бағы тәк ачарсыз олан,
Фәләк беһишти тәк кизли күлүстан,
Сән, эй мүшкүлүмү ачан хиласкар,
Сөвдамы күлдүрән бир сәнсән, эй яр.
Бу уд мешәндәндир, ону гырма, дур,
О сәнин балтанла һәлак олмушдур.
Көрүрсән торпағам, кәл мәни бәслә,
Көнлүмүн тозуну кәл сид һәвәслә.
Баһара дөнәрәм бәсләсән мәни,
Пис бахсан, дәрдләрә саларам сәни.
Торпаға мөрһәмәт хейирдир, инан,
Лүтф әтсән күл верәр, зүлм әтсән тикан.
Дүшдүм аяғына башымда вүгар,
Кәл мәни сәркәрдан бурахма, эй яр.
Әлә йол демә ки, инчийим сәндән,
Әлә су вермә ки, ерә төкүм мән.
Үздә һечабын да өз мә'насы вар,
Онсуз һәялылар һәясызлашар.
Гулун танынмышам дүняда, дилбәр,
Дүшмәнин оларам, рәдд әтсән әкәр.
Итә гурд силаһы верилсә, артыг,
Башыны галдырыб әдәр асланлыг.
Хәзинә тапшырсан һәр кәдая сән,
Бир дүня хәталар чыхар әлиндән.
Бу гуллауг йолунда йүк чәкир белим,
Ағалыг рүтбәни сахла, севкилим!

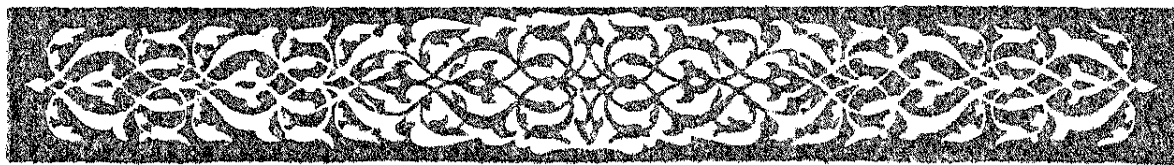
Бил ки, сайылырам сәнэ мән сүпәр,
Әкәр ерә атсан, оларам хәнчәр.
Кәл, өз силаһыны сән даша вурма,
Бир дә өз ордунла үз-үзә дурма.
Вурсан өз элинлә чанына нештәр,
Бил ки сағлам чанын азара дүшәр.
Достлуг, меһрибанлыг көстәрсән, әй яр,
Кәлиб гулун олар азад адамлар.
Инчитмә алдығын гулу өзүндән,
Гой сүрмә гапмасын сәнин көзүндән.
Ағада олмаса белә бир тәдбир,
Бил ки, өз гулуна саһиб дейилдир.
Башга бир инсанда олса бу һүнәр,
Чохуну өзүнә пулсуз гул әйләр.
Кәл мәним бейними аловландырма,
Һеч кәсин башында алов яндырма.
Һәр чанда бир гәзәб сахланыр, инан,
Бир див ашинасы олур һәр инсан.
Бил ки, сәнин дивин чыхарса ердән,
Башга див гаршыя атылар бирдән.
Мән тикан дәрирәм, күлүнү сән дәр,
Сән дә кәл бирликдә олаг бәхтәвәр.
Енәми әйләнчән олачағам мән?
Нәдән, бир күн мәни шад этмәйирсән?
Союг нәфәсимлә чәкдийим аһдан
Һаванын бейниндә тоз донар, инан.
Сән, әй яд голтуға сығынан дилбәр,
Гәлбинә чох ятыр о сечдийин әр...
Сән буз лөвһәсинә яздын адымы,
Гырыб ерә төкдүн гол-ганадымы.
Дедийин сөzlәри яхшы дүшүн бир,
Йох, онлар һеч дейил, һечдән дә һечдир.
Сән бағышламадын атыма бир нал,
Анчаг йүз нал атдын одума дәрһал.
Сән әтдин күнүмү кечә тәк гара,
Ачыдын сонра да бу яралара.

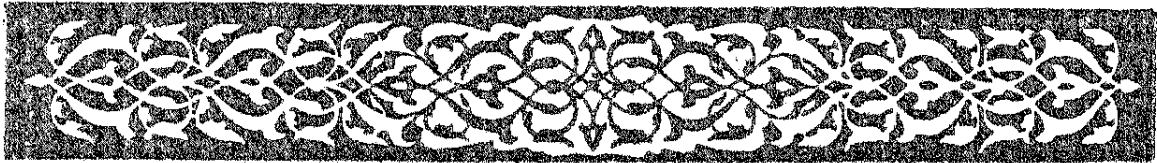
Сәнинчин гәлбими мән вурдум даша,
Сәнсә өз вәфаны вурмадын баша.
Эй көнүл овчусу, вермәдин аман,
Чан кедир, нә заман дост олачагсан?
Будур, бах, вурдуғун дил яралары,
Мән яныб гуртардым, сәнсә чош бары.
Йох, йох, узундилли истәсә әкәр,
Яраны чанындан тәрк әдә биләр.
Сүсән узундилли олмаг үзүндән
Гылынчын башына санчылды, билсән.
Доғрудан гейдимә галырса бир яр,
Эшги сифәтиндән ашикар олар.
Мәним бу күнүмдә сөйлә, көрүм сән:
Мәнә нә яхшылыг кәлмиш әлиндән?
Йохса, будурму ки, әнди унутдун,
Бир ядын гойнунда сән гәрар тутдун.
Мәнлә дил оюну ойнаян никар,
Эшгинин күлүнү дәрир ки, әгяр.
Сөйлә, ашигсәнсә аһын һаны бәс?
Мәнә уйғундурму сәндәки нәфәс?
Йох-йох, эшгимизә сән кәлмәдин туш,
Сәндәки эшг йох, сүлтанлыг олмуш.
Сән, сәнин дәрдинә алычы олан
Бу языг ашиги унутдун, чанан.
Мәнсә көз тикмишәм үзүнә мүдам,
Сәнин астанана мән баш гоймушам.
Гүр'әләр атараг сизин мәһләйә,
Фал ачдым, үзүнү бир көрүм дейә.
Үзүнү көрәнләр хошбәхт олду, бил,
Онлар мәним кими пис күндә дейил.
Кимин ки, сән кими көвһәри вардыр,
Дәрддән азад олан бир бәхтиярдыр.
Бүлбүлләр олса да бағын зинәти,
Әнчирләр олмушдур гарга гисмәти.
Бағбан үрәйиндән су ичсә дә нар,
Ахырда хәстәләр гисмәти олар.

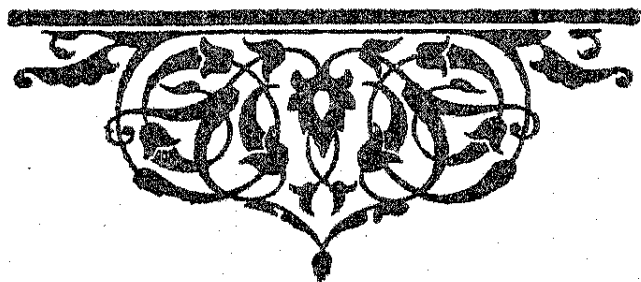
Өзэлдән бу дүня беләдир, көз ач,
Хэзнә ер алтында, сән исә мөһтач...
Билмирәм, күл рәнкли лә'л нә заман
Эшийә чыхачаг дашын бағрындан.
Нә заман о гәмәр дуруб гачачаг,
Әждаһа ағзындан узаглашачаг.
Артыг ары учуб, балы галмышдыр,
Ай кедиб, бешийи лап бошалмышдыр.
Хэзинә ачылыб, һәр хэзинәдар
Чәкилиб галмышдыр һасардан кәнар.
Чүнки хәсис деһган бағдан кетмишдир,
Бүлбүл дә гарғаны һәмдәм этмишдир.
Бағда ипәйини төкмүшдүр күлләр,
Зәнчиләр гоймайыр хурмадан әсәр.
Чөвһәр бәһрәсиздир тоз айнасындан,
Хэзинә галмышдыр, өлмүшдүр илан.
О гәл'ә хатуну чыхмыш гәл'әдән,
Лакин о гәл'әдән узагдаям мән.
Сәнин чырағындан дүшдүмсә узаг,
Пәрванән галмасын ишыгдан ираг.
Мән дәррдән өлсәм дә, рәгиб сағ олсун,
Гой Ибн-Сәламын кефи чағ олсун...
Һалымын сәндәдир яхшы-яманы,
Бу вердийин дәрдин сәнсән дәрманы.
Дүздүр, дәмирдәндир һасарын сәнин,
Сәдәф ичиндәдир мирварын сәнин.
О гыврым сачларын зәнчирдир, нәдир?
Хэзинән әждаһа этәйиндәдир.
Өзүн дә ашигсән, билирсән, әй яр,
Севән үрәкләрдә гысганчлыг олар.
Сәнин үзәринә гонса бир милчәк,
Чанымда йүз һөвәс ойнаяр, керчәк.
Яр үстә бир милчәк гонарса әкәр,
Һәгиги ашигә гартал көрүнәр.
Бир гарышга кими чан атырам мән,
Милчәйи говмаға шәкәр үстүндән.

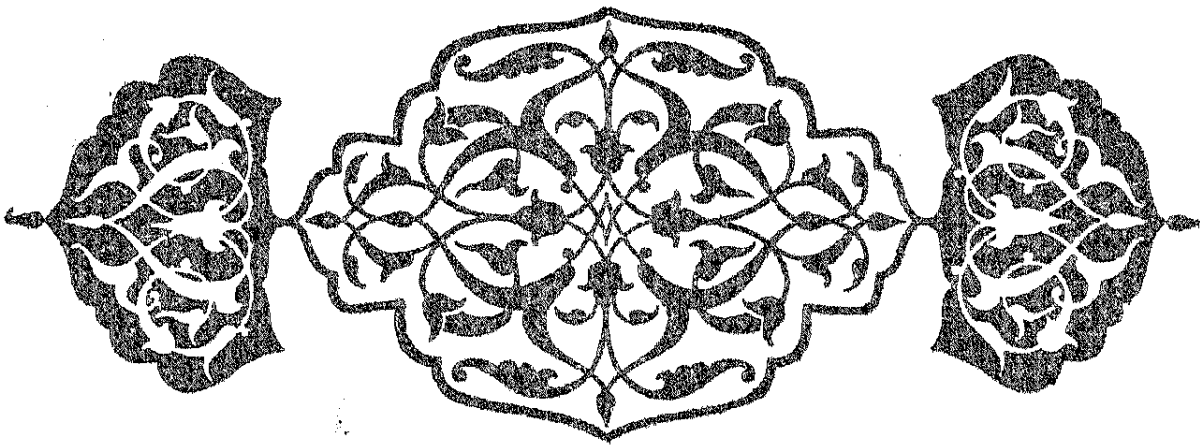

Аһ, мәним күнүмдә бир киши варды,
Маясы олмадан газанч саярды;
Дәрилмәмиш күлә һәсрәт чәкәрди,
Алынмамыш дүррә кешик чәкәрди.
Оюнбазлыг дейил, эшгдир бунлар,
Мәним дә башымда бу хәяллар вар.
Нечә агламайым дәрдиндән бә'зән,
Бу яман күнүмдән сән хәбәрсизсән.
Гәлбимдән даш кими асылды дәрд, гәм,
Билдийиндән артыг бир диванәйәм.
Эшгинлә мәнлийим олду таримар,
Бу йолу мәнликсиз гуртармаг олар.
Гәлб белә тутмаса илк мәнәббәти,
Дәймәз бир арпая онун гиймәти.
Умудум галмамыш, әй назлы чанан,
Бир өпүш алмаға күл додағындан.
Зүлфүндән әнбәрләр сачдығын заман,
Ағзыны нафә тәк ачдығын заман
Сәһәр нәсиминдән әтир көндәрсән,
Ишләрим дүзәләр, әй назик бәдән.
Чамалын бағындан, әй көзәл сәнәм,
Рә'яда бир хурма дәрмәк истәрәм.
Бадәни ичмәйә, әй назлы никар,
Көнлүмдә сәнмәйән бир әһтирас вар.
Вердийин ал шәраб руһ верәр чана,
Мәнә бу не'мәти гыйса замана.
Сән әлиндә шәраб мәнлә дурмусан,
Сәнин шәрабындан, сәрхошам инан.
О күл додағындан, әлиндән мүдам,
Каһ шараб, каһ да ки, өпүш алырам.
О инчә додаглар, йолсуз додаглар
Тутармы башга бир мәчлисдә гәрар.
Онда әгиг рәнкли бал шәһди вардыр,
Аһ, ону әмән шәхс нә бәхтиярдыр!
Бә'зән шәһд әмирәм додагларындан,
Бә'зән күл дәрирәм янагларындан.

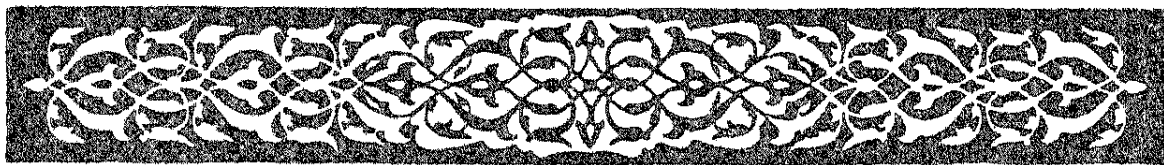
Каһ сығаллайырам көзэл чәнәни,
Каһ ләбин шәкәри дирилдир мәни.
Бүтүн бу сөзләрим, бил, әфсанәдир,
Сәнлә данышмаға бир бәһанәдир.
Инан ки, бунлардан мән чох узағам,
Сафдыр арзуларым нә гәдәр сағам.
Тамаһ аяғына зәнчир вурмушам,
Сәнин хәялинлә ялныз дилхошам.
Янында мин кечә отурсам әкәр,
Көзүм көрмәсә дә сәндән бир әсәр,
Әшгин ки, даими бир ядикардыр,
Сәнин чамалынла нә ишим вардыр?
Уғрунда чәкдийим һәр әзаб хошдур,
Әзабын әшгимә һәмдәм олмушдур.
Тәк әшгин көстәрсә мәнә өзүнү,
Көрмәсәм дә олар сәнин үзүнү.
Гой әшгин сирримчин дәнсүн әғяра,
Көнлүмә шәфадыр вурдуғун яра.
Гой һеч тапылмасын ярама мәһәм,
Сән саламат галсан, нә гүссә, нә гәм!
Гой, мәни зилләтә салса да һичран,
Сән ондан узаг ол, севимли чанан!
Дүшсә дә әшшәйим мәним аягдан,
Сәнин әрәб атын вар олсун, чанан!
Пис тале кизләди үзүнү мәнән,
Даима хошбәхт ол бу дүняда сән!
Бир баш әйилмәсә әмринә бир күн,
Көрүм аяғынын алтына дүшсүн!”

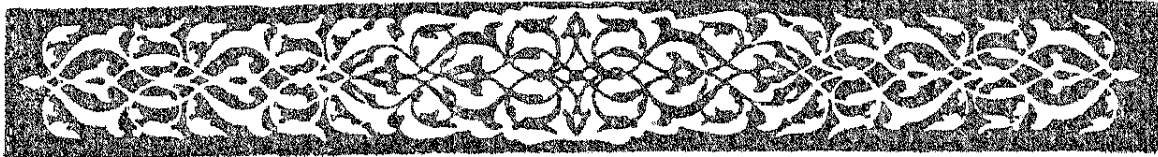

МƏЧНУНУН ДАЙЫСЫ СƏЛИМ АМИРИНИН МƏЧНУНУ КӨРМƏЙƏ КƏЛМƏСИ

Бəли, сөз сəррафы о вахтдан бəри
Дүзмүш сөз сапына бу инчилəри:
Мəчнунун агил бир дайысы варды,
Ашигин һалыны яхшы дуярды.
Һүнəр саһибийди о һалалзада,
Дадмышды яхшыны, писи дүняда.
Она дейəрдилəр Сəлим Амири,
Самири кимийди ағлы, тəдбири.
Яралы Мəчнунун ойду мəлһəми,
Башындан кетмəзди ашигин гəми.
Һəр ай əл тутарды языг Мəчнуна,
Емəк дə, палтар да верəрди она.
Бир күн о гəрибин далынча снə
Дүшдү сəһраларын дəринлийинə.
Говду чəлдən чөлə өз дəвəсини,
Дағ-дашы доланды дəли див кими.
Кəрдү ки, тайфадан, зəнчирдən кəнар,
Бир дағын дибиндə о тутмуш гəрар.
Ики-үч вəһши дə бүрүмүш ону,
Кəлиб кедəнлəрин кəсмиш йолуну.
Горхду вəһшилəрдən йоргун мұсафир,
Узагдан-узаға салам верди бир.
Мəчнун о саламы эшидən заман:
„Дə, кимсən, нəчисən?“ сорушду ондан.

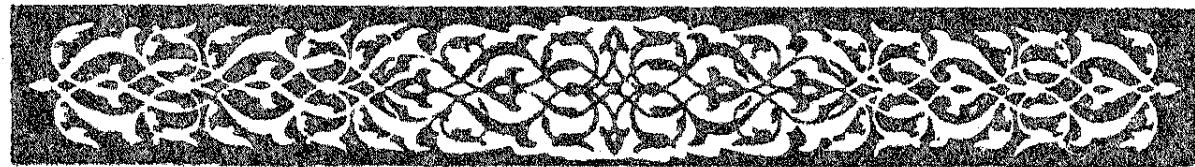
О са чаваб верди: „Амирийәм мән,
Юмруглар емишәм пис зәманәдән.
Сәнин өз дайынам, дәрк элә, бала,
Үзүн мөһтач дейил гара бир хала.
Сән дә һәбәшиләр кимисән бу күн,
Үзүн хал олмушдур сәнин бүсбүтүн“.
Мәчнун таныяраг, деди: „Яхын кәл“.
Онунла диз-дизә отуруб, әввәл
Оландан, кечәндән хәбәрләр тутду,
Сөһбәт ширин кечди, дәрди унутду.
Сәлим гәбристанда кәфәнсиз галан
О чылпаг ашиги көрдүйү заман
Бир әйин палтары алды йүкүндән,
Мәчнуна верәрәк сөйләди: „Бил сән,
Бу палтар һалалдыр, кей индән белә,
Һалалзадә кими давраң мәнимлә“.
„Йох мәним чанымдан палтар узагдыр,
Кейинсәм бәдәним од тутачагдыр.
Зәңн әт ки, либаса мән мейил салдым,
Сонраса чырагаг, енә лүт галдым“.
Сәлим чох әлләшди орда, мүхтәсәр,
Палтары кейдирди она бир тәһәр.
Сонра һейбәсини ачыб төкәрәк,
Кәтирди Мәчнуна әт илә чөрәк.
Нә гәдәр дил төкүб ялвардыса да,
Мәчнун бир тикә дә емәди әсла.
Емәзди, ичмәзди Мәчнун бир кәрә,
Нә тапса верәрди о вәһшиләрә.
Сәлим сорушду ки: „Әй бағры ган, сән
Даныш, кечә-күндүз бәс нә ейирсән?
Адам ки, емәклә, ичмәклә яшар,
Даныш, адамсанса, нә хөрәйин вар?“
Деди ки: „Әй ады гәлбим тәк Сәлим,
Һәр сөзү, сөһбәти, саламы һәлим,
Көнлүмү доюран емәкләр дейил,
Сәһәр чағларынын нәсимидир бил.“

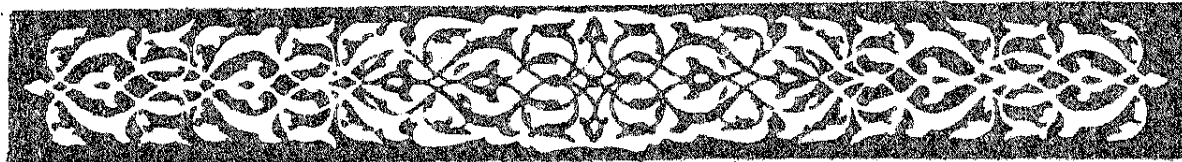
Будур, ач галмагдан чаным сөнмүшдүр,
Емэк гүдрөтим дә һечә дөнмүшдүр.
Ярын гогусуну кәтирән күлэк
Мәнә һәм су олур, һәм дә ки, чөрәк.
Һәр кечә дашларын үзәриндәйәм,
Аг күн көрмәмишәм бу ердә бир дәм.
Ачлыгдан саралыб лап кечиниркән,
Ағачдан япышган гопарырам мән,
Каһ да көз тикирәм ота, әләфә,
О да һәфтәдә йох, айда бир дәфә.
Емәкдән әлими үзмүшәм мүдам,
Емәк гайғысындан тамам азадам.
Боғаздан кетмәйир едийим мәним,
Уданда, инчийир бүтүн бәдәним.
Бу арыг чанымла кечинирәм ач,
Чанымда емәйә йохдур әһтияч...
Лакин, бурахмарам рузини әлдән,
Ейәнләр тапылар, емәсәм дә мән.
Бир не'мәт ейәндә асланла марал,
Онлар чейнәдикчә доюрам дәрһал".
Сәлим анлады ки, о мәрд, о гочаг
Чөрәксиз, от илә доланыр анчаг.
Күлмәди ашигин о хөрәйинә,
Дәйиб тохунмады онун гәлбинә.
Деди ки:—Дүняда емәк үзүндән
Чох гушлар теләйә дүшмүшдүр, билсән.
Нә гәдәр дән дәрди чәксә бир инсан,
Онунчүн о гәдәр дәрд верәр заман.
Ким гәнаәт әтсә ота, сәнин тәк,
О өз аләминин шаһыдыр, керчәк.

ҺЕКАЙӘ

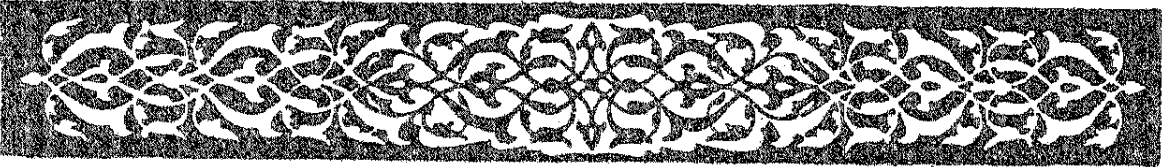
Бир күн адлы-санлы шаһлардан бири
Кәзиб долашырды узаг бир ери.

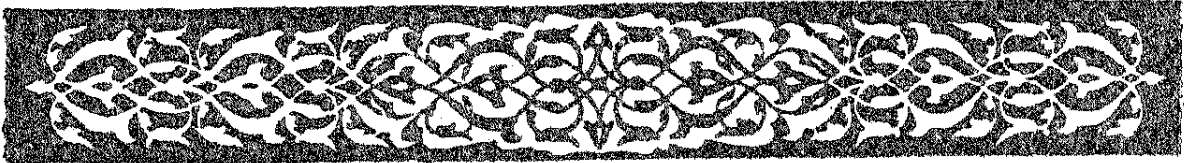
Бир заһид эвинә етмишди о шаһ,
Заһид о дүняя тутмушду пәнаһ...
Шаһ һейрәт этди ки, нә үчүн, нәдән
Хәрабә олмушдур заһидә мәскән?
Шаһ суал этди ки: „Дейин мәнә бир,
Бу киши йол үстдә дуруб нейләйир?
Нә ейир, нә ичир, сәнәти нәдир?
Кимдир, һаралыдыр, шөһрәти нәдир?“
Дедиләр, „Бир мәшһур заһиддир, анчаг,
Өмр әдир юхудан, емәкдән узаг.
Гатлашыр зилләтә, зәһмәтә бир-бир,
Бүтүн инсанлардан узаг чәкилир“.
Шаһ, онун һалындан олчаг хәбәрдар,
Заһидин янына ат чапыртдылар.
Гапычы кетди ки, хәбәр етирсин,
Шаһын һүзуруна ону кәтирсин.
Деди: „Әй дүнядан әлини үзән,
Ничин хошланырсан бу хәрабәдән?
Бурда нә йолдашын, нә емәйин вар,
Ничин мағарада тутмусан гәрар?“
Чейран овлағындан дәрилиб кәлән
Бир чәнкә гуру от кәтүрүб һәмән,
Заһид чаваб верди: „Будур хөрәйим,
Бундан гүввәт алыр мәним үрәйим“.
Гапычы шаһ кими сүздү көзүнү:
„Бәлая салмысан—деди,—өзүнү.
Языг, бизим шаһа хидмәт әйләсән,
Бир дә от емәзсән бу чөлләрдә сән“.
Заһид чаваб верди: „Сөзүн әбәсдир,
Бу от бир күлгәнддир, мәнә бу бәсдир.
Бу отун сиррини билсән, әй инсан,
Шаһын гуллундан азад оларсан“.
Ону динләдикчә шаһ, бирдән-бирә
Гызышыб атындан сычрады ерә.
Дөшәнди заһидин өнүнә хаган,
Өпдү о мүгәддәс аягларындан.

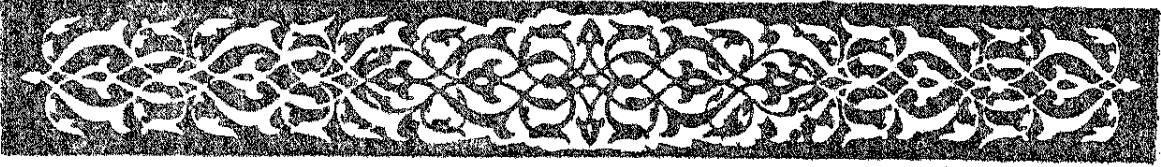
„Азадлыг эзиздир, — деди, — даима,
Будур сөзләриндә кизләнән мә'на“.
Мәчнун бу нағылдан севиниб дурду,
Ачыг бир үрәклә шадкам отурду.
Азачыг достлара көнүл верәрәк,
Һамынын һалыны сорушду тәк-тәк.
Ашиги ағламаг тутду о заман,
Соруб әһвал тутду өз анасындан:
„Нечәдир ганады гырылмыш о гуш?
О да мы айрылыг дустагы олмуш?
Янында гарадыр үзүм әзәлдән,
Гара бир гулуям өз анамын мән.
Сөйлә, о, сағдырмы, нечәдир бу дәм?
Үзүнү көрмәйи арзу әдирәм“.
Сәлим һисс әтди ки, о гәлби гырыг,
Ана һәсрәтилә чан верир артыг.
Онун көвһәрини бояды гана,
Әвдән анасыны кәтирди она.
Ана өз оғлуна бойланды бир аз,
Әлә бил гәлбини доғрады алмаз.
Көрдү ки, гызыл күл солуб саралмыш,
Айнанын үзүнү сары пас алмыш.
Бир вахт әлиф кими дуран гамәти
Нун кими бүкмүшдүр әшгин мөһнәти.
Ону көрән кими титрәди һәмән,
Донду әл-аягы онун гәминдән.
Каһ көз яшларыйла юду үзүнү,
Каһ йолуб сачыны, дөйдү өзүнү.
Сонра сығаллады онун чаныны,
Өпүб гучаглады чан дәрманыны.
Чанына әл чәкиб, языг ағлады,
Оғул ярасыны ана бағлады.
Тозланмыш башыны ююб ислатды,
Йоргун аяғындан тикан чыхартды.
Мөһәббәт үзүндән заваллы ана
Әлиндән кәләни кәстәрди она.

Деди ки: „Чан бала, бу нәдир, де бир?
Оюнса, оюнун ери дейилдир.
Әчәл гылынчыны чәкдийи анда
Енә дә сәрхошсан сән биябанда.
Атан шикайәтли кетди әлиндән,
Мәни дә өлмүш бил яхынларда сән...
Галх, әвинә гайыт, бир анла буну,
Саһибсиз бурахма кәл өз юрдуну.
Һәтта бу көрдүйүн гушлар, вәһшиләр
Чыхыр ювасындан ахшама гәдәр.
Әлә ки, ахшамын үзү көрүнүр,
Һәр гуш ювасына үз тутуб дөнүр.
Халгдан нә вахтадәк кизләнәчәксән?
Чөлләрдә юхусуз өмр әдәчәксән?
Узат аяғыны өз әвиндә кәл,
Бир-ики күн сонра кәләчәк әчәл.
Етәр, чөлдә галыб, дүняны атмаг,
Гарышга, иланла баш-баша ятмаг.
Фәрз әт ки, чаныны иланлар чалмыш,
Гарышга башында юрд-юва салмыш.
Чан чынғыл дейилдир, бир аяға дур,
Чанына гәсд әтмә, кәл сакит отур.
Гәм ейиб, гәлбини чох инчитмә бир,
Үрәйин даш дейил, чанын да дөмир“.
Мәчнун анасынын наләләриндән
Янды алов кими гызышды бирдән.
„Башымын тачыдыр аяғын сәнин,
Инчими бәсләмиш сәнин сәдәфин.
Ана, олачағын чарәси вармы?
Пәшиман олмагдан фәйда олармы?
Сәнин тохумунун мәғзийәм, ана,
Аяг торпағын да чәйнәтдир мана.
Мин мөһнәт чәкмишәм бу сөвдада мән,
Бу дәфә кечмишдир ишим чарәдән.
Ағлыма нә йол вар, нә дә чарә вар,
Бил ки, мән дейиләм бурда күнаһкар.

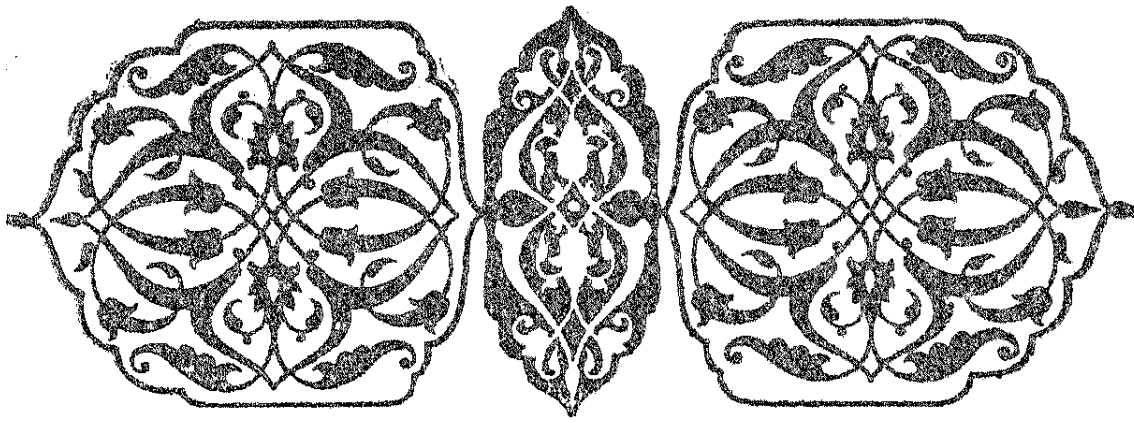

Ишим бәд кәтирди, есәм дә мин гәм,
Инан ки, баиси өзүм дейиләм.
Бу бәлалы сөвда, бәлалы һичран
Өзүмдән асылы дейилдир, инан.
Аһ, ана, чан атыб дейирәм ки, мән.
Мәним бу чан гушум чыхсын гәфәсдән.
Кәл бир дә данышма бу мәсәләни,
Икинчи гәфәсә саларсан мәни.
Эвә кетмәйимдән кәл данышма. аһ,
Эвдә өлмәйим дә олар бир күнаһ.
Де, кимә лазымдыр эвдә өлмәйим?
Хошдур бу сәһрада өмүр сүрмәйим.
Вәһшиләр янында нәғмәләр демәк,
Эвдә гәм емәкдән хош олсун кәрәк.
Фәрз әт ки, мән кими зәиф бир бәдән
Эвә гайытмыш да, кетмиш енидән...
Дейирсән ханәни тәрк әтмәк олмаз,
Йох, мәним бу нәрдим ханәйә сығмаз.
Эвә өзүн гайыт, сөzlәримә бах,
Мәни өз дәрдимлә кәл раһат бурах".
Дейиб, кәлкә кими сәрилди налан,
Өпдү анасынын аягларындан.
Ерә салдығындан ана сөзүнү,
Онун аяғына сүртдү үзүнү.
Мәчнун видалашыб галды чөлләрдә,
Анасы гайытды, дөзмәди дәрдә.
Өмрүнү тапшырды о, рузикара,
О да үз дөндәрди союг мазара.
Көчүр бу дүнядан нә гәдәр чанлар,
Будурму дүнядан бизә ә'тибар?
Йохдур бу дүнянын вәфасы, инан,
Һеч кәсә дост дейил башдан бинадан.
Вәфасыз рузикар билмәм нәдәндир,
Әкинчиләр кими тохум сәпәндир?
Әввәл сәпәр ерә чан тохумуну,
Әкин етишдими, тез бичәр ону.

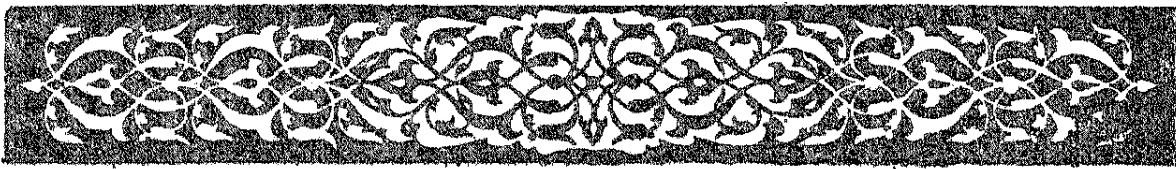
Һәр кечә яндырар ени бир чырағ,
Чәкәр синәсинә түстүдән бир дағ.
Сонра да ел үфләр она һәр сәһәр,
Өзү ягдығыны өзү сөндүрәр.
Гәлбә дағлар чәкән тилсимли фәләк
Бизлә чыраг кими ойнайыр, керчәк.
Фәләк дүйүмләсә һәр бир аягы,
Һаяна кетсә дә ачылмаз бағы.
Дөрд атдан пияда галсан сән, әкәр,
Бу дүйүн о заман ачыла биләр.
Ол чанын сапы тәк дүйүнсүз, амма,
Гыздырма сапы тәк дүйүмлү олма.
„Уд“ дүйүн вурмагда мәшһур олса да,
Сән дүйүн ачмагда мүшк ол дүняда.

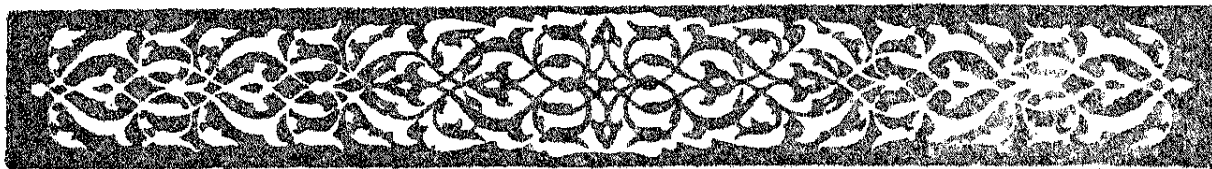

АНАСЫНЫН ӨЛҮМҮНДӨН МӨЧНУНУН ХЭБЭР ТУТМАСЫ

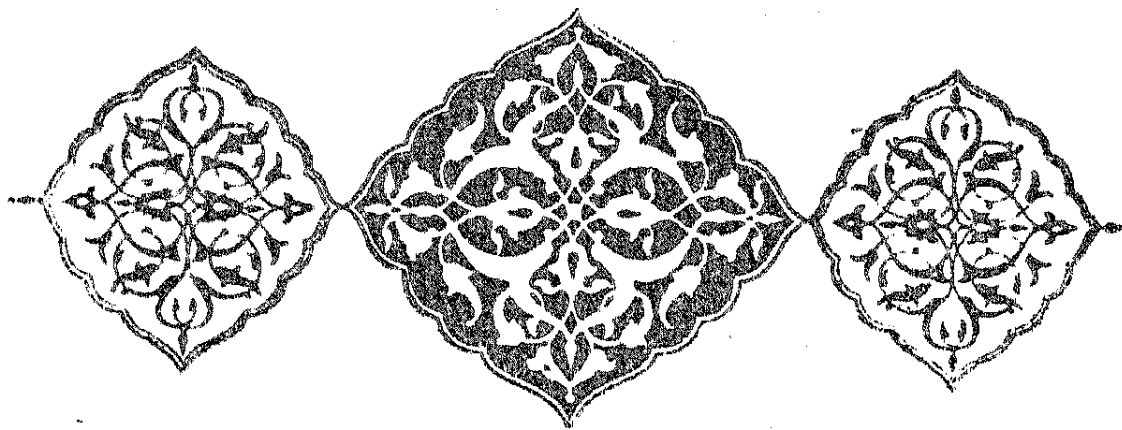
Чэрхин шөһсүвары атланды бирдөн,
Мейданы зэбт этди һәрифләриндән.
Күнәш ки, дүнядан бир горху дуйду,
Шәраб шүшәсини тағ үстә гойду.
Сүбһүн үсянындан көйләр сөкүлдү,
Шүшә парчаланды шәраб төкүлдү.
Мәчнун дил верәрәк гәсидәсинә,
Ялнызлыг тәблини чалырды енә.
Кечәли-күндүзлү нә вахтдан бәри,
Дилиндән дүшмәзди гәсидәләри.
Хәбәри йохду ки, анасы языг,
Дүнядан йығышыб көчмүшдүр артыг.
Сәлимин гәлбиндән аһлар йүксәлди,
О, гәмкин ашигин янына кәлди.
Палтар, емәк верди чох әһтиятла,
Сонра да дил ачды она фәрядла:
„О бәләләр көрмүш заваллы гары
Өлүб тәрк эләди бу рузикары.
О да өз көчүнү сүрдү дүнядан,
Өлдү атан кими сәндән никаран“.
Мәчнун бу матәми әшидиб дурду,
Аһ чәкиб, оф дейиб, башына вурду.
Сәһәр чәнки кими инләди сәси,
Гырылды дашларда көнүл шүшәси.

Ата-анасыны анараг енә,
Үз тутду онларын гоша гәбринә.
Фәрядлар гопарыб диз үстә чөкдү,
Һәр ики мөзара көз яшы төкдү.
Каһ буна, каһ она үз сүртдү, анчаг,
Өлмүшә дәрмандан кар олмаячаг.
Гоһумлар тутунча сәсиндән хәбәр,
Гачыб гәбиләдән бир-бир кәлдиләр.
Мәчнуну торпаға дүшмүш көрдүләр,
Чанында аз иди һәятдан әсәр.
Онун аягына йығылыб һәмән,
Ганлы яш төкдүләр онлар көзүндән.
Айылсын, дейәрәк, Мәчнун бир тәһәр,
Она күләб сую чиләрди көзләр.
О һиссиз ашигсә айылан заман
Дуалар этдиләр она һәр яндан.
Әвә апармаға чох чалышдылар,
Дедиләр, вәтәндә тутсун о гәрар.
Лакин, бир аһ чөкди о бәхти гара,
Енә өз көчүнү сүрдү дағлара.
Урәйи—дәрд әви, чийәрләри—ган,
Чөлләрдә кәзирди енә пәришан.
Ардынча дүшмүшдү вәһши һейванлар,
Һәмдәм олмамышды она инсанлар.
Шәрриндә бир хейир көрмәдийиндән,
Өз чанамазыны атды килсәдән...
Өмүр йол кедирди, санки бир шимшәк,
Мәчнун әл үзүрдү ондан булут тәк.
Мадам ки бу һәят баги дейилдир,
Мин ил дә, бир ан да яшасан бирдир.
Һәятда өлүмүн нишанәси вар,
Онун ишвәсинә инсанмы уяр?
Әй өлүм сирриндән гафил доланан,
Әй бу һәгигәтдән хәбәрсиз инсан,
Өлүм сәфәринә йығышмадан сән
Чохму өз өмрүнә күвәнәчөксән?

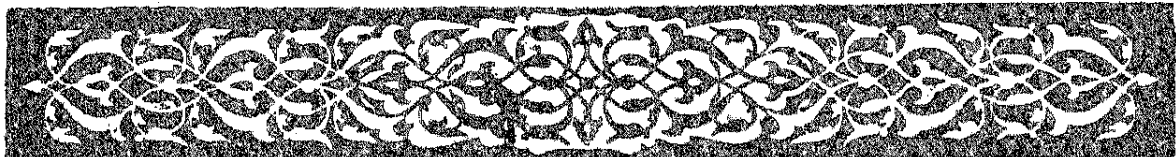

Мәкәр дәрк этмәйир зәиф дүшүнчән
Ки, сән бу дүняда нәчисән, нәсән?
Бу ер күтләсиндә зәррәләр ки, вар,
Мүәййән өлчүйә саһибдир онлар.
Анчаг, Гаф көвдәли дағ өнүндә, бил,
Онларын гиймәти әлиф дә дейил.
Бу кениш тарлада, әй мәғрур инсан,
Сән кичик бир будаг, ярпаг бойдасан.
Башыйын үстәки фәләйә бах сән,
Көр нә көрүнүрсән она нисбәтән.
Бу кениш аләмә ачсан көзүнү,
Неч кими көрәрсән бурда өзүнү.
Сәнин дүшүнчәндә бир һәгигәт вар,
Мүәййән өлчүдә тутмусан гәрар.
Лакин бу дүнянын гаршысында, бил,
Сәнин эн-узунун зәррә дә дейил.
Алчаглыг һәддини ашдығын ердә
Дүняда „мән варама“ демәзсән бир дә.
Торпағын гойнуна кәл сығын анчаг,
Гой өртсүн әйбини о гара торпаг.
Ики-үч пас атмыш мыхын вар, бир бах,
Ону да зәкатла йығмысан анчаг.
Бир нечә гызыла күвәниб дәм-дәм,
Дейирсән: „Дүнянын ағасы мәнәм“.
Нә гәдәр мөһтачсан дүня әһлинә,
Ишин аһи-вайла кечәчәк енә.
Учалар дүняда башын, әй инсан,
Гуртарсан дүнянын әһтиячыннан.
Һәлә дә дүняда халг миннәтиндән
Яханы гуртара билмәмисән сән.
Кәл, яд сүфрәсиндән ит кими әл чәк,
Өзкә сүфрәсинә бахма пишик тәк.
Мәш'әл тәк әлийин мүздүйлә долан,
Шам кими, сән дә өз хәзинәнлә ян.
Сән дә Низами тәк аләмә танын,
Сән дә ағасы ол шаһын, султанын.

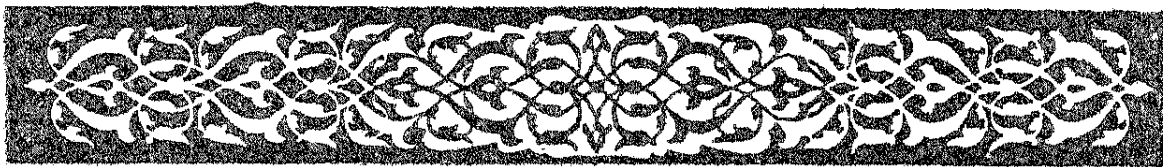

ЛЕЙЛИНИН МЭЧНУНА СИФАРИШИ

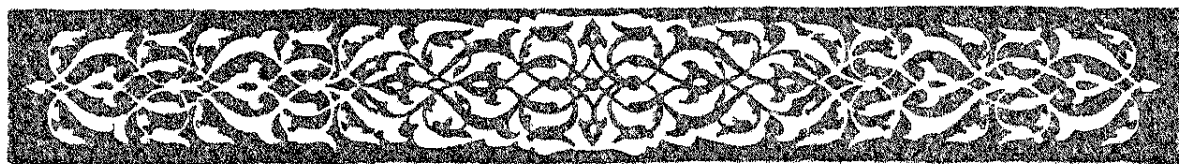
Лейли гәфәсдәки о көзәл дейил,
Тикилән гәл'әләр ханымыдыр, бил.
Мәчнундан кәлдикчә ачы хәбәрләр,
Ейирди гәлбини мин гәм, мин кәдәр.
О да ашиги тәк олмушду дилтәнк,
Мәһбәсдә галмышды чан чәкишәрәк.
Дүйүнлү бир сапын һалгасында гыз
Зәнчирсиз дустаға дүшмүшдү ялгыз.
Онун дөрд янында көзәтчи варды,
Дүррүн этәйини алмаз гырарды.
Таки о бир кечә гачмасын енә
Бүтпәрәст әһлинин бүт мә'бәдинә.
Әри чанфишанлыг әдиб Лейлийә,
Хош үз кестәрәрди, шад олсун дейә.
Лейлинин гәлбисә тутгун, пәришан,
Союг гаршыларды ону һәр заман.
Сүфрәдә йох иди милчәкдән бир из,
Кечә гарармышды, әв көзәтчисиз.
Лейли ашигини аныб үрәкдән,
Гапыдан әшийә сычрады бирдән.
Дүшмәнләр йолундан бир ағач кәнар
Бир йол үзәриндә отурду ағлар.
Истәрди бу йолдан кечән бир нәфәр
Она ашигиндән версин бир хәбәр.

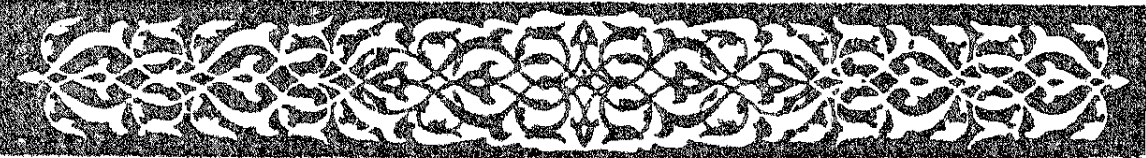
Бу дәмдә дәрләрә чарә көстәрән
Бир ағ сачлы гоча көрүндү бирдән.
Гоча Хызыр кими ити кедәрди,
Йол ахтаранлара йол көстәрәрди.
Сорушду гочадан о душтаг никар:
„Фәләйин ишиндән нә хәбәрин вар?
О вәһшәт чөлүндә вәһшийә һәмдәм
Кимин хәялийлә яшайыр бу дәм?“
Гоча сөйләди ки: „Айүзлүм, инан,
Сәнсиз гуяодадыр Юсиф һәр заман.
О туфанлы дениз гопармыш һарай,
Уча зирвәсини итирмиш о ай.
Чар чәкир һичрана дүшәндән бәри,
Сәһралар гойнунда кечир күнләри.
Һәр ики аддымда: „Лейли чан“ дейир,
Һәр ердә: „Лейли кәл, кәл аман“ дейир.
Үрәйи һичранла ситәмлә долу,
Бир Лейли йолудур онун да йолу...“
Лейли динләдикчә бу сәдагәти,
Наләдән нал олду сәрв гамәти.
Гоша нәркизләри ағлады бирдән,
Әгиглә суланды о ағ ясәмән.
Лейли сөйләди ки: „Күнаһкар мәнәм,
Бил, мәним гәмимдир о чәкдийи гәм.
Мән дә бу гүссәдән дейиләм кәнар,
Анчаг, дәрд чәкмәкдә бир фәргимиз вар:
Мәчнун дағ башында аһ чәкир бу дәм,
Мән гую дибиндә налә чәкирәм“.
Сонра, гулағындан бир нечә көвһәр
Алараг, гочая верди о дилбәр.
Деди: „Бунлары ал, гайыт тәзәдән
Онунла енә дә һәмнәфәс ол сән.
Ону узаг йолдан яныма кәтир,
Доюнча сейр әдим о ашиги бир.
Сән ону көтүрүб кәлдийин заман
Филан нишанәли ердә сахларсан.

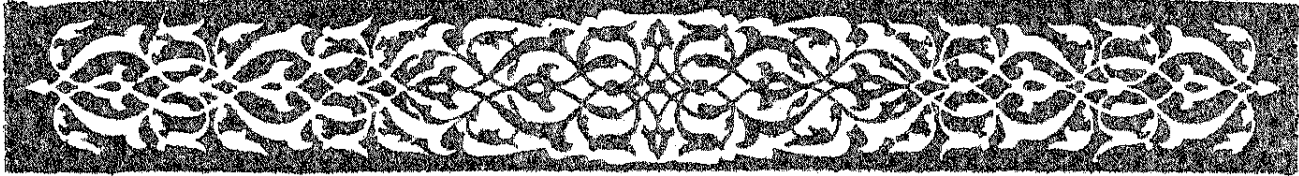
Сонра да кәл мәнә хәбәр вер буну,
Кизлинчә сейр эдәм, бәлкә, Мәчнуну.
Көрүм нә сою вар, нә рәнки вардыр?
Көрүм ки, нә гәдәр о вәфадардыр?
Бәлкә дә, сөз гошуб дедикләриндән
Ики-үч бейтинә гулаг асам мән.
Бәлкә, дүйүнүмү ача нәфәси,
Бәлкә, шәфа верә дәрдимә сәси“.
Гоча, дүррләри көтүрүб һәмән,
Айрылды саф галмыш һаман дүррдән.
Бир дәст палтар алыб йолуна варды,
О чылпаг галмыша либас апарды.
Әсди күләк кими о дагдан-дага,
Бахды абадлыга, харабалыга.
Енә дә тапмады ашигдән әсәр,
Ондан ики-үч күн тутмады хәбәр.
Сонра, даг дибиндә тапараг ону,
Торпага йыхылмыш көрдү Мәчнуну.
Онун дөврәсиндә вәһши һейванлар
Даяныб олмушду бир хәзинәдар.
Гочаны көрдүкдә Мәчнун узагдан,
Сүдә ушаг кими мейл этди бу ан.
Сонра, ачыгланды йыртычылар,
Баш узатмасынлар она бир даһа.
Янындан кединчә о йыртычылар,
Тәшәккүр әләди она ихтияр.
Әввәл өз башыны торпага вурду,
Сонра үзр истәйиб, белә буюрду:
„Сәнинлә олмушдур әшг мүлкү гаим,
Нә гәдәр әшг вар, сән дә ол даим.
Күнәш чешмәсиндән Хызыр кими ич,
Искәндәр кими дә үфүгләри кеч.
О Лейли—о дүня көзәли дилбәр
Сәнин достлуғунда чандан да кечәр.
Бил, салам көндәрир сәнә о никар,
Адыны дуайла аныб хатырлар.

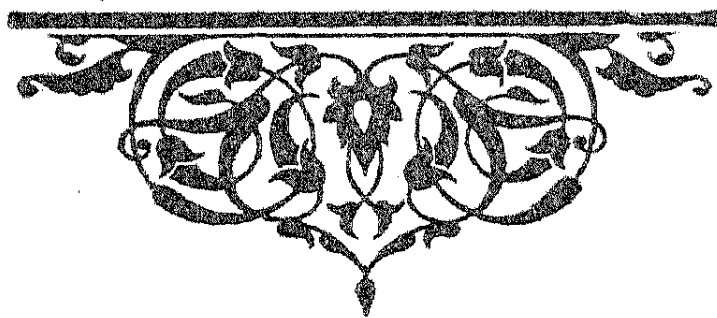
Чохдандыр көрмәмиш сәнин үзүнү,
Бир дә эшитмәмиш ширин сөзүнү.
Сәндән никарандыр күлүзлү сәнәм,
Көрүшмәк истәйир сәнинлә бир дәм.
Сән дә севкилинлә көрүшсән бир ан,
Җичран гәфәсиндән азад оларсан.
Бир-ики нәш'әли гәзәл дейәрсән,
О севда базары гызар енидән.
Мешә тәк долашыг бир хурмалыг вар,
Ордаки хош рәнкли көзәл ағачлар
Көйүн зирвәсинә галхыб баш вурур,
Онларын алтында көй чәмән дурур,
Баһарын о ерә дөнүб кәләчәк,
Ишийин ачары ордадыр, керчәк".
Сонра да палтары о гоча әлләр
Анд вериб кейдирди она бир тәһәр.
Разылыг кәмәри бағлайыб һәмән,
Мәчнун хилас олду мұхалифәтдән.
Гочанын изилә тәрпәнди артыг,
Дирилик суюну тапмышды языг.
Фәратдан гачармы сусуз бир үрәк?
Давая чыхармы әтирлә күләк?
Вәһши һейванлар да чәркәләнәрәк,
Дүшдү архасынча шаһ ордусу тәк.
Игбал итаәтдә, бәхт дә фәрманда,
Көрүшмәк еринә кәлди о анда.
Бир хурма алтында о тутду гәрар,
Даянды вәһшиләр азачыг кәнар.
Гоча да Лейлийә кәтирди хәбәр,
Көрдүйү ишләри деди мұхтәсәр.
Чадырда әйләшмиш о көзәл пәри
Ачды мәләк кими учуш шәһпәри.
Мәчнундан он аддым дуруб аралы,
Ерийә билмәди о дағ маралы.
Гочая деди ки, „Әй нәчиб инсан,
Кетмәйә галмады гүввәтим, инан.

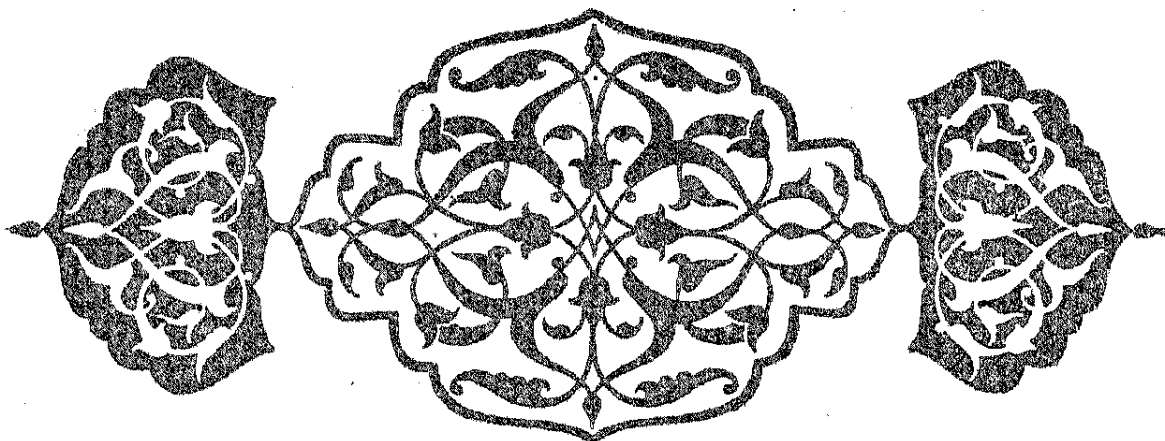

Мән ки, яндырмышам үрәймдә шам,
Енә яхынлашсам, тамам янарам.
Мәним әрим вардыр, ятса да бу дәм,
Аллаһын көзүндән узаг дейиләм.
Доғрудур, севмирәм ону үрәкдән,
Лакин һарамзадә дейиләм ки, мән.
Енә яхынлашсам, бу өлүм олар,
Севда мәзһәбиндә күнаһ сайылар.
Айыблы сөzlәрин язылмасындан
Яхшыдыр, бир дәфтәр ағ галса, инан.
Идракла үз-үзә кәләрсәм әкәр,
Мәни гызартмасын тутдуғум ишләр.
Камил бир ашигдир, илгары тамдыр,
Бундан чох истәмәк она һарамдыр.
Гой шеирлә десин о шириндиллим,
Шеирлә охшасын мәни севкилим.
О шәкәрдиллидән рәча әдиниз:
Бир гәзәл сөйләсин, гулаг асаг биз.
Гоча бу баһарын янындан галхды,
О бири баһарын һалына бахды.
Көрдү ки, сәрилмиш о енә ерә,
Һуш башдан дағылыб, учмуш көйләрә.
Үрәкдән аһ чәкиб „Һейф олсун“ деди,
Она көз яшындан су да чиләди.
Мәчнун һуша кәлиб айылан заман
Бир аз хошланараг сорду гочадан:
„Сөйлә, бир әй гоча, нә баһардыр бу?
Сачды үстүмүзә әнбәр гогусу.
Бу гогу новбаһар гогусу дейил,
Чанан сачларынын гогусудур, бил.
Гәлбә лайла чалыр бу гогу, инан,
Бу көзәл гогуя чаным да гурбан!“
Гоча бир имтаһан ачмаг истәди:
„Кәнардан бойланмаг күнаһдыр, — деди. —
Сөйлә, чағырылмамыш кәләрми о яр?
Кәлиб гучағына кирәрми никар?

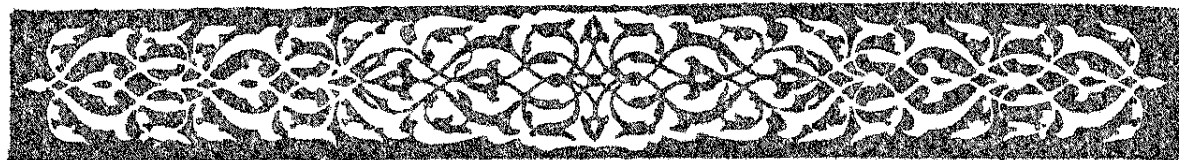
Чананы көрмәмиш бу һалдасан сән,
Нә һала дүшәрсән үзүнү көрсән?"
Мәчнун чаваб верди: „Мехрибан гоча,
Кәл бу һадисәни дүшүнмә бунча.
Шәрабын әтриндән сәрхошам бу дәм,
Шәрабы әлимдә тута билмәрәм".
Сонраса бир ширин, бир хош нәфәслә
Бир нечә бейт деди гәмли бир сәслә.

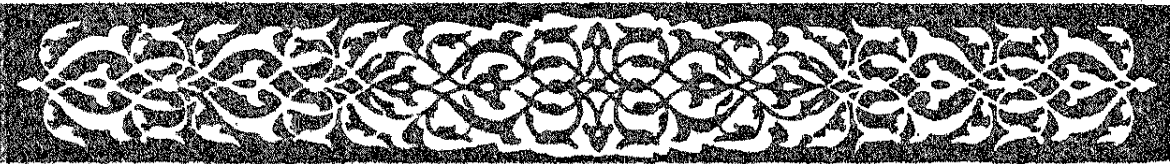

МӨЧНУНУН ГЭЗЭЛ ОХУМАҒЫ

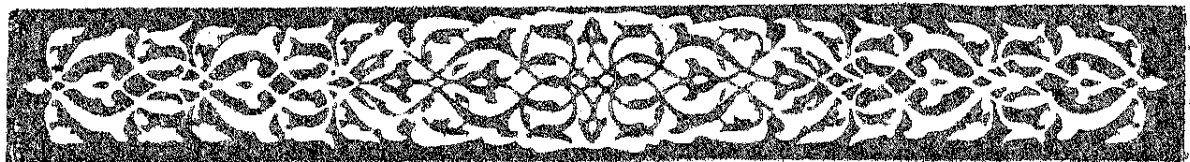
„Чанан, хардайыг биз, де хардасан сэн?
Биз ки, сәинкийик, сән киминкисән?
Йохсуллуғ мүлкүнүн йолчусуюғ биз,
Буюрун, дост олаг, лайығ көрсәниз.
Бизик чан сатарағ йохсуллуғ алан,
Хәзләри дағыдыб паласда галан.
Заманын гейдиндән азадығ, азад,
Гәм бизимлә шаддыр, биз гәм илә шад.
Чийәримиз сусуз, суя гәрг олан
Шәбкоруг, күнәшә йолдашығ, инан.
Аздығ йолумузу, гисмәтдир бу да,
Кәнддән говулсағ да, бизик кәндхуда.
Мөһрәсиз вә көзсүз оюн чыхардар,
Аягсыз, миниксиз чапмағымыз вар.
Бир сәнин гәминлә йүкләнирик биз,
Гәм ки, сәинкидир, йохдур гәмимиз.
Олсағ да аләмдә сүст тәрпәнәнләр,
Бурадан кечмәкдә биздәдир һүнәр.
Дейирсән, гәминдән хар олуб өлүм,
Һәлә гәм емәклә мәшфулам, күлүм!
Чох чәкмәз, севкилим, вахты кәләндә
Өз кечмәк тәблими чаларам мән дә.
Сән, әй һәр ишиндә әйяр олан яр,
Ашигин олмушдур сәндән дә әйяр.

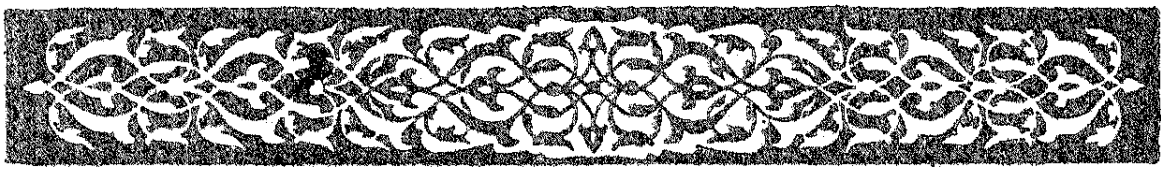
Инан, сән өзүнү өлдүрсән экәр,
Мәним һәятым да мәһв олуб кедәр.
Чүнки өз чанындан горхмаса инсан,
Нә яхшыдан горхар нә дә ямандан.
Сүрүдән горхарса экәр чанавар,
О үстүндә кечә, палас да сахлар.
Кәлмәмиш кетмәйин, де, нә адәтдир?
Әкмәмиш бичмәйин нә гиямәтдир?
Мәнә: „Кечән хейир“ сөйләмә, чанан,
Сәнсиз хош кечәрми кечәмиз бир ан?
Уюшмаз гәдәмин чанымла мәним,
Ики чан сахлая билмәз бәдәним.
Әлинлә чанымы алмадыгча сән,
Гуртара билмәзсән бу бәһанәдән.
Мин миннәт йүкүнү чәкир бу бәдән,
Сәнсә азад әйлә ону бу ишдән.
Бундан даһа яхшы бир чан вер мана,
Уғурлу бир ишә аяг бассана!
Сәнин додағындан кәлмәйән бир чан
Чанымда ерләшмәз, чыхар додагдан.
Додағын оларса чан хәзинәси,
Кәсилмәз дүнядан о чанын сәси.
Билирәм, гаршында чох гулларын вар,
Һеч бири мән кими баш әймәз, әй яр.
Сәнин варлығынла мән дә азадам,
Даима хошбәхтәм, даима шадам.
Чамалын дүшәрсә кәнлүмдән узаг,
Кәнлүм виран олар кезүндән ираг.
Бу күндән мән сәнәм, сән исә мәнсән,
Бир кәнүл юрдудур бу ики бәдән.
О да сәнин кәнлүн гой олсун, дилбәр,
Йохдур өз кәнлүмдә һәятдан әсәр.
Бир кәнлүм, йүз чаным олмаса экәр,
Сәнинлә яшамаг олмаз, әй сәһәр.
Сап бирдир, сәни өз сапыма дүзсәм,
Бир чан олмалыйыг икимиз һәр дәм.

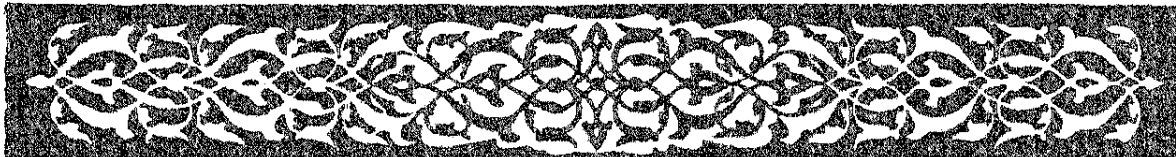
Бил ки, ваһид олса бизим сиккәмиз,
Икилик нэгшини гараларыг биз.
Көзэл сиккәли һәр бадамын бил ки,
Бәдәни бир олур, мәғзисә ики.
Мән сәнәм, башга шей нә варса, чанан,
Бир башмаг тайыдыр дүшмүш аягдан.
Сәндән ишыг алыр бутүн варлығым,
Йохдур сәндән өзкә бәхтиярлығым.
Сөйлә, бу мөгамда нәчидир бәдән?
Адыны сиккәнә нэгш әйләйәсән.
Сәнә гурбанлыға баш лайыг дейил,
Байрағын алтына сығынмаз о, бил.
Арада тәрпәнән гуру бир чандыр,
О да мәним дейил, сәнә меһмандыр.
Сән мәндән азадсан, әй пәризадә,
Сәрвдән даһа чох ол сән азадә.
Мән бир кимсәсизәм, һәр хидмәтинә
Кәмәр бағламышам күл кими енә.
Мәһләйин күләйи әсдикчә сәһәр,
Чан вериб, көнлүмүн пасыны силәр.
Мумя арасында әзкин бир бәдән—
Динчәлдийи кими, динчәлирәм мән.
Итүзлү олса да көзәтчин мүдам,
Сән олан күчәнин йол торпағым.
Ит сахламағыны чох бәйәнирәм,
Одур ки, онлара олмушам һәмдәм;
Йә’ни янымдаки бу йыртычылар
Итдир, һамысынын ит дырнағы вар.
Мән йохсул олсам да, варлысан, әй яр,
Мән тамам халийәм, сәнин халын вар.
Сән гызыл ичиндә олурсан һәр дәм,
Халхалын гызылдыр, халын да дирәм.
Дирәмә бәнзәйән халыны көрчәк,
Алдым халхалыны дирәмлә, керчәк.
Бир новбаһар үчүн булут ағлады,
Мәчнун да ағлайыб гара бағлады.

Һиндли гараулда даяныб, кәзәр,
Мәчнун да янында һиндуя бәнзәр.
Чәрх көзәллик алар айын үзүндән,
Мәчнун да фал ачар үзүнлә бә'зән.
Бүлбүл күл әшгийлә доланар бағы,
Мәчнун да олмушдур һичран душтағы.
Әл, оба лә'л үчүн мә'дәнә кедир,
Мәчнун да сәнинчин чана гәсд әдир.
Сән мейил көстәрсән мәнә, әй никар,
Бир аллаһ билир ки, бу чох хош олар.
Айдынлыг кечәдә сәнинлә гоша
Дурайдыг күлшәндә, вериб баш-баша.
Сәнинлә янашы әйләшәйдим мән,
Гәдәһ галдырайдыг гәдәһ үстүндән.
Басайдым бағрыма саз кими сәни,
Олайды гучағым лә'лин мә'дәни.
Нәркиз көзләриндән олайдым хумар,
Мәст олуб сачыны һөрәйдим, әй яр.
Каман гашларыны гулаға гәдәр
Әлимлә чәкәйдим, әй назлы дилбәр.
Дөшүндәки нара сығынайдым мән,
Әлимлә тутайдым алма чәнәндән.
Каһ бир алма кими әзиб нарыны,
Каһ да чейнәйәйдим алма барыны.
Дағыдыб дөшүнә сачларыны мән
О гулаг сырғаны чәкәйдим, бә'зән.
Каһ варагланайды әйниндә палтар,
Бәдиһә дейәйдим хурмана, әй яр.
Бәнәфшә дүзәйдим күл үзүнә мән,
Каһ да күл дәрәйдим о бәнәфшәдән.
Каһ сәни гойнумда ерләшдирәйдим,
Каһ гәм мәктубуну сәнә верәйдим.
Илаһи, галмазды мөһнәтдән әсәр,
Һәгигәт олсайды бу дүшүнчәләр.
Гулаға хош кәлир чалдығым һава,
Лакин орталыгда тел гырылмаса.

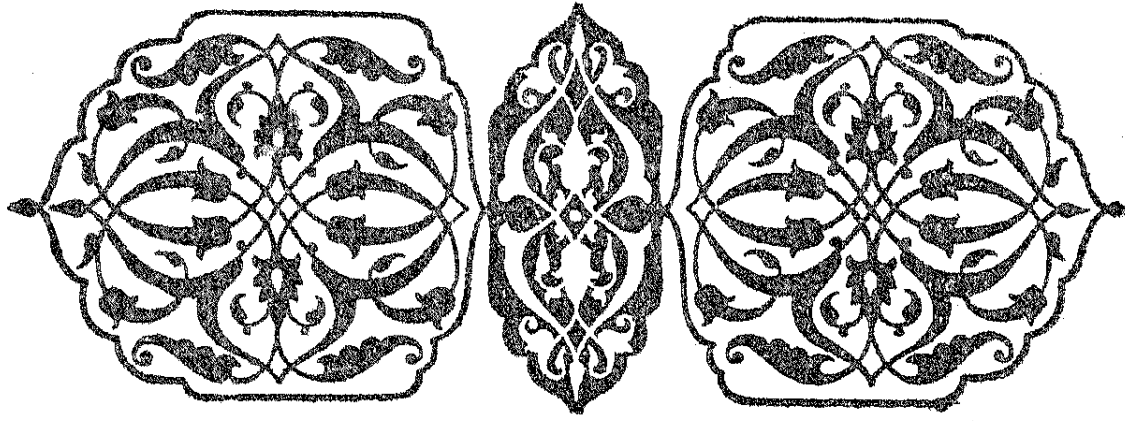

Башымы говҕая салма бу гэдэр,
Инан ки, варлығым мөһв олуб кедэр.
Сән олдуғун ерә чағырма мәни,
Хошдур бу сечдийим сөвда мәскәни.
Бурда нә дүшмән вар, нә дә әҗяр вар,
Бизим ишимизә гарышмаз онлар.
Бурда әйләшсәк дә, галсаг да әкәр,
Бизә ирад тутмаз буну бир нәфәр.
Янымда ики-үч дилсиз һейван вар,
Яхшыны, яманы унутмуш онлар.
Гуюнун дибиндә тәк олсаг да биз,
Ялызлыг өзү дә көзәлдир, шәксиз.
Әлиндән тутанын олмаса бир аз,
Аяғындан тутуб чәкән дә олмаз.
Бурда олмаса да бир достун сәнин,
Арханча салланыб кәлмәз дүшмәнин.
Нә вар чан горхусу олан о ердә?
О яман үзләрә сән бахма бир дә.
Бурдадыр абадлыг, шадлыг һасары,
Сән дә кәл бу ердә бир шадлан, бары.
Нә гэдәр ки, сағам, яхын кәл, әй яр,
Һәр вахтын иши вар, ишин вахты вар.
Чешмәни күн кими кәстәрмә, аман,
Сәраб тәк алдатма мәни узагдан.
Һүснүндән су ичмәк истәркән үрәк,
Олдум парча-парча сәнин халын тәк.
Хызырын чешмәси сәндәдир, дилбәр,
О һәят суюндан мәнә дә көндәр.
Тәсәлли вермәдән арпа бойда сән,
Мәнә халвар-халвар ган ичдирирсән.
Сәнсиз гәм есәм дә, әй назлы сәнәм,
Сәнинлә шәраб да ичә биләрәм.
Йәгин, ядындадыр, бир мәсәл дә вар:
Довшан йүкүрдүйү гэдәр дә ятар.
Нә олар, севкилим, шәраб кәтирсән,
Енә ми ганлы су ичмәлийәм мән?

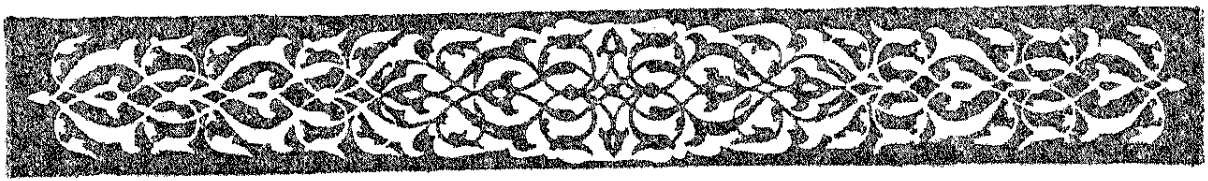
Шəраб мəчлисində нуш олур чана,
Ҳалалдыр беһиштдə шəраб инсана.
Сағи, дəряны да əлиндən ичсəм,
Ондан бир удум да гоймарам бу дəм.
Ичсəм сағлығына, кетмərəм һушдан,
О зəһәр олса да, нуш олар, инан.
Гой сəрхошун олсун ашигин инди,
Сən дə гəдəһ галдыр сəрхошлар кими.
Шəрабы ичмəзлэр хумар олмадан,
Сəһər шəрабы да ичилмəз пүнһан.
Бағ тачы ахтаран о султан белə,
Кəзир хəзинəни шəбчирағ илə.
Гаранлығ кечədə хəзинə кəзən
Əзиййət чəксə дə, оғрудур, билсən.
Чырагсыз бир əви сорушсан: нədир?
О бир бағ да олса һəбсханədир.
Сəнин гəм нərдиндə удузду кəнлүм,
Бир əл дə атырам, гурбанын олум.
Хошдур, сəрхош олуб, əй назлы дилбər,
Гыврым сачларыны өпсəйдим əкər.
Я сəрхош һалымда тутуб телиндən
Явашча мəчлисə кəтирəйдим мən.
Бир налə чəкəйдим һər аддым башы,
Бир тəпик вурайды мənə һər нашы.
Ярəб, о дүняны яхан кəзəллə
Мənə белə бир күн сən гисмət əйлə!“
Мəчнун бу сəзлəri дейэрək əл’ан,
Чəллэрə үз гойду үрəйиндə ган...
Пəriшан үрəйи гəмлэрлə долу
Гайытды чадыра о сəрв бойлу.

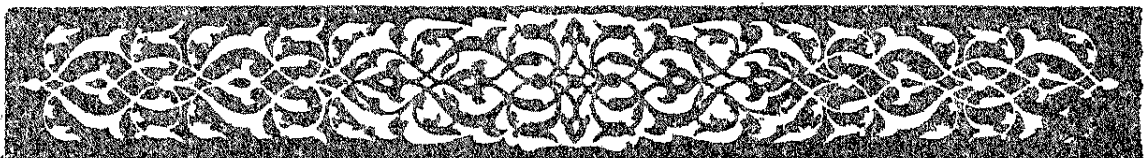

БАҒДАДЛЫ СƏЛАМЫН МƏЧНУНУН КӨРҮШҮНƏ КЕТМƏСИ

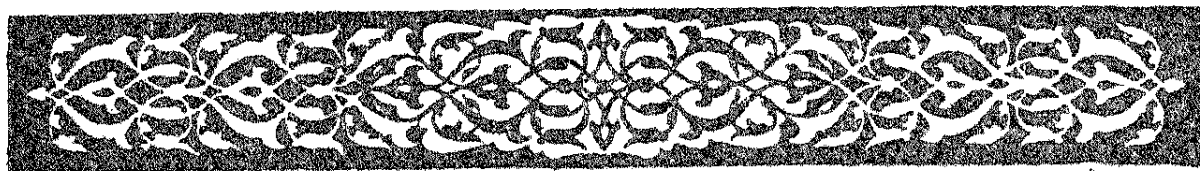
Дейир сөз устасы, ону динлэ сэн:
Багдад шəһəринин əһалисиндэн
Варды сəхавəтли, кəзəl бир инсан,
Чамал сaһибийди о ашиг оғлан.
Бəлалар сөйлинə дүшүб дүняда,
Эшгин силлəсини дадышды о да.
Башындан ашса да мəһəббəт дərди,
Һәр дəрдə гатлашыб гəмə дөзəрди.
Дүня сөйлəйирди адына Сəлам,
Бəхт исə вермишди о кəнчə сəлам.
О, эшг алəминдə мəрд даянарды,
Шеир охумаға чох эшги варды.
Гейсин инчи сачан о шеирлəри
Алəмə яйылыб дүшəндэн бəри
„Дəрд əһли“ дейирди она инсанлар,
Онун пак тəб’инə һейран оланлар.
Дəрдлилəр эшитчəк онун сəсини,
Сүрəрди янына өз дəвəсини.
Ад гойду Мəчнунун эшги дүняда,
Шəһəрлəр долашыб чатды Багдада.
Онун һәр шe’ирини кəзəллəр белə,
Дейирди сəс-сəсə ашиглəр илə.
Сəлам дүшүндү ки, Багдаддан кетсин,
О гəмкин ашиги зиярəт этсин.

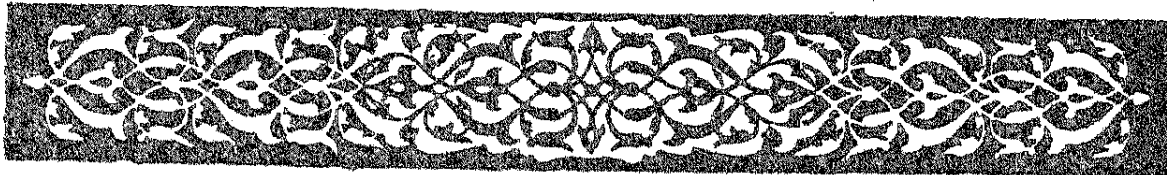
Дәвәни йүкләйиб йола дүзәлди,
Чапараг бир учсуз сәһрая кәлди.
Говду дәвәсини, бир нечә ағач,
Ахтарды ашиги о ямач-ямач.
Сәлам йол узуну сораг алараг,
Мәчнуну бир ердә тапды чыл-чылпаг.
Енә дөрд янында вәһши дурмушду,
Боюнбағы кими һалга вурмушду.
Шөвг илә инләйән о зәифбәдән
Әсирлик дуюрду һаман һәлгәдән.
Мәчнун һисс әтди ки, о көзәл чаван
Янына кәлмишдир узаг бир йолдан.
Верди вәһшиләрә белә бир гәрар:
Бүтүн ғылынчлары ғына гойсунлар.
Сәлам да ашиги көрдүйү заман
Она сәлам верди үрәкдән, чандан.
Хош кәлди сәламы онун Мәчнуна,
Үрәкдән яхынлыг кәстәрди она.
Ону чавабыйла хошһал әйләди,
Һардан кәлдийини суал әйләди.
Кәнч деди: „Сәнинчин долашырам мән,
Чөлә дүшмәйимин сәбәби сәнсэн.
Бағдад шәһәриндән бура кәлмишәм,
Та көрүб үзүнү шадланым бир дәм.
Бағдадда раһәтчә яшардым, дүзү,
Һеч вахт көрмәмишдим мән сәфәр үзү.
Көзәл сөzlәринә чох һәвәсим вар,
Онунчүн гүрбәти әтдим ихтияр.
Дүня ишыг алыр чамалындан, аһ,
Сәни көрмәйимә йол верди аллаһ.
Бу галан өмрүмү, әй гәриб һәмдәм,
Сәндән башгасыйла сүрмәйәчәйәм.
Аяг торпағыны өпә-өпә мән
Боюн гачырмарам һеч бир әмриндән.
Сәнсиз чыхмаячаг мәним нәфәсим,
Янындан кәләчәк даима сәсим.

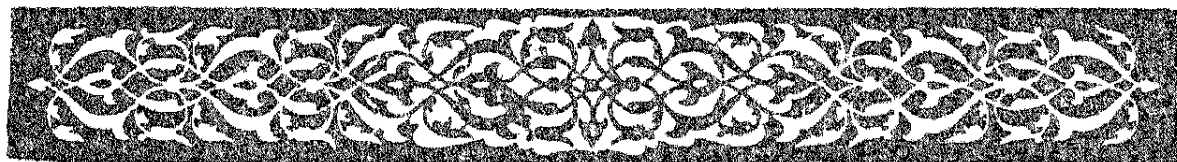
Яздығын һәр ше'ри охуюб мүдам,
Өзбәрдән өйрәниб ядда сахларам.
Көзәл сөзләрини дедикчә әзбәр,
Көнлүмүн гәмләри дағылыб кедәр.
Мән дә чәкинмәрәм һеч бир бәладән,
Мәни өз көнлүнлә таныш әйлә сән.
Оху сөзләриндән, динләйим һәрдән,
Һесаб әт мәни дә бу вәһшиләрдән.
Мән кими бир кәнчин гул олмағындан
Сәнә һеч бир зәрәр тохунмаз, инан.
Сөвда гәфәсиндә душтаг бир гушам,
Әшгин ағрысыны мән дә дуймушам".
Күлүб һилал кими онун үзүнә,
Мәчнун чаваб верди онун сөзүнә:
„Әй назла, не'мәтлә бәсләнмиш инсан,
Бу йол горхулудур, гайыт бу йолдан.
Киши олсан белә, тайым дейилсән,
Йүздә бир гәмими емәмисән сән.
Ялныз вәһшиләрдир көнлүмә һәмдәм,
Мән өз гейдимә дә галан дейиләм.
Бәсдир бу сәһрада дүшдүйүм дара,
Ярамын үстүндән кәл вурма яра.
Бил ки, бамбашгадыр бизим дәрдимиз,
Уюша билмәрик сәнинлә һәркиз.
Сәнә сөһбәтимин нә файдасы вар?
Мәним сөһбәтимдән дивләр дә гачар.
Һәр күн бир мәнзилдә ятыб галырам,
Һәр кечә бир ердә мән юрд салырам.
Мән артыг вәһшийәм, сән исә инсан,
Хошдур өз чинсини кәзиб тапасан.
Бил ки, дәмир кими олсан да мөһкәм,
Сәни дә әридәр аһымдаки гәм.
Су кими чанымы охшасан да сән,
Янғыма бир кечә дөзә билмәзсән.
Көрүрсән әлибош мүфлисәм бу дәм,
Гонаг галмағыны рәва көрмүрәм.

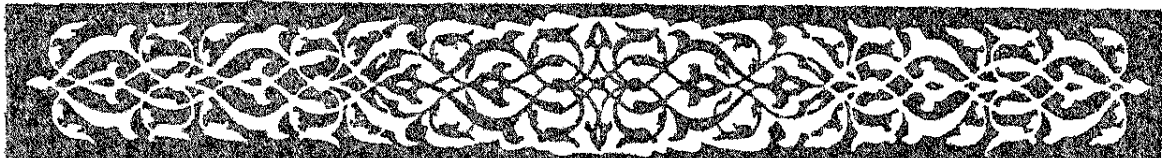
Языглыг сәсидир чаһанда сәсим,
Бир мәнәм, бир дә ки, сөвда нәфәсим.
Олмазсан мәнимлә бу ердә һәмдәм,
Сән севдийин чана мән гәсд әдирәм.
Өз палтар бәндими бошалтдыгча мән,
Сән өз кәмәрини дүзәлтмәкдәсэн.
Шәләми чийнимдән атырам бу ан,
Сәнсә башгасыйла гучаглашырсан.
Мәнә дост олмагдан үммидини кәс,
Мән бүт сындыранам, сәнсә бүтпәрәст.
Кет, мәним мәскәним харабалыгдыр,
Мәндән дост нәфәси уммаг артыгдыр.
Билирәм, йол кәлиб зәһмәт чәкмисән,
Сәнин гулун олум, зилләт чәкмисән.
Инди ки, сән мәни көрдүн пәришан,
Аллаһа тапшырыб гайыт бу башдан.
Хошлугла кетмәсэн бу ердән әкәр,
Зорла гачырдачаг сәни зилләтләр“.
О сөzlәр әтмәди Сәлама әсәр,
Гәбула кечмәди о нәсихәтләр.
Деди: „Ялварырам, һалыма бир ян,
Кәл сую кизләтмә сусуз галандан.
Изин вер; гибләнә баш әйим бир аз,
Мәһәббәт адлансын гылдығым намаз.
Йолум сәһв оларса сәчдәдә бир дәм,
Енә сәчдә гылыб үзүр истәрәм“.
Сәлам чох ялварыб яхарды енә,
Мәчнун разылашды онун әһдинә.
Сәлам сүфрәсини ачыб төкәрәк,
Чыхарды гаршыя һалвайла чөрәк.
Деди ки: „Достлуға көстәрәк һәвәс,
Кәл меһрибан олаг чөрәйими кәс.
Гәлб ачан олса да бу емәмәйин,
Бу бир-ики лөгмә лазымдыр йәгин.
Һәрчәнди кишинин кишилиийи вар,
Чанынын гүввәти емәклә олар“.

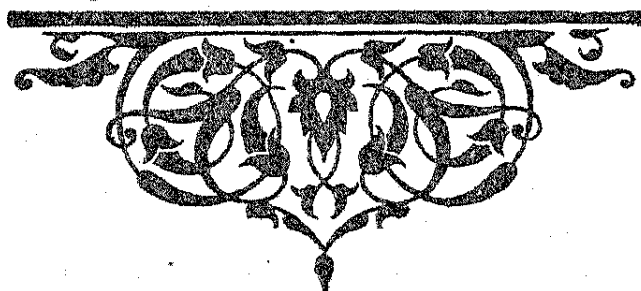
Мәчнун чаваб верди: „Өз бәдәнимдән
Емәк ейәнләри өлдүрмүшәм мән.
Ким ки, өз чанынын гейдинә галыр,
Чөрәклә һалвадан о, гүввәт алыр.
Мән өз варлығымдан дүшмүшәм узаг,
Мәни өлдүрәммәз бу ач яшамаг“.
Сәлам анлады ки, о талеи кәм
Емәксиз, юхусуз долашыб һәр дәм,
Һәр яна үз тутуб кәзир фәрари,
Бир ердә дурмайыр сәбри, гәрари.
Гәлби инчимәсин, сынмасын дейә,
Деди: „Сүр өмрүнү гәм ейә-ейә.
Фәләйин дөвраны бир ердә галмаз,
Үрәйин даима пәришан олмаз.
Һәр анда бир вараг ачыб бүкәрәк,
Чох ити фырланыр бу чәрхи-фәләк.
Чаһанда көз юмуб ачана гәдәр
Йүз нәчат гапысы ачыла биләр.
Һеч дә гәмкин олма чәкдийин гәмдән,
Таки ер тапдағы олмаясан сән.
Индики дәрдинин сону хош олар,
Бир күн ағламағын күлмәйи дә вар.
Мән дә сәнин кими үрәйим дағлы,
Көнүлдән хәстәйдим, аягдан бағлы,
Аллаһын көмәйи сайәсиндә мән
Гуртардым чанымы о дәррдән, гәмдән.
Нәһайәт бир сүкут гаплаяр сәни,
Сән дә унударсан бу вағиәни.
Бу сөвда шө'ләси нә меһрибандыр,
Кәнчлик атәшинин аловундандыр.
Кишидән чаванлыг кәлиб кечәчәк,
Бу одлу күрәнин оду сөнәчәк“.
Мәчнун о агили динләйиб гәлбән,
Ердән дурмадыса, ойнады ердән.
Деди: „Зәнн әтмә ки, мән бир сәрхошам,
Я һава-һәвәсә мефтун олмушам.

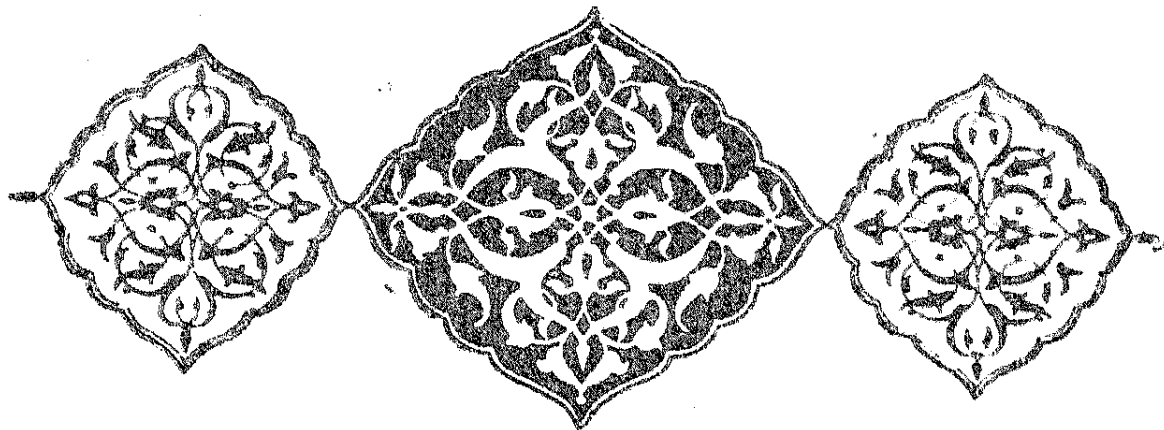

Эшгин шаһәншаһы мәнәм чаһанда,
Хәчаләт чәкмирәм бундан бир ан да.
Гүсл илә чанымы тәмизләдим мән,
Торпағын, шәһвәтин бәһанәсиндән.
Нәфсин чиркабындан чан гуртарараг,
Нәвәс базарыны дағытмышам, бах.
Өмрүмүн мә'насы эшгдир мүдам,
Мәһәббәт бир оддур, мәнсә бир „уд“ам.
Мәһәббәт эвими тутдуғу заман
Мән дә өз көчүмү чәкдәм ортадан.
Өмрүмү һесаба аланмы вардыр!
Мән йохам, вар олан ялныз о ярдыр.
Нә вахт ки, көйләрдән улдуз азалар,
Мәним дә эшгимин гәми аз олар.
Чәлләрин гумлары сайылса әкәр,
Мәним дә көнлүмүн эшги силинәр.
Инди ки, һәмсәһбәт олдун мәнимлә,
Кәл, айыб сөзүнү кәтирмә дилә.
Боюна, һалына нәзәр сал да сән,
Кәл әл чәк вурдуғун бу тә'нәләрдән.
Чәкди о сәркәрдә яхшы бир мәсәл;
Сахла өз ишинин өлчүсүнү кәл.
Бил ки, гызышарам союглуғ этсән,
Ялныз гисас алыб юмшаларам мән.
Сән мәни дилинлә инчитсән әкәр
Кетмәз достлуғумуз ахыра гәдәр.
Көнүл гәзәбиндән гызышан заман
Нәя да, исмәт дә галхар ортадан“.
Мәчнун, бу сөzlәри әдәблә деди.
Нәрифә астаңа тәнбәһ әйләди.
Нәриф дә Мәчнуну таныды әл'ан
Хәта чыхармады бир дә ағзындан.
Неч кәслә гайдасыз данышма ки, сән,
Ахырда утаныб үзәр истәйәсән.
Каманын бошса да, бәрксә дә әкәр,
Әһтиятсыз чәксән бәла кәтирәр.

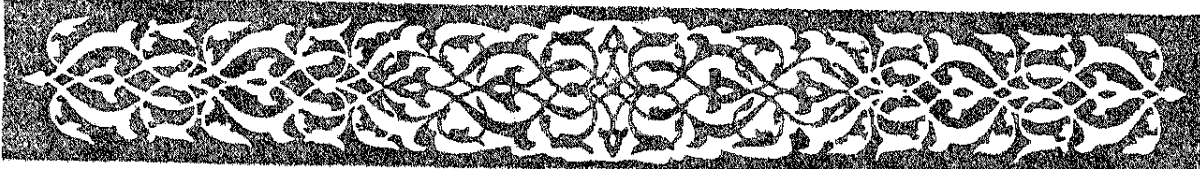
Бөш олса мөламәт кәтирәр каман,
Бәрк олса хәчаләт кәтирәр каман.
Бағлы бир ғыфылы ачмаг истәсән,
Әввәлчә сынагдан кечир ону сән.
Һарда гую варса, ипсиз иш олмаз,
Аягсыз бир йол да баша вурулмаз.
Мәчнун илә Сәлам бағлайыб илгар,
Бир нечә күнлүйә йолдаш олдулар,
Ширин гәзәлләрин ахырды сәси —
Мәчнунун гонаға буйду төһфәси.
Мәчнун шеирләри дедикчә бәнд-бәнд,
Онлары дөшүнә йығарды о мәрд.
Чох зәиф дүшмүшдү Мәчнун бу заман,
Бүсбүтүн галмышды ейиб ятмагдан.
Сәламса бунлара һеч дөзмәйирди,
Емәкдән ятмагдан әл үзмәйирди.
Әлә ки, бухчасы бошалды, енә
Гайытмаг истәди о өз әвинә.
Ахыр видалашыб атды Мәчнуну,
Вәһшиләр ичиндә тәк гойду ону.
Бағдада үз тутуб йола дүзәлди,
Ядында бир нечә гәсидә кәлди.
Һарда бир гәсидә чыхса ағзындан,
Бүтүн динләйәнләр олурду һейран.

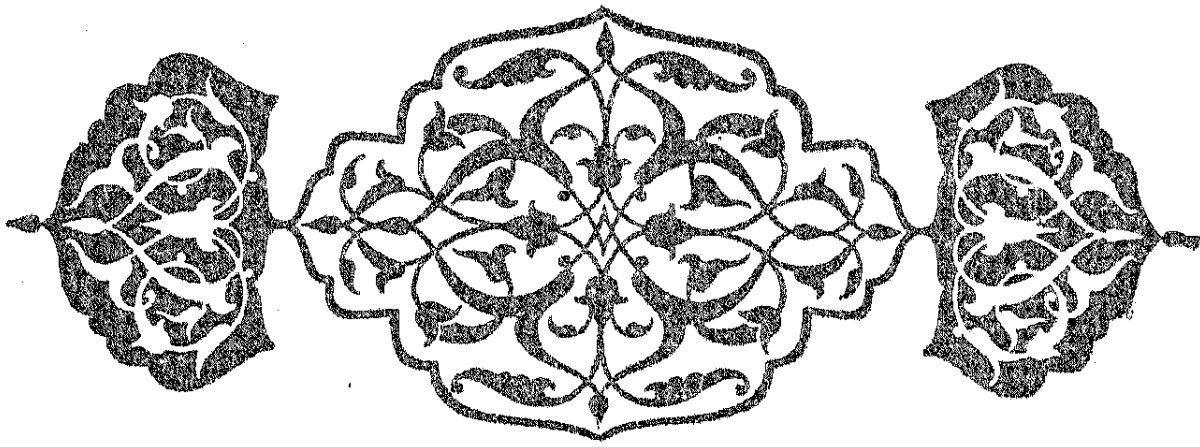
МƏЧНУНУН ӨЗƏМƏТИ ҲАГГЫНДА

Мəчнуну сəрсəri зəнн этмə ки, сən,
Дейилди кəрдүйүн диванэлəрдən.
Оручлу, намазлы, нурлу бир чыраг,
Əглə яд дейилди, əдəбдən узаг,
Вахтынын эн бəйүк бир алимийди,
Алəми шəрһ əдən Логман кимийди.
Кизли мə'налара о йол ачарды,
Гəлбиндə кəйлəрин мин сирри варды.
Гызыл сиккəsi тək һər сөзү кəзəl,
Лə'лə бəнзəйərди дедийи гəзəl.
Дəлинин ағлына бəлəддир һər кəs,
Ондан бу инчилər сачыла билмəз.
Дүнянын гейдини тамам атараг,
Гейдсиз бир һəят сүрүрдү анчаг.
Онда өлүм фикри ашыб дашырды,
Көч тəдарүкүнə һазырлашырды.
Дейирди: „Чан эвим алышыр дəрддən,
Өлүм гуртарачаг мəни мəһнəтдən“.
Ким ки, дүз кəлмəсə дүняйла, инан,
Чəтин чан гуртарар бу дар дүнядан.
Дүняны дəрд əллə тутса бир нəфər,
Чəтинликлə көчүб дүнядан кедər.
Мəчнун йол йолдашы кəзмəдən бир ан,
Ачырды зənчири оз варлыгындан.

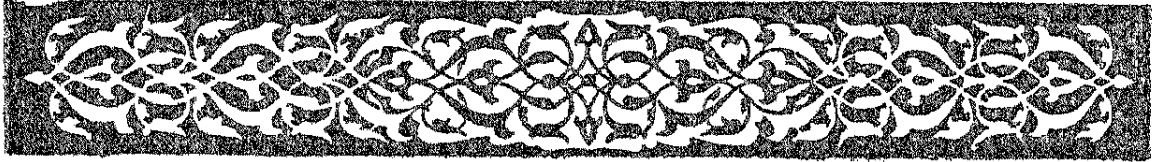
Таки чан овуна чыхса ярадан,
„Кәтир“ дедийи вахт, десин: „Будур чан“.
Өмүр кәмисиндә чан горхусу вар,
Бу горху учундан кеймәзди палтар.
Хөрәйи олмушду ачы тикәләр,
Емәзди дүняда о һеч бир бәһәр.
Дүнядан әл үзүб, дүшмүшдү узаг,
Лейли бәһанәйди бу йолда анчаг.
Нә вахт ки, арзусу бир йол вурарды,
Дүнядан гачачаг ери дә варды.
Онун да гәлбиндә яшарды диләк,
Гында сахлайырды ону гылынч тәк.
Висал кәзмәйирди бизим пәризад,
Таки... эшгин эви яшасын абад.
Бир алим устаддан сорушдум ки, мән:
Ашигин һалыны шәрһ эт бизә сән.
Ону ки, висалә чағырырды яр,
Мөһләт вермәйинин нә мә'насы вар?
Ничин мурадына етмәди о да?
Өмрүндән отуз ил о верди бада?
Деди ки:—Етсәйди мурада бир ан,
Әбәди чыхарды нәш'ә чанындан.
Уймады бир анлыг кефә дүняда,
Отуз ил нәш'әни вермәди бада.
Бир гәдәһ алсайдым о шәрабдан мән,
Тәмәннам галмазды ики аләмдән.

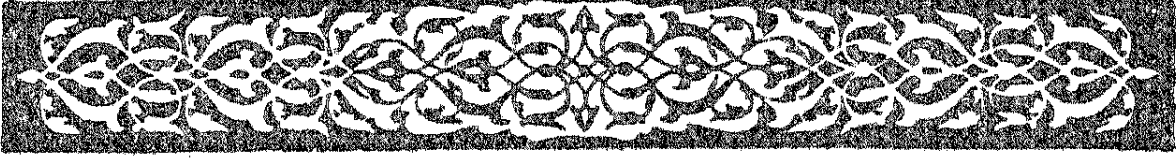

ЗЕЙДЛӘ ЗЕЙНӘБИН СЕВКИСИ ҒАГҒЫНДА

Башга бир ашиг дә о заман вармыш,
О да бу дәрә илә зәнчир ғырармыш.
Дағ кими дурмушду үрәйиндә дәрә,
Язығы дағлара салмышды мөһнәт.
Ону гуртармышды дәлилик, билсән,
Бу дивдән төрәмиш чинси-бәшәрдән.
Тәмиз бир кәнч иди, варды һүнәри,
Дүррә бәнзәйирди хош гәзәлләри.
Әшгин ачысыны дадыб дүняда,
Башыны гоймушду бу йолда о да.
Өз ады Зейд иди, сөвдә кәзәрди,
Хисләти Әмр илә Зейдә бәнзәрди.
Көнүл ювасыны зүлмәт сармышды,
Онун вар-йохуну әшг апармышды.
Әмиси ғызына о вурулмушду,
Ғыз да бу оғлана ашиг олмушду.
Онларын гәлби дә, фикри дә бирди,
Онлар бир-бирини чандан сефирди.
О көзәлчамаллы, о гәшәнк никар,
О диванә үчүн тутмазды гәрар.
Оғлан да севәрди өз чананыны,
Бир түкдән асылы галмышды чаны.
Ғыз ай чамаллыды өзү дә хошрам,
Тәмиз хилгәтлийди о назик әндам.

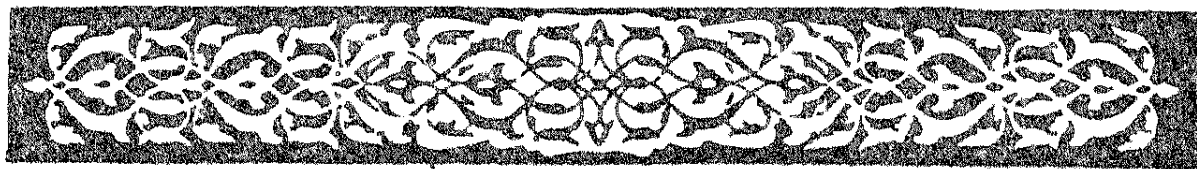

Шүмшад нәфәслийди, рәнки әргәван,
Балдыры чивә тәк, гәдди хейзәран.
О бүтдә һамынын нәзәри варды,
Дүняя гиямәт шуру саларды.
Шән иди, шух иди, һәм дә фүсункар,
Көзәлләр көзәли, о назлы никар.
Мин сәфра башыны кичәлләндирән,
Мин севда сәфрасы гырарды һәрфдән.
Түк кими инчәйди белдән о дилбәр,
Ағзы хырдачайды гарышга гәдәр.
Шәки алмасы тәк чәнәси варды,
Мәккә гумундан да чох яндырарды.
Өпүшү бал кими, һүснү бәхтәвәр,
Дадына чатмазды нә гәнд, нә шәкәр.
Додағы набатла шәкәрдән ширин,
Набат—мейвәсийди өпүшләринин.
Һәр кәс чамалында бир су көрәрди,
О дирилик сую, һәят верәрди.
Уча бир сәрв иди онун вүгары,
Күлабла шәкәрди бу сәрвин бары.
Чамалы күнәшлә бир асиманда,
Әтри дә әнбәрлә бир кариванда.
Һүснүнүн шөвгийлә әсирди рузкар,
Зейнәб адланырды о көзәл никар.
О назәнин гызын гәмийлә янан
Зейид ахтарырды бу дәрдә дәрман.
Нейләсин, һаяндан бир чарә билсин
Ки, лә'ли гарт дашдан гопара билсин.
Зейдин гоһумлугда бир айбы варды
Ки, дүня малындан касыб яшарды.
Барлы әмисини йохсул Зейиддән
Бирчә дәвләт иди яхшы көстәрән.
Зейд өз әмисиндән дәвләт көрмәди,
Ондан гыз истәди, гыз да вермәди.
Һәр ишдән соююб хәяла далды,
Әмиси яд олду, о языг галды.

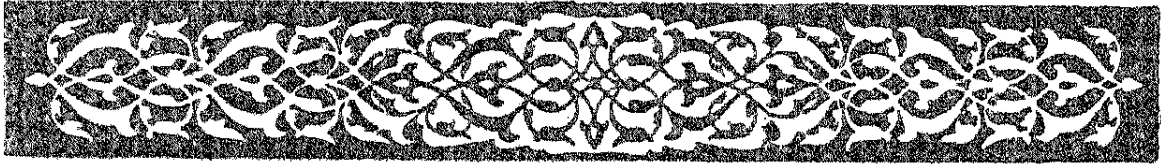

Чанан арзусуйла о ахшам, сәһәр
Натәван кәзәрди гәлбиндә кәдәр.
Ағлар нәғмәләри бир дәфә күлмәз,
Дейирди: „Мән күнә дүшмәсин һеч кәс“.
Әми кизләдәрди гызыны ондан,
Пәрдәләр далында сахларды пүнһан.
Зейдә өз гызыны вермәмәк үчүн,
Дөвләтлә бир киши кәзирди һәр күн.
Нәһайәт, мәгсәдә етишдим, дейә,
Верди өз гызыны бир дөвләтлийә.
Языг Зейд о күндән дүшдү һәсрәтә,
Сөвдасы гәрг олду гәмә, мөһнәтә.
Емәкдән, ятмагдан галды сәрбәсәр,
Тутду сөвдасындан ер үзү хәбәр.
О да Мәчнун кими чәкди көз дағы,
Зәнчирә бағланды әли, аяғы.
Һүнәрсиз, вәфасыз йолдашлара бах,
Ондан айрылдылар узаглашараг.
Бир өзү, бир көнлү галды дүняда,
О да ки, даима янырды ода.
Гығылчым сачырды ондаки чийәр,
Лейли дә тутмушду бу дәррдән хәбәр.
Ара бир янына чағырыб ону,
Охшар, әзизләрди әшгин оғлуну.
Ондан һал тутарды о көзәл никар,
Дәрдинә гошулуб ағларды зар-зар.
Зейдин вәфасыны хошладығындан,
Она өз сиррини ачды о чанан.
Зейд исә мөһрибан, көзәл Лейлидән
Хәбәр апарырды Мәчнуна бә'зән,
Мәчнун ки, чанандан хәбәр биләрди,
Онун гаршысында рәгсә кәләрди.
Зейд иди Мәчнунун әшгинә һәмдәм,
Хәбәр кәтирәрди ярындан һәр дәм.
Она хош хәбәрләр дедикчә күндә,
Мәчнун гул олмушду онун өнүндә.

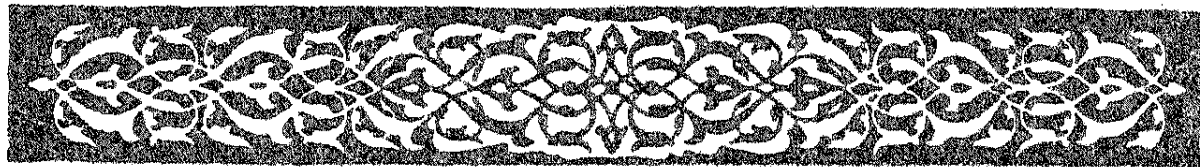
Зейди чох көрмүшдү вәһши һейванлар,
 Вәһшилик һиссиндән галмышды онлар.
 Мәчнун айрылыга дүшәндән бәри
 Айүзлү Лейлийә дедийи ше'ри
 Зейд өз әлләрийлә языб кағыза,
 Апарыб верәрди о көзәл гыза.
 Достлар арасында о, йол саларды,
 Мәктуб апардыгча, мәктуб аларды.
 Бир ахшам Мәчнунун новһә ериндән
 Дүррләр ахдыгча шеирләриндән,
 Зейд она үз тутуб деди төһмәтлә:
 „Инчиләр сәпиркән сән бу сәнәтлә,
 Нә үчүн дәлилик йолу тутараг,
 Ағлын ше'ләсиндән кәзирсән узаг.
 Сән сөз устасысан, әй бейүк инсан,
 Нә үчүн бу языг күнә галмысан
 Заһирдә чох рүсва көрүнсән дә сән,
 Сөвдада Зейиддән артыг дейилсән.
 Мән дә ағлаяраг, гәмләр ичирдим,
 Сәндән дә пәришан күнләр кечирдим.
 Нәһайәт, сәбр әдиб яшаяг дедим.
 Сонра су да ичдим, чөрәк дә едим.
 Кәл вурғун көнлүнү унудуб динчәл,
 Адына бир Мәчнун демәсинләр кәл“.
 Шәһвәти өлдүрүб бәнлийи атан,
 Дүня көрмүш Мәчнун гызыб бу заман,
 Зейдин төһмәтиндән алышыб янды,
 Вурғун демәсинә чох ачыгланды.
 Зейдә сөйләди ки: „Бу үз илә сән
 Узун данышансан чәкил көзүмдән.
 Узун данышанын пис олур сәси,
 Данышма Зейд илә Әмр әфсанәси.
 Мәнә дәли дедин, нә һаггын вардыр?
 Дәли тәкәббүрлү долананлардыр.
 Мән див бағлаянам, бир див дейиләм,
 Һури, мәләк кими азадам бу дәм.

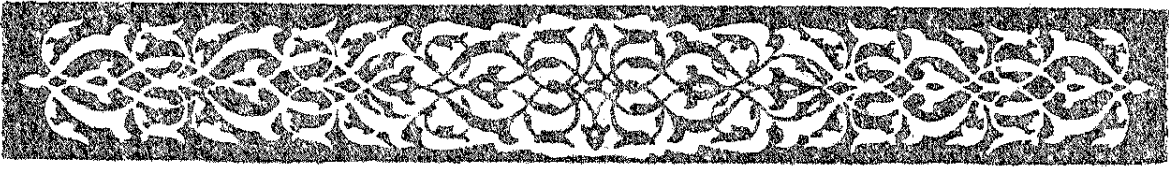
Див хислэти дейил, хошдур хислэтим,
Дүня шаһындандыр бу тәбиәтим,
Мәним хасиййәтим хош олдуғундан,
Янымда рам олур бу гәдәр һейван.
Күнаһа батса да мәнә баханлар,
Ләтиф хасиййәтли бир хилгәтим вар.
Дүзлүк ахтармагдыр мәним адәтим,
Онунчун әйридир бу күн гамәтим.
Ики дүз аләтин нәғмәсими вар?
Бәрбәт әйри олар, мизраб дүз олар.
Әйри гайрылмаса тутулан каман,
Дүз нишан көзләмә атылан охдан.
Үзәрлик еринә янан нәләмдән
Әзиййәт палтары тохуюрам мән.
Мән яман көзләри яхшы билирәм,
Онунчүн көзүмдән горхурам бу дәм,
Писдир өз көзүнә кәләрсә инсан,
Уғрасын нәзәрә бир башгасындан.
Дәли о шәхсдир ки, дүня варыны
Чох севиб, бәркидир әв һасарыны.
Мән өзүм камала етәндән бәри
Ачдым бойнумдаки ағыр бәндләри.
Ришәси дәрә олан бу ағачын мән
Дәрә мыхлы көкүнү кәсирәм, билсән.
Гуртулуш гәбзидир мәнә ядикар,
Нә палтарлығым вар, нә палтарым вар.
Сыныг бир кәмидир апаран мәни,
Варсын да олмасын онун елкәни.
Кәмим дәрәларда батмаздан габаг
Йүкүмү атараг галырам чылпаг.
Мәним о дүня мәһәббәтим вар,
Нә миннәт чәкәнәм, нә миннәтим вар.
Чармыха чәкилмиш бир бәдән ки, вар,
Көч вахты чан версә чох чәтин олар.
Сәндән чан истәйән о яр көзәлдир,
Сәнин чан вермәйин һөкми-әзәлдир.

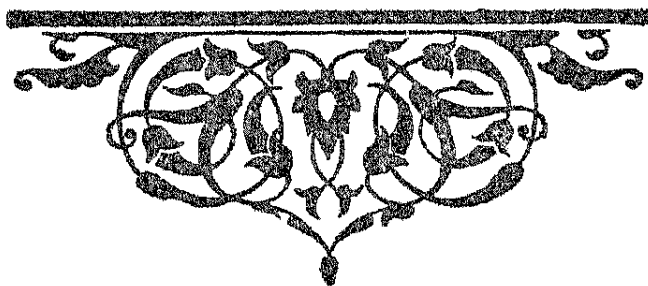
Севки мейданында ялныз даянмаг
Чанана чан вермэк шэртдэндир анчаг.
Демэ ки, бу торда долашдыгча мэн,
Бир дэн арзусудур кечэн гэлбимдэн.
Торун көзләриндэ инан ки, һәр күн
Әл-аяг чалырам батмамаг үчүн.
Тиканлы дүнядан истәрәм мүдам,
Мурдар кими дейил, мәрд кими чыхам.
Дүня икилайлы гапыя охшар,
Одур ки, тутмарам бир ердә гэрар.
Бу лайын бирини ачанда инсан,
О бири башына дэймиш һәр заман.
Гуюда ерләшмиш ачиз бэдәнин,
Зәнчирә мөһтачдыр һәятын сәнин.
Йол айрычындаки бу бэдбәхт бәшәр,
Гуюдан зәнчирсиз чыхамы биләр!
Көзәлләр зүлфүдүр дедийим зәнчир,
О да ки, рәгибин әлләриндәдир.
Гуюдан гуртармаг мүмкүн олса да,
Өзкәнин әлийлә олачаг о да.
Өзүнүн гәминдән ат сүрән адам
Өзкәнин гәминдән азаддыр мүдам.
Инсан өз бүтүнү сындырса әкәр,
Башга бүтә нечә пәрәстиш әдәр?
Дәвәми бир бүтә тәрәф сүрәрсәм,
Чаным өз бүтүмдән гуртарар о дәм.
Гырмызы шәрабы ичсә бир нәфәр,
Өз зәһмәтләриндән чох йүнкүлләшәр.
Мәгбулдур белә иш, мәнфәәтлидир,
Гафилләр көзүндә чох дәһшәтлидир.
Шикайәт әтмирәм мән бу һалымдан,
Йохдур бундан раһат башга бир чаһан.
Бу фындыг шәклиндә сәмайә бир бах,
Башыма даш яғыр көйләрдән анчаг.
Чанын мәғзи олан өз башыны сән,
Бир сүмүк зиреһлә һифз әдәмәзсән,

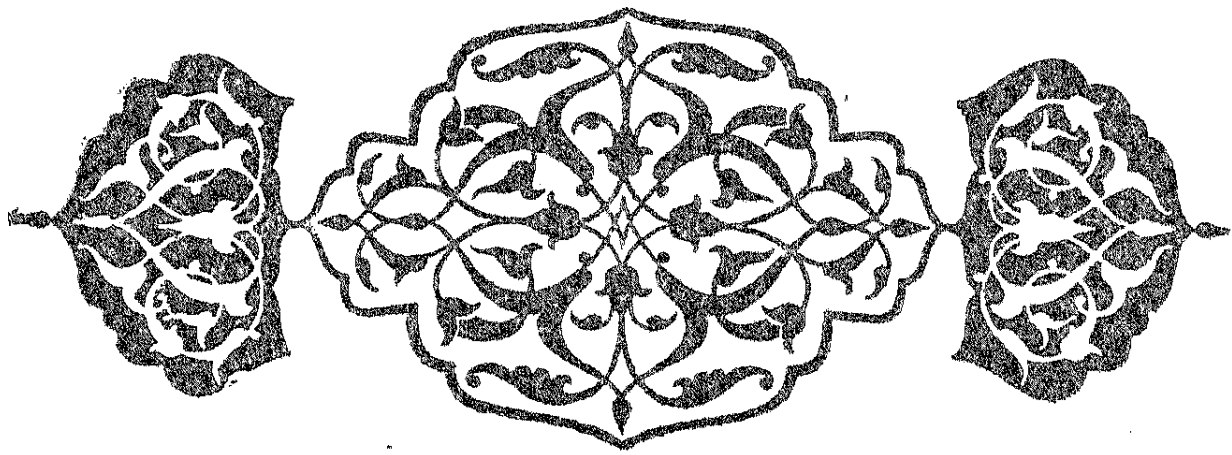

Ийдэтэк гырмызы олсам белэ мэн,
Чылпаг олдуғум вахт ағарар бэдэн.
Бадам ки, дейилэм мэн чылпаг олам,
Зэнчи тэк гап-гара балалар доғам.
Аллаһдан кэлмишдир мәнэ бу гисмэт,
Хошдур бу чэкдийим бәлалы мөһнәт.
Голтуғда турш гора кәздириб сатан
Мейвәчи бир мисал чәкмиш бир заман:
Гардаш, энчир сатан бир адам үчүн
Әнчири сатмагдыр һәр шейдән үстүн.
Һәр кәс сәнәтиндән япышса әкәр,
Дүняда нә әксә ону да бичәр.
Охуму һәдәфә дүз тутмушам мән,
Каман бошлуғудур зиян кәтирән.
Хәзинә бәндини ачардым, анчаг
Ачар шүшәдәндир бәлкә сыначаг.
Һәр горху ичиндә бир умуд да вар,
Умуд заманында горху да олар.
Йох бу хәрабатда мәнэ бир һәмдәм,
Бүтүн гоһумлардан узаг дүшмүшәм.
Гейбәт әйләмәрәм, һийлә билмәрәм,
Гафил яшамарам, дәрдә күлмәрәм.
Әчәл пәнчәсинә дүшмәмиш бэдән,
Көч сәси, „Көчмәйә йығыш“ демәдән
Бу мөһнәт әвиндән галхараг бу дәм,
Бу кордан о кора мән кетмәдәйәм.
Башга бир дәлилик көрмүрәм мәнә,
Дәлилик будурса, дәлийәм мән дә“.
Камал дәрәсыны бир аз да ачды,
О, полад дилийлә көвһәрләр сачды.
Бу чана яйылан хош чаваблардан
Зейд артыг утаныб, динмәди бир ан.
Билди о будағын гөнчәси тәкдир,
Икинчи бир гөнчә вермәйәчәкдир.
Әдәб дәрси алды һаман вәфадан,
Ағзыны мин мыхла мыхлады бирдән.

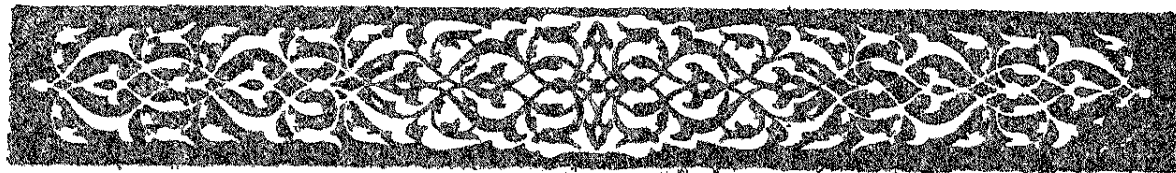
Садиг йолдаш олуб энэ Мәчнуна,
Хәбәр кәтирди Лейлидән она,
Мәчнун да нә десә, савабдыр, дейә,
Тамам чатдырды көзәл Лейлийә.
Ай илә күнәшин арасында тәк,
Ғасидлик эдәрди о да Зөһрә тәк.

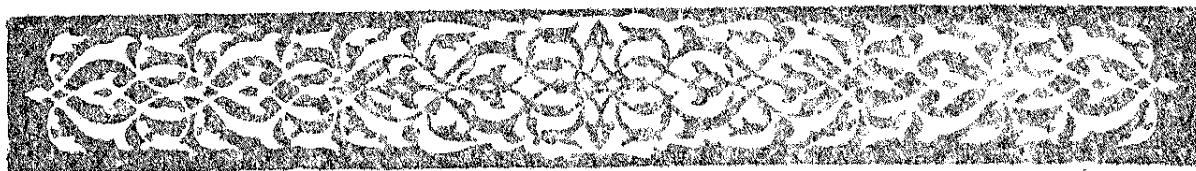

ИБН-СƏЛАМЫН ӨЛҮМҮ

Бүтүн нөгтэлəрдə иш нишаны вар,
Зəрурəт үзүндən баш верир онлар.
Бүтүн варлыгларын һәрəkəтиндə
Мəгсуд язысындан бир хəтт вар енə.
Кағызын, бах, ики үзү вар һәмән,
Одур һэдəф олар о ики үздən.
Бу үздə тəдбирин сайыдыр анчаг,
О үздə тəгдирин һесабына бах.
Бу ики һесабда бир зиддийһет вар.
Буну яхшы билəр ариф һесабдар.
Сən күл сайдығын күл санчдығы заман
Тикан олдуғуну билəрсən һаман.
Бир чох гара олан салхымлар да вар,
Йохларкən билəрсən, үзүмдүр онлар.
Инсаны сүст эдən ачлыг да бə'зən,
Һəзмə көмөк олур, сафлашыр бəдən.
Сəнсə бу дүнянын зиддийһетинə,
Дава этмəкдəнсə, тəслим ол енə.
Мүхтəсəр, дүня ки, яранмыш белə,
Сən дə турш сиркəни, бал һесаб элə.
Көзəллəр чырағы о Лейли нəйди,
Дərди башгасына бир хəзинəйди.
Илан һалгасындан чəкилмиш һасар
Ичрə, хəзинəйди о көзəl пикар.

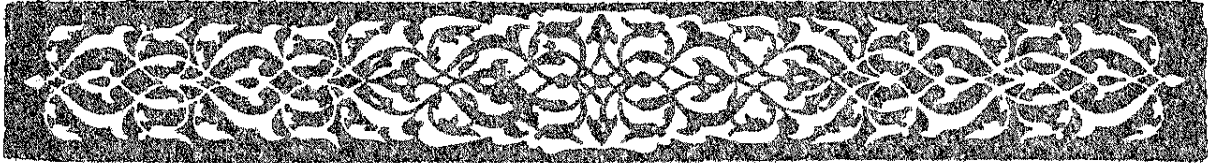

Мәшәггәт ичиндә душтаг яшарды,
Санки даш бағрында бир лә'л варды.
Әждаһа ағзында ай кими ялыз,
Бир ағыр гиймәтли көвһәрди о гыз.
Әрисә даима гәмләр ейирди,
Она кешик чәкиб, шүкүр дейирди.
О пәри гызынын сөһбәти үчүн
Полад гейдиндәйди һәр кечә, һәр күн.
Һүнәрлә сәбр әдиб, гәмлә кәзәрди,
Өзүнү алдадыб, дәрдә дөзәрди.
Тәкликдә ағларды о көзәл пәри,
Силәрди көзүнү кәләндә ери.
Тәкликдә инләрди о аһукөзлү,
Әри олан ердә ағларды кизли.
Аһ чәкиб, оф дейән о дәрдли сәнәм
Ағлая билмәзди ашкара бир дәм.
Кизлиндә чәкилсә бир ағры, бир дәрд
Инсанын өмрүнү чүрүдәр мөһнәт.
Әрин, гоһумларын хәчаләтиндән,
Зүлфү тәк пәришан кәзирди билсән,
Йолдан бир яд адам кечдийи заман
Далынча һәсрәтлә бахыб чадырдан,
Ағларды, ағларды яныб гәмләрә
Сонра үзү үстә дүшәрди ерә.
Далдан аяг сәси кәлсәйди бир ан,
Зорла әл чәкәрди ағламағындан.
Шам кими яндыгча көнлүнүн бағы,
Күлүшлә сынарды һәр ағламағы.
Лакин, әл чәкмәзди писликдән фәләк,
Лейли аһ чәкәрди гәмләр ейәрәк.
Кәлди бир заман ки, гансыз рузикар
Доланыб, һөкмүнү верди ашикар:
О гәдәр висалсыз кечди күнләри,
Гәмдән хәстә дүшдү Лейлинин әри.
Позулду бәдәни гәмлә мөһнәтдән,
Артыг Ибн-Сәлам дүшдү гүввәтдән.

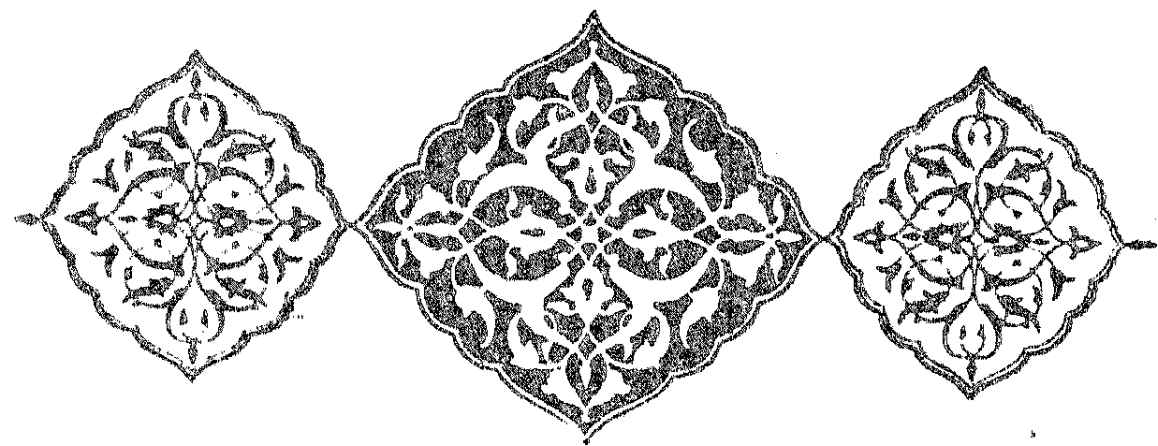

Гыздырма гоймады чанындан эсэр,
Галхды һәрарәти бейнинә гәдәр.
Онун бәдәниндән көчдү раһатлыг,
Сағламлыг шүшәси ғырылды артыг.
Гарурә таныян бахды нәбзинә,
Истәди сәһһәти дүзәлсин енә.
Гайдайла, һөрмәтлә зәһмәт чәкәрәк,
Дейирди, хәстәлик сағалсын кәрәк.
Нәһайәт, динчәлди о зәиф бәдән,
Көрүндү сәһһәтин йолу енидән.
Бир аз яхшылашды о зәиф үрәк,
Арыг вичудуну көкәлән көрчәк,
Зәрәрли шейләрдән пәһриз әтмәди,
Тәбибин дедийи йолла кетмәди.
Ялныз санчы дейил пәһриزلә кедән,
Онунла динчәлир зәһмәтдән бәдән.
Раһатлыг вахтында чана хейри вар,
Әзаб заманында нәчат тапылар.
Күлүн зилләтиндән мин дәрман төрәр,
Дүрр хәзнәсиндән дөвә йүкләнәр.
Хәстә гуртарынча түнд гыздырмадан,
Енә пәһризини поздуғу заман
Гыздырма бир даһа кәлди бәдәнә,
Әввәлки хәстәлик гайытды енә,
Биринчи ярайла зәиф дүшән чан
Икинчи ярайла көчдү дүнядан.
Биринчи су илә исланан торпаг
Икинчи су илә олду бир сываг.
Әввәл бир зәлзәлә гопарды рузкар,
Сага да, сола да чатлады дивар.
Икинчи зәлзәлә гопдуғу заман
О чатламыш дивар учду бинадан.
Хәстә ики-үч күн дарда галараг,
Нәфәс вурмадайды сәһһәтдән узаг.
Әлә ки, тәнкиди көксүндә үрәк,
Чырпды шүшәсини дашлара күләк.

Ел кими дүняя эл эдиб һәмән,
Гуртарды дүнянын ишкәнчәсиндән.
О кетди, бу һалдан бизимчүн дә вар,
Дүня өз борчуну керийә алар.
Дүнянын борчундан горхмалысан сән,
Бир чөп олса белә алачаг сәндән.
Бу борчу вермәйә чалыш, эй инсан,
Чалыш ки, гуртарсын миннәтдән яхан.
Бу борчун үстүндә сән тутсан гәрар,
Эндама мых олар, бәдәнә мисмар.
Өз чөвһәрин үчүн бу сандығы гыр,
Көйәрчинләр кими көйләрә һайгыр.
Дөрдкөклү едди гат бир ағач, инан,
Мин ердән мыхланмыш бу доггуз галхан,
Өлүмлә үз-үзә дурдуғу ердә
Элә дүшәрләр ки, галхмазлар бир дә.
Бу көзәл күнбәздән доғанда сәһәр,
Дүня хырманына дүшән атәшләр,
Һәр ахшам чағында фәләйә гәдәр
Бу палчыглы күпдән галхан түстүләр,
Дейир ки:—Дүня нәзәр етир бир,
Дүня бир түстүлү атәшкәдәдир;
Кечә дә, күндүз дә чийәрләринә,
Од вурдуғу һалда сән шадсан енә.
Чохдан һәясыздыр бу ики гуш, бах,
Сәнин хурчунуну деширләр анчаг.
Бир дары хырманы олса да өмрүн,
Бу гушлар ону да ейәчәк бир күн.
Санма ки, дүняда чан галачагдыр,
Нә варса, бир заман мәһв олачагдыр;
Өмрүн чәтинликлә йүз яша етәр,
Йүз дейил, мин ил дә яшасан әкәр,
Өлүмүн дәһшәти пусгуда дурур,
Өзүнү кетмиш бил, доғру сөз будур.
Накам Ибн-Сәлам өлдүйү заман
Лейли чейран кими сычрады тордан.

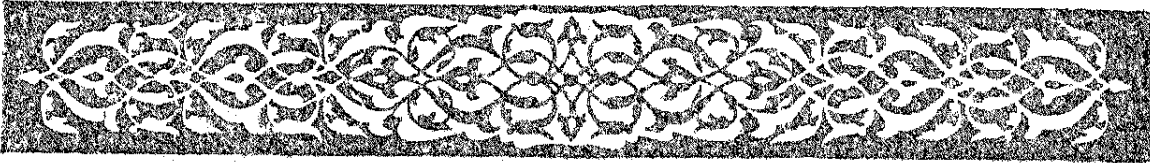

Бу өлүм Лейлийә хейир олса да,
Өлән өз әрийди, инчиди о да.
Заһирдә әринә матәм сахларды,
Батиндә Мәчнуну аныб, ағларды.
Сачыны йоларды, аныб Мәчнуну,
Күяки әричүн эйләйир буну.
Әринин үстүндә этдийи шивән
Мәчнуну охшарды ялныз үрәкдән.
Заһирдә әринин хатири варды,
Батиндә достуну, дуюб анарды,
Бир бәһанә тутуб өлмүш әрини,
Ағлайыб сөкәрди чан дәфтәрини.
Әринин үстүндә дедийи дилләр
Достунун һалындан верирди хәбәр.
Сөзләрин габығы әрийди ялныз,
Мәғзиндә достуну охшарды о гыз.
Әрәб гайдасынча, әри өлән шәхс
Матәм сахлаяраг кезә көрүнмәз.
Ики ил гапалы әвдә эйләшәр,
Гадынын үзүнү көрмәз бир бәшәр.
Бачардығы кими охшайыб ағлар,
Шеирләр дейәрәк, гәлбини дағлар.
Бу бәһанә илә фүрсәт тапараг,
Чадрыны хәлвәтә чәкди Лейли, бах.
Әринә әл дәби яс тутмаг үчүн,
Гәм илә үз-үзә отурду һәр күн
Артыг, фирсәт тапды о ағламаға,
Сәбрини әлләрә верди садаға.
Яс бәһанәсийлә йүксәлди сәси,
Еддинчи фәләйә галхды наләси.
Гәлбиндә һичранын түкәнмәз дәрди,
Үзүнү, көзүнү силләләйәрди.
Артыг нә горхусу, нә гейди варды,
Истәдийи кими нәфәс аларды.

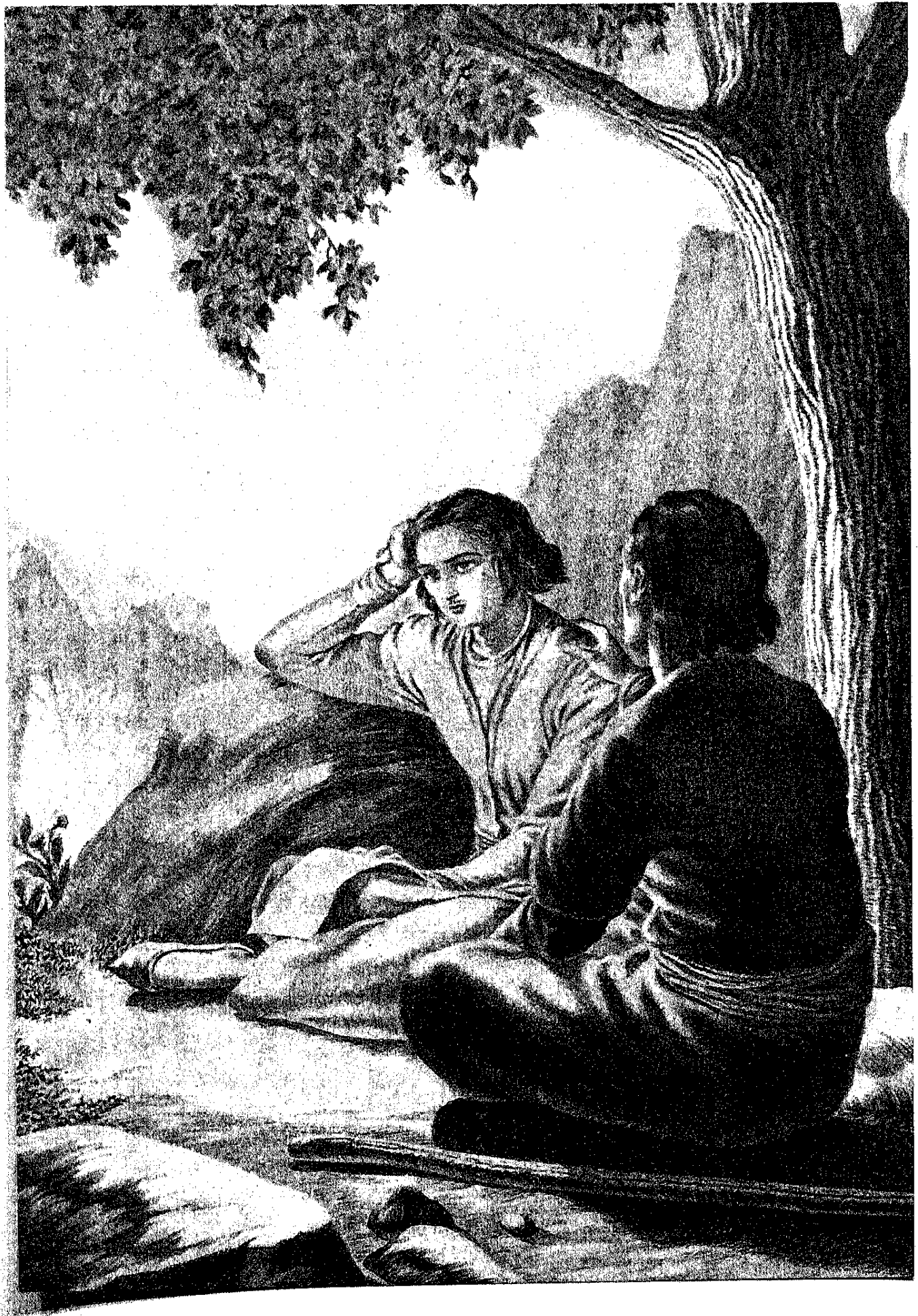

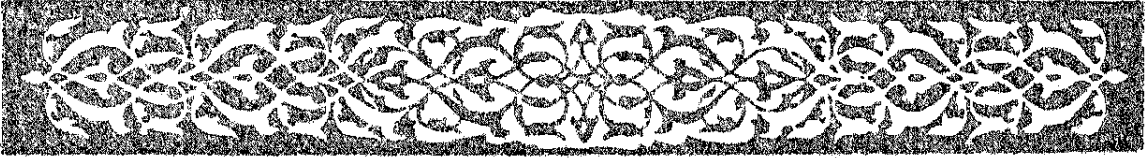
ЗЕЙДИН, ИБН-СЭЛАМЫН ӨЛҮМ ХӘБЭРИНИ КӘТИРМӘСИ

Бу көзәл дастаны бизә нәгл әдән,
О илийә гәдәр чүрүмүш бәдән
Деди ки: чанандан узаг дүшән Зейд,
Гәлбинин башында мин ағры, мин гейд,
Сәбр илә ударды бу ағыр дәрди,
Языг су еринә ганлар ичәрди.
Онун бу сирринә бәләд гоһумлар
Бир чарә тапмағы вермишди гәрар.
Зорла алынмышды о севдийи яр,
Зейдә йолдашлары көмәк дурдулар.
Сәбрийлә кәлди Зейд о дәрдә үстүн,
Ишинин дүйүмү ачылды бир күн.
Ашкар олмаса да, кизли, бир тәһәр
Зейд илә о Зейнәб көрүшүрдүләр.
О, чанан янына кетдикчә аз-аз,
Гәлбин айнасындан силинирди пас.
О тәзә гөнчәйлә көрүшән заман
Ачыб сөйләйәрди дәрдини пүнһан.
Меһрибанлыг долу ширин додаглар
Кизли нәвазишләр әләрди изһар.
Әлин гайдасына уйғунлашараг,
Гуруча һал-әһвал сорарды анчаг.
Көнүлләр пак иди, сафлыг дуярды,
Ортада һәялы бахышлар варды.

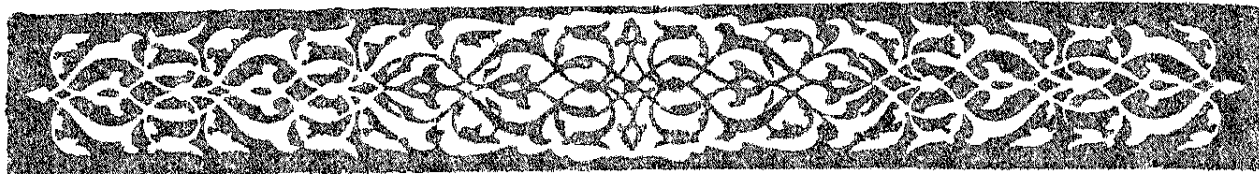

Чарә тапмышдыса Зейд өз дәрдинә,
Мәчнунун гейдинә галырды енә.
Мәчнунун дәрдинә галыб үрәклә,
Чарә ахтрарды мин бир диләклә.
Өз дәрди башындан ашыб дашарды,
Лакин Мәчнун үчүн чох чалышарды.
Элә иш көрдү ки, дурдугча чаһан,
Афәрин сөйләйәр һәр хатырлаян.
Сәндән дә яхшылыг галса ядикар,
О чамал сәнин дә үзүндә парлар,
Бир чох сифәтләр вар инсанда һәлә,
Алмаса яхшыдыр онлары дилә.
Пис сөзү ағзына алынча инсан,
Гарнында өлдүрсә яхшыдыр, инан.
Бу дүня доланыб, дөндүкчә рузкар,
Гой сәндән яхшы сөз галсын ядикар.
Сәндән дә, мөндән дә нә галса анчаг,
Бил ки, кәндхудая гисмәт олачаг,
Көчдү Ибни-Сәлам, кетди дүнядан,
О гуш бу гәфәсдән гуртаран заман
Зейид баш көтүрүб, йола чыхды тәк,
Мәчнунун янына кәлди севинчәк,
Өлүмүн вердийи ачы гәдәһдән
Мәчнуна тез хәбәр етирди һәмән:
„Арзу карваныйын о йол вураны
Сәнин сағлығына тапшырды чаны.
Артыг өлүб кетди о Ибни-Сәлам,
Өмрә сән лайигсән, сән яша мүдам“.
Мәчнун бу лөгмәни ағзына алды.
Фәләйин дөврүнә бир нәзәр салды.
Бир фәряд гопарды, нә’рә чәкәрәк,
Чәкдийи нә’рәдән титрәди фәләк.
Каһ рәгсә кәтирди ону һәйәчан,
Каһ да өз шәклини көрдү мәзардан.
Севинди бу ишә о бир чәһәтдән
Күлүн әтәйиндән кәсилди тикән.

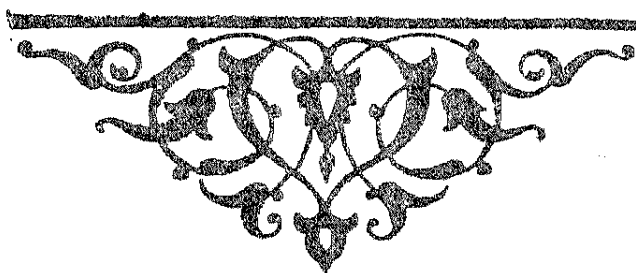

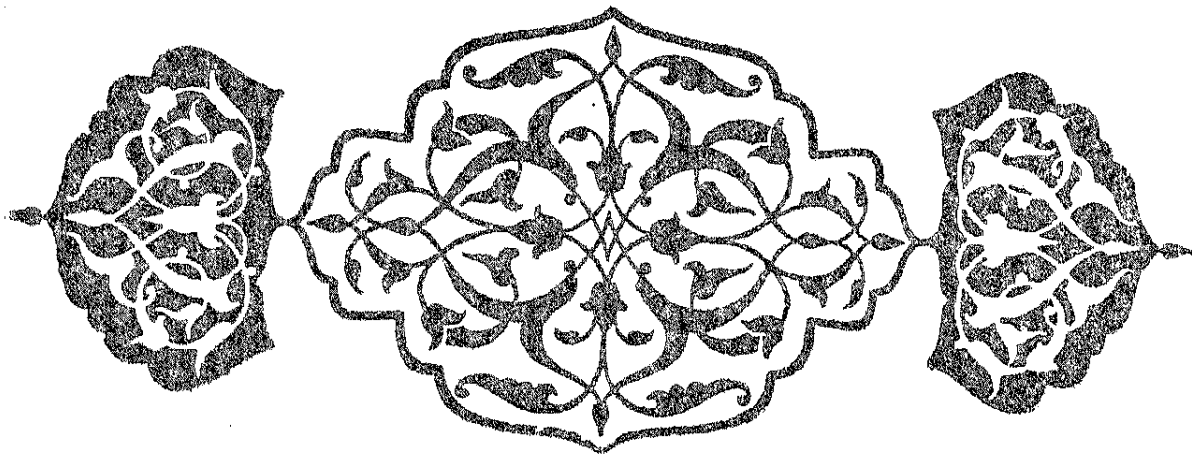

О бири чәһәтдән дуюрду үрәк:
Рәгиби өлдүсә, о да өлөчөк.
Одур ки, күлмәйиб, ағлады дәрһал,
Ағламаг әмр этди бу дәмдә камал.
Ағлайыб, ағлайыб, ағрылар удду,
Сонра Зейдә бахыб, ачыгы тутду:
„Сән, эй үрәйиндә бир налә, мин гәм,
Баш агрымы чәкмиш вәфалы һәмдәм!
Көнүлдә бир мәтләб уммушам сәндән,
Гулаг ас, бу сирри ачыг дейим мән:
Бу күнки варагы сән ачыг, айдын
Охуюб, ортада хәта бурахдын.
Дедин ки: филанкәс дүнядан кетди,
Сәнә өз чаныны садага этди.
Севсәйдин достлуғун дүз пейманыны,
Дейәрдин „Лейлийә верди чаныны“.
Она гисмәт олан бир тикә, инан,
Мәним боғазымдан кечмәз һеч заман“,
Зейд она деди ки: „Ай чаным, бурах;
Лейлини севмисән сән ондан габаг.
О бәрабәр олан ики нәгшдән,
Бирини әксилтдин өз әлинлә сән.
Арадаки фәрги силдин ортадан,
Варағын бириндән гоймадын нишан.
Мадам ки, нә мәнлик, нә дә сәнлик вар,
Икилик рәгәми мә’насыз олар.
Мән дә гайдалара алданыб бу дәм,
Мәнә ярашмаян бир сөз демишәм.
Яхшы дүшмәдисә сөһбәтим, сөзүм,
Мән кедә биләрәм, инчимә, көзүм!“
Мәчнун бу чаваба асдыгча гулаг,
Зейди гучаглайыб деди:—Сөзә бах!
Деди: „Эй мүсаһиб, дилинә әһсән!
Ән хош нәсимләрин ән көзәлисән!
Нә көзәл данышдын, нә хош сөйләдин,
Мәнә лайыг олду чавабын сәнин.

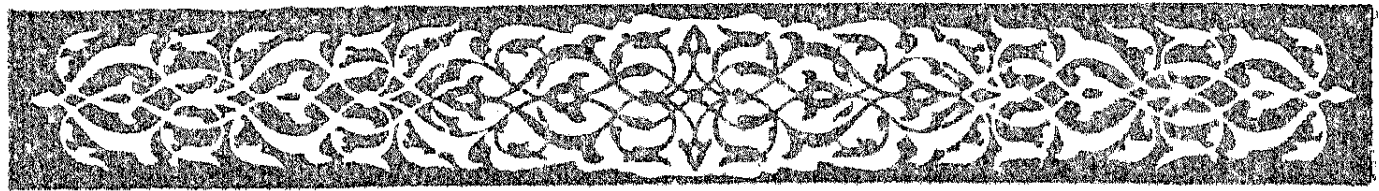
Нә көзәл, нә дүрүст җавабларын вар,
Бах белә данышар һәмдәрд оланлар!
Җаһанда һал әһли олса бир нәфәр,
Онунла данышмаг дүняя дәкәр.
Мән әһд этмишәм ки, нә гәдәр сағам,
Сәнинлә даима дост олачағам.
Нә гәдәр өмрүм вар, сәнинлә варам,
Нейләсән йолундан баш гачырмарам.
Даима дәрс алыб дедикләриндән,
Сәндән сирр сахласам, кафир олум мән".
Мәчнунун гәлбиндә айрылыг дәрди,
Әмр тәк Зейд илә өмүр сүрәрди,
Арадан бир һәфтә кәлиб өтүшдү
Бир күн айрылыға бәһанә дүшдү.
Мәчнун ювасына йолланды енә,
Зейд дә гайыдыб кетди эвинә.

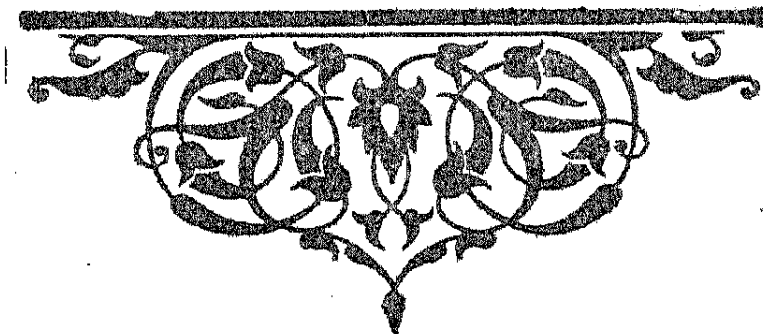

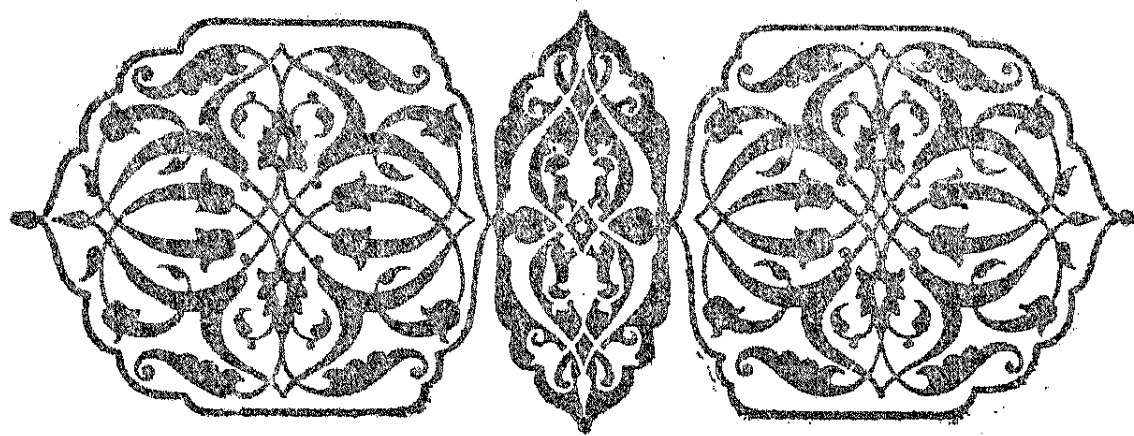
ЛЕЙЛИНИН АЛЛАҒА ЯЛВАРМАСЫ

Вахтын бухағындан, гуаглаарындан
Кечә, инчисини асдығы заман
Лейли көй үзүндә Сүрәйя кими,
Көзүндән дәннзә сәпирди инчи.
Бир ойду, бир кечә, бир дәрә, бир дә дағ,
Онун һәмдәмийди ялныз бир чирағ.
Кечәләр ятмазды, пәрванәләр тәк,
Кечәдән чыраға киләйләнәрәк.
Дейирди: „Нә заман гуртараҗагдыр,
Бу кечә фәләйин алында дағдыр.
Мәнә гисмәт олан кечәйә бах бир,
Бүтүн варлығымы о, һәлак әдир.
Бу узун гаранлыг кечәйә, инан,
Бир әлач тапмырам әлачсызлыгдан.
Гәлбиндә галмамыш онун һәрарәт,
Горхурам сәһәри олсун гиямәт.
Күлмәдим бу кечә кәләндән бәри.
Бари, хош олайды онун сәһәри.
Әв учмуш, чырағ да сөнмүшдүр бу дәм,
Бағы талан олмуш бағбан кимийәм.
Тутаг ки, хорузун бойну вурулмуш.
Сүбһүн нәфәсинә, дейин, нә олмуш?
Тутаг ки, гарынын хорuzu өлдү,
Мәһлә әзанчысы ерә көмүлдү,

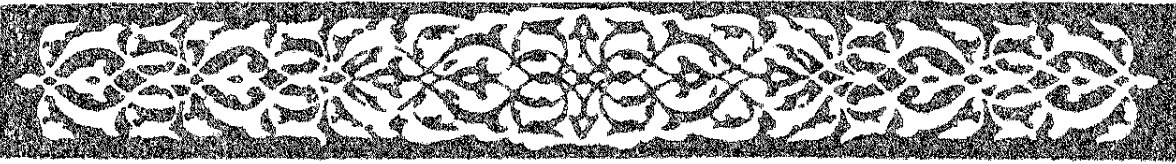
Сәһәр нөвбәтчиси кетмишдир һара?
Ядындан чыхдымы онун нағара?
Илаһи! Мәни сән чанана етир!
Одуна яндығым о шәм'и кәтир!
Мәнә ишыг верәр о севдалы яр,
Бу зүлмәт кечәни о ишыгладар".
Дилиндән дүшмәди сәһәрә гәдәр
Бу дуая охшар дәрдли нәғмәләр.

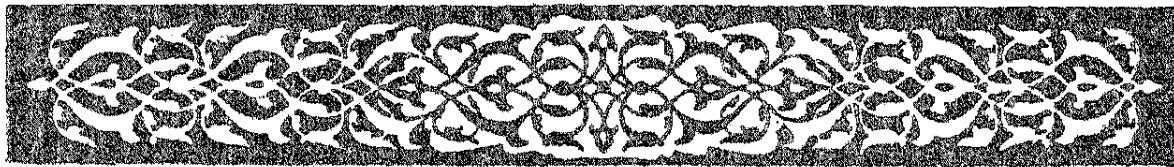

ЛЕЙЛИ ИЛӘ МӘЧНУНУН КӨРҮШМӘСИ

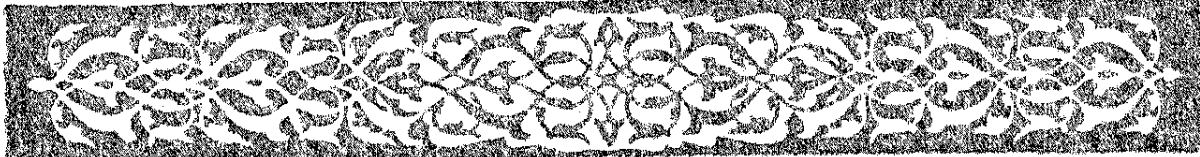
Тездән дуран хосров сәһәр вахтында,
Севинчлә әйләшди шаһлыг тахтында.
Күнәш ки, эшг илә өпдү күндүзү,
О эшгә баш әйди бүтүн ер үзү.
Көзләре нур верән бу ишыглы күн
Новруз байрамындан хош иди о күн.
Арзу кәмерини бағламышды бахт,
Гүссә дағылмышды дүнядан о вахт.
Лейлинин аяғы зәнчирдән азад,
Аләми ай кими кәзирди дилшад.
Һеч кәсдән чәкиниб горхмаян о гыз
Ашкара дәрә чәкиб, ағларды ялгыз.
Чаны гуртармышды әр гайғысындан,
Артыг күдмәйирди ону бир инсан.
Гәлбиндә аловлар, яныб ағларды,
Нә ата, нә ана горхусу варды.
О, әвдә, сарайда, мәһәлләдә төк
Кәзирди, үзүнү әллә өртәрәк.
Һәр дәмдә бир көнүл ахтардығындан,
Һәр гәлбә пейам да верирди пүнһан.
О һәр бир фәләйә ишыг ачарды,
Һәр бир нәфәсә дә әнбәр сачарды.
О кими ахтарыб янырды ода?
Бирчә досту варды онун дүняда.

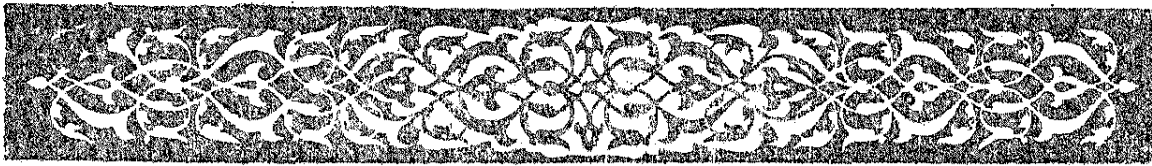
Әринин ясыны гуртарды, енә
Чәкди гәм әвини ата әвинә.
Сәбрә гатлашмағы бурахыб артыг,
Әшгин пәрдәсини атды апачыг.
Шәраб шүшәсини сындырыб бүтүн,
Суя галхан тутду күл кими о күн.
Гыфылла бағланмыш о дүрр, о чанан
Гапыны гыфылсыз көрдүйү заман
Чарә ахтармагда тәрпәниб зирәк,
Сәһһәт ахтарырды, чарә кәзәрәк.
Һичрәдә әйләшиб фикир әйләди,
Зейди чағыртдырыб, белә сөйләди:
„Бу күн ки, интизар күнү дейилдир?
Бу висал күнүдүр, кет яра билдир.
Дүня нә көзәлдир, бир оян, аз ят,
Кет шәкәри кәтир, гызыл күлә гат!
Сәрвин гучағында ятыр чәмәни,
Лаләнин сапына дүз ясәмәни!
О көзәл аһуну тапыб тора сал,
О мүшк нафәсини инди әлә ал.
Онун тиканындан ипәк тутаг биз,
Тозундан гайрылсын гой әнбәримиз.
Гой алым онунла көнүлдән нәфәс,
Һәм нәфәсләримдән галмамыш һеч кәс.
Пусгую кәлмәмиш инсафсыз әчәл,
Бир ону көрсәйдим әчәлдән әввәл“.
Лейли хәзнәдәки хәзлә ипәкдән
Бир палтар чыхартды о назик бәдән.
Она лайиг олан бир нечә шей дә
Шаһ кими көтүрүб тапшырды Зейдә.
Зейд исә шадланыб бу һәдийһәдән,
Учалды дағ кими, галхарағ һәмән,
Бүтүн палтарлары чөлә кәтирди,
Ганадсыз һүмая мүждә етирди.
Бүтүн палтарлары верди Мәһнуна,
Хош хәбәр данышды Лейлидән она.

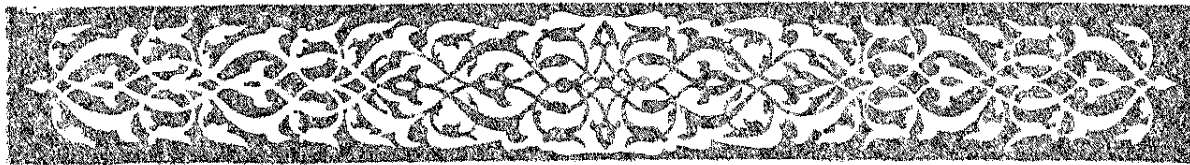
Мәчнун бу хәбәрдән шадланыб о дәм,
Атланыб дүшүрдү о талеи кәм.
Дөнүб фәлэк кими һәр бир тәрәфә,
Ериндә фырланды о, едди дәфә.
Онун едди дәфә бу һәрләнмәйи,
Кечиб едди чәрхи өтдү фәләйи.
Сонра да үзүйлә ер сүпүрәрәк,
Шүкүр сәчдәсинә баш даяды тәк.
Өпүб о палтары, яд этди яры,
Сонра да әйнинә кейди палтары.
Достлуг булагында алды дәстәмаз,
Җичран зилләтиндән гуртарды бир аз.
Ай кими парлаян үзүнә бах сән,
Әнбәр гогуюрду хош нәфәсиндән.
Шеир дейә-дейә үз гоюб йола,
Шәкәр дағыдырды о саға-сола.
Дишили, әркәкли бүтүн вәһшиләр
Онун архасынча енә дүшдүләр.
Мәчнунла бир ердә һамсы дурарды,
Онун әтрафында һалга вурарды.
Чанан гапысына етишиб дурду,
Ордусу да варды, амма нә орду?
Элә бир орду ки, дөйүш заманы
Пәнчәләр оларды гылынч галханы,
Зейд хәбәр етирди о Зүбейдәйә,
Бу гоча хәлифә юмшалмыш, дейә.
Мәчнун ки, чәкдийин гәмә сирдашдыр,
О бу күн гапында торпагдыр, дашдыр.
Сәчдәнә дүшмүшдүр, рәһм эт Мәчнуна,
Ичәри кәлмәйә изин вер она.
Лейли бу мүждәни әшидән заман
Хәрабәйә дөндү бу абадлыгдан.
Чадыр дирәйи тәк галхараг әввәл,
Ип кими сәрилди сонра о көзәл.
Җушсуз вәһшиләрдән тамам бихәбәр,
Чадырдан байыра гачды о дилбәр.

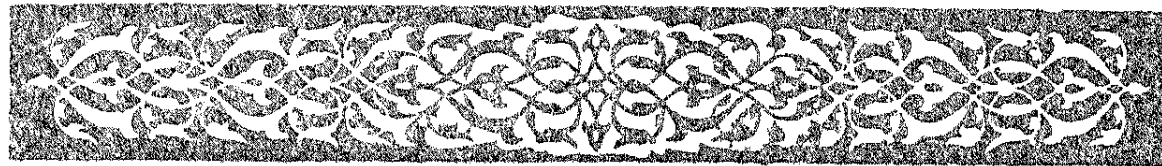
Шүмшад аягына дүшән бир од тэк,
Гонаг аягына дүшдү о мөлэк.
Мэчнун сейр элэди дэрдли чананы,
Аяг пэрдэсиндэ көрүнчэ чаны,
Налэси титрэтмэ салды көйлэрэ,
О да һушдан олуб йыхылды ерэ,
Чансыз бир дирэкди о назик бэдэн,
Мэчнун да чанлы бир өлүйдү билсэн.
Дүнянын сәсиндән тамам бихэбэр,
Һушсуз узанмышды о севкилилэр,
Мэчнунла йол кэлмиш чөл һейванлары
Бу вахт орталыға алыб онлары,
Ики севкилийэ кешик дурдулар,
Даг чәнбэри кими һалга вурдулар.
О гэдэр чохду ки, орда вәһшилэр,
Йол тапа билмирди онлара нэзэр.
Орая кэлмишди ики-үч инсан,
Онлары вәһшилэр дағытды һаман,
Ортадан чыхараг ердэ галанлар,
Һәрәси бир күнчдэ кизләнди онлар,
Орда һушу кетмиш о севкилилэр
Галдылар күнорта олана гэдэр.
Зейд кәлиб күлабла энбэр етирди,
О гоша баһары чана кәтирди.
Элэ ки, һушлары гайытды энэ
Динмэзчэ бахдылар бири-биринэ,
Лейли утанараг, гызарды күл тэк,
Торпаг гәрибинэ яхын кэлэрэк,
Әлиндән япышыб чэкди иләри,
Чаdryна апарды о көзэл пәри.
Ону чадырында охшады назла,
Овутду гәлбини мин бир авазла.
Зейд мәһрәм кишийди, һәм дә меһрибан,
Әмр-Ас олмағы атыб ортадан,
Гапынын ағзында о да һалга тэк,
Һаман вәһшилэрлэ әйләшмишди тэк.

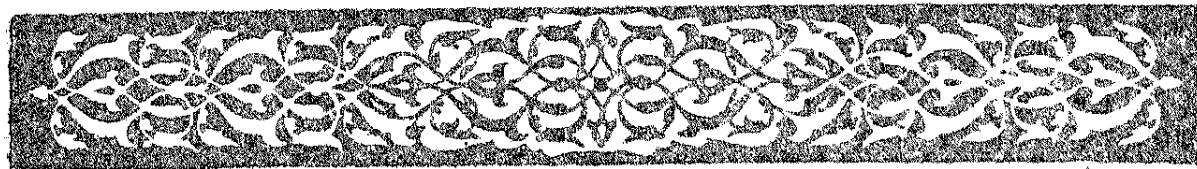
Һәрәми дәрә ердән тутан һейванлар
Онун әтрафында чәкмишди һасар.
Һавада милчәк дә учсайды әкәр,
Тутуб парчаларды ону вәһшиләр.
Орда вәһшиләри көрән бир инсан
Яхына кәлмәзди чан горхусундан.
О бағлы гапыны көрүб бу саат,
Һейрәтә дүшмүшдү бүтүн чамаат.
—Һәгиги эшгдир,—дейирди һәр кәс,—
Она булашмамыш шәһвәтлә гәрәз.
Бу һәгиги сөвдә дүшәчәк дилә,
Она рам олмушдур вәһшиләр белә.
Она вәһшиләрдән дәймәйир зәрәр,
Йохдур хилгәтиндә вәһшәтдән әсәр.
Гәлбиндә вәһшәти боғдуғу үчүн,
Дурмуш хидмәтиндә вәһшиләр бу күн.
Бу торпаг нәслинин сөвдасы, ашкар,
Паклыгла яраныб тутмушдур гәрар.
Бу күн нәләсини әшитдийимиз
Һәр ики ашигә нәзәр салаг биз.
Әлдә ичилмәмиш гәдәһләриндән
Бу хараб, о бири сәрхошдур, билсән!
„Артыг гучаглашын“ дейиркән заман,
Бу әлдән кетмишди; о бири һушдан.
Бу эшг дәлиликдән төрәнмәмишдир,
Дүня дәрә олан надир бир ишдир.
Ким ки, һал әһлийди, дадмышды дәрди,
Әвиндә онлардан сөһбәт әдәрди.
О бағлы хәзинә, әтрафы һасар,
Дурмушду янында кәнч хәзинәдар.
О әзиз гонағын әшгийлә дурду,
Ону бәзәндириб мин зинәт вурду.
Өз көзәл сачынын һәлгәләриндән,
Она чалма һөрдү о назик бәдән.
Дийләми сакитчә көрүнчә о яр,
Гыврым сачларындан кейдирди палтар.

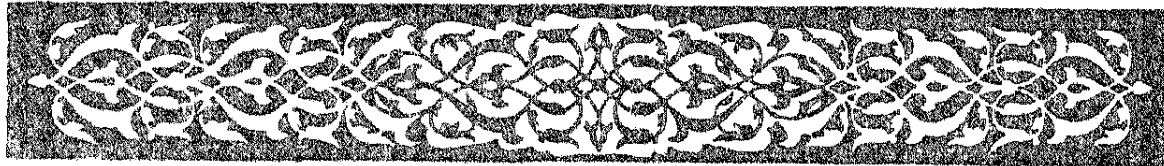
Ону гэлб эвинэ эйлэди султан,
Һәмаил голуну салды бойнундан.
Сонра да бәрк басды бағрына бирдән,
Ики күл чүчәрди бирчә гөнчәдән.
Ону көкләмәдән, мизрабсыз чалды,
Шәрабсыз, өпүшсүз ағлыны алды...
Зәнчирдән ачылды әлиф илә лам,
Үздән бир-биринә япышды тамам.
Ики әйилмиш хәтт, артыг өпүшдү,
Бүтөв бир даирә шәклинә дүшдү.
Әдлин тәрәзиси бәрабәр олчаг
Гуш ганад кәтирди, учмады анчаг.
Ики шам бир тештдә яхылды, билсән,
Руһлары бир иди, бирләшди бәдән.
Ики сап бир товда эшилмиш олду,
Ики сүраһи дә бир судан долду.
Ики лай вурулду бир гапыя тән,
Ики көз яранды бир баш үстүндән.
Бирләшди бу заман узаг гүтбләр,
Бир нурла парлады о ики сәһәр.
Көнүлләри янмыш о ики дилдар
Бир кечә бир күндүз белә галдылар.
Нә онун, нә бунун галмышды һушу,
Ортадан учмушду әһтирас гушу.
Онлар өзләринә кәлдийи заман
Шаһин учмуш иди, шаһ да архадан.
Чадырдан байыра чыхмышды чанан,
Онун кешийиндә дурурду солтан.
Йығышыб көчмүшдү сарайындан шаһ,
Тачы да, тахты да бош галмышды, аһ!
Мәһәллә әғярдан бошалмышды, бах!
Орда севкилиләр галмышды анчаг.
Мәчнун о чананы һазыр көрәрәк,
Әви данышыгдан бошалтды, керчәк.
Өзү дә һалга тәк гапыда дурду,
Мәчнунун көзүйдү Лейлинин юрду.

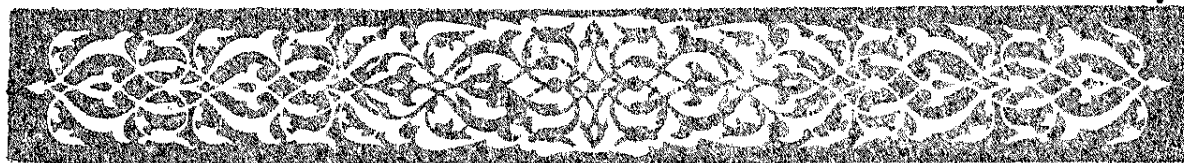
Элэ ки, гэлбиндэ ер верди она,
Гапычы олмагы алды бойнуна.
О ики газанын исти додагы
Каса тэк лал иди бу висал чагы
Әсинчә беһиштән сәрин бир күләк
О ики алову сөндүрдү шам тэк.
Әшг кәлиб, үзәрлик яндырды дәрһал,
Ағызлар бағланды дилләр олду лал.
Ики дивардаки ики нахыш тэк,
Онлар һәрәкәтсиз дурурду, керчәк.
Үрәк сөzlә долу, бағлайды дилләр,
Санки ағзы бағлы бир күзәйдиләр.
Онларын әшгийлә долмушду чаһан,
Нитги ачылмазды һеч кәсин бир ан.
Нә гәдәр вардыса гәми-интизар,
Кечәләр шам кими дил ачардылар.
Элэ ки, висалла ачылды сәһәр,
Кәсилди шам кими данышан дилләр.
Дилин бәласыдыр узунчу олмаг,
Арифләр ишидир сүкута далмаг.
Хәзинә гызылдан олдуғһа кәнар,
Гапысы даима гыфылсыз олар.
Ону гызыл илә долдурса инсан,
Хәзинә гапысы бағланар һәр ан.
Гәмзәләр дилийлә о назлы дилбәр
Дейирди гәлб ачан хош бәдиһәләр:
„Әй он дилли сүсән, сәнә нә олмуш?
Мәним дәрдимдәнми дилин тутулмуш?
Синәдән сөз дейән бир шейда бүлбүл
Динмәз ил узуну, ачылмаса күл.
Лакин, күл үзүнү көрдүйү заман
Бир дейил, охуяр мин ени дастан.
Сән дүня бағында шейда бүлбүлсән,
Висала чан атан күл кимийәм мән.
Бу висал күнүндә һаны һәвәсин?
Ағзын гыфиллыдыр чыхмайыр сәсин“.

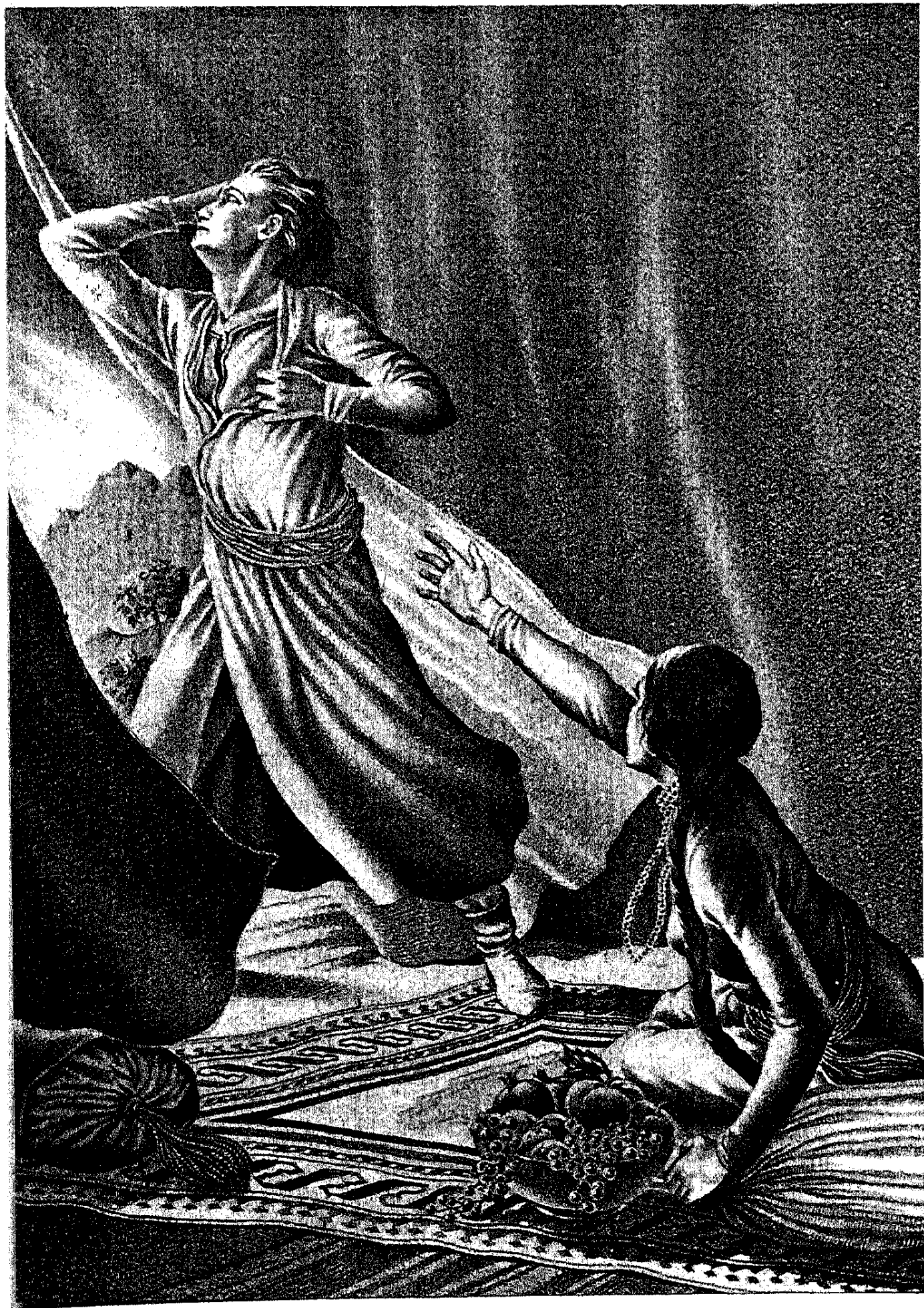
Ганлы көз яшында богулуб кедән
Мәчнун аловлу бир дил ачды бирдән:
„Әй сәнәм, гәнд кими додагын вардыр,
Дилими баглаян о додаглардыр...
Дүшүн ки, ағзымда дил йохдур, чанан!
Дил дейил, бир түкдүр бу дилим, инан.
Чамалын шовгунда гәм чәкә-чәкә,
Түкүм дилә дөндү, дилим дә түкә.
Гапында бир түкүн дил олмасындан,
Дилин түк олмагы яхшыдыр, инан.
Сәнинлә түк кими данышмаг үчүн,
Гой дилим түк кими инчәлсин һәр күн.
Сәнә чан сатмагда маһирәм, әй яр,
Сәнә дил сатмасам, даһа хош олар.
Гой синә мөлһәми чох олдуғундан
Ишдә дил ярасы олмасын, чанан.
Ахтаран бир һәриф узундил олар,
Тапынча нә дили, нә сөзү галар.
Мәним дә тапдығым сәнсән, әй сәнәм,
Сәнин дә гуоя салдығын мәнәм.
Мәнимчин сән варсан өзүмдән әввәл,
Чүнки мәним дейил, сәниндир бу әл.
Нәчийәм, де кимәм мән талеи кәм?
Дүня шаһиддир ки, сәнин көлкәнәм.
Өзүмү һәр сайда һеч билирәм мән,
Һечә бәнзәйирәм бу һечкәсликдән...
Сәндән әсәр чатды мәнә, әй дилбәр,
Инан ки, ондандыр мәндәки әсәр.
Бир гызыл гуш кими учалдыгча мән,
Бир нишан көрмәдим дағ кәклийиндән.
Сынды гызыл гушун ганады бу күн,
Учду дағ кәклийи, учду онунчүн.
Бизим милчәйимиз кәлмәмиш чана,
Товусун кәлмәди сәнин мейдана.
Шаһын ов көпәйи әдәндә шикар,
Аһу баласы да шаһа ох вурар.

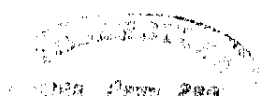

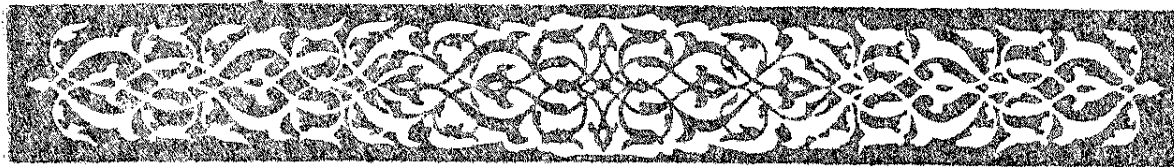
Висал умудунла күлдүйүм вахтлар
Мәнә дад верәрди о хош интизар.
Элә ки, севкилим элимә кечди,
Ишим бәнлийимдән узаға көчдү...
Сәнә көнүл верән ашигә, чанан,
Әлдән дүшдүйү вахт әл узадырсан.
Сәнә өмрүм бою баш гошачағам,
Чан сәнә пешкәшдир, нә гәдәр сағам.
Баш сәнсиз оларса, айрылсын тәндән,
Чан сәнсиз оларса, чыхсын бәдәндән.
Һәр күн аяғына баш гоям кәрәк,
Мәндән чан вермәкдир, сәндән истәмәк.
Нә гәдәр ки, сағам, сәнсән никарым,
Сәнсән өләндә дә пәрәстишкарым.
Чанын ки, чанымдан чида дейилдир,
Сәнсиз яшамағым рәва дейилдир.
Мәни одларына яндырсан да сән,
Балыг төк суюндан айрылмарам мән.
Сәнинлә көзләрим дүня бахар,
Ким көрән көзүнү кор истәр, эй яр.
Бу йолу мән сәнсиз кедәрәмми аһ?
Сәндән айрылмарам, нәузибиллаһ!
Ашиг мәһәбиндә айрылыг нәдир?
Мән сөзү, сән сөзү—бир әфсанәдир.
Ики парча олан бир зирәһик биз,
Бир чан парчасыйыг, бил ки, икимиз.
Мән йохам, дүняда сәнсән вар олан,
Бу хәяли сурәт өзүнсән, инан!
Мадам ки, мән сәнәм, икилик нәдир?
Бирлийи гырмаға нә бәһанәдир?
Һейкәл икидирсә, биневрә бирдир,
„Лам әлифла“ ки, айры дейилдир.
Орда ки, мән варам, сән никар да вар,
Орда ки, сән варсан, бу губар да вар.
Йох, йох, янылырам чан бирдир, чанан,
Икилик говғасы чыхмыш ортадан.

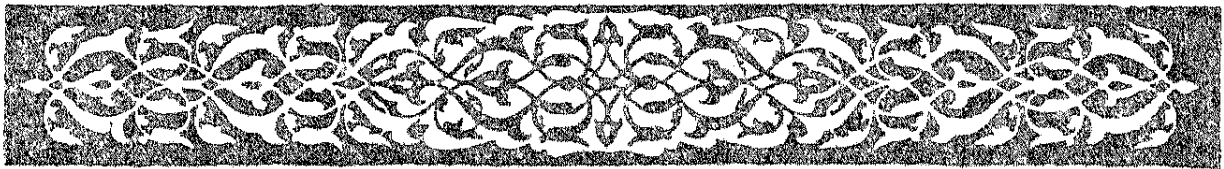
Нечә бирләширсә бир бәм илә зил,
Бирләшән чанымыз айрылан дейил.
Зиллә бәм олмаса, чәнк чалан бир кәс
О чәнкдән сәдалар чыхара билмәз.
Бир хәзинәдәндир үрәйимиз, бах,
Арада икичә сифәт вар анчаг.
Хош олар бир һәрәм сечсәк икимиз,
Хошдур бир аддымда гәрар тутсаг биз,
Чүт ағыз гылынчын гыны бир олар,
Бадам чүт мәғзли, бир габығы вар.
Юмурта сарысы чүт олса, белә,
Сәрмайәси бирдир, бир һесаб әлә.
Ики һәмчинс һәрф дүшсә бир ерә,
Онлар бир язылар сәһифәләрә.
Нишанымыз бирдир, чинсимиз дә бир,
Ювамыз икидир, кәл дә бирләшдир.
Кәл ики һәриф яз бир адда, әй яр,
Ики дамба тутсун бир чамда гәрар.
Инчәсән, икийә вурма бири сән,
Кәл тәки-тәкә вур, әкәр һәрифсән".
Мәчнунун көз яшы туфанлар ачды,
Мин белә дүррләр, инчиләр сачды.
Лейли чан яндырыб үлфәтлә, назла,
Мәчнуну охшады минбир ниязла.
Һогганы долдурду о ихтилатла,
Додагларындаки аби-һәятла...
Хәтәр сачылырды гара сачындан,
Ағзы да зәрифди әтир габындан.
Гызын ай үзүндә о инчә додаг
Шәкәр пайлайырды әтир сачараг.
Мәчнунун башына халварла шәкәр,
Батманла әнбәрләр сачды о дилбәр.
Хәяли Мисирдән мин бач истәди,
Һүммәти һәбәшдән хәрач истәди.
Ким ки, бу дүняда сүкута далар,
Өз әтри күл кими ағзында галар.

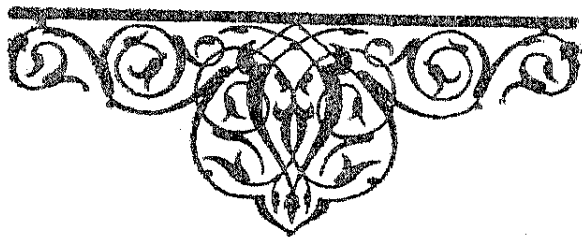

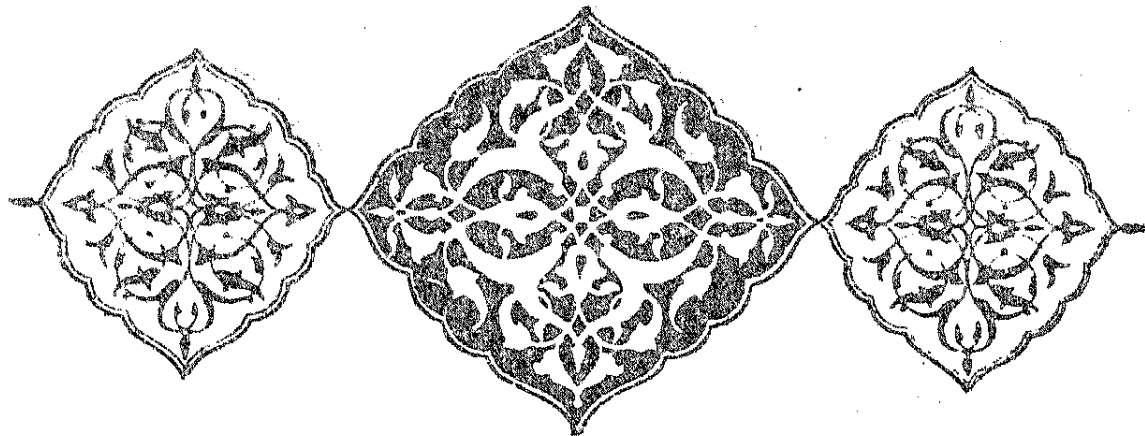

Онун сөз ярадан бир ағзы варды,
Бүнун да чәнәси сөzlә ойнарды.
Мәним дүшүнчәмә, зәннимә керә,
О ағыз лайыгды белә сөzlәрә.
Дүнядан бир гисмәт алыр һәр бәшәр,
Бири чийәр ейир, о бири шәкәр.
Сөвдалы адамлар уюшмаз айла,
Шәкәр сазиш әтмәз чохлу сәфрайла.
Гызыл күл әтриндән дойса бир нәфәр,
Она һарам олур башга әтирләр.
Мәчнун сейр әтдикчә көзәл ярыны,
Чырмага башлады өз палтарыны.
Һиссизлик шәрабы чох тә'сир әтди,
Аягдан дүшәрәк, әлдән дә кетди.
Көнлүнү үзрә әләсә дә пак,
Тагәтсизлик ону әтмишди һәлак.
Көрдү ки, сүмүйә даянмыш бычаг.
Алдыгы зәрбәдән һәлак олачаг.
Гылынчы башындан, башыны тештдән
Көтүрүб чөлләрә йолланды бирдән.
Онун кәсилмишди сәбри, гәрары,
Сызларды янында чөл һейванлары.
О өз айнасыны верәрәк яра,
Багда бир айинлә, чыкмыш йоллара.
Ярынын зүлфүнү гучаглаяраг,
О өз варлығындан дүшмүшдү узаг.
Өзүнү өз яры саяраг, бә'зән,
Өзүнә мүштәри олурду сәһвән.
О өз варлығыны унутмушду, бах,
Варлығы, мәнлийи Лейлийди анчаг.
О, күләр баһары көрәндән бәри
Бирә мин олмушду әшгин гәмләри.
Хәял әләминдә хошбахтлығындан
Бир висал дастаны дейирди һәр ан.
Каһ дост вәфасындан сәһбәти варды,
Каһ да бир габыгдан мәғз чыхарарды.

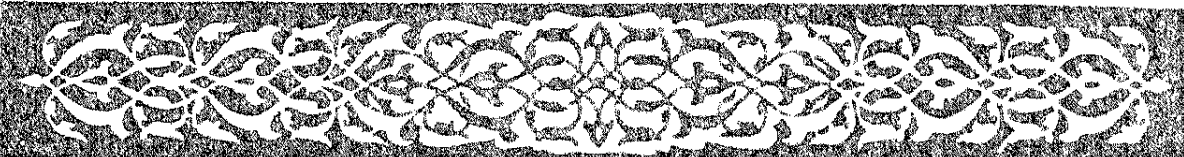
Зейд о бейтлари динлэйиб һәр ан,
Асыб сырға кими гулагларындан,
Она пак руһ илә дейирди әһсэн,
Дейирди: „Инсанлыг элминдә тәксән!
Мүгәддәс бир эшги вермәдин бада,
Сәнә сәчдә гылмаг борчдур дүняда.
Әкәр мөһәббәтдә олмаса исмәт,
О шәһвәт һиссидир, дейил мөһәббәт!
Саф эшгин нурлу бир күзкүсү вардыр,
Эшгин һесабындан шәһвәт кәнардыр.
Гәрәзли бир сөвда яшамаз, инан!
Эшг илә гәрәзи бир тутмаз инсан.
Дүз кәлмәз эшг илә гәрәз, мүхтәсәр,
Гәрәз олан ердән эшг галхыб кедәр.
Дүзү, сәндән башга ашигләр тамам
Гәрәзә ситайиш әдирләр мүдам.
Саф эшг сәнинкидир, башгасы нәдир?
Онлар эшг адына бир бәһанәдир“.
Бир эшг доғрулугда тутарса гәрар,
Достун яхшылығы бирә он олар.
Севки бу кәмала чатарса бир ан,
Яхшы ад газанар өзүнә инсан.
Низами, нә көзәл бир дөвләтин вар,
Һәр заман, һәр ердә о рәвач тапар.

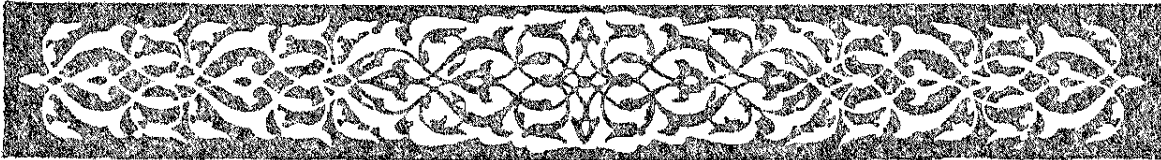

ПАЙЫЗЫН ЕТИШМƏСИ ВƏ ЛЕЙЛИНИН ӨЛМƏСИ

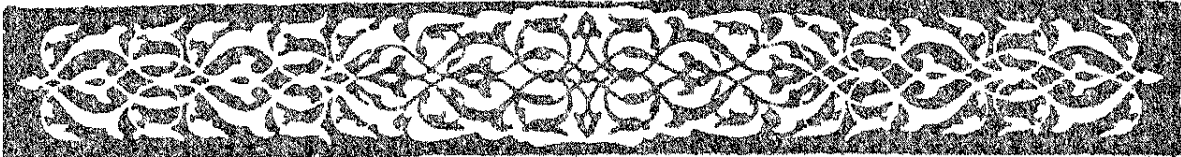
Гайдадыр ярпаглар төкүлөн заман
Ганлы сулар ахар о ярпаглардан.
Һәр бир будағын ки, ичиндә ган вар,
Ахыр, дешикләрдән сүзүб дамчылар.
Суюн шүшәси дә соююб донар,
Бағларын үзүнә сарылыг гонар.
Өлүм зербәсилә габарар будаг,
Торпаға пай олар һәр гызыл ярпаг.
Нәркиз өз көчүнү дөвәйә чатар,
Шүмшад тахтдан дүшүб, тачыны атар.
Ясәмән симасы саралар енә,
Күл дә ган мәктубу алар әлинә.
Зөһһак иланы тәк һей гыврылараг,
Чәмәнин башына сарылар торпаг.
Гайдадыр ачы бир күлөк әсәндә,
Төкүләр ярпаг да, солар чәмән дә.
Дәниз туфанына дүшән адамлар
Горхудан сахламаз әйниндә палтар.
Солар яшыл отлар, бәнзәйәр енә
Сарылыг тозундан хейри күлүнә.
Түлкү әлдән дүшүб йолда долашар,
Түлкү түкү кими гана булашар,
Чийәри назикләр бағда нахошлар,
Мейвә көзәлләри назланмаг хошлар.

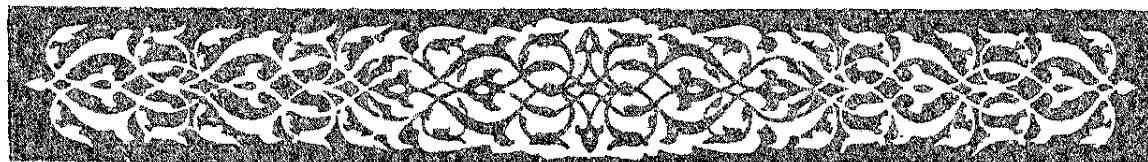
Бага багбан олан һиндли бир нәфәр
Зәнчи баласынын башыны кәсәр.
О кәсик башлары көтүрүб багбан
Будаглар үстүндә асар эйвандан.
О көзәл чәнәли алмая бах бир,
Нардан сорушар ки: „Кефин нечәдир?“
Парча-парча олан чийәриндән нар
Яралы гәлбинә ган дамыздырар.
Пүстәнин ағзы да йыртылан заман
Иннаб додаг бүзәр она узагдан.
Нарынч үзүнүн дә кирдәлийи вар,
Турунчади әтри чәкиб апарар.
Муған шәрабынын күпүндән деһган
Ичиб, сәрхош олар, дүшәр аягдан.
Пайыз бу туфаны гурдугу анда
Гәлбән яраланды бир күлүстанда...
Учалыг тахтындан Лейли дүшәрәк,
Бир дәрд гуясуна энди о мәләк.
Сызлады бағынын баһары тел-тел,
Онун чырағына силлә вурду ел.
Башына бағларкән гызыл чалмалар,
Башга бир чалмая дүшдү о никар...
Зәрли ипәк кейән о назик бәдән
Гамыш тели кими инчәлди бирдән.
Бәдирләнмиш айы дөндү һилала,
Сәрв гамәти дә дөндү хәяла.
Көнлүнүн сөвдасы башына кечди,
Башынын ағрысы көнлүнә көчдү.
Тәмузун истиси шеһи апарды,
Лалә ярпағыны елләр гонарды.
Ярдан айрылалы яныб сөнмүшдү,
Сәрви дә инчәлиб чәпә дөнмүшдү.
Габаглар да варды бу дәрд, бу мөһнәт,
Бирә йүз олумшду инди мәһәббәт.
Лейли ашигини көрүнчә дарда,
Көрдү өз көнлүнү мин интизарда.

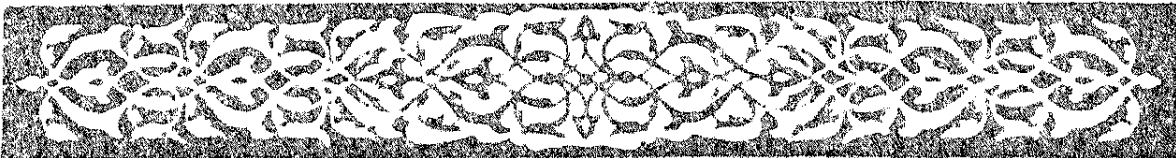
Элэ ки, айрылыг заманы чатды,
О көһнэ сөвдасы бирэ он артды.
Иш кэлиб о ерэ чатды ки, бирдэн
Дүшүб хэстэлэнди о назик бэдэн.
Гара гыздырмая дүшдү о чанан,
Додаглар гайсыды бу гыздырмадан.
О сэрвин балынча һөвәси дүшдү,
Онун гырговулу сэрвдэн дүшдү.
Сүнбүлдән торпаға данэ дүшән тэк,
Ипэк өрпәйини үзә чөкөрөк,
Аная сиррини ачды баласы,
Деди ки: „Башымын чохдур бәласы.
Ана! Мән аһуя әлачын вармы?
Сүдлә зәһәр ичдим, дәрман олармы?
Көчүм йығышмышдыр... нейләйим бу дәм?
Мәни бәрк тутма ки, көч үстүндәйәм.
Мән ки, ган ейирәм, нә меһрибанлыг!
Мән ки, чан үстәйәм, нә зиндәканлыг!
Кизлиндә нә ганлар уддум, аначан!
Инди үрәк дәрдим ашыр ағзымдан.
Чаным додағымдан чыхырса бу дәм.
Нә олар сиррими ачыб сөйләсәм?
Сиррин пәрдәсини көтүрдүйүмдән,
Мән кедәси олдум, саламат гал сән!
Гучагла бойнуму, әй меһрибаным!
Амандыр, бойнуна дүшмәсин ганым!
Бәдәндән айрылыб чыханда бу чан,
Ярын һичранындан өлдүйүм заман
Хошдур ниязындан нилими чөксән!
Сүрмәми достумун тозундан чөк сән!
Башым көз яшыйла ислансын кәрәк!
Чийәр шамамамдан да кәл әтрими чөк.
Багла һунутуму о сары күлдән,
Аһындан сәпкилән кафурумун сән!
Шәһидәм, ган рәнкли олсун кәфәним,
Гой, белә бәзәнсин байрамым мәним.

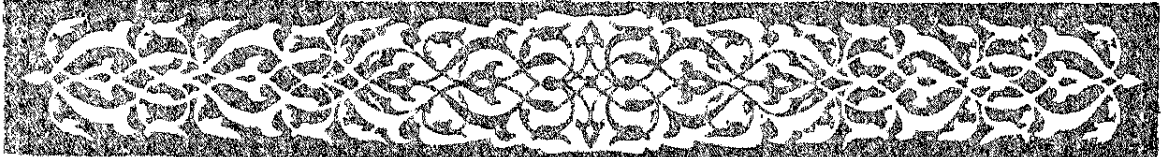
Мәни кәлин кими бәзәйиб, ярат,
Пәрдәми сахлаян бу торпага ат!
Эшгиндән дидәркин дүшән о бәдбахт
Өлүб кетмәйими эшитднийи вахт
Сәнә башсағлығы етирмәк үчүн
Бизим бу чадыра кәләчәк бир күн.
Гәбримин үстүндә әйләшәрәк тәк
О, ай ахтарачаг, торпаг көрәчәк.
Гәбримин үстүндә әл бағлаяраг,
Көз яшы төкәчәк о янан чыраг.
Ән әзиз, ән көзәл бир достдур мәнә,
Бир ядикар галыр о мәнән сәнә.
Сән аллаһ, чыхмасын сөзүм ядындан,
Она алчаг көзлә бахмайын бир ан.
Итирдийин көнлү онда тап, ана!
Билдийим нағылы сөйләрсән она,
Мән ону тутмушам чанымдан әзиз,
Ону мәнән сонра әзизләйин сиз.
Де ки:—Бу чан чыхан көһнә сарайдан
Лейли зәнчирини гырдығы заман
Эшгинлә торпага көмдү чаныны,
Учурду өмрүнүн ханыманыны.
О, эшгин йолунда мәрдана кетди,
Ашиглик йолунда чан гурбан этди.
Сорса:—Нә чүр этди һәята вида“.
Дә:—Сәнин эшгинлә о кетди бада.
Нә гәдәр дүняда нәфәси варды,
Сәнин гәмләрини чанда сахларды.
Сәнин дәрдинлә дә о мәнв олараг,
О дәрди азугә апарды анчаг.
Де,—торпаг олса да бу күн нигабы,
Ялныз сәни чалыр онун рүбабы.
О интизар чәкән адамлар кими,
Сәнин йолундадыр көзүйлә гәлби.
Истәйир архадан чатасан она,
Одур ки, көз тикиб сәнин йолуна.

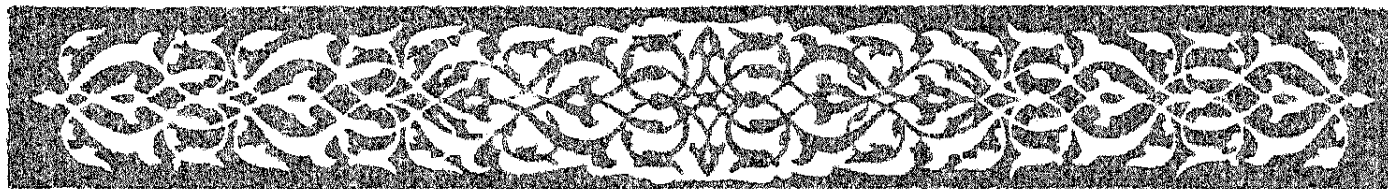
Тез кэл, интизардан Лейлини гуртар!
Кэл, онун гойнунда туткилэн гэрар!
Ана, бу сөzlәри она етир сән:
„Әй мәнә чан верән, мәни өлдүрән!
Дүняда һеч кәсдән көзләмә кемәк
Бир аллаһдан башга һамыдан әл чәк.
Өзүн кимисинә көз тикдийиндән,
Йолуну азараг узаг дүшдүн сән.
Ағлын нә гәдәр ки, камала долду,
Адын заманәнин Мәчнуну олду“.
Бу сөzlә Лейлинин долду көзләри,
Башга бир аләмә көчдү о пәри.
Өз кизли сиррини данышдығындан,
Сөвдая чан верди дилиндә чанан.
Гызыны о һалда көрүнчә ана
Әлә бил гиямәт көрүндү она.
Ағармыш башындан көтүрүб өрпәк,
Сачыны күләйә верди сәмән тәк.
Аныб өвладынын гара көзүнү,
Йолуб сачларыны, чырды үзүнү.
Нә охшама варса деди әзбәрдән,
Нә сачы вардыса йолду о бирдән.
Ағлады, бахдыгча гызын боюна,
Көзүндән ган төкдү һәят суюна.
Каһ гызын үстүндә сыхды көзүнү,
Каһ онун алнына гоюб үзүнү,
Көзүнүн яшыны төкдү фәғанла,
Юду о чешмәни бу ахан ганла.
Ананын һаләси көйә йүксәлди,
Фәләк бу һаләдән һаләйә кәлди.
Андыгча күл рәнкли әгиги, билсән,
Дашлар гана дөндү һөһәләриндән.
Ая улдузлардан зәнчир бағлады,
Чийәр сандығында ону саһлады.
Ону һөһәләрлә бәзәди дили,
Күлабла әһбәрә булады күлү.

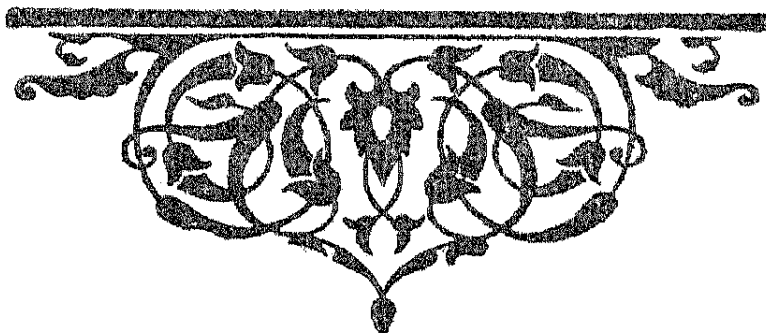
Торпаға тапшырды Лейлини бир бах,
Торпагдан төрәйән торпаг олачаг.
Гыз ени һасара дүшдүйү заман
Гәм дә хилас олду хәзинәдардан.
Онун да һәяты гуртарыб битди,
Алыб баратыны дүнядан кетди.
Алдығын атмаян бир инсан вармы,
Долуб бошаламаян бир шей олармы.
Дүнянын базары ити олса да,
Касадыг чәкәчәк онда пияда.
Дүня мөләк донлу шейтана бәизәр,
Әлиндә тәсбег вар, белиндә хәнчәр.
Инан, бу дүняда йохдур бир мөләк
Ки, дүня ачмасын башына кәләк.
Чалыш алдатмасын сәни бу гары,
Белини әймәсин онун рүзкары.
Бир гуя олмамыш алтындаки тахт,
Бурдан көчүнү сүр, кечикмәмиш вахт,
Бу яшыл каманлы чәрхә гыл нәзәр,
Сән үз дөндәрмәсән, о үз дөндәрәр.
Һәлә битирмәмиш, инан ки, торпаг,
Долудан бир зәрәр көрмәмиш ярпаг.
Бу ада мүһити—дәрин бир гуя,
Торпагы гарадыр, тутгундур сую.
Кәмини ортадан саһилә чәк сән,
Бәлкә өз шәһринә чата биләсән.
Бу торпаг чан алан бир нәһәнкдир, бил!
Сүмүкләриндән дә әл чәкән дейил.
Бу сандыгча кими фырланан торпаг
Инсанын ганына гәрг олмуш анчаг.
Ағзы олмаса да ган ичир һәр ан,
Өзүнә чан тапыр алдыгы чандан.
Һамыны гумлайыр онун ач көзү,
Өлүләрдән галмыш бир гумдур өзү.
Бах, бу даирәдә олан нахышлар
Инсан чәсәдиндән шәкил алмышлар.

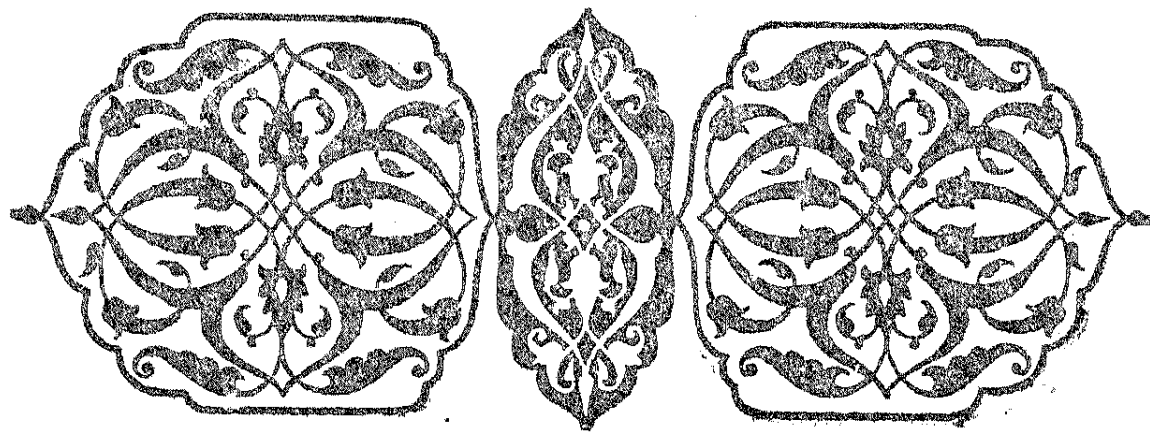

Гәлби ачыг адам фани дүняда
Яхшылыг угрунда чан этсә фәда
Талеин көзүйлә о бахдыгы вахт
Тикәни күл көрәр, гуюну да тахт.
Йорғунлуг үзүндән, кәдәр үзүндән
Она ади көзлә бахарса, бә'зән
Барлыгы гәрәзлә кинә бүрүнәр,
Она көзәлликләр чиркин көрүнәр.
Худпәсәнд олмаян тәмиз бир инсан
Горхмаз нә яхшыдан, нә дә ямандан.
Ялныз бу гуюдан чыхмаг фикри вар,
Беһиштин гәсринә йоллар ахтарар.
Истәр ки, зәнчирдән чыхсын аягы,
Етишсин онун да азадлыг чагы.
Гысалт һекайәни, кечә кечмишдир,
Бир ики олмасын, олсун ики бир.
О Хосров, Кейгубад, о Чәмшид һаны?
Онлар кедән йолу кедәчәк һамы.
Һийләйлә гуртармаз гуюдан һеч кәс,
Бу гапы давайла бағлана билмәз.
Гочалар дүшүндү, чалышды кәнчләр,
Олмады дүйүнү ачан бир нәфәр.
Дүняя ел кими кәлиб кедәнләр
Фәләйин ишинә нейләйә биләр?
Сән ачыг бир көзлә бахсан аләмә,
Өзүнә шәбә де, Шәбдиз сөйләмә.
Бундан да иләри узанса әлин,
Бил ки, унударсан аләми йәгин.
Нә гәдәр ачизик бу дүняда биз,
Фәләйин сиррини ачмаз фикримиз.
Рәнки көмкөй олан бу ахар сую
Гой су апарсын ки, чай суюдур бу.
Бир дамчы вермәйиб о өз суюндан,
Өлдүрдү кәлини сусузлугундан.
Лейли ки, торпагы әйләди мәскән,
Хәзинә дивары олду дәмирдән.

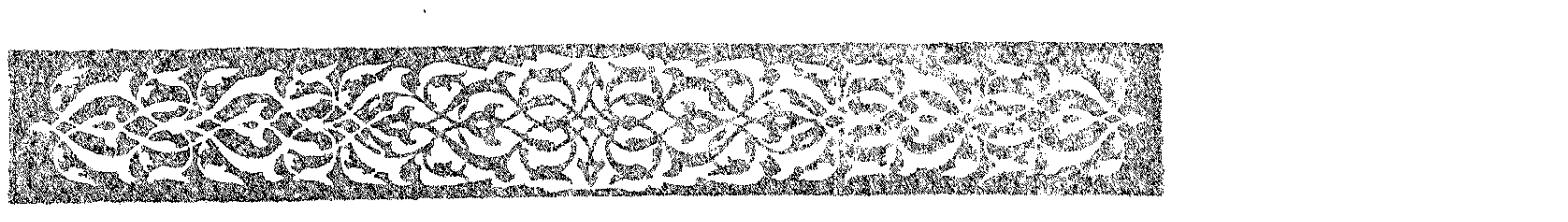
Әрәбләр бу дәррдән бағры ган олду,
Онун зүлфү кими пәришан олду.
Гызын һәсрәтини чәкән адамлар
Аһ чәкиб, оф дейиб, ағлады зар-зар.
Достларын беһишти—Лейлинин гәбри,
Чәннәт гогуюрду илк баһар кими.
О мүгәддәс гәбри өпәрди елләр,
Ону зиярәтә кәләрди элләр.

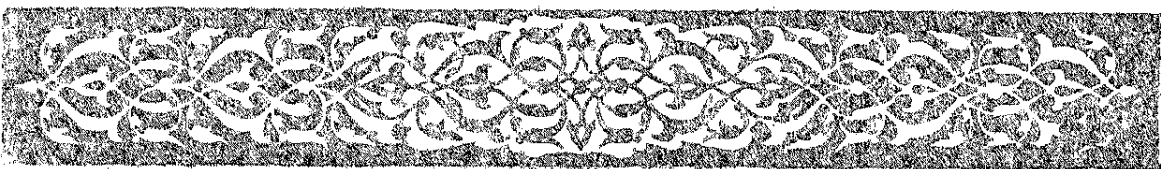

ЛЕЙЛИНИН ӨЛҮМҮНДӨН МӨЧНУНУН ХЭБЭР ТУТМАСЫ

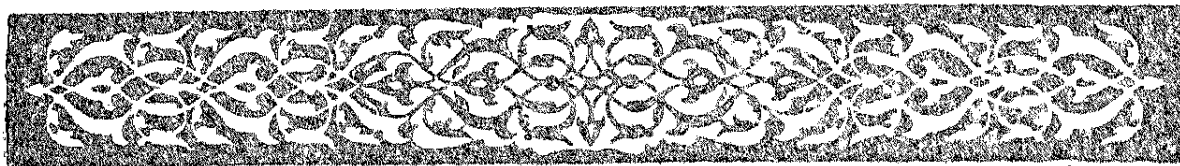
Бу мәшһур дастаны ярадыб язан
Язмыш сәһифәйә белә бир фәрман:
Ай батды, доланыб кечдикчә күнләр,
Гәлби гырыг Зейдә чатды бу хәбәр.
Ағлайыб көнлүнү ачды фәряда,
Дейин, ағламаян вармы дүняда?
О, гара кейинди ясы вар кими,
Әдаләт ахтаран адамлар кими.
О гәбрин янына етишди бир, бах,
Баһар булуту тәк яш ахыдараг,
Онун ган далғалы гәбринин үстә
Сорма нә һалдайды о гәлби хәстә,
Селләр ахытдыгча о дидәсиндән,
Инсанлар баш алыб гачды сәсиндән.
Аһ чәкиб, аләмә вәлвәлә салды,
Гәминдән фәләйин үзү гаралды.
О парлаг чыраглы, көзәл мөзары,
Тәрк әдиб үз гойду чәлләрә сары.
О чырагы сөнмүш гаранлыг кечә
О йолдан азмышы тапараг тәкчә,
Онун гаршысында зар-зар ағлады,
О дағланмыш гәлби енә дағлады.
Чырыб үз-көзүнү о бирдән-бирә,
Аһ чәкиб, башыны вурурду ерә.

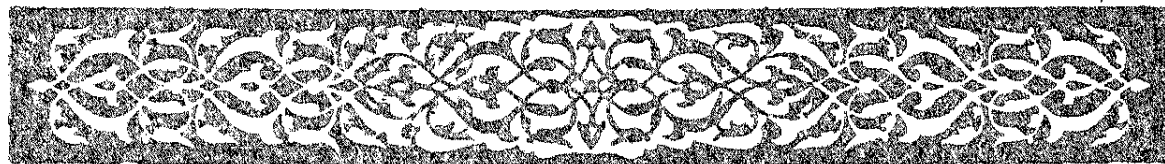
Мәчнун өз достунун бахыб рәнкинә,
Көрдү булут кими тутулмуш енә.
Деди ки: „Гардашым, нә олмуш, нә вар?
Нәдир нәфәсиндән чыхан аловлар?
Нәдән үз-көзүнү дағытмысан сән?
Нәдән палтарыны гара кеймисән?“
Зейд деди: „Бәхтимиз кәлмишдир гара,
Ишимиз чох яман дүшмүшдүр дара.
Торпағын бағрындан гара су чыхды,
Өлүм гапымызын әлини сыхды.
Долу бағымызы дөйдүйү заман
Төкүлдү ярпаглар әсән рузкардан.
О көзәллик айы дүшдү фәләкдән,
Сәрвимиз йыхылды, бош галды чәмән.
Лейли, көзәл Лейли ерә көмүлдү,
О сәнин дәрдинлә яшайыб өлдү“.
Бу сөздән Мәчнунун бүкүлдү бели,
Санки зәлзәләдән тутулду дили.
Илдырым вурмуш тәк гаралды һаман,
Һәм дүшдү, һәм янды бу илдырымдан.
Тагәтсиз ериндә даянды бир ан,
Фәләйә үз тутуб деди: „Әй дөвран!
Нәдир бу вердийин инсафсыз гәрар?
Бир зәифә гаршы бу ганунму вар?
Ота да илдырым яғдырарлармы,
Бир гаршыга үчүн бу зүлм олармы!
Нә лазым ардынча мин бир чәһәннәм.
Ону бир ғығылчым яндырар бу дәм.
Сән чама көрә дә көз яшы көндәр,
Һәр арзуя көрә вериләр сағәр.
Мән бағры янмышын тутдуғу чыраг
Бир ел силләсийлә гаралар анчаг,
Бу ғылынч чәкмәйин нә мә’насы вар?
Мәкәр ағчаганад әждаһа олар?“
Бүтүн фәләкләрә нифрәт дейәрәк,
Гачды сәһралара о вәһшиләр тәк.

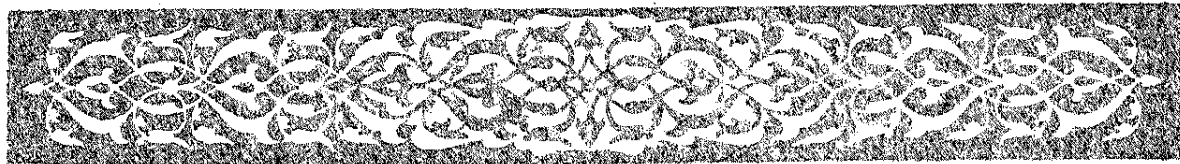
Чырды палтарыны о мин дөһшәтлә,
Вәһшиләр бахырды она һейрәтлә.
Онун селләр кими көз яшы варды,
Она баханлар да белә ағларды.
Далынча сүрүнүб Зейд көлкә тәк,
Онун көлкәсиндән диләрди көмәк.
Гәлбиндә сызылты, көзләри кирян.
Дағлары дашлары салды аягдан.
Таб эдә билмәйиб бу интизара,
Истәди баш чәксин о дост мазара.
Зейдә: „О мазары нишан вер“ деди.
Сонра яр гәбриндә битди от кими.
О, сәрхошлар кими башы һавалы,
Өзүндә дейилди фикри, хәялы.
Өзү гәм йолчусу, йолдашы аһ-вай,
Рүсвайлар ичиндә һамыдан рүсвай,
Сачлары пәришан, башы думанлы,
Йолду сачларыны о гәм нишанлы.
О бели гырылмыш шикәстә-гамәт
Кечәси бир мәншәр күнү гиямәт.
Узагдан о гәриб мазары көрчәк,
Дүшдү торпаглара нурдан көлкә тәк.
О ердә гыврылыб бир илан кими,
Тиканла санчылмыш соғулчан кими.
Хәзинә үстүндә ятмыш илан тәк,
О гәриб түрбәйә сарылды бәрк-бәрк.
Көзүндән лалә тәк көз яшы кетди,
Ондан от үстүндә лаләләр битди.
Шам кими әридиб чийәр гаңыны,
Ачды аловланмыш гәм лисаныны:
„Нейләйим, бир чарә тапмайырам мән,
Яныб әрийирәм шам кими дәрдән.
Мәним Дейләм тачлы севкилим варды,
Дүняда вар-йохум ялыз о ярды.
Бу Дейләм айинли гоча шаһәншаһ
Мизрагла ярымы апарды, эйвах!

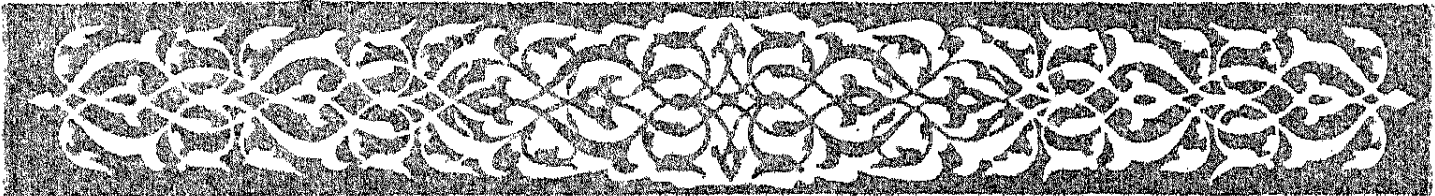
Әлимдә тәр-тәзә бир күлүм варды,
Ону да әчәлин ели апарды.
Азадча бир сәрвим варды чәмәндә,
Йыхылды әчәлин ели әсәндә.
Ағачда чичәйим ачылдығы вахт
Сахлая билмәди о не'мәти бахт.
Аһ, онун эшгийлә бир кичик дәстә
Бәнәфшә битмишди гәлбимин үстдә.
Ону да бир залым гапараг кечди,
Мән әкиб бечәрдим, өзкәси бичди.
О рейһан үзлүмүн хәялийлә мән
Гачардым дүнянын һәр не'мәтиндән.
Бир оғру пусгудан она әл атды,
Гырыб рейһаным, йол үстә атды.
О гәл'ә көзәлим белә бир ярды,
Мәним дә гуллуғум белә гуртарды".
Сонра яр гәбринә гоюб башыны,
Аһ дейиб, ахытды о, көз яшыны.
„Сән, әй хәзан көрмүш көрпәчә күлүм!
Дүняны көрмәмиш өлән севкилим!
Әй хәрабә галан бағи-күлүстан,
Бар вериб, барыны емәйән чанан!
Торпағын зүлмүнә дөзүрсәнми сән?
Бу дәрә дибиндә сөйлә нечәсән?
О гара халлардан вармы бир әсәр?
Сөйлә, нә һалдадыр о аһу көзләр?
Нечәдир ягута бәнзәр додаглар?
Әтирли сачларын нечәдир, әй яр?
Нәгшини чәкирләр, де, һансы рәнkdән.
Шамын һансы дәрdlә әрийир, де сән!
Кимин көзләринә күлүрсән, чанан?
Де, кимин башына әтир сачырсан?
Сәрвин һансы бағда тутмушдур гәрар?
Мәчлисин олмушдур һансы лаләзар?
Тиканлар ичиндә нечәдир һалын?
Нечә мағарада кечир әһвалын?

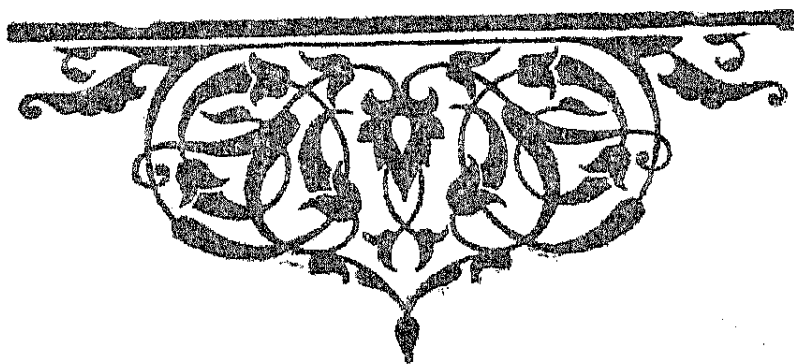
Илан мөскәнидир бу мағаралар,
Сән айсан! Де бурда нә мөгсәдин вар?
Гәбрийин үстүндә янырам, чанан!
Сәнсә мағарая һәмдәм олмусан.
Сән бир хәзинәйдин, удду торпағлар,
Хәзинә олмасан, удмазды, эй яр,
Һансы мағарада хәзинә ки, вар,
Үстүндә бир илан ғыврылыб ятар.
Мән дә илан кими күсүб ювамдан,
Мәзарын үстүндә олдум пасибан.
Гум кими тапдандым бир заман керчәк.
Инди сакит олдум гуюда су тәк.
Гисмәтин ай кими гәрибликсә, бил,
Айын гәриблийи гәрибә дейил.
Сән кизли олсан да заһирдә мөндән,
Чанын чанымдадыр, айрылмаз сәндән.
Узаг дүшдүнсә дә көзүмдән, инан,
Көнлүмдән узагда дейилсән бир ан.
Ортадан галхдыса нөгшин, сурәтин,
Өз ериндә галмыш гәмин, мөһнәтин.
Сәнинчин көнлүмү елә вердим мән,
Хатирән чыхармы һеч хатиримдән!
Гәмин йолумдадыр, тоз-торпағ атмыш,
Истәсән ояғ ол, истәсән ятмыш.
Кедир сәнин рәхшин мөндән иләри,
Чүнки мән чолағам, эй көзәл пәри.
Беһишт мәчлисинә гонағ дүшүбсән,
Чаныны гуртардын бу хәрабәдән.
Мән дә чарә тапсам һаман дүйүнә,
Янына кәләрәм бир нечә күнә.
Гәбрийин башына доландығымдан,
Өһдә вәфадарам һәлә дә, чанан!
Нә заман янына дүшсә бәдәним,
Кәфәнин батмасын ганыма мәним.
Ерин беһишт олсун даима сәнин,
Гой аллаһ һәрәми олсун мөскәнин.

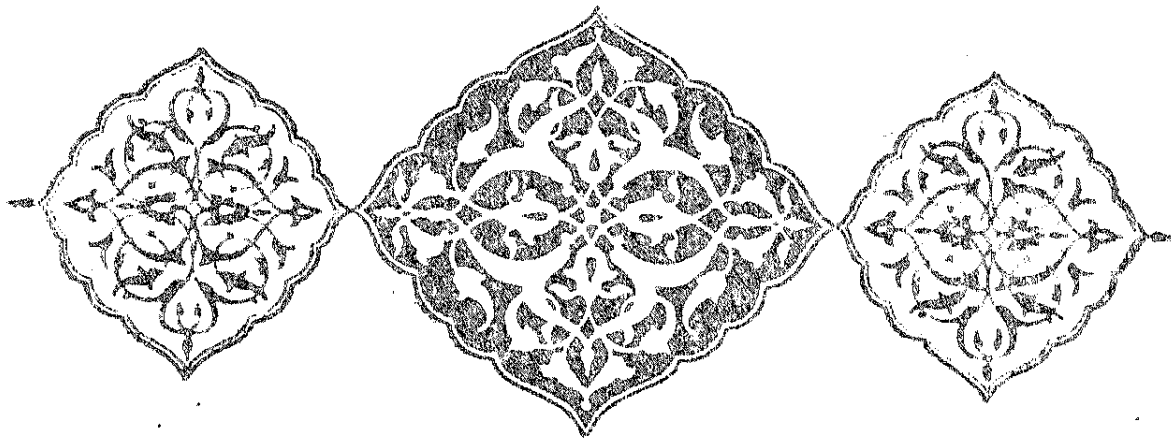

Руһийин гәндили ахычылыгдан,
Әтрафа шө'ләләр салсын һәр заман".
Дейиб йығышдырды әл-аяғыны,
Һәрләниб сындырды өз голбағыны.
Башында бир дәстә һейванлар енә,
Үз гойду өз доғма вилайәтинә,
Сүрүб дәвәсини йоллар боюнча.
Һичран шеирләри деди доюнча...
Айрылыг вәсфини алараг дилә.
Вәфадан гоймады бир кәлмә белә.
Бояды гумлары о көз яшына,
Чырпды өз башыны чөлүн дашына.
Гығылчым сачмамыш өз наләсиндән,
Гоймады йол үстә галсын бир тикән.
Йолларда көрдүйү бүтүн дашлары
Бояды ал гана о көз яшлары.
Башындан ашдыгча сөвдалы дәрди,
Чананын гәбрини арзу әдәрди.
Дағлардан сел кими ахыб кәләрәк,
Лейлинин гәбринә дөшәнәрди тәк.
Башыны мазара гоюб галарды,
Торпагдан минләрчә өпүш аларды.
Аныб о вәфалы чан һәмдәмини,
Мазара сөйләрди көнүл гәмини.
О мөһнәт бағында тутдугча гәрар,
Янындан кетмәзди вәһши һейванлар.
Ахан көз яшлары олдугча Зәмзәм,
Вәһшиләр чәкмишди она бир һәрәм.
Көзүндән кетмәзди онун һейванлар,
Адам бурахмазды янына онлар.
Горхараг о вәһши йыртычылардан,
О йолдан кечмәзди бир нәфәр инсан.
Мәчнун дост гәбриндән кетмәмиш һәлә,
Мазара кәлмәзди гарынча белә.
Күндүзү бу саяг олурду кечә,
Өмрүнү һәвәслә верирди һечә.

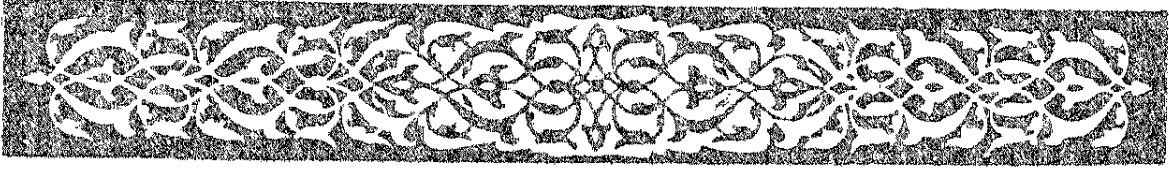
Нечә күн яшады вәһшиләрлә тәк,
Бу һәят өлүмдән пис иди керчәк.
Кәһ чанан гәбринә сәчдә эдәрди,
Кәһ чейран ардынча чөлә кедәрди.
Гарышга көзүнә сығар зә'фдән,
Ярымчан олмушду о чансыз бәдән.
Онун бир аяғы бу корда иди,
О бири аяғы о корда иди.
Бу һичран гүввәдән салды Мәчнуну.
Нәһайәт охуду көч мәктубуну...

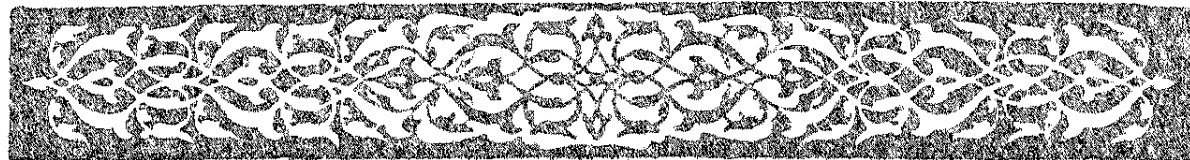

БАҒДАДЛЫ СƏЛАМЫН ИКИНЧИ ДƏФƏ МƏЧНУНУН КӨРҮШҮНƏ КƏЛМƏСИ

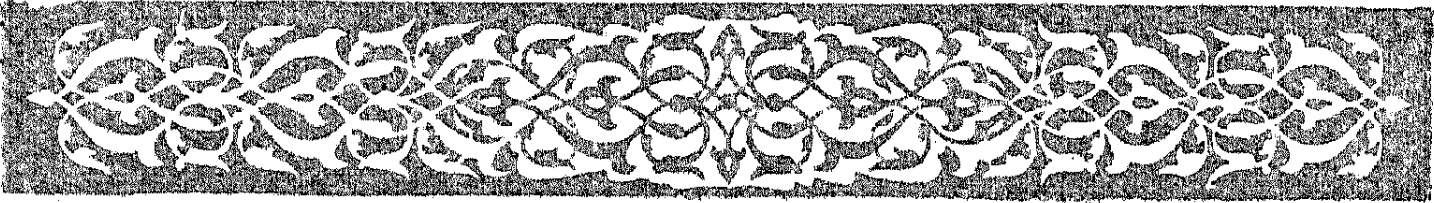
Верир бу тарихи язан бир нəфəр
Əрəб мə'хəзиндəн белə бир хəбər:
Сəлам о ашигин зиярəтинə
Кəлмəк хəялинə дүшмүшдү енə.
Галхыб йол кетмəйє үз гойду Сəлам,
Бир ай дағы, дашы долашды тамам.
Атыны һər яна сүрдү бир заман,
Ахтарыб тапмады ондан бир нишан.
Ахыр бир дэрəдə раст кəлди она
Дашдан аяглары габар Мəчнуна.
Һалы дəйишмишди онун бүсбүтүн,
Тамам гол-ганады сынмышды о күн,
Бир нештər олдугча һər өтөн тикən,
Көнүл ярасыйла долмушду бəдэн.
Заваллы, Сəламы кəрдүйү заман
Сорду: „Эй чаванмəрд, сөйлə, һардансан?“
Сəлам: „Мөнəм, деди, —кəлмишəм хəстə,
Сəнинчин галмышдыр көзүм йол үстə“
Мəчнун бу сөzlэрə гулаг верэрək,
Сəламы танийыб гучаглады бəрк.
Говду вəһшилəri онун йолундан,
Сую оддан чəkди, кəлкəни нурдан...
Деди ки: „Енəми зəһмəт чəkмисən?
Сəни ки, əввəлдə инчитмишдим мən.

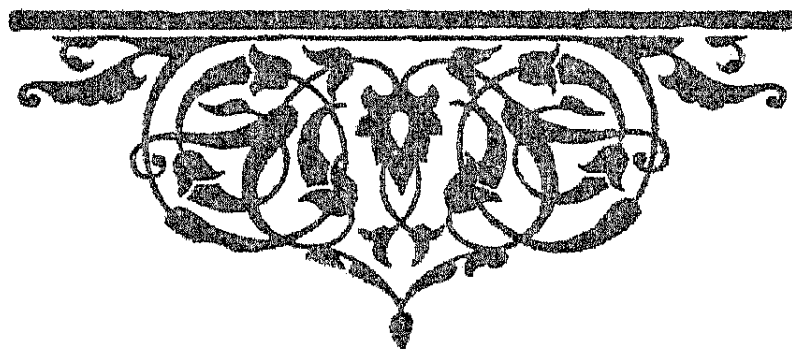
Мән гәм хәстәсийәм, сәнсә назәнин,
Нә мәгсәд дашыйыр белә кәлмәйин?
Әввәл ки, бахмадым мән сән дейәнә,
Мәнә сөз демәкми фикрин вар енә?
Инди ки, кәлмисән сән, әй мәрд үрәк!
Айыбдыр кәләнә „дур гайыт“ демәк.
Арзуну ач, де ки, мән әмәл әдим,
Мәгсәдин нәдирсә, о йолла кедим“.
Сәлам саламыны етириб она,
Тәшәккүр билдириб, деди Мәчнуна:
„Сәнин не’мәтинлә доланырам мән,
Инан ки, сәчдәйә, шүкрә лайигсән.
Габаг кәстәрдийин көзәл лүтфләр,
Мәнә дәвләт иди хәзинә гәдәр.
Чүнки синәндәки көзәл тәб’индән
Мәнә бир хәзинә бағышладын сән.
Инчи гәсидәләр дедийин заман
Әлим дә, ағзым да долларды, инан.
Енә дә кәлмишәм сән олан баға,
Кәлмишәм бағындан мейвә йығмаға.
Әкәр зәһмәт чәксән, гәбул әдәрәм,
Олмаса, енә дә разы кедәрәм.
Бу дөфә нә үчүн дүшдүн һәвәсдән?
Тәәччүб әдирәм бу һалына мән.
Сөйлә дәрдинми вар, бунун сирри нә?
Бу ил бәнзәмирсән кечән илкинә.
Көрүрәм, сынмышдыр шадлыг ганадын,
Азалмыш әввәлки шурун, фәрядын.
Даныш, өз ишләрин нечә һалдадыр?
Севкилин нечәдир, нә хәялдадыр?“
Дост суалларыны динләйиб һәмән,
Енә ишдән дүшдү иш кәлдийиндән.
Енә хатиринә дүшдү о сәнәм
Мәчнун чох ағлады көзләриндә гәм,
Союг бир аһ чәкиб бәләләр еди.
„Аһ, дәррдән чийәрим алышды“ деди.

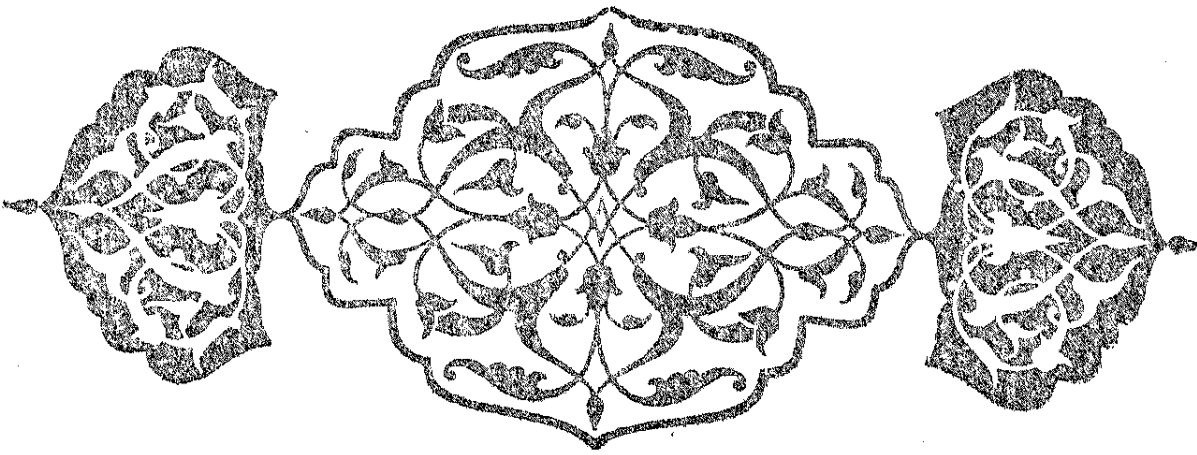

Достум! Нэ дейирсән? Башгадыр заман,
Мәндән севкилими хәбәр алырсан?
Торпаг алтындадыр инди севкилим,
Йох, йох, бу яландыр, гурусун дилим.
Вәфадан йоғрулмуш о көзәл мәләк
Беһишт гапысыдыр гапысы, демәк
Севкилим өлдүсә, яныр чырағы,
Мәнисә өлдүрмүш онун бу дағы..."
Бу вараг үстүнә нэ сөzlәр сачды
Һәр сөз үстүндә дә вараглар ачды.
Сәламын әлиндән тутуб апарды,
Енә дә Лейлинин гәбринә варды.
Деди ки: „Бах, будур дедийим пәри,
Чанымдан әл чәкдим ондан өтәри".
Сәлам чох динләди бу наләләри.
Мәчнун севкилисиз галандан бәри.
Новһәси, фәряды синә дағлады,
Сәлам да бир яндан дуруб ағлады.
Ганлы сулар төкдү көзүндән, билсән!
Ахды ган булағы һәр кирпичиндән.
Сонра үз тутараг хәстә Мәчнуна,
Гәм ейиб, тәсәлли верирди она:
„О беһишт күлүдүр мәним дә гәмим,
Көнүл дәрәсында гәрг олду кәмим.
Чаным дәрә дүшдү сәндән өтәри,
Чүнки бу илдырым чахандан бәри
Бир үзүн яндыса сәнин бу оддан,
Валлаһ, тамам янды мәндәки бу чан!"
Бу чүр фәсаһәтлә о тәмиз үрәк
Ашиг ярасына дузлар сәпәрәк,
Тамам ики-үч ай янында галды,
Гәлбини охшайыб, дәрдини алды.
Таныш олдуғлары он илдән бәри
Онун сөйләдийи бүтүн бейтләри:
Гит'әдир, гиссәдир, шеирдир дейә,
Көчүрдү һамсыны бир дәфтәрчәйә.

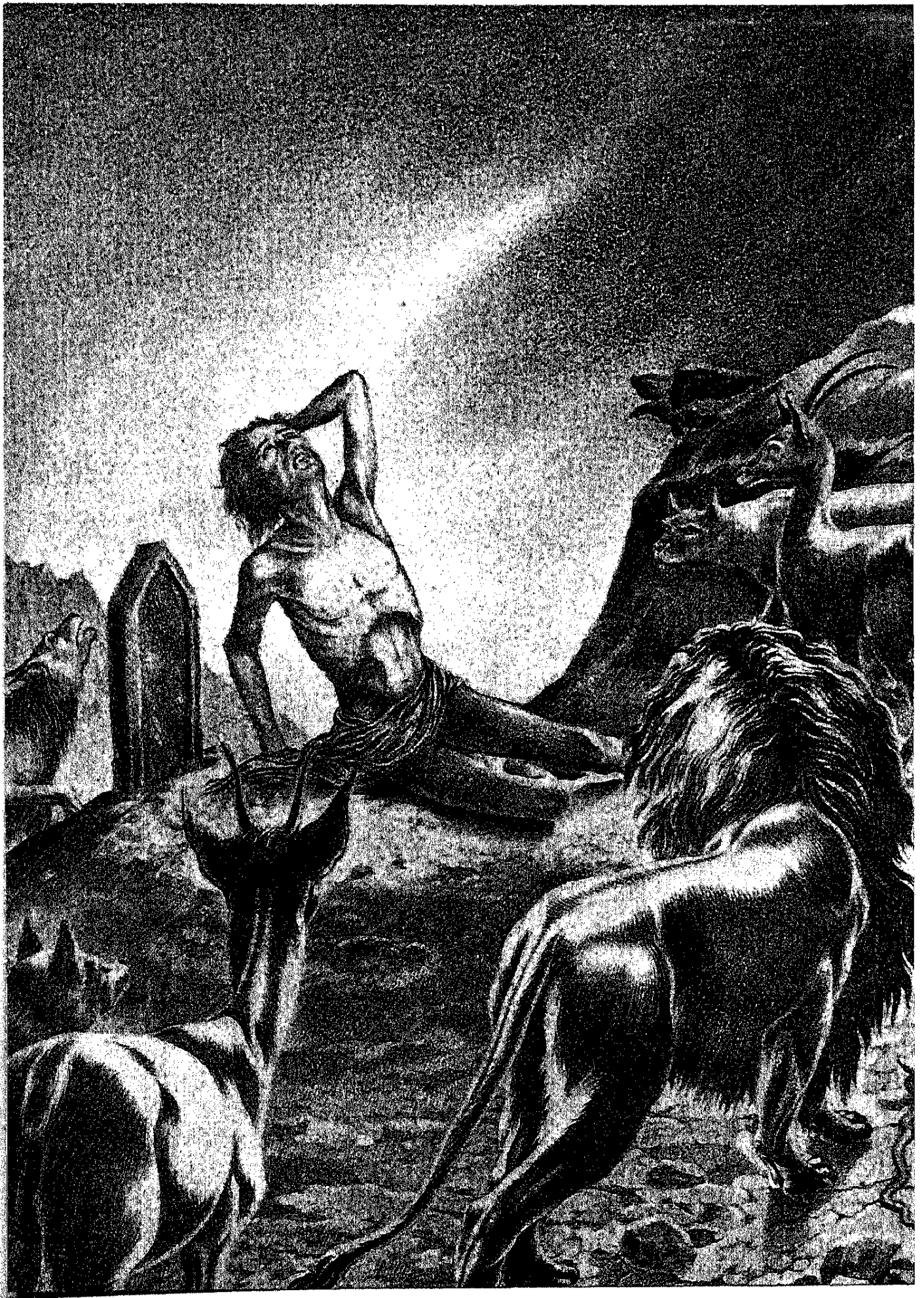
Язды о сөzlәри чох севә-севә,
Сонра изин алыб гайытды эвә.
Ондан алдығыны нәгш әдиб яда,
Бир төһфә кәтириб, кәлди Бағдада

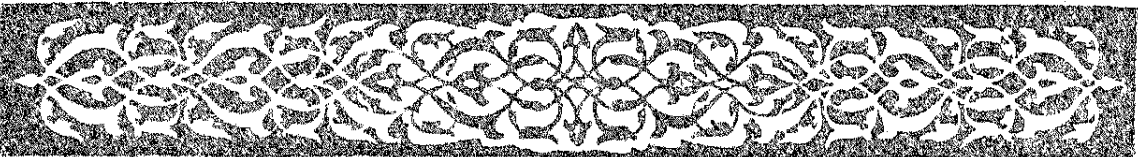

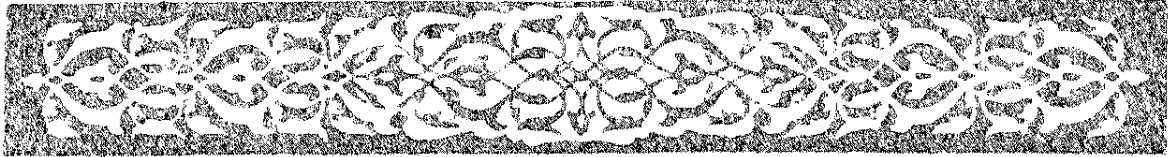
ЛЕЙЛИНИН ГЭБРИ ҮЗЭРИНДӨ МӨЧНУНУН ӨЛМӨСИ

Мөшһур сөз устасы, о сөз Логманы
Бөйлө тамамлайыр бизим дастаны:
О хырманы янмыш алышыб сөндү,
Көз яшындан олан хырмана дөндү.
Инсафсыз фэлэйин эл дэйирманы
Үйүдүб апарды һаман хырманы.
Чүнки, зәиф дүшдү кет-кедә бәдән,
Даһа күчсүз олду о әввәлкиндән.
Чаны аяғындан додаға чатды,
Күнү ахшам олуб зүлмәтә батды.
Сызлайыб аһлары көйә йүксәлди,
Торпаг кәлининин янына кәлди.
О һасарлы гәбрә үз гоюб ятды,
Кәмиси буланлыг бир суя батды.
Хәстә гарынча тәк башы фырланды,
Яралы илан тәк гыврылыб янды.
Ики-үч бейт деди гәмлә, мөһнәтлә,
Ики-үч көз яшы, төкдү һәсрәтлә.
Сонра да көйләрә тутуб үзүнү,
Әл ачыб о заман юмду көзүнү:
„Әй бүтүн аләми гуруб хәлг әдән!
Сәни әзизинә анд верирәм мән,
Ал дәрдли чанымы я пәрвәрдикар!
Мәни севкилимин янына апар!

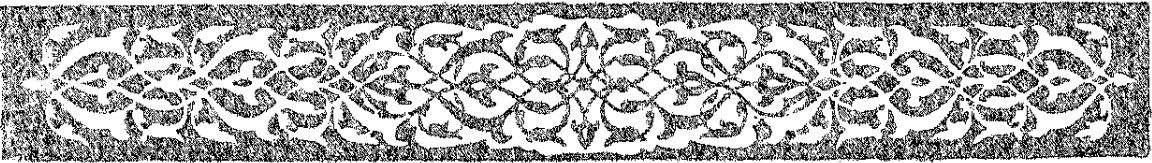

Бу чаны бэркликдән өзүн азад эт,
Апар о дүняя, көнлүмү шад эт".
Дейиб бу сөzlәри, баш гойду ерә,
Гәбри гучаглады о бирдән-бирә.
Чананын гәбрини өпдүкдән сонра,
Дост!—дейиб, чаныны тапшырды она.
Кечди бу көрпүдән ахыр ки, о да,
Бу йолдан кечмәйән вармы дүняда?
Элә бир йолдур ки сон башы әдәм,
Онун бәласына дүшәчәк аләм...
Белә учуруму олан рузкарда,
Де, кимин һәйты галмайыр дарда?
Дейин, түстүләниб яндыгча рузкар,
Онда говрулмаян бир ярамы вар?
Һәр яра үстүндә гәм дамғасы вар,
Зүлмүн дырнагыйла дидилир онлар.
Әй чолаг эшшәйи бу дәйирмәнин,
Үзүн кәһрәбадан сарыдыр сәнин.
Узаглаш фырланан бу дәйирмандан,
Чыхмаз азадлыға онунла инсан.
Бир әвдә олдугча сел тәһлүкәси,
Галх ки, яхынлашыр о селин сәси.
Һәлә сындырмамыш көрпүнү фәләк,
Дәвәни көрпүдән кәнара тез чәк!
Дүнянын көбәйи еллә долудур,
Ел дә ки, бир һечдир, һечлик йолудур.
Елә бағлы олан бу дирилийә
Чох да бел бағлама дирилик дейә.
Тәләс ки, раһатлыг кетди дүнядан,
Чох яваш сүрмә ки, кетмишдир карван.
Ган ичән бу едди башлы әждаһа
Дөврәндә иландыр, ачылмаз даһа.
Өзүнә бир диггәт етирсән әкәр,
Бүрүмүш дөврәни бу әждаһалар.
Бу гоча дүняны зәин әтмә фағыр,
Гары көрүнсә дә, бир әждаһадыр.

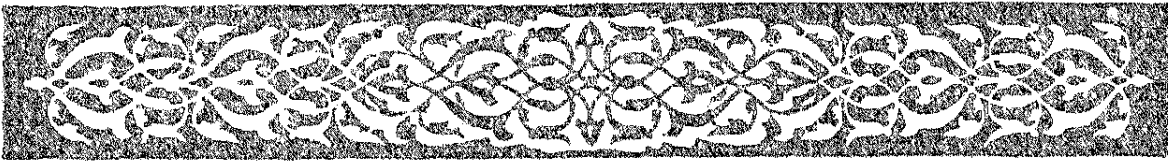
Бу дүня оғрудур, көчүнү тез чэк,
Бу чыгал оюнчу даш кизлэдэчэк.
Кэл эйри вурма ки, сэн мүмкүн гэдэр,
Эйри зербөлөрин өзүнэ дэйэр.
Горхма өз кенлүнү элэ абадан,
Ягут е, зэрречэ горхма вэбадан.
Агалыг атындан ашагыя эн,
Бир зэйфлик көстөр ачизлийиндэн.
Таки эчэл шири чан алса енэ,
Бахыб рәһми кэлсин ачизлийинэ.
Тэкэббүрлү кэзмэ, бу ишдэн эл чэк,
Бил ки, сенин емин дейил бу чөрөк.
Торпагдан мәнэббэт кэсмэк кэзирсэн,
Дейэчэйэм дейиб, һеч динмэйирсэн,
Синэ дүйүнлэйэн бу гыфыл ки, вар,
Гызылы хэзненин гарнында сахлар.
Гытлыгдан истэрсэн өлсүн бу гары
Таки сэнэ галсын эв гызыллары.
Көзэ көрүнмәмиш о бир һумадыр,
Көзэ көрүндүмү, бир әждаһадыр.
Дүшэндә мәнбәсә агил бир адам
Бахыб йол ахтарар гачмаға мүдам.
Дүня мәнбәсиндә тутмусан гәрар,
Сән ки, йол биләнсэн, дурма, йол ахтар!
Бу ишин дәрманы тапылар, шәксиз,
Бу йүкүн чөврүнү чәкмәлийик биз.
Көзүндә ишыг вар, гәлбиндә гүввәт,
Бош ки, яратмамыш сәни тәбиәт.
Өзүнү зәни әтмә зәиф бир чыраг,
Бил ки, зинәт алыр сәндән едди бағ,
Фәләйин үстүндә вилайәтин вар,
Һимайән алтында дурур варлыглар.
Сәчдә әдәнләрин Сәлчугисән сән,
Бир дә сон вүчудун мирасы сәнсэн.
Фәләк кими олан боюна бир бах,
Сахла гиймәтини, вүгар галачаг.

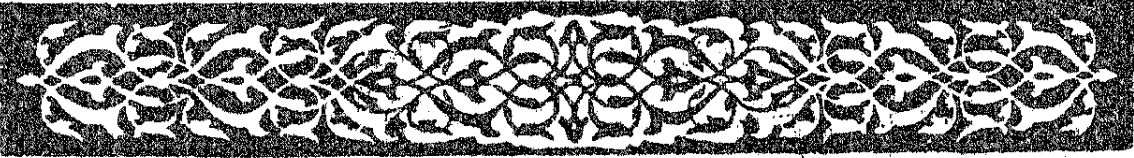
Сарылма торпаға, о, тоздур, инан!
Уйма тәбиәтә, од чыхыр ондан,
Сән өз мәртәбәндә отурсан әкәр,
Бил, учалар башын көйләрә гәдәр.
Дағ кими, гачырма башыны селдән,
Силлә есән белә, үз дөндәrmә сән.
О налыны салан дашы ал әлә,
Галдыр, өп: „Нә көзәл лә'лсән“ сөйлә.
Сәнинлә гайнаян сиркәни су тәк,
Көзүнү юмараг ичәсән кәрәк!
Бу йол, бир вәфайла баша, вурулар,
Ондан вәфа илә гуртармаг олар.
Чох ичән адамлар бәдхумар олар,
Яхшы ичәнләр дә хошкүвар олар.
Ахар сулар кими сән дә сакит ах,
Ахдыгын ерләрдә хошлансын торпаг.
Бил ки, су ноһурдан ичилсә әкәр,
Сәрин ола билмәз ахар су гәдәр.
Варлыг дүнясыдыр торпагын, керчәк,
Дүняя пәрәстиш әтмә торпаг тәк.
Дүня кедәркидир, далынча кетмә!
Галмаячаг шейә ситайыш әтмә!

*

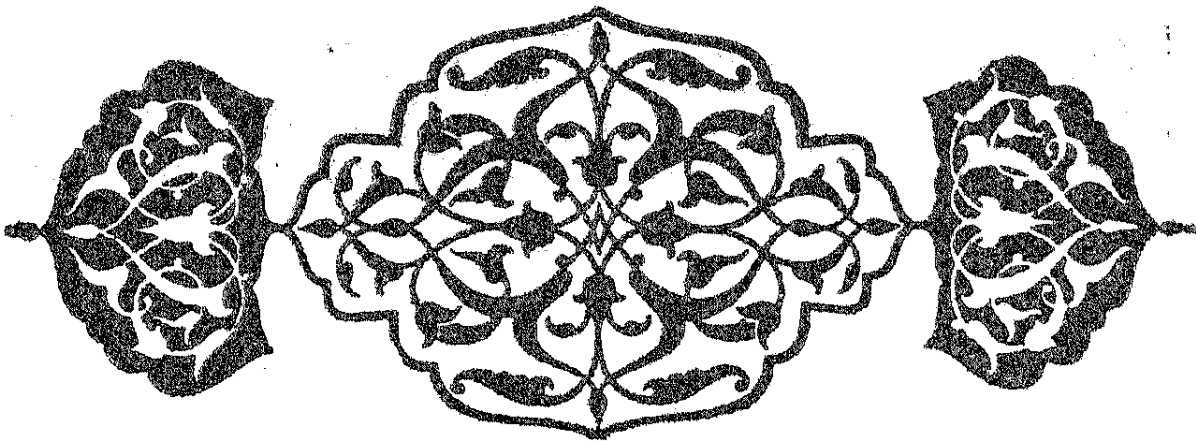
Мәчнун ки, дүнядан һечлийә варды,
Дүня төһмәтиндән чаны гуртарды.
Кәлин бешийинә гойду өзүнү,
О юхуя кедиб юмду көзүнү.
Бу фани дүняда елдү мөһнәтдән,
Көчүб о дүняя, гуртарды дәррдән.
Торпаглар ону да гойнуна алды,
Бир ай, бәлкә бир ил о һалда галды.
Гәбрин дөврәсиндә бир бөйүк дәстә
Вәһши даянмышды көзү йол үстә.
Шаһ кими ятмышды сарайында тәк,
Вәһшиләр бахырды кешик чәкәрәк

О һасарлы сәһни бүрүйүб онлар,
Юва дүзәлтмишди орда һейванлар.
Бахыб вәһшиләрә, чан горхусундан
О гәбрин янына кәлмәзди инсан.
Узагдан баханлар көрәрдиләр ки,
Вәһшиләр гайнашыр арылар тәки.
Зәнн әдирдиләр ки, о гәриб хәстә
Енә дә әйләшмиш о гәбрин үстә.
Гылынч вуранлар да һәр ахшам, сәһәр
Шаһын сарайына кешик чәкирләр,
Билмәйирдиләр ки, шаһ гәбрә вармыш,
Тачла кәмәрини күләк апармыш.
Мәчнун—о чаныны эшгә хәрч әдән,
Дүррүнү торпаға басдырыб кедән
Мәһв олду фәләйин зәлзәләсиндән,
Чүрүйүб торпаға гарышды бәдән,
Онун чанындаки нишанәләрдән
Гуруча бир сүмүк галмышды, билсән!
Вәһши һейванлар да кәлиб бир кәрә
Яхын дурмаздылар о сүмүкләрә.
Нә гәдәр һәрәми күддү вәһшиләр,
Аяг да басмады ора бир нәфәр,
Өлүнү инсанлар аныб, яд әдәр,
Йохдур вәһшиләрдә белә бир һүнәр.
Бир ил бу гайдайла кечди, әлгәрәз,
Дағылды вәһшиләр истәр-истәмәз.
Бә'зиси ий алыб, үз гойду даға,
Бә'зиси дә өлүб кетди торпаға.
Хәзнә тилсимини гапанда дөвран,
Хәзнә гыфылы да чүрүдү пасдан.
Бу һалы көрүнчә йол адамлары,
Гейидсиз кәлдиләр һәрәмә сары,
Көрдүләр ки, ятыр орда бир инсан,
Сүмүкләр галмышдыр онун чанындан.
Бир вәфа көзүйлә сейр әдиб ону,
Тезчә таныдылар ким олдуғуну.

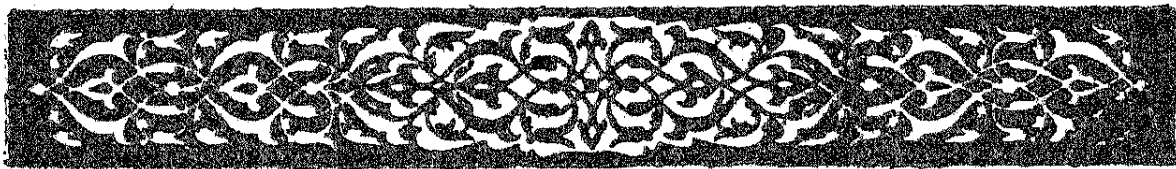

О заман яйылды бу сәс һәр яна,
Яйылды бу хәбәр Әрәбистана.
Топлашды гоһумлар, гәлби янанлар,
Башына дәрә кәлмиш гәмкин инсанлар.
Бахдыгча мейидә, нәлә чәкдиләр,
Шивән гопардараг, ган яш төкдүләр.
Көвһәрини сачмыш о галыб-бәдән
Бир ағ сәдәф кими дүшмүшдү, билсән!
Гызылла силдиләр сәдәф тозуну,
Енә дә сүртдүләр әнбәрлә ону.
Онун мишк кими сачлары варды,
О өз нафәсиндән әтир сачарды.
Бу мөзар ағлатды һәр яслы гәлби,
Ахды көз яшлары яғышлар кими.
Бу көз яшларыйла ююб Мәчнуну,
Торпагдан торпаға гойдулар ону.
Дахманын яныны ачыб, мүхтәсәр,
Лейлинин янында дәфн әйләдиләр.
Шаһы апардылар бир мейханәйә,
Сагийә вердиләр, сәрхошдур, дейә.
Гиямәтә гәдәр ятдылар раһәт,
Галхды йолларындан дәрәлә мәламәт.
Сағкән вермишдиләр бир әһдә гәрар;
Өлүб бир бешикдә гоша ятдылар...
Заман долашдыгча һәр ики гәбрә
Тикдиләр ордача бир даш мәгбәрә.
Һүснүнә бағ-бостан һәсәд апаран
О түрбә сәчдәкаһ олду чох заман.
Бүтүн хәстәләрә шәфа верәрди,
Чәфадан гуртарыб сәфа верәрди.
Истәйи еринә чатмаса әкәр,
Кери гайытмазды ордан бир нәфәр
Әй аллаһ! Аләмдән о ики инсан
Исмәтлә, паклыгла учдугларындан,
Кәсмә сән онлардан өз үлфәтини,
Бағышла онлара өз рәһмәтини!
Бизим дә нөвбәмиз етишән заман
Сән өзүн биләрсән, бөйүк ярадан!

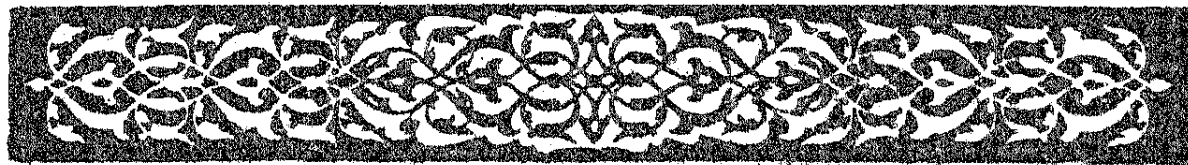

ЗЕЙДИН ЛЕЙЛИ ВӘ МӘЧНУНУ ЮХУДА КӨРМӘСИ

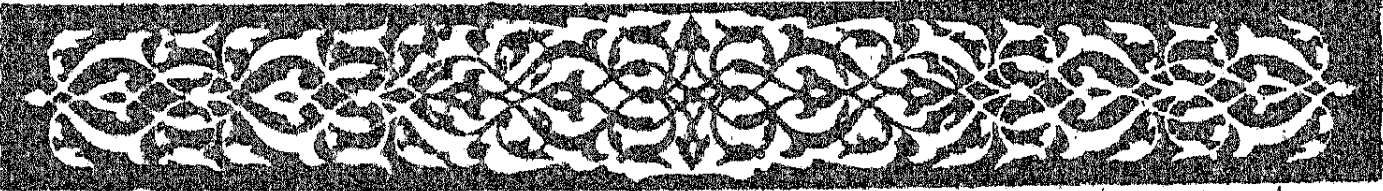
Бүтүн өмрү бою дәрә әһли олан
Зейдә рәһмәт олсун, көрүм һәр заман.
О, нур чешмәләрин мәғбәрәсиндән
Бир ан да узаға кетмәзди, билсән!
Лейлилә Мәчнунун нә вахтдан бәри
Эшг үчүн дедийи хош гәзәлләри
Бәсирәт көзүйлә һафизәсиндән
Арайыб, ахтарыб, топлайыб бә'зән,
Кәлиб кедәнләрә верәрди хәбәр,
Афәрин дейәрди гулаг верәнләр.
О ики ашигдән галан ядикар,
Аләмә Зейд илә олду ашикар.
Бир күн достларыны анараг енә
Ағлайыб онларын бу талеинә,
Деди: „Накам өлән, языг ашигләр
Инди бир бириндән тутурму хәбәр?
Бәлкә ер алтында кәрпич олмушлар,
Я беһишт тахтында тутмушлар гәрар.
Нафәнин башыны гашыян кечә
Күндүзүн үстүнә әнбәр сәпинчә
Зейдин юхусуна кирди бир мәләк,
Бир беһишт көрүндү шәфәгләнәрәк.
Онун һәйәтиндә бейлу сәрвләр
Шад иди бәхтияр көнүлләр гәдәр,

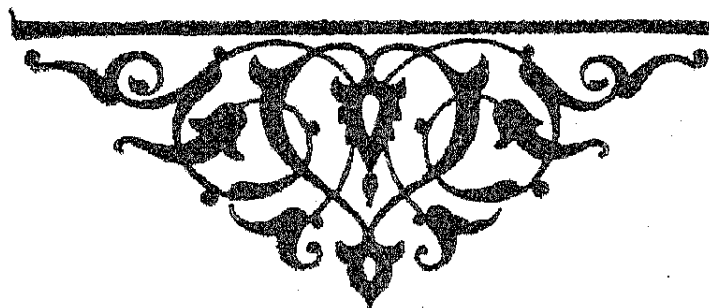
Һәр күлүн, чичәйин этәйиндә бағ,
Һәр күл ярпағында янар бир чыраг.
Һәр чәмән гойнунда бир беһишт варды,
Янар көзләр кими-ишыгланарды.
Зүмрүдә бәнзәрди о ер, дедикчә,
Парлаг көрүнүрдү көз ишләдикчә.
Әлиндә чам тутмуш һәр нөврәстә күл,
Бахыб дил ачмышды сөвдалы бүлбүл.
Ирмаглар сим үстдә тутмушду гәрар,
Гушлар орда мин бир нәғмә охуяр.
Күлләр көлкәсиндә күлдүкчә сәһәр,
Бир тахт гурулмушду күнәшә бәнзәр.
О тахт бәзәнмишди бир беһишт гәдәр,
Ону бәзәмишди ипәк хәлчәләр.
Орда ики мәләк гоша дурмушду,
Нәчат дәркахында чүт отурмушду.
Онлар нур ичиндә һуриләр гәдәр
Башдан аягадәк бәзәнмишдиләр.
Әлдә шәраб варды, көнүлдә баһар,
Сөвдадан данышыб, дейирди онлар.
Каһ шәраб әдирди онлара әсәр,
Каһ додаг-додаға өпүшүрдүләр.
Каһ кечән сөвданы анырды онлар,
Каһ да гоша ятыб кам алырдылар
О тахта бир гоча баш сөйкәйәрәк,
Дурмушду онларын гуллуғунда тәк.
Гоча, ашигләрин башына һәр ан
Шабаш дағыдырды асиманлардан.
Зейд бу юхуну көрдүйү заман
Сорушду кизличә көй гочасындан:
Әлләри гәдәһли бу ики нәфәр,
Бу беһишт бағында, де, нәчидиләр?
О чан мәнзилиндә һаваланмышлар.
Һардан бу мөгамда тутмушлар гәрар?“
О, дилсиз гоча да она бир тәһәр
Эйһамла фикрини деди, мүхтәсәр:

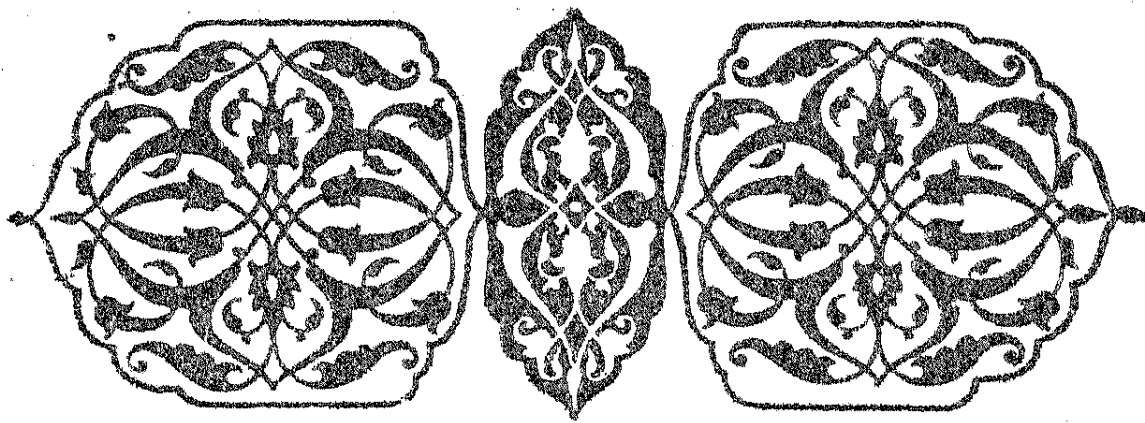

Деди ки: „Дост олмуш бу ики вичдан
Йолдаш яранмышдыр башдан, бинадан.
Бири доғрулугда дүня шаһыдыр,
О бири гэлб алан гызлар маһыдыр.
О дедийим айын ады Лейлидир,
Янындаки шаһа Мәчнун дейилир.
Сәфа сандығында бу ики нәфәр
Эшг илә яшамыш саф лә’лдирләр.
Раһатлыг көрмәйиб фани дүняда,
Инди етишмишләр ялныз Мурада.
Бурда көрмәйирләр дәрд-гәмдән әсәр,
Даима шадлыгла өмүр сүрүрләр.
Ким ки, о дүняда бәһрәсиз галар,
Онун бу дүняда башы учалар.
Ким ки, о дүняда ачы гәм ичәр,
Өмрү бу дүняда шадлыгла кечәр“.
Сүбһүн ишыгыйла янан асиман
Кечә хырманына од вуран заман
Зейд өз юхусундан айылды бирдән,
Намыя сөз ачды бу сиррләрдән,
Ким ки, о дүнядан истәйир бир бар,
Бу дүня кейфинә о аяг басар.
Бу аләм фанидир, гуру торпагдыр,
О аләм даими, өзү дә пакдыр.
Доғрудур, әбәди, тәмиз бир аләм
Фани бир торпагдан яхшыдыр, десәм!
Амандыр, ағлыны унутма ки, сән
Күлүнү тикана дәйишмәйәсән!
Өзүн чыхармасын мә’дәндән көвһәр,
Көвһәр ахтарма ки, мүфтә вермәзләр.
Эшгин һәрәминә чан вер, эй инсан!
Бәлкә өзлүйүндән чан гуртарасын.
Эшгин аләминдә ох кими сүз сән,
Узаг дүшмәйәсән о нишанәдән.
Ох дүз кетдийиндән өз нишанына,
Бил ки, лайиг олмуш шаһ каманына.

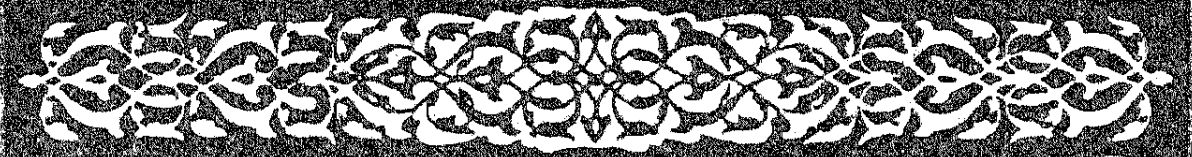
Варлығын ачары эшг илэ инсан
Гүрүр кирдабындан гуртарар, инан!
Өкөр гәм шәрбәти олса да зәһәр,
Эшгин әлләрийлә ширин ичиләр.
Бахма бу шәрбәтин ачысы чохдур,
Сагиси эшг исә, горхусу йохдур.
Дөзүлмәз олса да бу гәм, бу зилләт,
Хошдур! Яратмышса ону мәнәббәт.
Артыг сөз дәрәсә ахыра етди,
Айыг ол ки, кәми әдәмә кетди,
Низами! Аллаһа шүкүр әдәк биз,
Мүкәммәл гуртарды бу һекайәмиз.
Бағлылар ачары олсун бу дастан,
Охуюб ағ күнә чатсын һәр инсан.
Онун башланғычы олду сәадәт,
Гой нәсиби олсун бир хош ағибәт.

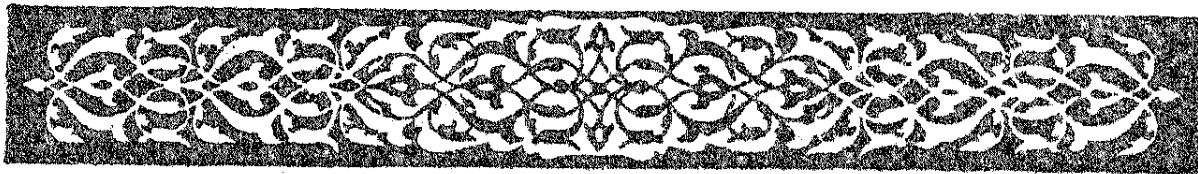

КИТАБЫН СОНУ

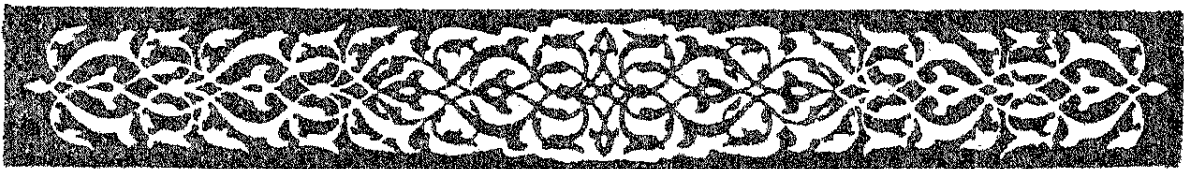
Эй шаһ, бу дүня өзүн пәнаһсан,
Сән бир шаһ дейилсэн, бәлкә мин шаһсан.
Икинчи Чәмшидсэн тахт алмагда сән,
Биринчи күнәшсэн мисилсизликдән.
Кейгубад көркәмли Шаһи-Ширвансан,
Әбүлмүзәффәрсән, бөйүк хағансан.
Ялыз Ширван дейил, дүня шаһысан,
Икинчи Кейхосров, эй шаһ Ахситан.
Сән, эй падишаһлыг бүрчүнүн сону,
Дүня чох көрмәсин шаһ олдугуну.
Инсанлыг фәхр әдир адынла һәр дәм,
Сәндән абад олмуш бу ики аләм.
Дәниз чешмәсисән, чалалын вардыр,
Сәнин бөйүклүйүн—апашикардыр.
Мүбарәк башыны, эй фәхри-чаһан,
Фәләкдән юхары тутдугун заман.
Шадлыгла, нәш'әйлә хәялата кет,
Бу көзәл дастаны мүталиә эт!
Бу фикир гызынын көзәллийиндән
Хәзинә апарыб, мүрада ет сән.
Каш ки, бөйәнәйдин бу көзәл яры,
Әһсәнин олайды ипәк палтары.
Белә бир сәхавәт сәндән истәрәм,
Мәндән тәвәккүлдүр, сәндән дә кәрәм.

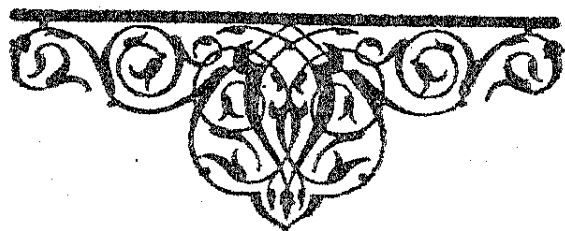
Сәндәки пак көнүл бир дә галиб бахт,
Сәнә нәсирәтчи олса да һәр вахт,
Бу аллаһ веркиси нәсирәтчидән
Ики-үч сөз әшит сәһәр чағы сән,
Көр, дүня нә гәдәр баш йола салды,
Көр һансы шаһлардан бу вахта галды.
Дүняны абад әт сән, әй һөкмүдар,
Адын бу дүняда галсын ядикар.
Сән ки, иш билмәкдә айыг бир шаһсан,
Даһа да айыг ол, нә гәдәр сағсан.
Сонсуз әдаләтин, сәхавәтин вар,
Даһа да чох олса, зәрәрми олар?
Бир иш дөвләтинә кәтирсә чәләл,
Сән һәята кечир о иши дәрһал.
Шаһлыг зинәтинә диггәтлә баш чәк,
Түк гәдәр бир ләкә гонмасын кәрәк.
Сәнин байрағына лайиг бир торпаг
Идарән алтында яшайыр анчаг.
Сәндән узаг олан ерләри дә сән
Өз торпағын билиб, шад ол үрәкдән.
Ким ки, севир сәни, бойнуну бурма,
Һәр бир күнаһ үчүн гылынч да вурма.
Сәндән үзр истәсә һийләкәр дүшмән,
Ону гов гапындан, һеч алданма сән.
Гүдрәтли, тәмкинли, һәм дә сайыг ол,
Шәраб ичсән белә енә айыг ол!
Голларын иш көрән олса да һәр ан,
Енә көмәк истә бөйүк аллаһдан.
Өз фикрин нә гәдәр айыг олса да,
Хор бахма сән башга фикрә дүняда.
Һеч ики үрәклә киришмә һәрбә,
Таки гәлб чыхмасын вурдуғун зәрбә.
Каһ юмшаг, каһ да түнд олса бир адам,
Онун сөһбәтиндән пәһриз тут мүдам.
Кимин ки, ичиндә ики гапы вар,
О һеч яшамаса даһа хош олар.

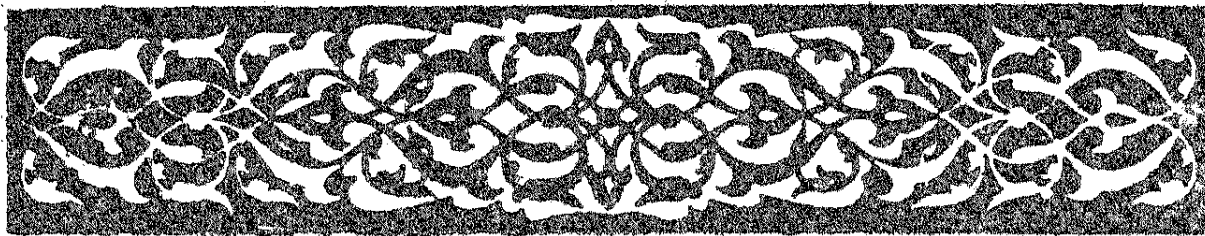

Ирәлийә аддым атдыгын заман
Кери дөнмәйи дә унутма бир ан.
Иш, доггуз аддымла атылса сән бил,
Он аддым атмагын мәсләһәт дейил.
Әдаләт ахтаран инсанлара сән
Догру чаваб кәндәр догру дилләрдән.
Ишиндә садиг ол, сезүндә мөһкәм,
Ким аман истәсә, олсун хатирчәм.
Һәр кәси сынагдан кечириб дүз бах,
Сынагсыз олмасын о сәнә күстах.
Һеч кәсин әһдинә бел баглама кәл,
Онун ич үзүнә атмайынча әл.
Кичик көрүнмәсин көзүнә дүшман,
Бөйлә тәмизләнир йоллардан тикан.
Инчисән бир сиррин ачылмагындан,
Данышма билмәсин ону бир инсан.
Вурдугун бир шейи чыхарт көкүндән,
Һөрмәт этдийини көздән салма сән.
Кечәни, күндүзү чох вермә бада
Яхшы ад уғрунда чалыш дүняда.
Шәраб һалалса да миндирмә баша,
О һарамзадәдән узагда яша,
Мейи гайдасынча нуш әдә билсән,
Сән шәраб ичәрсән, кефләнер дүшмән.
Һәддини ашырыб, чох ичсән әкәр,
Сәнә бүтпәрәстлик ләкәси дәйәр.
О күн ки, хошһалсан, хейли дәян, дур,
Пис көзләрә гаршы үзәрлик яндыр
Тәб'ин шад олдуғу кечәләр белә
Өзүнә бир дуа нәфәси үфлә.
Кеф вахты өзүнү нәш'әли сахла,
Гой мәчлис гызышсын даһа марагла.
Дүняда шир кими сән көстәр вүгар,
Таки икидликдән дәм вурмасынлар.
Бир хәрабә көрсән, гурмаға тәләс,
Мәсләһәт беләдир, әмәйин итмәз.

Кәтир бу дүняны аҗлын өнүнә,
Төләсмә һеч кәсин өлүм күнүнә.
Диләйин бахма ки, узагда галар,
Өз бәхтин гапыдан ичәри салар.
Бу сөzlәр, бәлкә дә, бир әфсанәдир,
Сәнлә данышмага бир бәһанәдир.
Йохса, әй дүня саһиб һөкмүдар,
Сәндә нәсиһәтә әһтиячмы вар?
Нә гәдәр ки, сәнсэн, өзүнсән рәһбәр,
Әлиндән даима яхшылыг төрәр.
Яхшы кишиләрин дуасына бах,
Сәнә чәрх алтында о сәдд олачаг.
Нә гәдәр шадлыгдыр, кефдир, һәвәсдир,
Сәнә Низаминин һүммәти бәсдир.
Әй аллаһ, бу шаһын күл чамалындан
Зилләти, зәһмәти кизли тут һәр ан!
Гапыны чаларса, фәрядына ет,
Һәр ерә кедәрсә, она көмәк әт!
Бүтүн сәркәрдәси зәфәрә чатсын,
Дүшмәни басылыб яслара батсын!
Онун әлиндәки о шаһанә чам
Һәят шәрбәтийлә гой долсун мүдам.
Мәнә дә бир гәтрә версин о чамдан,
Язмышам адына бир белә дастан.
Адыйла адлансын бу дастан һәр дәм,
Шаһын дөвләтинә олсун хош-гәдәм.

КОММЕНТАРИЯ ВӘ ЛҮҒӘТ

ТЕКСТЛӘРИН ИЗАҢЫ

Сәһ. 3. „Едди гыз, доггуз тахт гапында сәнин
Олмушдур даима пәрдә чәкәнин“.

Едди гыз—едди планета, доггуз тәхт исә доггуз фәләкә (көйә) ишарәдир. Йә’ни: едди планета вә доггуз көй һәмишә сәнин гапында гул кими пәрдә тутур. Гәдим астрологияда көйләрин едди гат олмасы иддиә олунурду. „әрш“ вә „күрси“ дейилән ики мәгамы да буна әлавә әдиб доггуз көй, доггуз фәләкә язмышдыр.

Сәһ. 4. „Ахшамын гапгара, сәһәрин ала,
Атына көйләри яратдын товла“.

Йә’ни: сән ахшамын гара атына вә сәһәрин ала атына фәләкләри товла яратдын ки, бир-бирини әвәз әдән кечә вә күндүз динчәлмәк үчүн атларыны көйләрдә бағласынлар.

Сәһ. 4. „Едди дүйүм вурдун көйләрә бирдән
Етмиши ачылды бу гүдрәтиндән“.

Гәдим Шәргдә инсанлар тәлә’ләринин улдузлара бағлы олдуғуна инаныр вә өз сәадәтләри үчүн планеталарын бүрчләр арасында һәрәкәтәни изләйирдиләр. Буна көрә дә Низами: көйләрдә яратдығын едди дүйүн—едди планета илә етмиш дүйүн ачдын—дейир.

Сәһ. 4. „Бир дағ чапмадыса бу каф илә нун,
Көй адлы бир бөйүк Бисүтун гурдун“.

„Каф“ (ك—к) вә „нун“ (ن—н) ун бирләшмәсиндән әрәбчә (كن) „кун“ (ол!) кәлмәси әмәлә кәлир. Бейтин мә’насы

беләдир:—сән (аллаһ) бир дәфә „ол!“ демәклә дағ чапмадан фәләк кими бир Бисүтун гурдун. „Бисүтун“ бурада ики мә'на верир: 1—көйләрин сүтунсуз даянмасы, 2— Бисатун дағы.

Сәһ. 6. „Мәнәм дәркаһында бир дилсиз әһрам,
Сәнин сорағында ләббейк вурарам“.

Һачылар Кә'бә зиярәтинә кедәркән гурбан кәсмәдән әввәл, союнараг әһрам адланан ағ бүрүнчәйә бүрүнүр вә гум үзәриндә гачыб „ләббейк“ (һазырам!)—дейә ғышгырырлар.

Сәһ. 6. „Либасым әтринлә гогуяр мүдам,
Буюм я „дирәмнә“ я да „уд олсам“.

Дирәмнә пис гохулу биткидир, уд исә яндырыларкән көзәл әтир верән бир биткидир. Шаир аллаһа хатырладыр ки, инсанын яхшы вә пислийинә мәс'ул аллаһдыр. Ондаки гохуну вуран одур. Дирәмнә вә я уд гохусуну да верән одур.

Сәһ. 10. „Аләмә сәс салдын, шаһиддир заман,
Алты-едди мин ил кечир о вахтдан“.

Дини легендалара көрә Мәһәммәд бәшәрин илк хилгәт күнүндә, һәтта Адәмдән белә габаг яранмышдыр. Адәм онун нурундан руһланмышдыр. Бейитдә дә бу легендая ишарә әдилир.

Сәһ. 11. „Бу беш вахт намаздыр әсли төвбәнин,
Беш нөвбә тәблидир гапында сәнин“.

Адәт үзрә падшаһларын сарайында күндә беш дәфә тәбил вурларды: ислам дининдә исә һәр бир мүсәлманын күндә беш дәфә үзүнү Кә'бәйә тутуб намаз ғылмасы вачибдир. Шаир Мәһәммәди падшаһ вә беш вахт намазы онун сарайында вуралан беш нөвбә тәбил адландырыр.

Сәһ. 11. „Бу эвә едди сәгф яратдын енә,
Тапшырдын ону да дөрд хәлифәнә“.

„Дөрд сүтун“ сүннү мәзһәбинә көрә динин дөрт әсасинә вә дөрд хәлифә Әбубәкр, Өмәр, Осман вә Әлийә ишарәдир.

Сәһ. 11. „О, аллаһдан горхан һәялы гоча“.

Мәһәммәдин чанишинләриндән олан III хәлифә Осман ибн-Әффан нәзәрдә тутулур.

Сәһ. 12. „Едди хәзинәни ачараг бир дәм,
Дөрд көһәр үстүнә басмысан гәдәм“.

„Едди хәзинә“—едди көйә.ишарәдир. „Дөрд көһәр“—дөрд үнсүр: су, торпаг, од вә күләк демәкдир.

Сәһ. 13. „Галханда көйләрин едди гатына,
Нә пәрчәм, нә дә бир тач гурдун она“.

Йә'ни: көйләрин едди гатына галхаркән һәм фәләкин пәрчәмини (готаыны—күнәши) һәм дә онун тачыны (айы) гурдун.

Сәһ. 15. „Ики вәфасызын әһдини бир әт,
Бу дөрд аяглыны өзүн әлбир әт!“

„Ики вәфасыз“ кечә-күндүзә, „дөрд аяглы“ исә—дөрд үнсүрә ишарәдир.

Сәһ. 15. „Биз кимик, нәчийик, ач көстәр артыг,
Бүт гайыранмыйыг, бүт гыранмыйыг?“.

Ислам дининин рәсми әһкамилә кифайәтләнемәйән шаир, Мәһәммәдә мүрачиәтлә, инсанлары варлыгын кизли сиррләри илә таныш әтмәсини тәләб әдир ки, бәлкә һәр инсан нә үчүн ярандыгыны, нийә яшадыгыны баша дүшсүн. Өз ишләринин әсл маһийәтини, бүт гайырдыгыны, йохса бүт гырдыгыны билсин.

Сәһ. 16. „Мән бүтүн бәдәнә ем верән заман
Өз чийәр парам да пай алыр ондан“.

Йә'ни: мән өз сөзләrimi бүтүн халга дейирәм, гой оғлум да ондан өзүнә бир пай көтүрсүн. Шаир халгы өз вүчудуна, оғлу Мәһәммәди исә бу вүчудун бир үзвүнә, йә'ни чийәринә, мә'налы сөзләрини исә бу вүчуда вә онун бир үзвү олан чийәр-парасы оғлуна һәят верән мә'нәви гидая охшатмышдыр.

Сәһ. 21. „Һәр садә дамчынын әсил чөвһәри,
Дәряйә мейл әдир әзәлдән бәри“.

Йә'ни: көрдүйүнүз һәр чүз' күллүн, һәр бәсит мүрәккәбин бирәр үзвүдүр. Гәтрә илә дәниз арасында мадди бир вәһдәт вардыр ки, ону поэмаг мүмкүн дейилдир. Чүнки, һәр гәтрә бөйүк дәнизләрин чүз'идир. Она көрә дә һәр гәтрә дәнизә, һәр чүз' күллә говушмаға мейл әдир.

Сәһ. 21. „Бир гара пул олсун, бир арпа әкәр,
Онда дөрд көвһәрдән тапылар әсәр“.

Йә'ни: һәр бир кичик маддәнин тәркиби дөрд үнсүрүн (торпаг, од, су, күләк) бирләшмәсиндән әмәлә кәлмишдир.

Сәһ. 22. „Яланлар ардынча кетсә сәнәткар,
Әйри пәрдә кими баш-аяг чалар“.

Йә'ни: һәгигәти, инсанларын әсил арзуларыны тәрәннүм әтмәйи бачармаян шаир, пәрдәси дүз олмаян сазлар кими һаваны позар вә аһәнкләр дә баш-аяг вурар.

Сәһ. 23. „Бу фала мән гүррә атдығым анда,
Улдузлар кечирмиш эйни заманда“.

„Гүррә“—бәхт йохламағ, бир шейи үрәкдә тутмағ; улдузларын кечмәси исә талеин арзуя уйғун кәлмәсинә ишарәдир. Йә’ни, мән бу арзуда оларкән, бу фалы тутаркән тале улдузу да она мұвафиг кәлди. Гәдим Шәрг астрологиясына көрә куя һәр инсанын талеи планеталардан биринә бағлы имиш вә бу планеталарын көй бүрчләри арасында һәрәкәтилә инсанларын һәятында ени-ени һадисәләр баш верәрмиш.

Сәһ. 23. „Гүдрәтин бөйүкдүр она—он ярат,
Онда беш вермәйи бир дәфәлик ат“.

„Она он“—саф гызыл, „онда беш“ исә гатышығ гызыл мә’насындадыр. Йә’ни яздығларын саф гызыл кими бакир вә гиймәтли олсун, зәиф мисралар язма.

Сәһ. 25. Деди: „Әй кәламы әкизим ата“.

Шаирин оғлу Мәһәммәд атасынын яратдығы әсәри өзүнә гардаш билир, өз әкизи адландырыр.

Сәһ. 26. „Бәһрин сую йүнкүл, өзү ахардыр,
Чанлы, нәфәс алан балығы вардыр“.

Шаир биринчи мисрада „бәһр“ кәлмәсини ики мә’нада ишләтмишдир. Биринчи мә’нада поэмасынын вәзни, икинчи мә’нада дәниз нәзәрдә тутулур.

Йә’ни поэманын вәзни „бәһри-хәфиф“ һәм йүнкүл һәм дә ахычыдыр. Бәһрин (дәнизин, әсәрин) балығы олан сөzlәр исә диридир, чанлыдыр.

Сәһ. 27. „Бу рәчәб айында С.Ф.Д. или“.

Әрәбләрдәки сай системасында („әбчәд“ һесабы) үч нөгтәли „с“ (ث) һәрфи—500, „ф“ һәрфи—80, „д“ һәрфи исә 4-ә мұсавидир. Низами „СФД“ һәрфләри илә „Лейли вә Мәчнун“ поэмасынын язылдығы тарихи көстәрмишдир ки, бу да һичри 584-чү илә, ени стиалә 1188-чи илә тәсадүф әдир.

Сәһ. 28. „Бу Бәһрам нәсәбли, үлкәр үзлү сән“.

Бурада Бәһрам сөзү һәм Марсын фарсча адыдыр, һәм дә Шаһ Бәһрам-Кура (бах) ишарәдир.

Сәһ. 28. „Бу едди өртүклү, алты бармағлы,
Бир көзлү, дөрд әлли, доггуз аяғлы“.

Бу бейитдә каинатын тәсвири верилир: „едди өртүк“—едди фәләк, „алты бармағ“—алты тәрәф: шәрг, гәрб, шимал, чәнуб, ашағы вә юхары, „бир көз“—күнәш, „дөрд әл“—дөрд

үнсүр: од, су, торпаг вэ күлэк, „доггуз аяг“ — доггуз көй мө'-насында верилмишдир.

Сәһ. 30. „Алты һәрфи олан адыһла билсэн,
Дүняны багламыш алты тэрәфдән“.

Йә'ни: Ахстанын алты һәрфдән ибарәт олан ады дүнянын алты тэрәфини, нәрдтактанын алты ханәси кими багламышдыр.

Сәһ. 31. „Маһмудун филиндән гүввәтлн олар“.

Маһмудун фили өз бөйүклүйү вэ күчү илә Шәрг әфсанәләриндә мәшһурдур. Йә'ни: сәнин әһсанын, милчәйи бөйүк гүввәт саһиби әдәр.

Сәһ. 36. „Онун атасыны көрә билмәсэн,
Бары гардашына һөрмәт сахла сән“.

Йә'ни: әсәрин атасы, автору олан Низамини көрмәсэн, онун (әсәрин) гардашына, Низаминин оғлу Мәһәммәдә һөрмәт әт!

Сәһ. 38. „Мән ки, айна кими дәмйр дейиләм“,

Гәдим заманларда дәмйрә сейгәл вермәклә, айна дүзәлдәрдиләр.

Сәһ. 38. „Чаршәнбә чинлиси ағыллы олмаз“.

„Чаршәнбә чинлиси ағылланмаз“ мәсәли Шәргдә мәшһурдур. Дини әфсанәләрдә чаршәнбә „чинләр күнү“ адландығындан, о күн дәли оланларын сагалмасы гейри-мүмкүн һесаб олунур.

Сәһ. 39. „Көзәл үзәрликлә бәсләниб күләр“.

Үзәрлик вәһши биткиләрдән биринин тохумудур. Әфсанәйә көрә үзәрлик инсаны бәднәзәрдән сахлайыр. Она көрә дә гадынлар өз ушагларыны һәмишә үзәрлик түстүсүнә верәрләр ки, бәднәзәр онлара тә'сир әтмәсин вә һәмишә көзәл галсынлар.

Сәһ. 39. „Илясын әлфини, „лам“ындән кәссән,
Енә дохсан доггуз, тамы көрәрсән“.

Йә'ни: Иляс (الياس) адынын „әлиф“ (ا) һәрфини атсан (لياس) вә онун „л“ (ل) һәрфиндән дә бир „әлиф“ (ا) йә'ни, бир рәгәми чыхсан, доггуз рәгәми алынар. Әрәбләрдә хүсуси сай системасы олан „әбчәд“ (أبجد) һесабына көрә „л“ һәрфи 30- дур, бирини чыханда 29 галар, „й“ (ي) һәрфи 10, вә „с“ (س) һәрфи 60 дыр. Чәми: $29 + 10 + 60 = 99$.

Сәһ. 40. „Дүррүмү чәкмәдим өзкә суюна“.

Йә'ни: инчими башгасынын суюнда юмадым, һеч кәсин пислийини истәмәдим.

Сәһ. 43. „Сөз, мәним одума нал атмышдыр, нал“.

„Ода нал салмаг“ бир адамын кәлмәсини арзуламагын фалыдыр. Нәр кәс өз мүсафиринин тез гайытмасыны истәсәйди ода нал атарды. „Сөз мәним одума нал атмыш“, йә’ни: шеир мәни өз тәрәфинә чағырыр.

Сәһ. 45. „Хурма йолдашлыгла ширә ярадар“.

Йә’ни: тәк хурма ағачы бар вермәз, ялныз бир нечә ағач бир ердә оларса онлардан мәһсул алмаг олар. Низаминин бу фикрини мүасир әлм дәхи тәсдиг әдир. Бир ағачын бар вермәси үчүн ондаки диши чичәкләрин башга ағачдаки әркәк чичәкләрин тозу илә маяланмасы мүтләг лазымдыр. Нәм дә бурада мәчази мә’нададыр.

Сәһ. 46. „Нөрүмчәк торудур о ачыг ашкар,
Каһ яра бағлаяр, каһ да ганадар“.

Нөрүмчәк торунун ган ахытмасы мә’лумдур: милчәкләр вә башга кичик һейванлар она илишиб галар вә нөрүмчәк онларын ганыны сорар, енә нөрүмчәк торуну ганы ахан яранын үстүнә басмагла яранын ганыны кәсәр. Беләликлә нөрүмчәк тору нәм ган ахыдан нәм дә ган сахлаяндыр.

Сәһ. 55. „Күл кими хәзинә пайлады о да“

Гызыл күл соланда пәрәкләри пул кими сәпәләнәр. Шаир Мәчнунун атасынын хәзинә пайламасыны гызыл күлүн хәзан олмасына охшадыр.

Сәһ. 55. „Дүзүлдү бәнәфшә, лалә башына“.

Йә’ни: онун бәнәфшә рәнкли тели лалә янагларынын әтрафына дүзүлдү.

Сәһ. 56. „Санки гара гарға тутмушду чыраг“.

Йә’ни: Лейлинин гара сачлары илә әһатә олунмуш үзү, гара гарға әлиндәки чыраға охшайырды.

Сәһ. 57. „Зүлфү дә „лейл“ иди, ады да Лейли“.

„Лейл“ әрәбчә кечә, гара мә’насы верир. Йә’ни: зүлфү кечә кими гара, ады да Лейли иди.

Сәһ. 58. „Доғарды шәргин дә Юсиф үзлүсү“

Йә’ни: шәргин Юсифи (кезәли)—күнәш доғарды.

Сәһ. 59. „Тулуглар йыртылды, йыхылды эшшәк“

„Эшшәк—йыхылды—, тулуг йыртылды“ мәсәли мәшһурдур. Йә’ни: сирр ачылды, әләм билди.

Сәһ. 61. „Бағдад әлләринин гануну, Мәчнун“,

Йә’ни: Мәчнун Бағдад чалғычыларынын гануну (чалғы әләтидир) кими даима сәсләнмәкдә, сызылдамагдадыр.

Сәһ. 63. „Өртмүш чамалыны гара бир чәпәр“,

Йә'ни: онун сачы вә саггалы узанараг үзүнүн әтрафыны тутмуш вә күл кими чамалыны гара бир даирә ичәрисинә алмышды.

Сәһ. 64. „Лейли чәнк тутмушду багры башында,
Мәчнун рүбаб кими әли башында“

Йә'ни: Лейли сачларыны чәнк (чалгы аләтидир) кими багрына басмышды, Мәчнун исә рүбаб (енә чалгы аләтидир) кими ики гат олуб әлини алнына гоймушду. Бурада һәр ики чалгы аләтинин гурулушу нәзәрдә тутулур.

Сәһ. 64. „Лейли күл сачырды ағачлара бах,
Мәчнун дүрр сәпирди шабаш олараг“.

Йә'ни: Лейли ағачларын арасындан бойланыр вә онун үзү күл кими ағачларын будағыны бәзәйирди, Мәчнун исә инчийә охшар көз яшыны шабаш әдирди.

Сәһ. 72. „Диванә бир мәнәм, кизли дейилдир,
Бәс сәнин бойнунда нәдир о зәнчир?“

Йә'ни: диванә мәнәм, зәнчирләнмәли мәнәм, зәнчир кими һөрүкләрин нә үчүн сәнин бөйнундан асылмышдыр! Сән, о зәнчири, зүлфүнү мәним бойнума сал!

Сәһ. 73. „Гатланды дизләрим гоша, „лам“ кими
„Ей“ кими бүкмүшәм өз әлләrimi“.

Әрәб әлифбасында „ل“ (л) чәнкәл шәклиндә язылыр вә „лам“ адланыр, „ی“ (й) һәрфи исә гармаг шәклиндә язылыр, „ей“ адланыр.

Мәчнун дейир ки, мән дәрә әлиндән дизләrimi ики „лам“ кими гатламышам, голларымы исә ики „ей“ кими бүкмүшәм вә бунларын бирләмшәсиндән севкилимин ады, йә'ни „Лейли“ әмәлә кәлмишдир. (لیلی) ل-ی-ل+ی=لی (لیلی)

Сәһ. 73. „Аһ адын мәни дә адын тәк әдир,
О да бах ики „лам“ ики дә „ей“ дир“.

Юхарыдаки шәрһә бах.

Сәһ. 76. „Гум кими сәпди о гум рәнклиләрә“.

„Гум рәнклиләр“ сөзүндә әрәбләр нәзәрдә тутулур.

Сәһ. 85. „Әгрәб чалмышлара верилсә кәрфәс“,

Кәрфәс, кәрәвүз—сәбзият гисминдәдир. Әл арасында кәрәвүзүн әгрәб чалмыш адама верилмәси зәрәрли сайылыр.

Сәһ. 85. „Һиндли фил башына дөйәр һәр ердә
Ки, фил Һиндистаны анмасын бир дә“.

Адәт үзрә филбанлар фили сүрәркән топпузла онун башына вурарлар. Низами буну белә изаһ әдир ки, филбанлар филин

башына онун еримәси үчүн дейил, ону кичәлләтмәк үчүн дө-
йүрләр ки, мешәләрә гачмасын.

Сәһ. 87. „Көлкә өзбашына дүшмәз гуюя,
Көйдә даянмамыш ай дуя-дуя“.

Йә'ни: һәят вә кайнатын хусуси бир гануну вардыр, һеч
шей өз башына һәрәкәт әтмир.

Сәһ. 96. „Су сәпди күлүнүн ягут рәнкинә“.

Йә'ни: о ағлаяраг алышыб янан ягут рәнкли янагларынын
одуна көз яшлары илә су чиләди.

Сәһ. 99. „Сәдәфә дүрр кими кирди о никар“

Йә'ни: инчи сәдәфдә кизләнән кими Лейли дә чадырда
кизләнди.

Сәһ. 128. „Бах, Чинин айнасы парлады Чиндән,
Һәбәшин гашлары чатылды бирдән“.

Йә'ни: Чинин айнасы (күнәш) Чиндән (шәргдән) баш гал-
дыраркән һәбәшин (гаранлығын) гашлары чатылды. Күнәш пар-
лады, гаранлыг чәкилди.

Сәһ. 130. „Кечәнин йолчусу етишди һаман,
Бир Юсиф чамалы алды гуюдан“.

Йә'ни: кечәнин йолчусу олан улдузлар гуюнун башына ча-
тараг орадан бир Юсиф чамаллы көзәли—(айы) чыхарыб өз
сыраларына гатды. Легендая көрә Юсифи (бах) гардашлары
гуоя салдыгдан сонра бир карван орая етишиб гуюдан су чы-
хармаг истәдикдә Юсифи тапмыш вә өзләрилә бәрабәр Мис-
рә апарыб орада гул адына сатмышлар. Бейтдә улдузлар
йолчуя, ай Юсифә, гаранлыг үфүг исә гуоя тәшбиһ олунур.

Сәһ. 130. „Улдузлар ичиндә о парлады тәк,
Көй Мисри Нил кими чошмушду, кәрчәк“.

Йә'ни: ай улдузларын ичиндә парлайыркән көй Мисринин
базары Нил чайы кими чошду. Йә'ни мисирлиләр Юсифин
чәмалындан вәчдә кәлиб ону алмаға чәһд әтдийи кими ул-
дузлар да айы арая алмаг үчүн Нил чайы кими чошуб һәйәчана
кәлди.

Сәһ. 132. „Саләһ бир гуш иди о языг гарға,
Саләһиләр кими кеймишди гара“.

Саләһ, пейғәмбәрләрден биринин ады вә әрәбчә хейрхәһ мә'-
насындадыр. Әфсанәләрә көрә Саләһин бир дөвәси вар имиш
ки, пейғәмбәрин бүтүн күчү дә ондаймыш. Дүшмәнләри бу
дөвәни өлдүрдүкдән сонра Саләһин тәрәфдарлары гара кейи-
ниб матәм сахламышды. Шаир гарғаны хейрхәһлыгдә Саләһә,
сакитликдә онун дөвәсинә вә гаралыгдә матәм либасы кеймиш
саләһчиләрә охшадыр.

Сәһ. 137. „Мән Исмайыл кими сахларам әдәб,
Инчисәм, гой олум Исмайыл мәһһәб“.

Исмайыл Ибраһим Пейгәмбәрин оғлу иди, дини легендалара көрә атасы ону гурбан кәсмәк истәдикдә о, бу тәклифи разылыгла гәбул әтмишди. Мәчнун дәхи севкилисинә дейир ки, сән мәним башымы кәссән дә (Исмайыл кими) әдәб көзләйиб ә'тираз әтмәрәм. Әкәр белә әтмәйиб сәндән инчисәм Исмаили-мәһһәб олум.

Исмаили-мәһһәб, VIII әсрдән башлаяраг мүсәлман шәргиндә кениш сурәтдә яйылмыш исмаилиләр сектасына мәнсуб оланлара дейилрди. Сонралар исмаилиләрин „әсасийюн“, „фатимийюн“ адланан голлары әмәлә кәлмиш, бир сыра кизли террорчу группалар тәшkil әдиб Иран-Сәлчуг һөкмдарларына гаршы мүбаризә апармышлар. Башчылары ифлас әтмиш аристократлардан ибарәт олан бу секта, йохсул кәндли вә кустар күтләләриндән өз мәгсәдләри үчүн кениш истифадә әтмиш вә бәрабәрлик шүарыны өз сияси көрүшләриндә ирәли сүрмүшләр.

Сәһ. 140. „Нәркислә суварды гыз әргәваны“.

Йә'ни: гызын нәркис (чичәк адыдыр) көзүндән ахан яшы, онун әргәван (гырмызы) янагларыны ислатды.

Сәһ. 141. „Бәхти, тази, бир дә тәкавәр чинсли“.
„Бәхти“, „тази“, „тәкавәр“ һәр үчү ат чинсләридир.

Сәһ. 142. „Лә'ли од верирди, булагы да су“.

Йә'ни: додагларындан од галхырды, көзләриндән исә су (яш) ахырды.

Сәһ. 146. „Еничә ай көрмүш башы зәдәли...“

Йә'ни: ени ай көрмүш дәли. Дәлинин ай көрдүкдә чошмасы мәшһур бир мисалдыр.

Сәһ. 154. „Зәнчи ююнмагла чинли олмады...“

Йә'ни: гара ююнмагла ағармады.

Сәһ. 154. „Бир күнчә гысылыб галды о бахтсыз
Бирчә дөрд күнчлүнү көзләди ялыз“.

Йә'ни: бир күнчә гысылыб дөрд күнчлү гәбрин (өлүмүн) йолуну көзләди.

Сәһ. 163. „Хәзинәни атыб ким есә торпаг,
О, ағыллы дейил, иландыр, анчаг“.

Йә'ни: хәзинәни сахлайыб торпаг ейәнләр әгилли адам олмайыб иландырлар. Әфсанәйә көрә илан хәзинә үзәриндә ятыр, өзү исә күндә бир тоз гәдәр торпаг ейир.

Сәһ. 168. „Ахыр либасыма көз гарам һәр дәм“,

Йә'ни: көзүмүн гарасы һәр ан көз яшымла бирликдә либасыма ахыр.

Сәһ. 180. „Етим сүфрәсинә“ хейирхаһлар тәк,
Гүфр, тулламышды алты пай чөрәк“.

Йә'ни: „Гүфр“ (ай мәнзилләриндәндир) сәхавәтли адамлар кими „етимләр сүфрәси“нә алты чөрәк салмышды. „Етимләр сүфрәси“ улдузлар группасыдыр ки, онда алты улдуз вардыр. Шаир бу улдузлары көкәйә (гоғала) охшадыр.

Сәһ. 181. „Сәһәр чагынын да Гурд нәфәси вар...“

Йә'ни: сәһәрин союг нәфәси, нәсими вардыр. „Гурд нәфәси“ әйни заманда сәһәр көрүнән улдуз адыдыр. „Гурд нәфәси“ союглуг мә'насына да ишләнир.

Сәһ. 186. „Бою „әлиф“ кими, ағзы „мим“ кими,
Гыврылмышды сачы онун „чим“ кими,
Дейирди:—адымдыр мәним дә бу „чам“
Дүняны көстәрир өзүндә бу „чам“.

„Әлиф“ (ا) һәрфи әрәб әлифбасында дүз, шагули, „мим“ (م) ағзы дүймәли, „чим“ (ح) исә гыврым язылыр. Шаир көзәлин сачыны „чим“ә, гәддини „әлиф“ә, ағзыны „мим“ә охшадыр вә онларын бирләшмәсиндән „чам“ (جام) әмәлә кәлди-йини сөйләйир.

Сәһ. 209. „Дөрд атдан пияда галсан сән әкәр,
Бу дүйүн о заман ачыла биләр“.

„Дөрд ат“ сөзүнә ики мә'на вермәк олар, биринчи дөрд үнсүр (су, торпаг, од, күләк), икинчи исә дөрд һәяты зөвг (емәк, ичмәк, әһтирасы тә'мин, юху). Бейтин мәзмуну икинчи мә'ная даһа яхындыр. Йә'ни: әкәр сән дүнянын әсас ләззәтләриндән әл чәксән, бүтүн дүйүмләри ача биләрсән.

Сәһ. 219. „Мәһрәсиз вә көзсүз оюн чыхардар,
Аягсыз, миниксиз чапмағымыз вар“.

Йә'ни: ашыгсыз вә тахтасыз нәрд вә шаһмат ойнайыр, аяғы вә аты олмадан миниб чапырыг.

Сәһ. 260. „Түкүм дилә дөндү, дилимсә түкә“.

Йә'ни: түкләрим дилә кәлди, дилләнди, дилим исә түк кими инчәлди.

Сәһ. 261. „Лам әлифла“ ки, айры дейилдир.

„Лам әлифла“ (ل) әрәбчә ики һәрфин „л“ вә „а“ һәрфләринин бирләшмәсиндән әмәлә кәлир вә лүғәви мә'насы „йох“ демәкдир. Мисраын мә'насы одур ки, мән „ла“ кими „йох“ олсам да, бу йохлуг „лам“ илә „әлиф“ ин, йә'ни: сәнинлә мәним бирләшмәйимин нәтичәсидир.

Сәһ. 270. „Гәм дә хилас олду хәзинәдардан“.

Йә'ни: гәм ону өз үрәйиндә һәбә әдән, онун хәзинәдары оландан хилас олду. Йә'ни: Ләйли вәфат этди вә гәм дә онун синәсиндән учуб кетди.

Сәһ. 271. „Өзүнә шәбә де, Шәбдиз сөйләмә“.

Йә'ни: гара олсан да „Шәбдиз“ (гара ат, Ширинин мәшһур атынын ады иди) дейилсән, кичик бир шәбәсән (гара мунчугсан.)

Сәһ. 271. „Гисмәтин ай кими гәрибликә бил“.

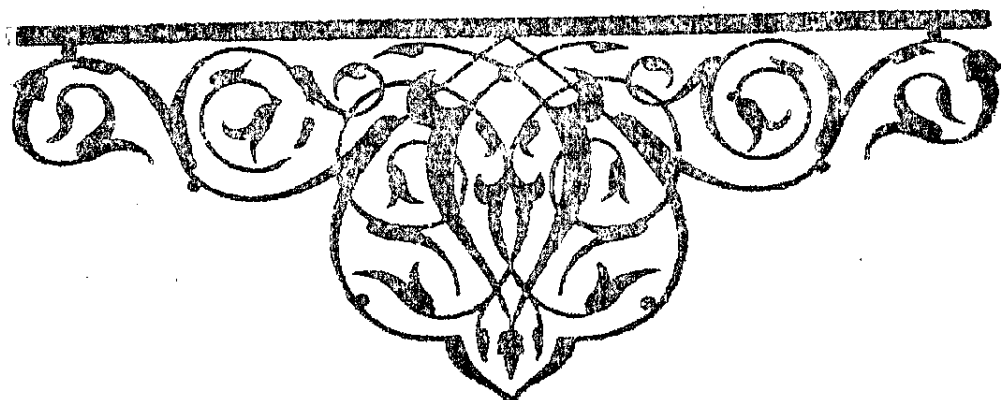
Гәдим астрологияда айын һәр айда бир бүрчән вә һәр күн бүрчүн бир дишчийиндән чыхмасы рәвайәт олунурду. Беләликлә дә ики күн бир ердә даянмаян ай гәриблик тимсалы кими тәрәннүм әдилмишдир.

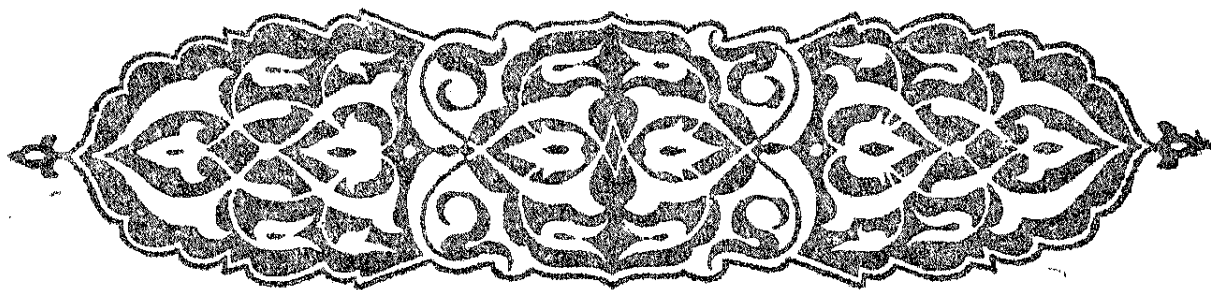
Сәһ. 277. „Кедир сәнин Рәхшин мәндән јирәли“.

Йә'ни: сәнин атын мәндән габагда кедир, сән тез өлдүн, висал мәнзилинә мәндән тез чатдын.

Сәһ. 287. „О налыны салан дашы сал әлә,
Галдыр өп, нә көзәл лә'лсән сөйлә“.

Йә'ни, аяғына тохунан дашы өп, көзүнүн үстүнә гой, вә көзәл лә'л адландыр. Пислийә гаршы яхшылыг әт.

ТАРИХИ ЭФСАНӨВИ ВЭ ГЕОГРАФИ АДЛАРЫН ИЗАНЫ.

Адәм—мифологияда инсанларын улу бабасы вэ биринчи пейгәмбэр кими тэсвир олунур. Дини эфсанэйэ керэ Адәм өз арвады Һэвва илэ эввэллэр беһиштдэ яшайырмыш, сонра гэдэгән эдилмиш ағачын мейвэсини (буғданы) едийи үчүн, беһиштдән говуалмушдур. Адәм һаггында бир чох эфсанэлэр мөвчуддур.

А'дилэр—А'д говму—эрэб гәбилэләриндән олуб өз бәшчылары А'д ибн-Һэвс ады илэ адланмышлар.

Амирилэр—Мәчнунун мәнсуб олдуғу эрэб гәбиләсидир.

Арәш—Иранын мәшһур мифик пәһливанларындан биридир. Эфсанэлэрэ керэ Арәшин атдығы ох гырх мәнзил йол кедәрмиш.

Аяз—(Әяз)—Султан Маһмуд Гәзнәвинин истәкли гулу олмушдур. Ағыллы вэ чәсарәтли олан бу гулла Султан Маһмуд арасындаки сәмимийәт классик шәрг әдәбийятында мөһәббәт вэ сәдагәт символу кими ишләдилмишдир.

Бабил—(Вавилон)—гәдим Вавилониянын (Бабилистанын) пайтәхти иди. Йүксәк мәдәниййәти илэ тарихдә шөһрәт гәзанмыш Вавилониянын ән гиймәтли сәнәт абидәләри бу шөһәрдә мәркәзләшмишди. Инди тамамилә мөһв олмуш бу шөһәр һаггында һәм гәдим Шәрг әдәбийятында, һәм дә дини эфсанэләрдә бир чох рәвайәтләр мөвчуддур.

Бағдад—Ирагда Дичлә чайы саһилиндә гәдим бир шөһәрдир. Ирагын пайтахтыдыр. Һәлә гәдим заманлардан Шәргин ән бөйүк тичарәт мәркәзләриндән бири олуб, гумаш тохунма маллары илэ мәшһурдур.

Барбүд—Сасани һөкмдарларындан Хосров-Пәрвизин сарайында яшамыш мәшһур охуян вэ чалғычыдыр. Низами „Хосров вэ Ширин“ поэмасында Барбүддән вэ онун сәнәтиндән кениш бәһс әдир.

Бәни-Сә'д—Әрәб гәбиләләриндән биринин адыдыр.

Бәһрам—(*Бәһрам-Кур*) Сасани шаһлары династиясынын он дөрдүнчү падшаһыдыр. 420-чи илдә тахта чыхараг 18 ил һөкмранлыг әтмишдир. Бәһрам өз әдаләти вә шүчаәтилә мәшһурдур. Маһир овчу олан Бәһрама чохлу кур (чуйһур) овладыгы үчүн „Бәһрам-Кур“ ады верилмишдир. Бәһрам, Низаминин „Едди көзәл“ поэмасынын гәһрәманы кими бүтүн Шәргә шөһрәт тапмышдыр.

Бугүбейс дағы—Мәккә шәһәринин шәргиндә кичик бир дағдыр.

Вамиг—мәшһур „Вамиг вә Әзра“ дастанынын гәһрәманыдыр. Әшгиндәки сәбат вә сәдагәтә керә ады Мәчнун вә Фәрһадла янашы олараг Шәрг поэзиясында кениш яйылмышдыр.

Вейс (Висә)—„Вейс-Рамин“ дастанынын гәһрәманы кими мәшһурдур. Раминин мә'шугәсидир.

Гарун—дини әфсанәләрә керә Муса пейғәмбәриин заманында яшаян чох варлы вә хәсис бир адам олмуш вә Мусанын гарғышы нәтичәсиндә өз хәзинәләрилә бирликдә ерә батмышдыр.

Гаф—Гаф дағы—бу дағын ады илә әлагәдар олан бир чох легендалар вардыр. Лакин бу легендаларын һеч бирисиндә дағын һарада олдуғу көстәрилмир. Гаф дағынын Гафгаз дағлары олдуғу әһтимал олунур.

Давуд—дини рәвайәтләрә керә йәһудиләрин падшаһларындан вә ики дәрәчәли пейғәмбәрләриндән имиш. Көзәл сәси вармыш вә аллаһ тәрәфиндән она көндәрилән „Зәбур“у көзәл сәслә охуярмыш. Күя Давуд яхшы зирәһ тохумағы да биләрмиш. Шәрг әдәбийятында Давуд көзәл сәсли образыдыр.

Әбуләнәб—Әбдүлмүттәлиб оғлу, Әбдүл-үзза, әрәб һашими гәбиләсинә мәнсуб бир шәхсдир. Мәһәммәдин әмиси иди. Ислам динини гәбул әтмәдийи кими бүтүн өмрү бою Мәһәммәдә гаршы мүбаризә апармышдыр.

Әбүлгасим-Мәһәммәд—Әбүлгасим—Гасимин атасы Мәһәммәд пейғәмбәрин күнйәсидир (ләгәбидир).

Әбүлмүзәффәр—Йә'ни Мүзәффәрин атасы, Ахситан шаһын күнйәсидир.

Әзра—бир чох шаирләр тәрәфиндән тәкрарән язылмыш „Вамиг вә Әзра“ дастанында Вамигин севкилиси, әфсанәви бир көзәлин адыдыр.

Әфрасияб—„Шаһнамә“ (Фирдовсининдир) әфсанәләринә керә Туранын бөйүк һөкмдарларындандыр. Әфрасияб бир нәчә дәфә Ирана һүчум әтмиш вә нәһайәт Рүстәмин рәһбәрлийи илә әкс-һүчум әдән Иран гошунлары тәрәфиндән әсир алыныб өлдүрүлмүшдүр.

Замзам—Мәккәдә бир су гуясуна верилән аддыр. Легендалара көрә Ибраһим Хәлил пейғәмбәр заманында, йә'ни эрамыздан тәгрибән 2800 ил габаг газылмышдыр.

Зәрдүшт—(Зоруастр, Заратуштр) атәшпәрәстләрин пейғәмбәри вә мәздәкизмин баниси сайылыр. Зәрдүшт һаггында мә'лумат легендаларла долү олдуғу үчүн бир пара гәдим тарих мүтәхәссисләри Зәрдүштү мифик бир шәхсиййәт сайырлар, лакин әксәриййәт ону тарихи бир сима билир. Зәрдүшт Азәрбайчанын гәдим шәһәрләриндән олан Муғанда доғулмуш, өзү дә азәрбайчанлыдыр. Бейүк бир алим имиш, „Авеста“ вә я „Зәнд-Авеста“ ады илә мәшһур олан китабы вардыр.

Зөһһак иланы—Зөһһак мифология көрә мүстәбидд бир һөкмдар олмушдур. Оун чийинләриндә бир чүт илан олдуғу легендаларда сөйләнир.

Зүлейха—дини рәвайәтләрә көрә Юсиф Пейғәмбәри сатын алмыш Миср валисинин арвадыдыр. Юсифә ашиг олмушду. Бу рәвайәт әсасында Шәрг әдәбийятында бир чох һекайә вә поэма язылмышдыр.

Ибраһим—дини рәвайәтләрә көрә йәһуди пейғәмбәрләриндән сайылыр. Бүтпәрәстлик әлейһинә тәблиғат апардығы вә бүтханалардаки бүтләри сындырдығы үчүн Бабил һөкмдары биринчи Нәмруд, Ибраһими ода атдырмышса да од ону яндырмамыш вә од галағы чичәкли бир баға дәнмүшдүр.

Ираг—Иран илә Әрәбистан вә Иран көрфәзи араларында ерләшән кениш бир өлкәнин адыдыр. Гәдимдә дүнянын әлм вә мәдәниййәт мәркәзи олмушдур. Инди бу өлкә Ираг-Әрәб вә Ираг-Әчәм ады илә ики һиссәйә бөлүнмүшдүр. Ираг-Әрәбин мәркәзи Бағдад, Ираг-Әчәмин мәркәзи исә Исфәһан шәһәридир.

Ирәм бағы—беһишт мә'насында ишләнилир. Легендаларда Ирәм бағынын баниси А'д адлы бир падишаһ олмушдур ки, Һуд пейғәмбәрин гарғышы илә һәлак олмуш вә Ирәм дәхи ерә батмышдыр.

Иса (Иса нәфәсли)—дини әфсанәләрә көрә Фәләстинин Бейтүлләһәм гәсәбәсиндә анадан олмушдур. Анасы Мәрйәм әрә кетмәдән һамилә олмуш вә Исаны доғмушдур. Пейғәмбәрлик иддиасында олан Исаны йәһудиләр „Мусанын ганунларыны тәһриф әдир“—дейә, дара чәкмишләр. Христиан вә мүсәлманларын ә'тигадына көрә Иса өлмәмиш вә дөрдүнчү көйә галхмышдыр. Иса куя нәфәсилә өлүнү дирилдәр вә әшшәк үстүндә сәяһәт әдәрмиш. „Иса нәфәси“ вә „Иса әшшәйи“ бу рәвайәтләрә ишарәдир.

Искәндәр—Македониялы Александр (эрамыздан әввәл 356—323) Македония падшаһы II Филиппин оғлудур. Антик дүнянын мәшһур истилачыларындан олан Искәндәр эрамыздан 336 ил әввәл падшаһлыг тахтына отурмушдур. Бир сыра һәр-

би сәфәрләр тәшкил этмишдир. Иран империясыны дагыт-дыгдан сонра, Һиндистан, Өрәбистан вә саир өлкәләри исти-ла этмишдир. Азәрбайчан торпагларыны тутмаг истәйән Ис-кәндәр мидиялылар тәрәфиндән чидди мугавимәтә раст кәл-миш вә чохлу иткиләр вермишдир. Искәндәр һаггында Шәрг поэзиясында вә Азәрбайчан фолклорунда зәнкин легендалар вардыр. Бөйүк Низами „Шәрәфнамә“ вә „Игбалнамә“ һис-сәләринә айрылан „Искәндәрнамә“ адлы бөйүк әсәриндә онун һәят вә фәалийәтини тәсвир этмишдир.

Исрафил—дини әфсанәләрдә адлары чәкилән дөрд мөләк-дән биридир. Онун вәзифәси куя кайнатда һәятын яранмасы вә онун мәһв олмасы барәдә әлиндәки бөйүк шейпуру чал-магла дүняны хәбәрдар этмәкдән ибарәтдир. „Исрафилин су-ру“ мисалы орадан яйылмышдыр.

Йә'губ—мифологияда йәһуди пейгәмбәрләриндән Ибраһим оғлу Ишагын оғлудур. Легендар бир көзәл кими шәһрәт тап-мыш олан Юсифин атасыдыр. Гардашлары Юсифи гуюя сал-дыгдан сонра оғлунун фәрагында агламагдан көзләри кор олмушду. Бу легенда шәрг әдәбийятында кениш яйылмыш, шаирләр оғул фәрагы көрмүш аталары Йә'губа охшатмышлар.

Иәмән—Өрәбистанын чәнуб-гәрб гисминдә олан бөйүк бир вилайәтдир.

Кейгубад—бир сыра тарихчиләрин фикринчә Кәян динас-тиясынын биринчи падшаһы олмушдур. Әфсанәви гәһрәман Рүстәм-Зал онун хидмәтиндә олмуш вә туранлыларла апар-дығы муһарибәләрдә бөйүк гәләбәләр әлдә этмишдир.

Кейхосров—бөйүк падишаһ мә'насыны верир. Кәян шаһ-ларындандыр. Ону Керус да адландырырлар.

Микаил—дини уйдурмалара көрә аллаһа яхын мөләк-ләрдән биринин адыдыр. Она рузи мөләки ады дәхи верилир.

Муған—Азәрбайчанда Муған кечмишдә абад бир шәһә-рин ады олуб, әтрафы күллүк, чичәклик бағларла өртүлмүш-дүр. Инди енидән абадлашдырылан Муған дүзү һаман шәһә-рин адыны дашыйыр. Муған шәрабы поэзиямызда мәшһурдур.

Нәчд—Өрәбистан ярымадасынын мәркәзиндә Һичаз вә Йәмән дағлары илә әһәтә олунан Нәчд вилайәтинин чәнубунда кичик бир дағдыр.

Нил—дүнянын ән узун чайларындан бири сайылан Нил чайы, Африкада, Һәбәшистандан башлайыб Миср өлкәсиндән кечәрәк Аралыг дәнизинә төкүлүр.

Нух—дини рәвайәтә көрә йәһуди пейгәмбәрләриндән олмушдур. Сәнәти нәччарлыг имиш, әлли яшына чатанда өзүнү пейгәмбәр ә'лан этмишдир. Дини легендая көрә халг онун сөзүнә инанмадығы үчүн куя беш йүз яшында икән ал-лаһын әмри илә әһл-әялыны вә һәр һейвандан бир чүт көтүрә-рәк өзү гайырдығы кәмийә минмишдир. Нух кәмийә миндик-дән сонра гырх күн, гырх кечә яғыш яғмыш, ердән су фәв-

варə вурмуш, бүтүн ер үзүнү су басмышдыр. Инсанлар вə һейванлар һамысы су алтында галыб мәһв олдугдан сонра Нуһун кəмиси Арарат дагы этəйинə янашараг гуруя чыхмышдыр. Эфсанəйə керə дүнядаки инсанлар ялныз Нуһун нəслиндən төрəмишлэр.

Пəрвиз—Хосров-Пəрвиз Сасани һөкмдарларындан Пүрмүзүн оғлудур. „Хосров вə Ширин“ поэмасында Низами тэрəфиндən бир гəһрəман кими тəсвир олунан Хосров эфсанəви адлар сырасына кечмиш вə Ширинин севкилиси кими кениш шəһрəт газанмышдыр.

Рəфрəф—Мəһəммəдин көйлэрə мə'рач этмəsi эфсанəсиндə онун миндийи икинчи хəяли атдыр. Бə'зилəri ону булут, нур сачагы вə саир тəсəввур эдир.

Сиддиг—Биринчи Ислам хəлифəsi Әбубəкрин лəгəбидир.

Сидрə (Сидрəтүл-мүнтəһа)—көйлəрин еддинчи гатында олан эфсанəви бир ағач адыдыр.

Султан Сəнчəр (1076—1667)—Сəлчуг падишаһларындандыр.

Сүлєйман.—Дини рəвəйəтлэрə керə йəһуди пєйғəмбəрлəриндən вə падишаһларындан имиш. Куя тəбиəтдəки бүтүн шєйлэрə һөкм эдən вə бүтүн һейванларын дилини билən Сүлєйман Сəбə шəһриндə һөкүмəт сүрən Билгисə ашиг олараг онунла эвлənмишдир. Падшаһлыг этмəклə бəрəбəр зəнбил тохумаг сənəтилə дə мəшғул олармыш.

Султан Маһмуд Гəзнəви—Әббасилər хилафəти заманында 997-нчи илдə Гəзнəви яхуд Сəбуктəкин дөвлəтинин əсасыны гоян бир падшаһдыр. Узун мүһарибэлəрдən сонра Хорасан, Бүлүчистан, Әфғанистан, Ираг вə Шимали Һиндистаны тутмушдур. Фирдовси „Шаһнамə“ сини бу падшаһын адына язмышдыр. Аяз адлы бир чаван гулу вармыш ки, һər икисинин бир-биринə олан гаршылыглы сəмимиййəти Шəрг əдəбийятында мəшһурдур.

Үмман—Оман дənизи, Эрəб дənизи, Һинд Океанынын шимал-гəрб гисмини тəшкил эдиб, шимал-шəргдən Һиндистан, шимал тэрəфдən Бүлүчистан вə Иран, шимал-гəрбдən исə Эрəбистан ярымадасы илə əһатə олунур. Бөйүк дənиз мə'насында да ишлənир.

Үмми-Һани—Фахтə Әбуталиб гызы; Әбуталиб оғлу хəлифə Əлинин бачысыдыр. Мə'рач эфсанəсини уйдуранлар Мəһəммəдин Үмм-Һанинин эвиндən көйлэр сəяһəтинə апарылдығыны рəвəйəт эдирлэр.

Фаруг—Ислам ордуларынын мəшһур сəркəрдəsi вə хəлифəлəрин икинчиси олан Əмəрин лəгəбидир.

Фəрат—Асиянын ən бөйүк чайларындан биридир.

Хəлифə пулу—исламиййəтдən сонраки шəргдə айры-айры шаһларын сиккəsi илə янашы олараг бир дə хəлифəйи ислам

сиккәси вар иди ки, территория һүдуду нәзәрә алынмадан бүтүн мүсәлман өлкәләриндә гәбулу зәрури иди. Низами өз әсәрини дә „хәлифә пулу“ адландырыр. Йә'ни: һәр ердә вә һәр кәсин севдийи вә гәбул әтдийи бир әсәрди. Бунунла да шаир өз әсәринин үмүмдүня, үмүмбәшәр характерини изаһ әдир.

Хызр—Пейғәмбәрләрдән бири сайылыр. Әфсанәләрә кәрә Искәндәрлә зүлмата кетмиш вә орада һәят сую ичиб даими һәят фәйзинә наил олмушдур.

Хосров—(531—579) Сасани династиясынын һөкмдарларындан иди. Гүбад оғлу Әнушираванын ләгәбидир. Һакимиййәтинин илк илләриндә мәшһур Мәздәк һәрәкатыны ганда боғмуш вә йүз миндән артыг адам өлдүрмүшдүр. Хосров ләгәби сонунчу Сасани шаһларына да верилмишдир вә һазырки фарс лүгәтләриндә „бөйүк падшаһ“ мә'насына да ишләнир.

Һарут—легендалара кәрә мөләкләрдән бириди, Зәһрә улдузу да адланыр. Бабилдә гуюда башы үстә асылмышдыр. Һарут классик поэзияда сәһркар символу кими ишләнир.

Һәбәшистан—һәбәш сөзү классик Шәрг әдәбийятында мәчази мә'нада гаралыг образы кими ишләдилир.

Чәбраил—дини уйдурмалара кәрә мөләкләрдән бири олараг аллаһын гасиди кими тәсвир олунур.

Чәмшид - *Чәм* — әфсанәләрдә Пишдадян династиясынын дөрдүнчү падишаһыдыр. Әфсанәйә кәрә Чәмшид 700 ил һөкмранлыг әдиб Истәхр шәһәрини тикмиш, шәрабы ичад әтмиш, новруз байрамыны илин әввәли э'лан әдиб, шадлыг вә кефчилийә әсасланан бир мәсләк яратмышдыр.

Чәмшидин Чамы—(Чам-Чәм) Чәмшид (бах) өз кефчилилийилә мәшһурдур. Даима шәрабла долу олан Чәмшид пияләси Шәрг поэзиясында мүхтәлиф образларда ишләнмишдир. Низами күнәши Чәмшидин пияләсинә охшадыр.

Шаһ китаблары—шаһларын тарихинә аид нәзм вә нәср илә язылмыш әсәрләрин чохуна „Шаһнамә“ ады верилди. Низами бу китабларла сон дәрәчәдә марагланармыш.

Шәтт—Ираг өлкәсинин Бәсрә вилайәтиндә Дичлә илә Фәратын бирләшмәсиндән әмәлә кәлән бөйүк бир чайдыр.

Әлбүрз (*Әлбүрз*, *Әлбрус*)—Чәнуби Гафгаздан башлаяраг Иранын шималындаки Килан вилайәтини ярым даирә ичинә алан дағ силсиләсидир. Башы даима гарла өртүлү бир чох йүксәк нөгтәләри вардыр ки, онларын ән учасы дәниз сәтһиндән 5660 метр һүндүрлүкдәдир. Бу дағы Гаф вә Гафгаз дағы адландырырлар. Гәдим Шәрг әдәбийятында Әлбүрз һагында бир чох әфсанәләр яйылмышдыр.

Ахситан—Ширван шаһларындан Мәнучһрин оғлу олуб Низами дөврүндә һакимиййәт сүрмүшдүр. Шаир „Лейли вә Мәчнун“ поэмасыны Ахситан шаһа итһаф әтмишдир.

Юсиф—Легендалара көрә пейғәмбәр Йә'губун оғлудур. Юсифин гәрибә мәчәралары вә онун Зүлейха адлы Миср көзәли илә мүашигәси һаггында дини әдәбиййәтдә олдуғу кими бәдини әдәбиййәтдә да бир чох әсәрләр ярадылмышдыр. Юсифин ады көзәллик символу кими Шәрг поэзиясында яйылмышдыр.

ЛҮҮҒӘТ .

- А й ә—чүмлә; һекайә.
 Ал т ы ч ә һ ә т—шәрг, гәрб, шимал; чәнуб, алт вә үст. Һәр бир чисмин тутдугу ерни алты тәрәфи.
 А с и—күнаһкар, үсянчы.
 А с м а и—көй.
 А т ә ш—од.
 Б а ч—верки.
 Б а к и р сөз—ени сөз, ени фикир.
 Б а р—мейвә, мәһсул, йүк, гонаглыг.
 Б ә д н а м—рүсвай, ады писә чыхмыш.
 Б ә л д ә—ай мәнзилләриндәндир.
 Б ә л ’—ай мәнзилләриндәндир.
 Б ә т н ү л һ ә м ә л—гәдим шәрг астрономиясында үчбучаг тәсвир олунан бир улдуздур. Һәмәл бүрчүнүн алтында ерләшдһийнә көрә она „Бәтнүл-Һәмәл“ (Һәмәлин гарны) ады верилир.
 Б ә р б ә т—симли чалғы аләтидир, гурулушча лирая охнайыр. Әрәбләр инди дә бәрбәтдән истифадә эдирләр.
 Б и к а н ә—яд, өзкә.
 Б и р ч и с—Юпитер планетасы.
 В ә л и ә һ д—шаһын вариси, әвәз әдәни.
 В и л а й ә т—өлкә, вәлилик, достлуг.
 Г а р у р ә—шүшә, сәнәк.
 Г е й с ә р-Рум—Греция шаһларына верилән аддыр.
 Г ә л б ә—ай мәнзилләриндәндир. Бу мәнзилләрин үмуми сайы 28- дир.
 Г ә л б ү л-Ә с ә д—Әсәд бүрчүнүн мәркәзиндә ерләшән бир улдузун ады-дыр.
 Г ә м х а р—гәм шәрики, гайғыкен, яхшы дост.
 Г ә с ә б—күләбәтин, ипәк парча.
 Г и б л ә к а һ—бөйүк, аға, сәчдәйә лайиг.
 Г у б а р—тоз, гәм, гүссә.
 Д е һ г а н—кәндли, һампа.
 Д ә л в—он ики бүрчүн биридир.
 Д ә р к а һ—гапы, ала гапы, шаһ гапысы.
 Д и в а н ә—вәһшиләшминш, дәли.
 Д и р ә м—күмүш пул.
 Е д д и р ә в а г—едди күнбәз, едди көй.
 Ә в в а—ай мәнзилләриндәндир.
 Ә г и г—чәһрайи рәклик гиймәтли даш.

Ә гр а б—он ики бүрчүн биридик.
 Ә з р а—Сүнбүлә бүрчүнүн адыдыр.
 Ә й ю г—ән йүксәк нөгтәдә даянан бир улдуздур. Она улдузлар падишаһы да дейирләр.
 Ә й я р—һийләкәр, тәдбирли, чох билмиш.
 Ә к л и л—ай мәнзилләриндәндир.
 Ә л ә м—кәдәр, гүссә.
 Ә н б ә р—кәскин вә хош ийли әтирдир.
 Ә н л и к—үз боясы.
 Ә р г ү в а н—гырмызы чичәк.
 Ә с ә д—он ики бүрчүн биридик ки, она аслан бүрчү дә дейирләр.
 Ә ф з ә л—чих фәзиләтли, аличәнаб, алим, мәшһур.
 Ә х б и йә—ай мәнзилләриндән биридик.
 З а б е һ—ай мәнзилләриндәндир.
 З ә к а в ә т—зәкилик, бачарыг.
 З ә к а т—Ислам дининин әһкамына көрә варлылардан алынан иллик кә-
 лирләринин онда бир һиссәси.
 З ә м з ә м ә—явашдан (пәсдән) охумаг.
 З ә м и н—ер, торпаг.
 З ә ф ә р—Гәләбә, үстүн кәлмәк.
 З и й в ә р—бәзәк.
 З и й н ә т—бәзәк, ярашыг.
 З ө һ р ә—Венера планетасы, гәдим поэзияда фәза чалгычысы тимсәлыдыр.
 З у б и н—Низәйә охшар бир сәлаһдыр.
 И й һ а м—ики мә'налы сөз, аллегория.
 И л т и ч а—сығынмаг, пәнаһ кәтирмәк.
 И л т и м а с—хаһиш, диләк.
 И р һ ә м-т ү р һ ә м—(Әрһәм-түрһәм) әрәбчә „рәһм әт, сәнә дә рәһм.
 әтсинләр“ демәкдир. „Йә'ни сән ачиз инсанларын әлиндән япыш
 ки, чәтин күндә башгалары да сәнә әл тутсунлар.
 К е й в а н—Сатурн планетасы.
 К ә м а н—он ики бүрчүн биридик.
 К ә ч а в ә—тәкәрли миник васитәләри ичәд әдилмәздән әввәл инсанлар
 күнәш истиси, яғмур вә күләкдән горунмаг үчүн ағачдан әвчикләр
 гайырыб атлара, дәвәләрә чатар вә йол кедәркән онун ичәрисин-
 дә отулардылар. Фарсча бу әвчикләри „кәчавә“ адландырырлар.
 К ө в с ә р—дини әфсанәләрдә ширинлийи вә сафлығы мәдһ олуна и бе-
 һишт сую.
 К ә р д и ш—доланыш.
 К и р д а б—бурулған.
 К и р я н—ағлар.
 К ү р з—әмуд, чомаг, топпуз.
 Л ү т ф—мәрһәмәт, әһсан, инчәлик.
 М е һ р—мәһәббәт, достлуг, күнәш.
 М е һ т ә р—Ата бахан, бейүк мә'насында да ишләнир.
 М е ' р а ч—фәзая йүксәлмәк.
 М ә б с у т ә—ишыглы бир улдуз адыдыр.
 М ә г б у з ә—аз ишыглы, кичик бир улдуз адыдыр.
 М ә л а м ә т—данлаг, төһмәт, пәсләмәк.
 М ә ч н у н—әрәбчә чинли—дәли демәкдир. Гейс Лейлинин әшгиндән чоша-
 раг шеирләр охуюб онун чадыры әтрафында кәзишәркән әрәбләр
 ону Мәчнун адландырырдылар. Низами гәһрәманына верилән бу
 адын лайиг олмадыгыны ачыг сөйләмишдир.
 М ә ' б ә д—ибадәт ери.
 М ө һ р ә—мазы, мынчыг.

М у н и с—үнс туган, мүсәһиб, дост.
 М ү г и л а н—дәвә тиканы.
 М ү р р и х—Марс планетасы.
 М ү т р ү б—чалгычы, охуян.
 М ү ф л и с—ифлас этмиш, сыныг чыхмыш, диләнчи.
 М ү ф т и—руһани, дини мәһкәмә һакими, фәтвә верән.
 М ү ш т э р и—Юпитер планетасы.
 Н а з и р—бахан, көз стирән, контрол.
 Н а р в э н—гара ағач.
 Н а ф э—мишк дүймәси, бу дүймәләр аһуларын көбәйиниш ганындан әмә-
 лә кәлир.
 Н э а й и м—ай мәнзилләриндән бириди, онун даирәсиндә сәккиз улдуз
 вардыр ки, һәр бирини бир гуш шәклиндә тәсвир этмишләр.
 Н э в а з и ш—һөрмәт, меһрибанлыг.
 Н э г г а ш—нахышчы, һәккак, рәссам.
 Н э с и м—меһ, сәһәр күләйн.
 Н э с р—Ай мәнзилләриндәндир.
 Н ә у з ү б и л л а һ—аллаһ әләмәсин, аллаһа сығынырыг.
 Н и й л у ф э р—сабаһ чичәйн.
 Н и ф а г—алдатма, икнүзлүлүк, икитирәлик.
 Н о в б а һ а р—ени баһар, чичәк нөвү.
 Н ө в р э с т э—ениетмә, чаван.
 Н ү б ү в в э т—пейғәмбәрлик.
 Ө к ү з б ү р ч ү—Севр бүрчү, он ики бүрчүн бириди.
 П э р э с т и ш к а р—һөрмәт эдән, боюн әйән, хидмәтчи.
 П ү н һ а н—кизли.
 Р а һ и б—монах, христиан руһаниси.
 Р ә м л—гум мә'насындадыр, бурада кичик улдузлар йыгыны нәзәрдә
 тутулмушдур.
 Р ә ш а—ай мәнзилләринин сонунчусудур.
 Р и н д—заһирән әйяш, лагейд олуб гәлбән тәмиз вә саф гәлбән адамлар
 верилән аддыр.
 Р ү б ә н д—үз өртүсү, пәрдә.
 Р у д—чалгы аләти; чай.
 Р у з к а р—зәманә.
 С а з и ш—разылашма.
 С е в д а—әшг, әһтирас.
 С и м ү з э р—күмүш вә гызыл пул.
 С ә й я ф—Зәнәбүл'әсәд (Ширин гуйруғу) Әсәд бүрчүнүн дал тәрәфиндә
 ерләшән гылынч шәклиндә бир улдуздур.
 С ә л и м—сағлам, садә, сәмими.
 С ә м э р—мейвә.
 С ә р ф э—ай мәнзилләриндәндир.
 С ә һ ә р г у ш у—хоруз вә бә'зән дә бүлбүл мә'насында ишләнир.
 С ә ' д—ай мәнзилләриндәндир.
 С ү б б у һ—йүксәк тә'рифә лайиғ олан.
 С ү н б ү л э—он ики бүрчүн бириди. Она сүнбүл бүрчү дейилир.
 Т а в у с г а н а д л ы л а р—мәләкләр.
 Т ә б а р ә к ә л л а һ—аллаһ мүбарәк әтсин.
 Т ә к ә б б ү р—өзүнү бәйәнмәк, гүрүр.
 Т ә м у з—июл айы.
 Т ә р ф э—ай мәнзилләриндәндир.
 Т у т и я—көзә чәкилән кимйәви дәрман.
 У д—яндыраркән хош гоһу верән бир ағач. Бир нөв чалгы аләти.
 У л ф э т—достлуг, яхынлыг.
 Ү р я н—чылпаг.

Ү тарид—Меркури планетасы.

Фәғфур—Чин һөкмдарларына верилән аддыр.

Фәргәд—Шимал гүтбүнә яхын олан ики кичик вә парлаг улдуздан биридир.

Фәрд—ялгызаг улдуз.

Ханиман—эв, юрд, вар-йох.

Хар—тикан, зәлил, гызыл күлү дидән гара бөчәйин ады.

Хеймә—чадыр.

Хәйзәран—бамбуг ағачы.

Халхал—гадынларын топуғуна бағладығы мунчуг дүзмәси.

Хәрчәнк—Сәрәтан, он ики бүрчүн биридир.

Худбин—өзүнү бәйәнән, ловға.

Хураман—ерийән, һәрәкәт әдән.

Хурафат—әфсанә, бош сөз.

Һалә—айын әтрафында даирә шәклиндә көрүнән ишыг.

Һикмәт—фәлсәфә.

Һәг'ә—улдуз адыдыр.

Һәнүт—әтирли бир көйәртидир, мейитләрин үзәринә сәпәрләр ки, го-
хумасын.

Һәчч—һәччә кетмәк, Кәбәни зиярәт әтмәк.

Һут—он ики бүрчүн биридир, балыг бүрчү дә дейилир.

Һумагушу—шәргдә дөвләт, сәадәт гушу ады алмыш бир гушдур.
Заһирән байгуша охшаса да ири вә көзәл көзләри вә парлаг тү-
кү илә ондан фәргләнир.

Чәнк—саза охшар гәдим чалғы аләтидир.

Чевза—әкизләр; Сүнбүлә илә Сәрәтан бүрчләри арасында бир бүрчдүр.

Чәбһә—ийирми сәккиз ай мәнзилиндән биридир.

Чәдй—он ики бүрчүн биридир ки, она Оғлаг бүрчү дейилир.

Чүт атлы рузкар—кечә-күндүз. Йә'ни ағ вә гара атларыны чапан
рузкар.

Шанә—дараг, күрәк.

Ше'ра—бири чәнубда вә о бири шималда Бөйүк ит вә кичик ит ады
илә мәшһур ики улдуз системасы.

Шәһпәр—гуш ганадынын ән узун түкләри.

Шәһряр—падшаһ, һөкмдар.

Шәһсүвар—баш атлы, шаһлар шаһы.

Шикәстә—гырыг, мәгаматдан бир һава.

Шир-нәр—аслан, әркәк шир.

Шур—һәйәчан, һиссийят.

EB_1942_AKS_772

КИТАБЫН ИЧИНДЭКИЛЭР

Сэл.

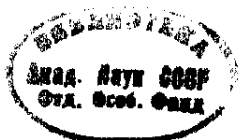
Лейли вэ Мэчнун (мүгөддэмэ) – М. Ибраһимов	V
Лейли вэ Мэчнун	1
Сонунчу пейгэмбэрин тэрифи	9
Пейгэмбэрин ме'рачы	12
Үикмэт вэ монзо һаггында	16
Китабын язылмасынын сәбәби	22
Ахситанын тэрифи	27
Падшаһа хитаб	32
Шаһзадэнин тэрифи вэ оғлумун она тапшырылмасы	35
Мәни инкар эдәнләрден шикайәт	37
Шикайәтин үзрү	40
Оғлум Мәһәммәдә нәсиһәт	41
Аз данышмағын көзәллийи	42
Өлән гоһумларымдан хатирәләр	43
Атамын хатирәси	44
Анам Рәисәнин хатирәси	44
Дайым хачә Өмәрин хатирәси	45
Кечмиш мүсаһибләрнин хатирәси вэ башгалары илә мүсаһиблик	45
Вүчуду унутмаг	46
Шөһрәти унутмаг	46
Кечән өмрү унутмаг	47
Алчаглығы вэ ялтаглығы рәдд этмәк	48
Зүлмә гатлашмамаг	48
Падшаһларын гуллуғуну тәрк этмәк	49
Инсанларын ишинә вэ рузисинә әл узатмамаг	49
Шадлыг вэ гәнаәт	50
Шадлыгла халга хидмәт этмәк	51
Тәвазәкар ол!	51
Хәлвәтә чәкилиб сөз яратмаг	52
Дастанын башланғычы	53
Лейли илә Мэчнунун севишмәси	58
Мэчнунун эшги һаггында	61
Мэчнунун Лейлинин тамашасына кетмәси	63
Мэчнунун атасынын Лейлийә әлчи кетмәси	65
Лейлинин эшги илә Мэчнунун ағлайыб сызламасы	69
Атасынын Мэчнуну Кә'бәйә апармасы	75
Мэчнунун атасынын Лейли гәбиләсинин гәсдиндән хәбәр тутмасы	79
Атасынын Мэчнунә нәсиһәти	83
Мэчнунун атасына чавабы	86
Лейлинин әһвалы һаггында	90
Баһарын тэрифи вэ Лейлинин хурмалыг тамашасына кетмәси	95
Иби-Сәламын Лейлини истәмәси	100
Нофәлин Мэчнунла тапыш олмасы	102
Мэчнунун Нофәлә ачыгланмасы	108
Лейлинин гәбиләси илә Нофәлин мүһарибә этмәси	110

Мәчнунун Нофәлә ачыгланмасы	116
Нофәлнн икинчи муһарибәси	118
Мәчнунун абулары азад этмәси	125
Мәчнунун маралы азад этмәси	128
Мәчнунун гарға илә сөһбәти	131
Гарынын Мәчнуну Лейлинин гапысына апармасы	134
Ибн-Сәламын дастаны	139
Лейлинин Ибн-Сәлама верәлмәси	141
Лейлинин Ибн-Сәламын эвнә көчмәси	143
Лейлинин әрә кетмәсиндән Мәчнунун хәбәр тутмасы	146
Лейлинин хәялына Мәчнунун шикайәт этмәси	150
Атасынын Мәчнунун көрүшүнә кетмәси	154
Мәчнунун атасына чавабы	160
Атасынын Мәчнунла видаланмасы	162
Атасынын өлүмүндән Мәчнунун хәбәр тутмасы	166
Мәчнун вәһшиләр арасында	171
Һекайә	174
Мәчнунун улдузлара шикайәти	178
Лейлинин мәктубунун Мәчнунә етишмәси	184
Лейлинин мәктубуну Мәчнунун охумасы	190
Мәчнунун мәктубуну Лейлинин охумасы	195
Мәчнунун дайысы Сәлим Амиринин Мәчнуну көрмәйә кәлмәси	202
Һекайә	204
Анасынын өлүмүндән Мәчнунун хәбәр тутмасы	210
Лейлинин Мәчнунә сифариши	213
Мәчнунун гәзәл охумағы	219
Бағдадлы Сәламын Мәчнунун көрүшүнә кетмәси	225
Мәчнунун әзәмәти һаггында	232
Зейдлә Зейнәбни севкис һаггында	234
Ибн-Сәламын өлүмү	242
Зейдин, Ибн-Сәламын өлүм хәбәрини кәтирмәси	247
Лейлинин аллаһа ялвармасы	251
Лейли илә Мәчнунун көрүшмәси	253
Пайызын етишмәси вә Лейлинин өлмәси	265
Лейлинин өлүмүндән Мәчнунун хәбәр тутмасы	273
Бағдадлы Сәламын икинчи дәфә Мәчнунун көрүшүнә кәлмәси	280
Лейлинин гәбри үзәриндә Мәчнунун өлмәси	284
Зейдин Лейли вә Мәчнуну юхуда көрмәси	290
Китабын соңу	294
Комментария вә лүгәт	298
Текстләрнн изаһы	298
Тарихи әфсанәви вә географи адларынн изаһы	309
Лүгәт	316

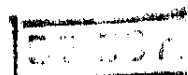
5801.

Чана имзаланмыш 23/III-42. Чап листи
20¹/₈ + 11 илл. Учот нәшрийят листи
16¹/₂. Бир чап листиндә кетмиш һү-
руфат 41.360. Тираж 6.000. Сифарши
№ 191. ФГ 6086. Гиймәти 20 манат,
чилди 5 манат.

Азәрнәшр мәтбәәсиндә чап олунду,
26-лар адына „Китаб Сарайы“, Баки,
Әли Байрамов күчәси № 1.

11/13

7

